

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ISSN 2076-586X (Print)

2524-2660 (Online)

DOI 10.31651/2524-2660-2024-4

ВІСНИК
Черкаського національного
університету
імені Богдана Хмельницького

Серія
Педагогічні науки

Випуск
4.2024

Черкаси – 2024

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Свідоцтво про державну перереєстрацію КВ № 23937–13777Р від 21.05.2019
Ідентифікатор в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа R30-01517
Вісник засновано 1998 р.

Матеріали «Вісника» присвячено проблемам формальної, неформальної та інформальної освіти. У статтях презентуються результати досліджень різних аспектів розвитку освітніх систем, особливості організації різних форм навчання, розробки нових педагогічних технологій, педагогічні умови ефективності пізнавальної діяльності суб'єктів освітнього процесу, неперервність професійної освіти тощо.

Наукові статті збірника рекомендовані викладачам вищої школи, аспірантам, студентам, соціальним працівникам, а також усім, хто цікавиться соціально-педагогічною проблематикою.

Періодичність виходу в світ: **щоквартально**

Мова видання: **українська, англійська**

УДК 37 (Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля).

Журнал входить до «Переліку наукових фахових видань України» категорії «**Б**», у яких можуть публікуватися результати досліджень здобувачів наукових ступенів доктора філософії і доктора наук за педагогічними спеціальностями 011, 012, 013, 014, 015 на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України від 17 березня 2020 р. № 409.

Випуск **№ 4.2024** наукового журналу **Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»** рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 4 від 19 грудня 2024 р.).

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі **Index Copernicus** (ICV 2022: 92.89; ICV 2023: 93.73), базі метаданих **CrossRef**, базі даних наукових цитувань **Open Ukrainian Citation Index**.

Редакційна колегія серії:

Голова: Борисов В.В., д. пед. н., проф. **Заступник голови:** Лодатко Є.О., д. пед. н., проф.

Члени редколегії: Вовк О.І., д. пед. н., проф.; Гриценко В.Г., д. пед. н., проф.; Десятов Т.М., д. пед. н., проф.; Зорочкіна Т.С., д. пед. н., проф.; Коломієць О.Г., д. філос. н., доц.; проф.; Луценко Г.В., д. пед. н., проф.; Сердюк З.О., к. пед. н., доц.; Тарасенкова Н.А., д. пед. н., проф.; Шпак В.П., д. пед. н., проф.; Авшенюк Н.М., д. пед. н., ст. н. с., (Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України); Будник О.Б., д. пед. н., проф. (Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника); Галуєв О.М., д. пед. н., проф. (Хмельницька гуманіт.-пед. акад.); Гуржій А.М., д. т. н., проф., дійсний член НАПН України; Добрева (Георгієва) С., к. пед. н., проф. (Шуменський ун-т «Єпископ Костянтин Преславський», Республіка Болгарія); Жорова І.Я., д. пед. н., проф. (КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»); Клим-Климашевская А., д-р габ., проф. (Ун-т природн. та гуманіт. наук в Седльце, Республіка Польща); Клявіна А., д. пед. н., проф. (Латвійська акад. спорт. педагогіки, Латвійська Республіка); Кондрашов О., д. пед. н., асистент проф. (Ун-т Томпсон Ріверс, Канада); Малафійк І.В., д. пед. н., проф. (Рівненський держ. гуманіт. ун-т); Матвієнко О.В., д. пед. н., проф. (Український державний університет імені Михайла Драгоманова); Назаренко Г.А., д. пед. н., проф. (КЗ «Черкаський обл. ін-т післядипл. освіти пед. працівн. Черкаської обл. ради»); Омельченко С.О., д. пед. н., проф. (ДВНЗ «Донбаський держ. пед. ун-т»); Парчевски Р., Ph.D (інж), (Військовий технолог. ун-т у Варшаві, Республіка Польща); Періг О.В., к. т. н., доц. (Донбаська державна машинобудівна академія); Пономаренко Т.О., д. пед. н., проф. (Київський столичний ун-т імені Бориса Грінченка); Пригодій М.А., д. пед. н., проф. (Інститут проф. освіти НАПН України); Рудишин С.Д., д. пед. н., проф. (Глухівський нац. пед. ун-т імені Олександра Довженка); Скворцова С.О., д. пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України (ДЗ «Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського»); Федосова І.В., д. пед. н., проф. (ДВНЗ «Приазовський держ. техн. ун-т»).

Секретаріат: Гнезділова К.М., д. пед. н., проф.; Дерев'янка Д.В., Ph.D (пед.).

Адреса редакційної колегії:

18000, Черкаси, бульвар Шевченка, 81,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,
катедра педагогічних наук, освітнього і соціокультурного менеджменту.
Website: <https://new.ejournal.cdu.edu.ua/pedagogics/index>;
e-mail: bulletin_chnu@ukr.net, lodatko@gmail.com
Тел. +38(093) 07-123-06

За дотримання права інтелектуальної власності, достовірність матеріалів
та обґрунтування висновків відповідають автори.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

ISSN 2076-586X (Print)

2524-2660 (Online)

DOI 10.31651/2524-2660-2024-4

BULLETIN
of the
Cherkasy Bohdan Khmelnytsky
National University

Series
Pedagogical Sciences

Issue
4.2024

Cherkasy – 2024

Founder, Editor, Publisher and Producer
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
Certificate of state re-registration KV № 23937-13777P of 21.05.2019
Identifier in the Register of Media Entities R30-01517
Year of foundation 1998

Bulletin materials focus on the issues of formal, non-formal and informal education. The presented articles report on the results of studies in various dimensions of developing educational systems, specific features of providing various forms of training, factors, which promote new pedagogical technologies, pedagogical conditions conducive to efficacious cognitive activity of subjects in the teaching and learning process, continuity of vocational education, etc.

Scholarly articles of the bulletin are recommended for high school teachers, postgraduates, students, social workers, as well as anyone interested in social and pedagogical issues.

Release frequency: **quarterly**

Manuscript languages: **Ukrainian, English**

UDC 37 (Education. Upbringing. Learning. Leisure).

The journal is included in the "List of scholarly professional editions of Ukraine" of category "B" in which the results of the theses for obtaining the scientific degrees of PhD and Doctor of Sciences in Pedagogy may be published results of specialties 011, 012, 013, 014, 015 can be published on the basis of the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine of March 17, 2020 No. 409.

Issue **#4.2024** of the Scholarly **Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series "Pedagogical Sciences"** is recommended for printing and distribution through the Internet by the Academic Council of Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy (Protocol # 4, of December 19, 2024).

The journal is indexed in the international scientific databases **Index Copernicus** (ICV 2022: 92.89; ICV 2023: 93.73), **CrossRef** metadata database, database of scientific citations Open Ukrainian Citation Index.

Editorial Board of the Series:

Editor-in-Chief: prof. *Borysov V.*, DrPedSc. **Deputy Editor-in-Chief:** prof. *Lodatkо Ye.*, DrPedSc.

Members of the Editorial Board: prof. *Vovk O.*, DrPedSc.; prof. *Hrytsenko V.*, DrPedSc.; prof. *Desyatov T.*, DrPedSc.; prof. *Zorochkina T.*, DrPedSc.; assoc. prof. *Kolomiets O.*, DrPhilosSc.; prof. *Lutsenko H.*, DrPedSc.; prof. *Serdiuk Z.*, CPedSc.; prof. *Taraskova N.*, DrPedSc.; prof. *Shpak V.*, DrPedSc.; prof. *Avshenyuk N.*, DrPedSc., sen.res.fel. (Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine); prof. *Budnyk O.*, DrPedSc. (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); prof. *Halus O.*, DrPedSc. (Khmelnytsky Humanities and Pedagogical Academy); prof. *Gurzhiy A.*, DrPedSc., full member of NAPS of Ukraine; prof. *Dobreva (Georgieva) S.*, CPedSc (Konstantin Preslavsky University of Shumen, Republic of Bulgaria); prof. *Zhorova I.*, DrPedSc. (CHEE "Kherson Academy of Continuing Education"); prof. *Klim-Klimaszewska A.*, DrHab. (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland); prof. *Klavina A.*, DrPedSc. (Latvian Academy of Sport Pedagogy, Republic of Latvia); assist. prof. *Kondrashov O.*, DrPedSc. (Thompson Rivers University, Canada); prof. *Malafuk I.*, DrPedSc. (Rivne State Humanities University); prof. *Matvienko O.*, DrPedSc. (Dragomanov Ukrainian State University); prof. *Nazarenko G.*, DrPedSc. (CEI "Cherkasy Regional Institute of Postgraduate Education of Pedagogical Workers of Cherkasy Regional Council"); prof. *Omelchenko S.*, DrPedSc. (SHEE "Donbas State Pedagogical University"); *Parczewski R.*, PhDEng (Military University of Technology in Warsaw, Poland); assoc. prof. *Perig A.*, CSc. (Donbass State Engineering Academy); prof. *Ponomarenko T.*, DrPedSc. (Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University); prof. *Prygodii M.*, DrPedSc. (Institute of Vocational Education of the NAPS of Ukraine); prof. *Rudyshyn S.*, DrPedSc. (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University); prof. *Skvortsova S.*, DrPedSc., corresp. member of the NAPS of Ukraine (SI "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky"); prof. *Fedosova I.*, DrPedSc. (DHEE "Pryazov State Technical University").

Secretariat: prof. *Hnezdilova K.*, DrPedSc.; *Derevianko D.*, PhDPed.

Address of the Editorial Board:

18000, Cherkasy, Shevchenko boulevard, 81,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
Department of Pedagogical Sciences, Educational and Sociocultural Management.
Website: <https://new.ejournal.cdu.edu.ua/pedagogics/index>;
e-mail: bulletin_chnu@ukr.net, lodatko@gmail.com
Tel. +38 (093) 07-123-06

The authors are responsible for the observance of the intellectual property right, for the reliability of the materials and for the substantiation of the conclusions.

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-5-10>

 <https://orcid.org/0000-0001-7053-8859>

ЛІБА Наталія

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Мукачівський державний університет
e-mail: msu.oblik@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-6278-913X>

ЛІБА Оксана

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет
e-mail: Liba_oksana@ukr.net

УДК 378.091.212:001.89 (045)

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ

У статті висвітлено методологію наукових досліджень як концептуальну основу для формування професійного світосприйняття фахівців. Акцентовано увагу на її ролі у систематизації дослідницької діяльності, розвитку критичного мислення та створенні інструментарію для вирішення складних професійних завдань.

Проаналізовано основні підходи до організації наукової діяльності, що сприяють вдосконаленню професійних компетентностей. Встановлено взаємозв'язок між методологічними принципами та їх практичною реалізацією в процесі вирішення дослідницьких завдань.

Визначено ключові чинники, які сприяють формуванню наукового світогляду у представників різних професійних сфер. Виокремлено найбільш дієві методи аналізу, синтезу та узагальнення, здатні ефективно забезпечити розв'язання актуальних наукових проблем.

Особливу увагу приділено обґрунтуванню значення міждисциплінарного підходу як важливого елементу сучасної наукової методології.

Вивчено специфіку інтеграції наукових методів у професійну діяльність, що дозволяє забезпечити інноваційний підхід до вирішення практичних завдань. Порівняно ефективність традиційних і новітніх методологічних підходів у формуванні наукового світогляду.

Розроблено рекомендації для вдосконалення навчальних програм з урахуванням сучасних вимог до розвитку методологічних компетенцій.

Узагальнено практичний досвід застосування методологічних знань у професійній діяльності та запропоновано інноваційні підходи до навчання методології, спрямовані на підвищення ефективності професійної підготовки фахівців.

Ключові слова: методологія наукових досліджень; професійне світосприйняття; критичне мислення; дослідницька діяльність; міждисциплінарний підхід; інноваційні методи; науковий світогляд; професійні компетентності.

Постановка проблеми. Сучасний етап науково-технічного розвитку супроводжується стрімким збільшенням обсягу знань і

складності професійних завдань. Це вимагає від майбутніх фахівців не лише володіння базовими професійними компетенціями, а й здатності до творчого мислення, аналізу складних проблем і пошуку інноваційних рішень. Ефективне вирішення таких завдань є неможливим без ґрунтовного розуміння методології наукових досліджень, яка забезпечує системний підхід до аналізу, синтезу та інтеграції знань.

Методологія наукових досліджень є фундаментом для формування професійного світосприйняття, оскільки дозволяє структурувати процес роботи з інформацією, критично оцінювати її достовірність та актуальність, а також знаходити найефективніші технологічні й організаційні рішення. Методологічна підготовка набуває особливої значущості у сучасному світі, де глобалізація, цифровізація та міждисциплінарний підхід формують нові стандарти професійної діяльності. Як підкреслює Я. Сухенко, ґрунтовне оволодіння методологічними основами є ключем до успішної адаптації в умовах постійних змін. Воно забезпечує фахівцям здатність інтегрувати різноманітні підходи, ефективно аналізувати складні виклики та розробляти інноваційні рішення, які відповідають запитам сучасного суспільства (Сухенко, 2017, с. 114).

На ринку праці перевага надається випускникам університетів, які здатні глибоко аналізувати явища, процеси та об'єкти, виявляти їх приховані можливості й формувати стратегії їхнього розвитку. Володіння сучасними методологічними підходами допомагає майбутнім фахівцям не лише застосовувати наявні знання, а й створювати нові, що відповідають викликам динамічного інформаційного середовища.

У науковій літературі підкреслюється важливість формування наукового світогляду як ключового елемента професійного становлення. Він визначається як динамічна система поглядів, переконань і цінностей, що об'єднує знання з різних галузей науки, забезпечуючи глибоке розуміння складних проблем і здатність знаходити інноваційні рішення в умовах швидкоплинних змін сучасного світу. Науковці Ю. Плєснецов, Г. Сучков та С. Плєснецов вважають, що світогляд особистості є результатом багатогранного впливу наукових знань, які формують цілісну та незалежну позицію (Плєснецов, Сучков & Плєснецов, 2024). У цьому контексті міждисциплінарний підхід стає потужним інструментом для розширення професійного мислення та вирішення складних проблем.

Особливе значення має студентський вік як вирішальний етап формування професійного світогляду. Саме в цей період завершується становлення світовідчуття та світосприйняття, визначається загальне ставлення до навколишнього світу. Зважаючи на це, основним завданням вищої освіти стає забезпечення умов для формування професійного світогляду, що відповідає викликам сучасності: глобалізації, технологічного прогресу, зростаючого соціокультурного різноманіття та етичних викликів професійної діяльності.

Як підкреслює Л. Корміна, формування професійного світосприйняття передбачає розвиток таких якостей, як критичне мислення, здатність до міждисциплінарного аналізу, орієнтація на етичні принципи та готовність до інновацій (Корміна, 2017). Для досягнення цієї мети важливо модернізувати освітні програми, спрямовані на формування цілісного світогляду, що базується на сучасних наукових і практичних досягненнях.

Розв'язання проблеми оновлення методологічної підготовки є критично важливим для адаптації студентів до викликів багатфакторного інформаційного середовища. У таких умовах молодь потребує підтримки у формуванні власного світогляду, що відображає її індивідуальні цінності та переконання. На думку В. Медвідь, Ю. Данько, І. Коблянської, володіння сучасною методологією відкриває перед молодими фахівцями широкі перспективи для успішного вирішення професійних завдань. Це дозволяє не лише ефективно виконувати свої обов'язки, але й інтегрувати інноваційні підходи у професійну діяльність, сприяючи прогресу та розвитку у своїй галузі (Медвідь, Данько & Коблянська, 2020).

Мета статті – проаналізувати значення методології наукових досліджень у формуванні професійного світосприйняття та роз-

робити рекомендації щодо вдосконалення методологічної підготовки у вищій освіті.

Виклад основного матеріалу. Навчання у вищій школі формує широкий погляд на світ, стимулює виникнення нових інтересів і розвиває здатність особистості до самостійного аналізу та оцінки своєї діяльності. Навчальний процес є основним етапом у професійному становленні майбутніх фахівців.

У процесі навчальної діяльності студентів формуються: пізнавальні основи світоглядних знань, якими є засвоєння значної за обсягом суми наукових знань і розвиток науково-теоретичного мислення, без чого неможливим стає об'єднання знань в єдину систему; емоційно-особистісні основи світоглядних знань, оскільки останні є не просто логічною системою, а системою знань, яка виражає ставлення особистості до світу, її головні ціннісні орієнтації (Артемчук, Курило & Кочерган, 2000).

Вважаємо, що світогляд є основою для практичної діяльності особистості. Жодні професійні знання не будуть ефективними, якщо не буде відповідної мотиваційної діяльності на всіх етапах професійної діяльності – як у момент засвоєння знань, так і у процесі їхньої реалізації. Невипадково, одним із найважливіших чинників до великих відкриттів були імпульси, точки відліку, які сконцентровували вольові зусилля людської індивідуальності, їхню здатність до ефективної професійної діяльності (Добронравова, Руденко & Сидоренко, 2018).

Науковці вважають, що педагогічна взаємодія в цьому процесі розглядається як поєднання прийомів педагогічної підтримки (активізація, допомога, порада, консультація, співтворчість) з боку викладача, що забезпечує успішність засвоєння знань і вмінь у процесі навчання, дозволяє актуалізувати і розвивати внутрішній потенціал особистості студента. У такому разі студент самовизначається в ціннісно-смісловій сфері, знаходячи особистісний сенс у навчанні, що сприяє підвищенню його професійної й загальної культури (Марцин, Міценко & Даниленко, 2002).

Самосвідомість стає основою для самовдосконалення та самовиховання. Згідно з визначенням М. Якубовської, формування світогляду студента є фундаментом професійного становлення майбутнього фахівця. Цей процес передбачає розвиток власної системи поглядів, знань, переконань і життєвої філософії. Водночас виникає потреба глибоко й критично осмислити навколишній світ, утвердити свою самостійність та знайти справжній сенс життя, любові, щастя і професійного самовизначення (Якубовська, 2013).

Майбутній фахівець повинен мати не тільки глибоку професійну підготовку, а й певний обсяг знань у галузі наукових досліджень, що передбачає засвоєння методологічних засад наукової праці, уміння збирати й опрацьовувати інформацію, розробляти логіку наукових досліджень, аналізувати одержані результати та оформляти їх у вигляді наукового звіту (Юринець, 2011).

Поняття наукового світогляду майбутнього фахівця, за переконанням Л. Яновської, визначається системою філософських, наукових, політичних та моральних переконань, тому його формування не може обмежуватися лише окремими дисциплінами. Кожен курс у процесі професійної підготовки фахівця є важливим етапом формування наукового світогляду. Досягти високого рівня сформованості наукового світогляду можливо лише через узагальнення та інтеграцію знань, отриманих під час вивчення всіх предметів магістерської програми (Яновська, 2019).

Для дослідників-початківців дуже важливо мати уявлення про методологію та методи наукової творчості, оскільки саме на перших кроках до оволодіння навичками наукової роботи найбільше виникає питань саме методологічного характеру. Передусім бракує досвіду у використанні методів наукового пізнання, застосуванні логічних законів і правил, нових засобів і технологій. Взаємозв'язок між методологічними принципами та їх практичною реалізацією в процесі вирішення дослідницьких завдань полягає в тому, що методологія визначає основні напрями і підходи до дослідження, а їх практична реалізація дозволяє перевести абстрактні принципи в конкретні дії, спрямовані на досягнення наукових результатів. Це забезпечує ефективність дослідження, дозволяючи інтегрувати теоретичні підходи в реальні дослідницькі практики.

Як зазначають С. Важинський та Т. Щербак, система координат, через призму якої слід вивчати складність і багатогранність наукових проблем, а також їхній міждисциплінарний характер, визначається різними рівнями методології науки. Науковці наголошують, що міждисциплінарний підхід є ключовим елементом сучасної наукової методології, оскільки він сприяє інтеграції знань з різних галузей для розв'язання складних завдань. Такий підхід дозволяє поєднувати різноманітні теорії, методи та інструменти, що забезпечує більш глибоке і комплексне розуміння досліджуваних явищ. Міждисциплінарність, в свою чергу, стимулює інновації, розширюючи горизонти наукових досліджень і відкриваючи нові можливості для розвитку науки (Важинський, Щербак, 2016).

Міждисциплінарний підхід є важливим елементом сучасної наукової методології, оскільки він дозволяє подолати обмеження окремих наукових дисциплін і забезпечує більш цілісне і комплексне розуміння складних явищ.

Приміром, в одній із статей Є. Лодатко зі співавторами, обговорюючи різні підходи, які можуть слугувати парадигмальною основою для організації викладання фахових дисциплін, зауважує, що міждисциплінарний підхід забезпечує перехід від існуючої практики роздроблення знань на окремі предмети до цілісного, образного світосприйняття (Лодатко, Ліба & Пасека, 2024).

Відповідно, міждисциплінарність дає змогу майбутнім фахівцям подолати межі однієї спеціалізації, що стає критично важливим у світі, де проблеми часто виходять за рамки традиційних дисциплін. Окрім того, міждисциплінарний підхід формує в студентів універсальні навички, які залишаються актуальними в умовах швидких змін на ринку праці. Уміння адаптуватися, працювати в мультидисциплінарних командах, вивчати нові методи та застосовувати їх у різних контекстах є невід'ємною складовою професійного успіху.

Ще одним ключовим аспектом є розвиток інноваційного мислення. Поєднання знань з різних сфер сприяє створенню нетривіальних рішень, які виходять за рамки стандартних підходів. Саме це дозволяє майбутнім фахівцям бути рушієм змін у своїх галузях і розробляти проривні технології чи ідеї.

Використання міжпредметних зв'язків формує у студентів уміння та навички застосування фундаментальних законів у різних галузях знань, що насамперед розвиває в них мобільність і самостійність, які необхідні в інформаційному просторі.

Важливою складовою, на думку фахівців, є створення сприятливого освітнього середовища, яке підтримує наукові пошуки та сприяє розвитку здатності адаптуватися до нових професійних викликів. Організація наукової діяльності через участь у проектах, конференціях, семінарах та співпрацю з іншими фахівцями дозволяє не лише поглибити знання, але й набувати практичного досвіду, що значно підвищує професійний рівень. Такий комплексний підхід сприяє не тільки збереженню, а й активному вдосконаленню професійних компетентностей, відповідаючи вимогам сучасної науки та практики (Ярмольчук, 2017).

Формування наукового світогляду, за словами О. Протас, є важливим етапом професійного розвитку майбутніх фахівців, особливо для представників різних професій. Науковий світогляд дозволяє критично оцінювати реальність, виявляти закономірності

та ефективно застосовувати наукові методи для розв'язання проблем і прийняття рішень (Протас, 2021).

М. Мальська та Н. Паньків (Мальська, Паньків, 2020) виокремлюють чинники, які сприяють формуванню наукового світогляду у представників різних професійних сфер, та поділяють їх на кілька основних груп: *освітнє середовище* (освіта формує наукове мислення, навички критичного аналізу, роботи з джерелами та фактами, а також сприяє розвитку здатності до наукового пізнання); *практичний досвід і професійна діяльність* (професійна діяльність дає змогу застосовувати теоретичні знання на практиці, розвиваючи науковий підхід до вирішення проблем, аналітику та оцінку інформації, прогнозування наслідків і вибір оптимальних методів для досягнення цілей); *критичне мислення та саморефлексія* є основними чинниками формування наукового світогляду: перше полягає в аналізі та перевірці інформації, друге – в оцінці і коригуванні дій на основі нових знань і досвіду; *наукові дослідження та інновації* (участь у наукових дослідженнях та інноваційних проектах сприяє розвитку наукового світогляду, стимулюючи пошук нових знань, інтеграцію інновацій у професійну діяльність та використання наукових розробок на практиці); *міжнародне співробітництво та обмін досвідом* збагачують науковий світогляд професіоналів, дозволяючи їм ознайомлюватися з новими досягненнями, поглиблювати знання та застосовувати їх на практиці через конференції, семінари та програми обміну; *культурне та соціальне середовище* впливає на формування наукового світогляду, зокрема в країнах з високим рівнем розвитку науки та освіти; *мотивація та інтелектуальна цікавість* є потужними чинниками формування наукового світогляду, стимулюючи прагнення розуміти світ, впливати на розвиток майбутньої професії, ставити наукові питання та шукати на них відповіді.

Таким чином, науковий світогляд у представників різних професійних сфер формується під впливом освітнього середовища, практичного досвіду, розвитку критичного мислення, участі в наукових дослідженнях, міжнародного співробітництва та особистої мотивації. Ці чинники взаємодіють між собою, сприяючи глибшому розумінню професійних проблем, розробці нових методів і підходів та забезпеченню інноваційного розвитку.

На думку Є. Іванченко, інтеграція наукових методів у професійну діяльність майбутніх фахівців є ключовим чинником у формуванні інноваційного мислення та здатності ефективно вирішувати складні практичні

завдання. Це процес, що вимагає не лише теоретичного засвоєння знань, але й активного застосування дослідницьких підходів у реальних робочих умовах (Іванченко, 2019).

Наукові методи, такі як експеримент, аналіз, синтез, моделювання та прогнозування, сприяють формуванню системного бачення проблеми. Поділяючи думку авторів (Добронравова, Руденко & Сидоренко, 2018) зазначимо, що ці методи дають змогу майбутнім професіоналам не лише реагувати на виклики, а й передбачати потенційні ризики, знаходити оптимальні шляхи їх вирішення. Наприклад, використання емпіричних досліджень у менеджменті дозволяє приймати обґрунтовані рішення, що ґрунтуються на фактичних даних, а не на інтуїтивних припущеннях.

Інтеграція науки в практичну діяльність також формує у молодих фахівців культуру інноваційності. Вони стають здатними впроваджувати нові технології, адаптувати існуючі методи до змінюваних умов і створювати унікальні рішення, які відповідають сучасним вимогам ринку. Це, в свою чергу, забезпечує конкурентоспроможність як самого спеціаліста, так і організації, в якій він працює. Крім того, інтеграція наукових методів сприяє розвитку критичного мислення, що є незамінною якістю для професійної діяльності. Уміння ставити під сумнів загальноприйняті підходи, аналізувати різні точки зору та пропонувати альтернативні рішення дозволяє майбутнім фахівцям виходити за межі стандартних підходів і створювати інновації.

Більшість дослідників погоджуються, що у сучасному навчальному процесі надзвичайно важливо враховувати різноманіття методологічних підходів, які відіграють ключову роль у формуванні наукового світогляду майбутніх фахівців.

Порівнюючи ефективність традиційних і новітніх методологічних підходів у формуванні наукового світогляду майбутніх фахівців, варто зазначити, що ці підходи не є взаємовиключними, а можуть доповнювати один одного. Традиційні методи навчання забезпечують фундаментальні знання, що є основою для подальшого професійного розвитку, формують чітке розуміння теоретичних аспектів наукової діяльності. Проте, в умовах стрімких змін у світі технологій та знань, ці методи можуть виявитися недостатніми для розв'язання новітніх, складних проблем, які вимагають творчого підходу і здатності до інновацій.

Запровадження інноваційних підходів до навчання методології є ключовим для підвищення ефективності професійної підготовки. Використання інтерактивних технологій, міждисциплінарних проектів і змішаних

форм навчання сприяє практичному застосуванню знань, розвитку системного мислення та адаптивності. Особливий акцент варто зробити на самостійному науковому пошуку, що стимулює критичне мислення та творчий підхід. Такі підходи формують фахівців, здатних ефективно працювати у сучасному динамічному середовищі.

Отже, вдосконалення навчальних програм має ґрунтуватися на інтеграції інноваційних підходів, міждисциплінарності та орієнтації на практичну підготовку. Зокрема, доцільно посилити практичну складову навчання, включивши завдання, що моделюють реальні кейси, а також запровадити курси для розвитку критичного мислення, творчого підходу та здатності до адаптації в умовах динамічних змін. Важливим елементом є впровадження дистанційних і змішаних форматів навчання, які підвищують гнучкість і ефективність освітнього процесу. Окрім цього, слід сприяти розвитку навичок самостійного наукового пошуку, забезпечуючи доступ до сучасних дослідницьких ресурсів. Такі зміни сприятимуть формуванню конкурентоспроможних, інноваційних фахівців, здатних відповідати на виклики сучасного світу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Методологія наукових досліджень є фундаментальною основою формування професійного світосприйняття, оскільки забезпечує системний підхід до аналізу, критичного оцінювання та вирішення складних завдань. Її вивчення дозволяє сформулювати в майбутніх фахівців навички роботи з інформацією, розвивати аналітичне та інноваційне мислення, що є необхідним для успішної професійної діяльності в умовах динамічного середовища.

Методологія сприяє інтеграції знань з різних галузей науки, формуючи цілісне розуміння світу, що забезпечує глибокий і багатовимірний підхід до професійних викликів. Вона допомагає усвідомлювати наукові процеси, формувати стратегічне мислення та адаптуватися до змін, що є ключовими компетенціями сучасного фахівця.

Особливу роль відіграє поєднання теоретичних аспектів методології з їх практичним застосуванням. Практичне використання методологічних знань у навчальному процесі дозволяє студентам закріплювати отримані навички, формувати індивідуальний стиль дослідницької роботи та підвищувати свою професійну ефективність.

Таким чином, методологія наукових досліджень є не лише інструментом пізнання, але й потужним засобом формування професійного світогляду, що сприяє підготовці конкурентоспроможних, критично мислячих та інноваційно орієнтованих фахівців.

Список бібліографічних посилань

- Артемчук, Курило & Кочерган, 2000 – Артемчук Г.І., Курило В.М., Кочерган М.П. (2000). Методика організації науково-дослідної роботи: навчальний посібник для студентів та викладачів ВНЗ. Київ: Форум. 270 с.
- Важинський, Щербак, 2016 – Важинський С.Е., Щербак Т.І. (2016). Методика та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. 260 с.
- Добронравова, Руденко & Сидоренко, 2018 – Добронравова І.С., Руденко О.В., Сидоренко А.І. (2018). Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / за ред. І.С.Добронравової (ч.1), О.В.Руденко (ч.2). Київ: ВПЦ «Київський університет». 607 с.
- Іванченко, 2019 – Іванченко Є.А. (2019). Інтегративні процеси в професійній підготовці майбутніх фахівців: теорія та практика використання. *Наука і освіта*, 3: 104–101.
- Корміна, 2017 – Корміна А.І. (2017). Методичні основи формування світоглядних знань студентів у навчанні: емоційно-особистісний аспект. *Педагогічний часопис Волині: науковий журнал*, 1(4): 82–88.
- Лодатко, Ліба & Пасека, 2024 – Лодатко Є., Ліба Н., Пасека С. (2024). Феноменологія парадигм як предмет методологічної рефлексії в системі професійної підготовки фахівців. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, 1: 5–13.
- Мальська, Паньків, 2020 – Мальська М., Паньків Н. (2020). Основи наукових досліджень: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка. 226 с.
- Марцин, Міценко & Даниленко, 2002 – Марцин В.С., Міценко Н.Г., Даниленко О.А. та ін. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Львів: Ромус-Поліграф. 128 с.
- Медвідь, Данько & Коблянська, 2020 – Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. (2020). Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навчальний посібник. Суми: СНАУ. 220 с.
- Плеснецов, Сучков & Плєснецов, 2024 – Плєснецов Ю.О., Сучков Г.М., Плєснецов С.Ю. (2024). Наукові дослідження. Організація, методика, системний підхід: навчальний посібник [Рукопис]. Харків: НТУ ХПІ. 269 с.
- Протас, 2021 – Протас О. (2021). Особливості викладання навчальної дисципліни «Методологія і технологія наукових досліджень» для майбутніх фахівців соціальної сфери. *Ввічливість. Humanitas: журнал Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 6: 51–56.
- Сухенко, 2017 – Сухенко Я.В. (2017). Індивідуальна освітня траєкторія: міждисциплінарний аналіз феномену. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 4(2): 111–116.
- Юринець, 2011 – Юринець В.Є. (2011). Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 178 с.
- Якубовська, 2013 – Якубовська М.С. (2013). Формування світогляду студента як основа професійного становлення майбутнього професіонала-фахівця (з досвіду роботи професора О.Я.Красівського). *Поліграфія і видавнича справа*, 1(2): 90–96.
- Яновська, 2019 – Яновська А.Г. (2019). Формування наукового світогляду у процесі професійної підготовки майбутніх магістрів історії засобами міждисциплінарних зв'язків. *Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 4(129): 42–46.

Ярмольчук, 2017 – Ярмольчук Т. (2017). Реалізація компетентнісно-орієнтованої парадигми організації освітнього процесу в вищій школі. *Молодь і ринок*, 9: 164–169.

References

- Artemchuk, G.I., Kurylo, V.M., Kochergan, M.P. (2000). Methods of organization of research work: teaching manual for students and off University. Kyiv: Forum. 270 p. [in Ukr.].
- Vazhynskyi, S.E., Shcherbak, T.I. (2016). Methodology and organization of scientific research: study guide. Sumy: Publishing House of the Sumy DPU named after A.S. Makarenko 260 p. [in Ukr.].
- Dobronravova, I.S., Rudenko, O.V., Sydorenko L.I. (2018). Methodology and organization of scientific research: teaching. guide. In I.S. Dobronravova (ed., part 1), O.V. Rudenko (ed., part 2). Kyiv: Publishing Kyiv University. 607 p. [in Ukr.].
- Ivanchenko, E.A. (2019). Integrative processes in professional training of future specialists: theory and practice of use. *Science and Education*, 3: 104–101. [in Ukr.].
- Kormina, L.I. (2017). Methodical bases of formation of worldview knowledge of students in education: emotional and personal aspect. *Volyn Pedagogical Journal: scientific journal*, 1(4): 82–88. [in Ukr.].
- Lodatko, Liba & Pasioka, 2024 – Lodatko Ye., Liba N., Pasioka S. (2024). Phenomenology of paradigms as a subject of methodological reflection in the system of professional training of specialists. *Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy. Series: Pedagogical Sciences*, 1: 5–13.
- Malska, M., Pankiv, N. (2020). Basics of scientific research: teaching. manual. Lviv: Ivan Franko LNU Publishing House. 226 p. [in Ukr.].
- Marcyn, V.S., Mitsenko, N.G., Danylenko, O.A. (2002). Basics of scientific research: Study guide. Lviv: Romus-Polygraph. 128 p. [in Ukr.].
- Medvid, V.Yu., Danko, Yu.I., Koblyanska, I.I. (2020). Methodology and organization of scientific research (in structural and logical schemes and tables): teaching manual Amounts: SNAU. 220 p. [in Ukr.].
- Plesnetsov, Yu.O., Suchkov G.M., Plesnetsov S.Yu. (2024). Scientific research. Organization, methodology, systematic approach: study guide [Manuscript]. Kharkiv: NTU KhPI. 269 p. [in Ukr.].
- Protas, O. (2021). Peculiarities of teaching the educational discipline "Methodology and technology of scientific research" for future specialists in the social sphere. *Politeness. Humanitas: magazine of Volyn National University named after Lesya Ukrainka*, 6: 36–48. [in Ukr.].
- Sukhenko, Ya.V. (2017). Individual educational trajectory: an interdisciplinary analysis of the phenomenon. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological sciences*, 4(2): 111–116. [in Ukr.].
- Yurynets, V.E. (2011). Methodology of scientific research: study guide. Lviv: LNU named after Ivan Franko. 178 p. [in Ukr.].
- Yakubovska, M.S. (2013). The formation of a student's worldview as the basis of the professional development of a future professional specialist (from the work experience of Professor O.Ya. Krasivskyi). *Polygraphy and Publishing*, 1(2): 90–96. [in Ukr.].
- Yanovska, L.H. (2019). The formation of a scientific worldview in the process of professional training of future masters of history by means of interdisciplinary connections. *Scientific Bulletin of the Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky*, 4(129): 42–46. [in Ukr.].
- Yarmolchuk, T. (2017). Implementation of the competence-oriented paradigm of the organization of the educational process in higher education. *Youth and the market*, 9: 164–169. [in Ukr.].

LIBA Natalia

Doctor of Economic, Professor,
Professor at the Department of Accounting, Taxation and Marketing,
Mukachevo State University

LIBA Oksana

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Primary Education,
Mukachevo State University

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH AS A BASIS FOR THE FORMATION OF A PROFESSIONAL WORLD PERCEPTION

Summary. The article highlights the methodology of scientific research as a conceptual basis for the formation of the professional worldview of specialists. Attention is focused on its role in the systematization of research activities, the development of critical thinking, and the creation of tools for solving complex professional tasks.

The main approaches to the organization of scientific activity, which contribute to the improvement of professional competences, are analyzed. The relationship between methodological principles and their practical implementation in the process of solving research tasks is established. The key factors that contribute to the formation of a scientific worldview among representatives of various professional spheres have been determined.

The most effective methods of analysis, synthesis and generalization capable of effectively providing solutions to current scientific problems are singled out. Special attention is paid to substantiating the importance of the interdisciplinary approach as an important element of modern scientific methodology. The specifics of the integration of scientific methods into professional activity have been studied, which allows for an innovative approach to solving

practical problems. The effectiveness of traditional and modern methodological approaches in the formation of a scientific worldview is compared.

Recommendations have been developed for improving educational programs taking into account modern requirements for the development of methodological competencies. The practical experience of applying methodological knowledge in professional activity is summarized and innovative approaches to teaching methodology aimed at increasing the efficiency of professional training of specialists are proposed.

Keywords: methodology of scientific research; professional worldview; critical thinking; research activity; interdisciplinary approach; innovative methods; scientific outlook; professional competences.

Одержано редакцією 27.11.2024
Прийнято до публікації 13.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-11-16>

 <https://orcid.org/0000-0001-7811-9915>

ПОНОМАРЬОВ Олександр

аспірант катедри педагогіки,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

e-mail: olex.ponomarov@gmail.com

УДК 378.091.64-028.27:37.011.3-051-021.142.3(045)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Висвітлено актуальні питання використання інформаційно-комунікаційних технологій в педагогічних закладах вищої освіти в умовах цифровізації освіти. Встановлено, що в сучасних українських реаліях відбувається досить швидкий процес утвердження форми змішаного навчання на рівні суспільного сприйняття.

Здійснено аналіз української літератури з даної проблеми, виокремлено дослідження А. Марушкевич, С. Каплюка, О. Потапчука, О. Цюняк, Р. Кундис, О. Дмитрієнка, О. Бойченка, О. Воцевської, Т. Тронь та ін., визначено багатоаспектний підхід дослідників до даної проблематики.

Проаналізовано сучасні тенденції цифровізації освітнього процесу у контексті вищої педагогічної освіти. Висвітлено значення інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічній практиці закладів вищої освіти.

Розкрито необхідність постійного технічного та технологічного оновлення освітнього процесу.

Охарактеризовано важливість підвищення цифрової грамотності викладачів для проведення занять на високому рівні. Також зроблено акцент на нових дидактичних властивостях цифрових освітніх ресурсів освітнього процесу ЗДО.

Розглянуто сучасні цифрові інструменти, які цільово використовувати при організації освітнього процесу педагогічного ЗВО в умовах змішаного навчання.

Визначено педагогічні умови ефективного використання цифрових освітніх ресурсів в умовах змішаного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: змішане навчання; педагогічна освіта; цифрові ресурси; цифровізація освіти; освітній процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Функціонування системи вищої педагогічної освіти в умовах цифровізації характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Змішане навчання, яке поєднує традиційні методи з використанням цифрових освітніх ресурсів, стає все більш актуальним у сучасному освітньому середовищі. Це зумовлено необхідністю адаптації освітнього процесу до швидких змін у суспільстві та технологіях, а також потребою забезпечення доступності та якості освіти для здобувачів вищої педагогічної освіти. Однак, ефективне використання цифрових освітніх

ресурсів в умовах змішаного навчання вимагає створення певних педагогічних умов, які сприятимуть підвищенню якості навчання та розвитку професійних компетентностей майбутніх педагогів. Серед таких умов можна виділити: підвищення рівня цифрової компетентності викладачів та здобувачів, розробку та впровадження інтерактивних методів навчання, забезпечення доступу до сучасних цифрових освітніх ресурсів, а також створення сприятливого освітнього середовища, що стимулює здобувачів вищої педагогічної освіти брати активну участь в освітньому процесі. Дослідження педагогічних умов ефективного використання цифрових освітніх ресурсів в умовах змішаного навчання є актуальним і необхідним для підвищення якості вищої педагогічної освіти та підготовки конкурентоспроможних фахівців у галузі освіти в цілому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Різні аспекти використання цифрових освітніх ресурсів в діяльності педагогічних закладів вищої освіти відображено у численних працях українських науковців, зокрема: А. Марушкевич досліджує інформаційно-цифрові технології в управлінні освітнім процесом ЗВО; О. Стойка та Д. Матейчук розглядають сучасні підходи до впровадження цифрових технологій в освітній процес ЗВО; С. Каплюк та О. Потапчук вивчають особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі; О. Цюняк, Р. Кундис, О. Дмитрієнко та С. Бойченко аналізують процес використання цифрових технологій у професійній підготові майбутніх педагогів у закладах вищої освіти; О. Воцевська, Т. Тронь, С. Книш, Л. Кібенко досліджують використання сучасних технологій та цифрових інструментів у контексті дистанційного та змішаного навчання; І. Шевченко, Р. Скидан та Н. Шакун розглядають інноваційні, інформаційні й цифрові технології в освітньому процесі ЗВО в реаліях масштабної військової агресії. В тяжких умовах сьогодення питання забезпечення педагогічних умов ефективного використання цифрових освітніх сервісів і ресурсів в умовах змішаного навчання набуває все більшої актуальності.

Мета та завдання статті. Розкрити педагогічні умови ефективного використання цифрових освітніх ресурсів в умовах змішаного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти, а також проаналізувати способи реалізації можливостей цифрових технологій в контексті змішаного навчання.

Основними методами дослідження є аналіз психолого-педагогічної літератури, аналітичні матеріали про стан вищої освіти, синтез, узагальнення й систематизація інформації щодо цифровізацію освітнього процесу педагогічних ЗВО в контексті змішаного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний освітній процес постійно трансформується під впливом різноманітних інформаційних, технологічних та інших змін. Значні перетворення спостерігаються у сфері вищої освіти в умовах розвитку глобального процесу цифровізації, актуальність якого зростає з кожним роком. Протягом останнього десятиліття перехід на цифровий формат навчання став світовою тенденцією, що охопила всі рівні освіти, від дошкільного до вищого.

Сучасна педагогічна практика у закладах вищої освіти неможлива без знання та використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема цифрових ресурсів, що використовуються в освітньому процесі та виховній роботі. Постійне технічне та технологічне оновлення структурних компонентів освітнього процесу вимагає відповідного стрімкого розвитку професійних навичок у викладачів, наприклад, досвід активного застосування у повсякденній роботі різноманітних методик, заснованих на цифрових технологіях; підвищення цифрової грамотності, необхідної для проведення занять на найвищому рівні тощо. На сьогодні інформатизація освіти – це сучасний ресурс отримання відповідей на питання, які цікавлять викладачів та здобувачів. Володіння навичками користування інформаційними ресурсами є основним способом вдосконалення власних професійних здібностей, а також однією з цілей інформатизації освіти (Собченко, Ткачова, Ткачов, 2022). Сьогодні цифрова компетентність викладачів ЗВО стала предметом зростаючого інтересу в освітній політиці та дослідженнях. З одного боку, Європейський Союз вважає наявність цифрової компетентності однією з ключових компетенцій для процесів викладання та навчання в різних європейських освітніх системах, з іншого боку, – COVID-19 та військовий стан підкреслили потребу в підготовці викладачів, інфраструктури та технологічних ресурсів, наявних у закладах вищої освіти (Осадча, Осадчий, Спірін, 2022).

Сьогодні в мережі Інтернет можна знайти досить велику кількість сервісів для створення цілісних інтерактивних занять або окремих завдань. Викладач може використовувати електронні форми підручників, а також різноманітні цифрові освітні ресурси. Для педагогічної спільноти є вкрай важливим завдання грамотно використати ці ресурси, відібрати та структурувати матеріал та розробити методичні підходи для впровадження змішаного навчання у освітній процес.

Невід'ємною та вкрай важливою складовою змішаного навчання педагогічних ЗВО є використання цифрових освітніх ресурсів. Слід підкреслити, що цифрові ресурси набувають абсолютно нових дидактичних властивостей:

- різноманітність форм подання інформації;
- надмірність, різнорівневість і варіативність;
- інтерактивність;
- гнучкість та адаптивність (Кремень et al., 2022).

Вибір цифрових технологій змішаного навчання повинен відповідати конкретним потребам, бюджету та технологічній інфраструктурі закладу вищої освіти. Також доцільно регулярно оновлювати набір інструментів для включення нових функцій і технологій. Розглянемо сучасні цифрові інструменти, які доцільно використовувати при організації освітнього процесу педагогічного ЗВО в умовах змішаного навчання.

1. Система управління навчання. LMS/TMS – універсальна платформа, яка організовує бездоганну конвергенцію особистого та онлайн-освітнього досвіду. На платформі для керування навчанням створено можливість розміщення навчальних матеріалів, керування завданнями та полегшення комунікації між викладачами та здобувачами (Анісімова, Спектор, 2018). Ця цифрова система не лише надає здобувачам цілодобовий доступ до матеріалів курсу, але й дозволяє викладачам керувати, організовувати та подавати матеріал у цікавий для здобувачів спосіб. Завдяки інтуїтивно зрозумілому інтерфейсу, програмне забезпечення для керування навчанням сприяє спільному навчанню, дозволяючи здобувачам підключатися, ділитися думками та шукати інформацію у віртуальному навчальному середовищі. Використовуючи систему управління навчанням, заклади вищої освіти забезпечують цілісну, зручну для користувача роботу, яка відповідає різноманітним стилям навчання та заохочує його до активної участі.

2. Інструменти онлайн-навчання для відеоконференцій та вебінарів. В умовах змішаного навчання інструменти для відеокон-

нференцій стають незамінними мостами між фізичними та віртуальними навчальними просторами. Платформи віртуальних зустрічей виходять за межі географічного простору, пропонуючи онлайн-сеанси наживо, які відтворюють динаміку взаємодії учасників освітнього процесу віч-на-віч. Найбільш відомі інструменти відеоконференцій для онлайн-навчання та змішаного навчання: «Zoom», «Microsoft Teams», «Cisco Webex», «Adobe Connect» і «GoTo Meeting» (Кульчицький, 2024). Крім того, такий тип взаємодії в режимі реального часу сприяє змістовним дискусіям, збагачуючи досвід навчання, сприяючи діалогу, дебатам і співпраці як між здобувачами, так і викладачами. Гнучкість відеоконференцій пристосовується до різноманітних розкладів, що дозволяє учасникам взаємодіяти з вмістом курсу незалежно від їхнього місцезнаходження. Інтерактивні лекції, групові дискусії чи індивідуальне наставництво – ці навчальні онлайн-інструменти сприяють інклюзивному, динамічному та привабливому освітньому середовищу.

3. Інструменти електронного навчання для створення контенту. Популярними інструментами для створення контенту є «Articulate 360» і «Adobe Captivate», надають можливість викладачам створювати захоплюючі інтерактивні онлайн-матеріали (Василенко, Борсуковська, Яворська, 2023). Завдяки інтеграції мультимедійних елементів, таких як відео, презентації та вікторини, ці технології перетворюють традиційний зміст курсу на динамічний досвід навчання. Більше того, викладачі можуть адаптувати вміст навчального матеріалу відповідно до різноманітних уподобань у навчанні, дотримуючись стратегій піраміди навчання та задовольняючи візуальні, аудіальні та кінестетичні уподобання здобувачів. Це творче налаштування розширює взаємодію всіх учасників освітнього процесу та покращує розуміння між ними. Важливо, що розглянуті інструменти пропонують гнучкі засоби оновлення вмісту, що дозволяє викладачам легко інтегрувати інформацію в режимі реального часу.

4. Програми для онлайн-комунікації та спільної роботи. Ефективна комунікація є важливою умовою забезпечення змішаного навчання. Використовуючи зручність електронної пошти, додатків для обміну повідомленнями та дошок для обговорень, інструменти спілкування сприяють безпосередній взаємодії між викладачами та здобувачами. Таким чином здобувачі можуть ділитися думками, шукати роз'яснень, а також брати участь у обговоренні поза запланованими заняттями, виховуючи почуття єдності та взаємної підтримки (Петренко, 2023).

5. Віртуальні аудиторії. Програмне забезпечення віртуальних аудиторій розроблено для викладачів і менторів, яким потрібне структуроване, інтерактивне та зручне онлайн-середовище. Доцільно відмітити, що платформи для відеоконференцій є інструментами більш загального призначення: для зустрічей і дискусій у різних професійних контекстах. Вибір цифрового сервісу залежить від конкретних потреб, а також від типу взаємодії учасників освітнього процесу в умовах змішаного навчання. Керівники закладів вищої освіти отримують переваги від віртуальних аудиторій, що забезпечують процес навчання в режимі реального часу, підвищуючи здатність викладачів надавати цікавий матеріал інтерактивного характеру. Провідними платформами для віртуальних аудиторій у сфері онлайн та змішаного навчання є: «BigBlueButton», «Adobe Connect», «WizIQ», «ClickMeeting» (Тардаскіна, Рекліцька, 2023).

6. Інструменти для онлайн-оцінювання. Цілісність змішаного навчання забезпечується також інструменти онлайн-оцінювання та тестування, оскільки вони допомагають відстежувати поточний прогрес і розуміння курсу здобувачами (Шилонова et al., 2021). Викладачі використовують ці інструменти змішаного навчання для розробки тестів, завдань та іспитів, для повноцінного оцінювання наявних знань здобувачів. Перевагою таких інструментів є швидкість обробки результатів, а також миттєвий зворотній зв'язок, що не лише показує рівень опанованих знань здобувачів, але й посилює їхню мотивацію до успіху. Найпоширеніші варіанти інструментів для онлайн-оцінювання та тестування: «Kahoot!», «Quizlet», «Formative», «Quizizz» та ін.

7. Інструменти створення вмісту навчальних матеріалів. Викладачі закладів вищої освіти можуть використовувати ці інструменти для створення індивідуальних інтерактивних навчальних матеріалів, які точно відповідають вимогам відповідної освітньої програми (Драч, Петроє, Бородієнко, 2023). Інтеграція мультимедійних елементів до вмісту навчальних матеріалів підвищує інтерактивність наповнення та використання, що сприяє підвищенню розуміння їх змісту здобувачами. У результаті здобувачі отримують динамічний, збагачений мультимедійними матеріалами навчальний контент, що, у свою чергу, сприяє глибшому залученню учасників освітнього процесу до більш повного розуміння дисципліни, що розглядається. Найрелевантніші рішення електронного навчання для створення вмісту: «Articulate Storyline», «Adobe Animate», «iSpring Suite», «Lectora», «Elucidat».

8. Інструменти створення освітніх спільнот. Інструменти створення освітніх спільнот в умовах змішаного навчання мають низку переваг в освітньому середовищі, адже вони культивують у здобувачів почуття єдності та командної приналежності. Як наслідок, це призводить до підвищення залученості в освітній процес. Для викладачів – це можливість швидкої одночасної комунікації з групою здобувачів, що сприяє динамічній інтерактивній освітній атмосфері. В таких освітніх спільнотах наявне хмарне сховище, де зберігаються тривалий час файли, надіслані учасниками, це сприяє доступності навчальної інформації. Такими інструментами є: «Padlet» (для спільних дощок), «Discourse» (для онлайн-форумів), «Facebook Groups» (приватні групи для обговорень), «LinkedIn Learning» (для професійних мереж) тощо (Вакалюк, Спірін, 2021).

9. Інструменти аналітики та звітності процесу навчання, що дають викладачам цінну інформацію про залученість здобувачів в освітній процес. На основі звітних показників обґрунтовуються рішення щодо подальшого навчання кожного здобувача. Аналітичні звіти допомагають визначити основні тенденції, оцінити ефективність тієї чи іншої стратегії навчання, що в результаті дозволяє адаптувати освітній підхід для оптимізації результатів навчання (Вощевська et al., 2022). Проаналізувавши отримані дані, викладачі можуть розвивати проактивний підхід до викладання та вносити коригування до методики викладання. Платформи аналітики та звітності процесу навчання пропонують формування різних звітів на основі наявного масиву інформації (внесені дані викладачем: інформацію про курс, відвідуваність, бали тощо), проаналізувавши які приймаються обґрунтовані рішення щодо стратегії навчання та викладання. Основні інструменти для аналітики та звітності процесу навчання: «Google Analytics», «Learning Locker», «xAPI» (Experience API), «Tableau» (для візуалізації даних) і «Power BI» (Терещук, Ільченко, Семенишина, 2023).

10. Електронні книги та бібліотеки. До основних переваг використання електронних посібників та бібліотек можна віднести економію часу та доступність матеріалів, що дозволяє оптимізувати як процес розробки навчальних планів, так і процес пошуку необхідної інформації. Викладачі з легкістю інтегрують електронні книги та бібліотечні ресурси у свої навчальні курси. Разом з тим здобувачі мають доступ до великої кількості основних та додаткових матеріалів в будь-який час та з будь-якого кутка світу. Популярними сервісами, що забезпечують доступ до онлайн бібліотек світу є: «Amazon Kindle

Direct Publishing», «Coursera», «Udemy», «Skillshare» та ін. (Сікора et al., 2023).

Використовуючи різні інтернет-сервіси, можна створювати практично будь-який контент: власні сайти та блоги, фотоальбоми та відеоролики, інтерактивні завдання, дидактичні ігри, організовувати спільну роботу, проводити тести, опитування, здійснювати зворотний зв'язок. Всі ці можливості значно спрощують організацію освітнього процесу в умовах змішаного навчання. При цьому дуже важливою є організація мережевої комунікації. Для її забезпечення можуть використовуватися сайти, блоги, електронна пошта, форуми, месенджери, соціальні мережі та ін. Кожен із способів зв'язку має свої переваги та недоліки, тому в арсеналі викладача має бути наявний вибір засобів комунікації, які забезпечують спілкування залежно від завдання, що розв'язується. Говорячи про мережеву комунікацію, слід мати на увазі не лише спілкування, а й спільну продуктивну діяльність (створення колективних інформаційних продуктів, спільну роботу в документах, організацію спільних інформаційних сховищ тощо).

Для того щоб забезпечити ефективне використання вище наведених цифрових освітніх сервісів і ресурсів в умовах змішаного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти, необхідно забезпечити наявність відповідних педагогічних умов, що включають психолого-педагогічні, методичні, дидактичні, системні та методологічні аспекти.

До психолого-педагогічних аспектів доцільно віднести створення умов для мотивації здобувачів до використання ІКТ у освітньому процесі; забезпечення високого рівня індивідуалізації навчання з урахуванням рівня підготовленості, здібностей та інтересів здобувачів, а також формування у них пізнавальних здібностей та прагнення до самовдосконалення.

Методичні аспекти передбачають розробку прийомів навчання та самоосвіти, що забезпечують можливість безперервного оновлення знань; використання електронних підручників, бібліотек, довідників, посібників та інших Інтернет-ресурсів; різноманітне використання ІКТ впродовж кожного заняття для підвищення наочності та динамізму освітнього процесу.

Дидактичні аспекти забезпечують взаємозв'язок цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання, тобто комплексний підхід до навчання за допомогою ІКТ; активізацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів через використання цифрових сервісів і ресурсів; умови для постійного зворотного зв'язку, підкріпленого стимулами навчання.

До системних та методологічних аспектів слід віднести визначення нових цілей і стратегій в освітньому процесі; осмислення організаційних змін, пов'язаних з глобальними інформаційними процесами та цифровізацією; активне використання банків електронної інформації та розробка нових інтелектуальних методів і засобів професійної діяльності.

При інтенсивному використанні цифрових освітніх сервісів і ресурсів в педагогічному закладі освіти інформаційні технології виступають не як допоміжний засіб, а стають найважливішою складовою процесу саморозвитку здобувачів. Вони не тільки забезпечують розвиток образних уявлень про навколишній світ, а й дозволяють кожному здобувачу педагогічної освіти виступити в ролі активного творця дійсності і самого себе, відкриваючи йому простір для самореалізації і максимального розвитку своїх здібностей.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Нове покоління цифрових освітніх сервісів і ресурсів виступає незмінним інструментом для організації змішаного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти. Цифрові освітні сервіси і ресурси є не тільки засобами, але і матеріалами для організації освітнього процесу у віддаленому доступі. Важливо акцентувати увагу на тому, що можливості використання інформаційних технологій не обмежуються вибором лише одного визначеного методу, ресурсу або сервісу. Цифрові освітні ресурси представляють собою багатоаспектну широкорозвинену комплексну систему, що складається з різних взаємозв'язаних і доповнюючих компонентів: система управління навчання (LMS), інструменти онлайн-навчання для відеоконференцій та вебінарів, інструменти електронного навчання для створення контенту, програми для онлайн-комунікації та спільної роботи, віртуальні аудиторії, інструменти для онлайн-оцінювання, інструменти створення вмісту навчальних матеріалів, інструменти створення освітніх спільнот, інструменти аналітики та звітності процесу навчання, електронні книги та бібліотеки тощо.

На сьогодні важливим завданням керівників закладів вищої освіти є забезпечення педагогічних умов ефективного використання цифрових освітніх сервісів і ресурсів в умовах змішаного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти, що передбачає наявність психолого-педагогічних, методичних, дидактичних, системних та методологічних аспектів. Зокрема, важливо визначити нові цілі та стратегії навчання, організувати віддалену взаємодію та забезпечити мотиваційне підґрунтя для здобувачів. Індивідуа-

лізація навчання, розвиток пізнавальних здібностей та інтеграція ІКТ на всіх етапах освітнього процесу сприяють підвищенню якості освіти. Крім того, необхідно забезпечити взаємозв'язок цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання, стимулювати пізнавальну діяльність здобувачів та створити умови для постійного зворотного зв'язку.

У подальшому доцільно дослідити, яким чином впровадження цифрових освітніх ресурсів у змішаному навчанні здобувачів вищої педагогічної освіти впливає на ефективність освітнього процесу та розвиток професійних компетентностей у процесі підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних адаптуватися до сучасних вимог ринку праці та інформаційного суспільства.

Список бібліографічних посилань

- Анісімова, Спектор, 2018 – Анісімова, О.М., Спектор, А.Ю. (2018). Аналіз використання інформаційно-комунікаційних платформ в освіті. *Open Journal Systems*, 3; 7–15.
- Вакалюк, Спірін, 2021 – Вакалюк, Т.А., Спірін, О.М. (2021). Інформаційно-цифрові технології: сутність поняття. *Звітна науково-практична конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: матеріали науково-практичної конференції 11.02.2021*. Київ, С. 16–17.
- Василенко, Борсуковська, Яворська, 2023 – Василенко, В., Борсуковська, А., Яворська, Ю. (2023). Особливості використання інструментів дистанційного навчання у закладах вищої освіти під час воєнного стану. *Вісник книжкової палати*, 7: 16–23.
- Вощевська et al., 2022 – Вощевська, О.В., Тронь, Т.В., Книш, С.І. et al. (2022). Використання сучасних технологій та цифрових інструментів у контексті дистанційного та змішаного навчання. *Інноваційна педагогіка*, 53: 177–181.
- Драч, Петроє, Бородієнко, 2023 – Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О. (2023). Використання штучного інтелекту у вищій освіті. *Університети і лідерство: міжнародний науковий журнал*, 15: 66–82.
- Кремень et al., 2022 – Кремень, В.Г., Биков, В.Ю., Ляшенко, О.І. et al. (2022). Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України, 18–19 листопада 2022 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4 (2): 1–49.
- Кульчицький, 2024 – Кульчицький, В. (2024). Застосування інноваційних технологій в освітній діяльності в умовах змішаного навчання у ЗВО. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 1: 83–91.
- Осадча, Осадчий, Спірін, 2022 – Осадча, К.П., Осадчий, В.В., Спірін, О.М. (2022). Стан проблеми організації змішаного навчання у закладах вищої освіти України під час пандемії COVID-19. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 81: 235–241.
- Петренко, 2023 – Петренко, А. (2023). Концептуальні засади підготовки майбутніх викладачів педагогічного закладу вищої освіти в умовах цифрової трансформації суспільства. *Вісник катедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*, 7: 140–151.
- Сікора et al., 2023 – Сікора, Ю., Скоробагатська, О., Лиходєєва, Г. et al. (2023). Інформатизація та цифровізація навчального процесу у вищій освіті: основні напрямки, виклики часу. *Revista Eduweb*, 17(2): 244–256.

- Собченко, Ткачова, Ткачов, 2022 – Собченко, Т., Ткачова, Н., Ткачов, А. (2022). Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів в освітньому середовищі педагогічного університету. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2 (51): 145–148.
- Тардаскіна, Рекліцька, 2023 – Тардаскіна, Т., Рекліцька, А. (2023). Сучасний цифровий інструмент для закладів вищої освіти в умовах розвитку EDTECH. *Економіка та суспільство*, 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2879/2803>. Doi: 10.32782/2524-0072/2023-55-51.
- Терещук, Ільченко, Семенишина, 2023 – Терещук, В.І., Ільченко, А.М., Семенишина, І.В. (2023). Інноваційні технології навчання у закладах вищої освіти. *Академічні візії*, 16. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/157>
- Шилонова et al., 2021 – Шилонова, В., Долінська, Е., Гладуш, В. et al. (2021). Застосування цифрових технологій у дистанційному педагогічному оцінюванні здобувачів вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2: 243–265.

References

- Anisimova, O.M., Spektor, A.Iu. (2018). Analysis of the use of information and communication platforms in education. *Open Journal Systems*, 3: 7–15 [in Ukr].
- Vakaliuk, T.A., Spirin, O.M. (2021). Information and digital technologies: the essence of the concept, *Report of the scientific and practical conference of the Institute of Information Technologies and Learning Tools of the National Academy of Sciences of Ukraine: materials of the scientific and practical conference 02/11/2021*. Kyiv, PP. 16–17 [in Ukr].
- Vasylenko, V., Borsukovska, A., Yavorska, Yu. (2023). Peculiarities of using distance learning tools in higher education institutions during martial law. *Bulletin of the Book Chamber*, 7: 16–23 [in Ukr].
- Voshchevska, O.V., Tron, T.V., Knysh, S.I. et al. (2022). The use of modern technologies and digital tools in the context of distance and blended learning. *Innovative Pedagogy*, 53: 177–181.
- Drach, I., Petroie, O., Borodiienko, O. (2023). The use of artificial intelligence in higher education. *Universities and leadership: international scientific journal*, 15: 66–82 [in Ukr].
- Kremen, V.H., Bykov, V.Yu., Liashenko, O.I. et al. (2022). Scientific and methodological support for the digitaliza-

- tion of education in Ukraine: status, problems, prospects: Scientific report to the general meeting of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, November 18–19, 2022. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 4 (2): 1–49 [in Ukr].
- Kulchytskyi, V. (2024). Application of innovative technologies in educational activities in conditions of blended learning in higher education institutions. *Humanities: history and pedagogy*, 1: 83–91 [in Ukr].
- Osadcha, K.P., Osadchy V.V., Spirin O.M. (2022). The state of the problem of organizing blended learning in higher education institutions of Ukraine during the COVID-19 pandemic. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*, 81: 235–241 [in Ukr].
- Petrenko, L. (2023). Conceptual principles of training future teachers of a pedagogical institution of higher education in the conditions of digital transformation of society. *Bulletin of the UNESCO Department "Continuing Professional Education of the 21st Century"*, 7: 140–151 [in Ukr].
- Sikora, Yu., Skorobahatska, O., Lykhodieieva, H. & al. (2023). Informatization and digitalization of the educational process in higher education: main directions, challenges of the time. *Revista Eduweb*, 17(2): 244–256 [in Ukr].
- Sobchenko, T., Tkachova, N., Tkachov A. (2022). Formation of information and digital competence of future teachers in the educational environment of the pedagogical university. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 2 (51): 145–148 [in Ukr].
- Tardaskina, T., & Reklitska, A. (2023). Modern digital tool for higher education institutions in the context of EDTECH development. *Economy and Society*, 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2879/2803>. Doi: 10.32782/2524-0072/2023-55-51 [in Ukr].
- Tereshchuk, V.I., Ilchenko, A.M., Semenyshyna, I.V. (2023). Innovative learning technologies in higher education institutions. *Academic visions*, 16. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/157> [in Ukr].
- Shylonova, V., Dolinska, E., Hladush, V. et al. (2021). Application of digital technologies in distance pedagogical assessment of higher education applicants. *Information technologies and teaching aids*, 2: 243–265 [in Ukr].

PONOMAROV Oleksandr

postgraduate student at the Department of Pedagogy,
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE EFFECTIVE USE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN THE CONDITIONS OF MIXED EDUCATION OF STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

Summary. Current issues of the use of information and communication technologies in pedagogical institutions of higher education in the conditions of digitalization of education are highlighted. It has been established that in modern Ukrainian realities there is a rather rapid process of establishing the form of mixed education at the level of public perception. An analysis of Ukrainian literature on this problem was carried out, the research of A. Marushkevich, O. Stoyki, D. Mateychuk, S. Kaplyuk, O. Potapchuk, O. Tsyunyak, R. Kundys, O. Dmytrienko, O. Boychenko, O. Voshchevska, T. Tron, etc., a multi-faceted approach of researchers to this problem was determined.

The article analyzes the current trends of digitization of the educational process in the context of higher pedagogical education. The importance of information and communication technologies in the pedagogical practice of higher education institutions is highlighted.

The need for constant technical and technological updating of the educational process is revealed. The importance of improving the digital literacy of teachers for

conducting classes at a high level is characterized. Emphasis is also placed on the new didactic properties of digital educational resources in the educational process of the educational process.

Modern digital tools, which are expedient to use in the organization of the educational process of pedagogical higher education institutions in the conditions of mixed learning, are considered. Pedagogical conditions for the effective use of digital educational resources in conditions of mixed education of students of higher pedagogical education have been determined.

Keywords: blended learning; pedagogical education; digital resources; digitalization of education; educational process.

Одержано редакцією 28.11.2024
Прийнято до публікації 13.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-17-24>

 <https://orcid.org/0000-0003-3189-8215>

МАЗУРЕНКО Людмила

кандидатка політичних наук, доцентка катедри мовної підготовки,
Інститут Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»
e-mail: ruzam11@ukr.net

УДК 378.02:355.23(045)

СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСАД ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Реформування системи військової освіти України повинно проводитись з урахуванням передового досвіду країн НАТО щодо дидактичних засад підготовки військового персоналу.

Метою статті є обґрунтування дидактичних засад системи військової освіти України в контексті її реформування.

Досліджена актуальність проблеми, продемонстровано її значення в ракурсі євроінтеграційної політики України в галузі безпеки і оборони. Дидактика систем військової освіти аналізується як комплексна категорія, що складається із двох органічних складових – теоретичної і прикладної. Визначено головні закономірності і принципи розвитку систем військової освіти країн НАТО, що складають теоретичну складову дидактики.

Досліджено перспективні напрями реформування елементів теоретичних і прикладних дидактичних засад системи військової освіти України: вимоги до військового персоналу, структура і зміст навчання військового персоналу, контроль та моніторинг освітнього процесу тощо.

Розкрито взаємозв'язки і принципи роботи систем військової освіти; ми рекомендуємо здійснити ряд заходів, направлених на пришвидшення реформаторських процесів щодо дидактичних засад системи військової освіти України. Підходи щодо дидактики, які ми запропонували, сприятимуть наближенню вітчизняної системи військової освіти до відповідних систем членів НАТО, поліпшенню ефективності функціонування системи підготовки військового персоналу та підвищення його боєздатності.

Процеси реформування системи військової освіти нині повинні спрямовуватися на реалізацію правових норм основних документів щодо безпеки і оборони України. Для цього необхідно критично осмислити досягнуте і зосередити зусилля та ресурси на запровадженні в систему військової освіти України успішного досвіду країн-членів НАТО.

Перспективними напрямками подальших досліджень є оцінка ефективності реформування дидактичних основ системи військової освіти; аналіз військової служби випускників військових навчальних закладів у ЗСУ; стан, проблеми та перспективи запровадження стандартів НАТО до системи військової освіти України.

Ключові слова: військова освіта; дидактичні засади; підготовка військового персоналу; реформування; зміст освіти; технології; контроль; моніторинг.

Постановка проблеми. Дидактичні системи військової освіти різних країн щодо підготовки спеціалістів (теоретична, структурна, організаційна, змістова, технологічна й інші складові) є особливими і мають відмінності завдяки різниці в поглядах, інтересах, історичних та національних традиціях, розміру території та кількості ресурсів тощо. Дидактична система військової освіти дісталась Україні у спадок від СРСР – держави, що майже не враховувала закордонний досвід, володіла величезною територією і ресурсами, готувала щорічно багато тисяч офіцерів, не переймаючись оцінкою ефективності функціонування системи освіти. Відповідно, нинішні процеси реформування системи військової освіти України повинні враховувати національний і кращий світовий досвід щодо дидактичних основ системи військової освіти, що повинно поліпшити ефективність освітнього процесу та підвищити рівень якості підготовки військових фахівців.

Актуальність наукового дослідження процесу реформування дидактичних основ системи військової освіти зумовлюють такі чинники:

- прийняття останніми роками багатьох законів та підзаконних актів щодо оборонної й безпекової політики держави, реформування Міністерства оборони України, Збройних сил України (далі – ЗСУ) (Про національну безпеку України, 2018; Про Стратегію воєнної безпеки України, 2021);

- розширення співпраці з НАТО щодо підготовки військовослужбовців та професійної військової освіти, здійснення антитерористичних і миротворчих операцій, тренувань, військових навчань союзницьких сил, ведення оборонної операції в рамках російсько-української війни;

- зменшення масштабів інноваційної та наукової діяльності в Україні;

- необхідністю реформувати дидактику, інформаційне, матеріально-технічне, фінансове забезпечення системи закладів військової освіти, збільшення вимог відбору до якостей кандидатів на навчання, підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації керівників та працівників закладів військової освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Про-

блеми процесів реформування дидактичних основ системи освіти ґрунтовно висвітлили у своїх наукових працях такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як: В. Андрущенко, С. Архангельський, Г. Васянович, І. Бех, В. Давидов, І. Зязюн, Д. Кільдеров, С. Ніколаєнко, Г. Нойнер, Г. Клімова, Ч. Купісевич, Н. Нічкало, В. Оконь, М. Пригодій, А. Пуховська, В. Рибалка, Т. Левченко, В. Серіков, В. Слас-тенін, І. Харламов, А. Хуторський та інші. Вони досліджували теоретичні основи дидактики, сучасні дидактичні концепції, стан реформування змісту, методів та форм навчання і виховання; керівництво закладами освіти інноваційного типу; навчання фахівців різноманітних галузей; розкриттю талантів особистості; особистісно-орієнтованого навчання і виховання; демократично-гуманістичного спрямування освітнього процесу.

Основи дидактики і проблемні питання системи військової освіти України розглянули в наукових публікаціях такі науковці: А. Вітченко, О. Діденко, М. Нецадим, Ю. Приходько, В. Стасюк, В. Телелим, О. Торічний, Ю. Черних, В. Шемчук, В. Ягупов та інші (концепції розвитку системи військової освіти; реформування системи військової освіти; порівняльна педагогіка; педагогічні та психологічні засади підготовки військового персоналу; морально-психологічний стан тих, хто навчається; створення змісту навчання; використання сучасних інформаційних технологій; система оцінювання та забезпечення якості освіти; політика щодо здійснення інноваційної діяльності; контрольні та діагностичні процедури щодо освітнього процесу; моніторинг системи військової освіти тощо).

Метою статті є аргументування потреби реформування дидактичних основ системи військової освіти України.

Виклад основного матеріалу. До відновлення незалежності України на нашій території діяло 33 військові навчальні заклади, що входили до об'єднаної загальносоюзної системи підготовки кадрових офіцерів. У ті часи, в рамках колишнього СРСР, ця система в основному здійснювала покладені на неї функції та володіла рисами, властивими загальнодержавній військовій сфері. Система характеризувалася усталеністю, розгалуженістю, здатністю адаптуватися до нових вимог часу і змін воєнного мистецтва, володіла потужними науковими школами в галузі військових наук. Система військової освіти щедро фінансувалася і була укомплектована штатним озброєнням та основними видами військової техніки й необхідними для свого функціонування матеріально-технічними засобами. Щороку кадрових офіцерів випускали понад 12 тисяч осіб

(Нецадим, 2003, с. 46–47). Отримавши у спадок велику мережу військових навчальних закладів, Україна почала створювати національну систему військової освіти (далі – СВО), зіткнувшись при цьому з низкою проблем. Цей процес проходив у непростих умовах, що були зумовлені впливом наступних чинників:

- відсутність основоположних документів, таких, як концепція національної безпеки та оборони України і воєнна доктрина;

- невизначеність структури і чисельності ЗСУ;

- відсутність навіть у світовій практиці досвіду швидкої побудови схожої системи освіти;

- опір консервативного реформаторського середовища окремим прогностичним положенням щодо створення і діяльності СВО;

- незакінченість розробки загальної й відомчої законодавчої бази щодо освіти;

- нестабільність соціально-економічної ситуації;

- потреба кардинального перегляду всієї структури мережі військових навчальних закладів України у стислі строки і налагодження підготовки військового персоналу за всіма спеціальностями;

- необхідність напрацювання та впровадження засад та змісту військової освіти з урахуванням результатів новітніх психологічних і педагогічних досліджень, світових трендів та національних інтересів.

Утворення системи військової освіти в умовах дії вищезазначених чинників від самого початку мало закладені в собі ризики, які, на жаль, проявилися. Головними їх проявами є:

- невизначеність стратегії дидактичних підвалин щодо підготовки військового персоналу;

- низька стабільність створення та структурування мережі військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів цивільної освіти, військових коледжів, військових факультетів, військових кафедр;

- відсутність затвердженого поточного і перспективного планів щодо замовлення про підготовку кадрових офіцерів;

- заміна підходів до розробки змісту і термінів здобуття освіти військовим персоналом;

- оптимізація функцій органів управління військовою освітою і створення управлінських структур;

- нераціональне використання обмежених фінансових та інших ресурсів.

Розробка найважливіших дидактичних засад системи військової освіти України відразу після відновлення незалежності ста-

ла непростим завданням. Перш за все, уже з 1 вересня 1992 року необхідно було розпочати підготовку військового персоналу за усіма спеціальностями для ЗСУ, відкинувши колишні стереотипи. По-друге, вкрай розгалужена по території система військової освіти, що дісталась Україні у спадок, була надмірною та вимагала на утримання багато фінансових, матеріальних і технічних ресурсів, яких тоді не бракувало; по-третє, бракувало закордонного досвіду еволюції систем військової освіти; по-четверте, опір змінам деяких консервативних представників керівництва військовою освітою, що істотно заважав запровадженню реформ. В таких непростих умовах була напрацьована та прийнята Концепція системи військової освіти (Про реформу системи військової освіти, 1992), що заклала головні положення, шляхи і напрями діяльності й розвитку військової освіти України.

Згадуючи ті давні події, можна поставити питання: чи могли ми тоді реформувати систему підготовки військового персоналу на дидактичних засадах систем військової освіти західних країн? Чисто теоретично – могли б, якщо, по-перше, володіли б значними фінансовими та матеріально-технічними ресурсами, що дали б змогу зменшити діючу мережу військових ВНЗ, забезпечити зарплатами та пенсіями той військовий персонал, який у них служив і працював; по-друге, затвердження відповідних системних рішень, що мали би бути узгоджені з першою умовою, по-третє, необхідно було знати та аналізувати міжнародний досвід щодо підготовки військового персоналу. Заради справедливості зазначимо, що вказані гіпотетичні умови в ті часи точно не могли бути втіленими в життя. Чи можемо ми це зробити нині? На наш погляд, СВО України у своєму розвитку повинна орієнтуватись на дидактичні засади відповідних систем базової та професійної військової освіти провідних країн Північноатлантичного альянсу.

Дидактика – це частина педагогічної науки, що розглядає теорію освіти, навчання, виховання, науково обґрунтовує зміст освіти, досліджує принципи, закономірності, методи та форми організації навчання (Гончаренко, 1997, с. 88). О. Березюк, О. Власенко – автори навчально-методичного посібника (Березюк, Власенко, 2017, с. 12) – дидактику прослідковують у таких аспектах: 1) теоретичному – як науку, що досліджує дійсний навчальний процес, встановлює визначені факти, взаємозалежності, взаємозв'язки, закономірності тощо, прогнозує результати педагогічної діяльності, проводить експерименти; 2) практичному – одержані теоретичні знання використовуються

на практиці у формі висновків та рекомендацій, на підставі яких визначається зміст, обираються методи навчання, організовується керівництво навчальною діяльністю тощо.

Наведені визначення дають змогу, на наш погляд, тлумачити дидактику як складну категорію, що складається з: теоретичної складової – теоретичні концепції, основоположні принципи навчання закономірності; прикладної складової – принципи реального навчання, зміст освіти, теоретичні і практичні моделі організації навчання, методи, форми організації навчання, моніторинг, контроль, корекція.

Аналіз іноземних систем військової освіти, насамперед, країн НАТО, та наукові дослідження цієї галузі дозволяють виділити: 1) мету; 2) головні закономірності, основоположні принципи утворення й розвитку систем освіти (теоретична складова концепції дидактики); 3) принципи навчання, що відіграють істотну роль при визначенні завдань, головних шляхів і засад утворення системи військової освіти, організації підготовки військового персоналу, усебічного забезпечення освітнього процесу (прикладна складова концепції дидактики).

Метою систем військової освіти розвинених країн є перманентне нарощення їх інноваційного освітнього і наукового потенціалу, обґрунтоване і виважене залучення цивільної освіти, підготовка професійного, інтелектуально розвиненого військового персоналу, що може успішно та ефективно виконувати бойові завдання задля забезпечення національної безпеки і оборони держави, організація умов для безперервного навчання і відпрацювання практичних навичок військового персоналу протягом всього терміну навчання і служби, їхнього творчого й культурного розвитку і самореалізації особистості (Приходько, 2017, 2018). Як було сказано, мета вміщує два аспекти дидактики – теоретичний і прикладний. Теоретичний рівень дидактичної концепції описує місію освіти, наукові, державні та відомчі вимоги щодо підготовки військових фахівців, прикладний рівень – втілення в життя цих вимог у навчальному процесі реальних військових навчальних закладів. Серед сукупності вказаних складових пріоритет надається першій, що стала суттєвим фактором контролю і відповідальності органів управління освітою за рівень якості навчання військового персоналу.

Логіка розвитку систем військової освіти зумовлена:

- потребою в освіті кожного військовослужбовця;
- національними інтересами щодо безпеки і оборони, політикою держави в галузі освіти;

- соціально-економічними, ідеологічними і політичними умовами;
- рівнем науково-технічного розвитку держави;
- народними традиціями, власним та іноземним досвідом;
- потребами збройних сил;
- рівнем ефективності управління, гармонійністю взаємодії та діяльності усіх структурних елементів системи військової освіти;
- рівнем розвитку військової науки і педагогіки та рекомендаціями відповідних досліджень;
- рівнем підготовки керівників та педагогів;
- фактичним станом інфраструктури військових навчальних закладів і навчальних центрів;
- рівнем розвитку дидактики військової освіти в теоретичному та практичному аспектах;
- морально-психологічним, фінансово-економічним, матеріально-технічним й інформаційним забезпеченням системи тощо.

Закономірності системи військової освіти мають тісний зв'язок з її принципами, що являють собою певну систему ключових вимог щодо підготовки військового персоналу, дотримання яких повинно забезпечити бажану ефективність діяльності системи. Принципи походять від закономірностей системи військової освіти та характеризують її мету, спрямованість, зміст, організаційні й методичні засади та матеріальні й технічні потреби.

Базові принципи систем військової освіти:

- єдність політики держави щодо підготовки військового персоналу у військових і цивільних закладах вищої школи;
- національні інтереси та національна безпека є пріоритетом при творенні змісту військової освіти і вимог до військового персоналу;
- гуманізація системи військової освіти;
- фундаменталізація, взаємопов'язаність, безперервність, поступальність і практична скерованість всієї системи військової освіти;
- врахування реального бойового досвіду та використання у практичному командуванні військами досягнень військової освіти;
- наукова обґрунтованість, доступність військової освіти, врахування вікових і індивідуальних особливостей тих, хто навчається;
- систематизованість і послідовність військового навчання, розвиток таких рис як патріотична самосвідомість, активність, лідерство, самостійність і творчість тих, хто навчається;

– ефективна комбінація індивідуального і колективного стилю військового навчання, що відповідає нашій прозахідній державній політиці;

- оптимальні технології, форми, методи та засоби навчання;
- здійснення контролю, моніторингу і коректування процесу військової освіти;
- взаємозв'язок стандартів військової освіти та навчальних програм з відповідним фінансовим, інформаційним, матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу.

Проаналізуємо певні елементи дидактичних основ систем військової освіти колишнього СРСР та України в історичній ретроспективі.

Ключові засади прикладної дидактики системи військової освіти СРСР:

1. Термін навчання – 4 або 5 років; напрями підготовки: гуманітарний, інженерний чи командний; освітньо-кваліфікаційний рівень – спеціаліст.

2. Показники конкурсу – по 4–6 кандидатів на одне місце.

3. Ідеологічне забарвлення, авторитарний стиль управління освітньою галуззю, нехтування національними, культурними та мовними особливостями.

4. Масовий характер військової підготовки, нехтування потребами та можливостями особистості, відсутність активного пошуку лідерів і обдарованих, відсутність індивідуальних планів навчання, і відповідно, можливостей для повного розкриття здібностей.

5. Проводилась мінімальна загальнонаукова та інженерна підготовка курсантів порівняно з підготовкою інженерів цивільними закладами вищої освіти.

6. Ґрунтовність військово-теоретичної і військово-технічної підготовки.

7. Поеднання під час військового навчання теоретичної і практичної польової підготовки на основних видах озброєння і військової техніки в навчальних центрах.

8. Професійна направленість військової підготовки.

9. Ефективне застосування форм та методів організації підготовки військового персоналу.

10. Практична спеціалізація широкого профілю.

11. Вимога обов'язковості заняття науковою діяльністю для викладацького складу і тих, хто навчається.

12. Слабка плінність кадрів серед викладацького складу закладів військової освіти.

13. Матеріально-технічна забезпеченість.

14. Відсутня система підготовки спеціалістів за військово-технічними спеціальностями, крім авіаційно-технічних військових училищ.

Недоліками будемо вважати підготовку усього військового персоналу саме на рівні вищої освіти за мінімального поповнення збройних сил фахівцями середнього ступеня освіти, а також недоліки, описані в пунктах 3, 4, 12, 14.

Ґрунтовність теоретичної і військово-технічної підготовки зменшувала час на відпрацювання практичних бойових навичок та була надлишковою для деяких військових посад. Хоча ґрунтовність теоретичної підготовки допомагала випускати фахівців, які потім отримували наукові ступені, продовжували працювати в науково-дослідних організаціях, здобували значні успіхи у викладацькій, науковій, дослідницько-конструкторській роботі. Все це вказує на те, що військовий персонал повинен проходити підготовку за освітньо-професійними програмами, що цілком узгоджуються з конкретними армійськими посадами.

Суміщення в закладах військової освіти теоретичної і практичної підготовки на основних видах озброєння і військової техніки призводило до значних фінансових і матеріально-технічних затрат, невисокою ефективністю їх застосування під час усього навчального року і нестачею науково аргументованої системи оцінювання рівня якості практичної підготовки військового персоналу. Подібний підхід нині ще не досконало вивчений та досліджений і тому він не використовується в системі військової освіти іноземних країн.

Практична спеціалізація широкого профілю означала вивчення великої кількості видів озброєння і військової техніки, що суттєво продовжувало термін військової підготовки, справляло вплив на щоденний стан організації бойової підготовки строювих військових частин та їх готовності до виконання бойових завдань, хоча вона призвела до універсальності знань та навичок військового персоналу.

Засади дидактики системи військової освіти Україна в основному отримала в спадок від СРСР, відкинувши найбільш негативні. За останні 10 років, завдяки посиленню співпраці та зближенню з НАТО, проведенню АТО/ООС, були проведені деякі реформи системи військової освіти України за такими напрямками: євроінтеграційна спрямованість військової освіти на базі розширення євроатлантичної співпраці, врахування в освітньому процесі реального бойового досвіду, отриманого в ході проведення АТО/ООС; збільшення частки практичної польової підготовки у процесі здобуття військової освіти; поліпшення фінансування та матеріально-технічної бази системи військової освіти.

Проте, Україні ще необхідно реформувати такі дидактичні основи системи військової

освіти: диверсифікувати підготовку військового персоналу щодо термінів навчання і ступенів освіти для адекватного комплектування особовим складом військових частин ЗСУ; систематизувати зміст та програми навчальних дисциплін; осучаснити організацію теоретичної і практичної підготовки; запровадити інформаційно-комунікаційні, особистісно орієнтовані, інноваційні технології (навчальні середовища, штучний інтелект, імітаційне моделювання, тренажери з віртуальною реальністю тощо); модернізувати інформаційне забезпечення педагогічного процесу; контроль і моніторинг рівня якості підготовки військового персоналу привести у відповідність до стандартів НАТО; забезпечити сучасний відбір, підготовку, перепідготовку і періодичне підвищення кваліфікації керівників та науково-педагогічних працівників і їх ротацію.

Розглянемо головні напрями реформування дидактичних основ системи військової освіти України із врахуванням українського досвіду і досвіду підготовки військового персоналу країн НАТО.

1. Розробити та затвердити нормативно-правовий акт про фундаментальні і прикладні концептуальні засади діяльності системи військової освіти, що відповідали б сучасним нормативно-правовим актам щодо безпеки і оборони держави, стратегії розвитку всієї освіти, новітнім досягненням педагогіки та кращому досвіду військової підготовки у країнах-членах НАТО. Залучити до цього процесу відомих науковців у галузі військової освіти та досвідчених незалежних експертів з обов'язковою апробацією в порядку дискусії на наукових конференціях і круглих столах. Чинна Концепція розвитку військової освіти України (Про трансформацію системи військової освіти, 1997) нині є гальмуючим фактором.

2. Необхідно скоригувати психологічний аспект сприйняття абітурієнтами і суспільством загалом ступенів освіти «бакалавр» та «магістр». Тому, що фахівці-бакалаври у всіх розвинених країнах як цивільної, так і військової освіти, працюють науково-технічними та інженерними співробітниками переважної більшості фірм, корпорацій, підприємств, науково-дослідних організацій, збройних сил тощо. Не усі повинні бути магістрами. І це виглядає логічно з усіх боків – від наявності вільних посад у ЗСУ для зайняття їх фахівцями-магістрами до раціональності витрат на навчання магістрів, коли для зайняття більшості військових посад достатньо й бакалаврського ступеня освіти. Інакше кажучи, у розвинених країнах діє деяке співвідношення кількості фахівців кожного ступеня освіти, що відповідає потребам економіки й оборони держави: кіль-

кість цивільних фахівців регулює ринок праці, військових – потреби безпеки і оборони держави, структура і оснащення армії. Подальший кар'єрний ріст фахівців визначається проходженням курсів підвищення кваліфікації, отриманими рейтингами на конкурсах з заміщення вакантних посад, мотивацією і здатністю здобути освіту вищого рівня або вищу посаду.

3. Оптимізувати структуру мережі ВНЗ, училищ, коледжів, навчальних центрів на принципах безперервності, здобуття освіти по ступенях, відсутність дублювання змісту, практична спрямованість. Подальший розвиток системи професійної військової освіти.

4. Необхідно переглянути організаційні та структурні засади і терміни підготовки військового персоналу, зміст теоретичного і практичного елементів навчальних програм та програм конкретних дисциплін, бо це зумовлено впливом таких чинників:

- інтелектуалізація, інформатизація, комп'ютеризація і автоматизація воєнної науки;
- зміна підходів до ведення сучасного бою і військових операцій, на використання озброєння і військової техніки; модульна побудова новітнього озброєння і військової техніки та особливості їх роботи й бойового застосування, експлуатації і технічного обслуговування;
- актуалізація заміни інформаційно-знаннєвої моделі навчання військового персоналу на компетентнісну;
- необхідність формування системного змісту освіти і компетенцій військового персоналу з урахуванням відповідного досвіду навчання військових спеціалістів у країнах НАТО;
- використання особистісно орієнтованих методів навчання, формування і розвитку якостей лідера;
- запровадження новітніх інформаційних та інноваційних технологій та засобів навчання, навчальних інтегрованих середовищ;
- поява можливостей динамічного моделювання під час освітнього процесу різноманітних тактичних дій, армійських процесів чи бойових ситуацій;
- ріст вірогідності прогнозних даних, здобутих новітніми засобами розвідки і спостереження, що застосовуються при прийнятті рішень.

5. Процесуальний елемент навчання військового персоналу повинен бути направленим на досягнення високого рівня якості освіти і має містити:

- розробку теоретичних і методологічних основ з метою забезпечити якість освіти як системного та технологічного поняття;
- приведення змісту окремих дисциплін та освітньо-професійних програм взагалі відповідно до виникаючих потреб коригу-

вання вимог щодо навчання військового персоналу;

- формування і розвиток мотиваційної системи в освітній, науковій та інноваційній діяльності;

- організація і технології навчального процесу повинні бути спрямовані на здобуття майбутнім військовим персоналом компетенцій, тобто знань, вмінь, навичок, лідерських якостей, які дали б йому змогу виконувати обов'язки на військовій посаді і в мирний, і в воєнний час;

- забезпечення найкращих умов навчання курсантам задля результативного опанування обраної ними освітньо-професійної програми;

- повне укомплектування закладів військової освіти кваліфікованими керівниками і науково-педагогічними співробітниками, забезпечення всіма необхідними фінансовими і матеріально-технічними ресурсами;

- слід обов'язково проводити діагностично-контрольні і моніторингові процедури.

6. Необхідно комплексно реформувати організаційні засади прикладної дидактики навчання військового персоналу тактичного рівня, запровадивши стандарти та процедури НАТО. Дидактичні основи системи військової освіти України і НАТО мають значні відмінності. Військовий персонал готується на базі комбінації теоретичного, практичного і спеціального навчання з метою зайняття конкретних армійських посад в основному в закладах військової освіти широкого профілю. Тому ці заклади отримали значну кількість озброєння і військової техніки. Така система навчання має ряд недоліків. Перш за все, це низький коефіцієнт застосування (використовується тільки на 4–5 курсах). По-друге, деяка умовність навчання, адже зразки розташовуються в аудиторії. По-третє, така система освіти обходиться досить дорого. Ми вважаємо раціональним перейти до системи, у якій теоретико-практична і вузька спеціалізована підготовка військового персоналу здійснюватиметься у дворівневій схемі: 1) військові навчальні заклади; 2) навчальні центри окремих видів і родів військ ЗСУ. Вважаємо, що нині склалися зручні умови для цього: заклади освіти вже переходять до вивчення новітніх зразків західного озброєння і військової техніки, звільняючись від радянських зразків; новітні зразки отримують навчальні центри, де підготовка різних категорій військового персоналу вже проводиться в реальних умовах бойового використання з вузькою спеціалізацією.

7. Покращення ефективності систем відбору, підготовки і підвищення кваліфікації керівників, наукових та педагогічних співробітників. Діяльність цієї системи повинна бути спрямована на діагностику наявності і

рівня наступних знань, якостей та вмінь: досконале знання стану, проблем та перспектив розвитку конкретної сфери діяльності; наполегливість щодо виконання поставленого завдання; системність та критичність мислення; інноваційна компетентність; лідерські та волюві якості.

8. Після переходу закладів військової освіти до підготовки військового персоналу за новою дидактичною системою має суттєво змінитися й матеріально-технічне, інформаційне, кадрове забезпечення процесу здобуття освіти, зокрема: оснащення необхідною кількістю комп'ютерної техніки, тренажерів, сучасних навчальних лабораторій; будівництво нових навчальних центрів, що будуть займатися дистанційною підготовкою, імітаційним моделюванням, моніторингом та оцінкою якості освіти, запроваджувати в освітній процес інтегровані навчальні середовища; формування підрозділів, що будуть вивчати науково-дослідні проблеми.

9. Інтеграція ефективного механізму контролю і моніторингу якості освіти та якості засвоєння знань курсантами. Цей механізм повинен будуватися на таких принципах: адекватність цілям і завданням навчання військового персоналу та діяльності за вибраною спеціальністю; об'єктивність – оцінка рівня якості компетенцій не враховуючи суб'єктивні фактори; всебічність – направленість контролю не лише на знання теорії навчальних дисциплін, але і їх розуміння та вміння креативно використовувати отримані знання в реальному житті, здібності креативно, логічно, критично мислити.

Ключові завдання системи моніторингу якості навчання військового персоналу: перманентний нагляд за станом, періодичний аналіз та узагальнення отриманої інформації; оперативне відстеження змін, ризиків та чинників, які їх викликають задля того, щоб попередити негативні тенденції; складання прогнозів розвитку різних процесів; оцінювання ефективності діяльності системи військової освіти, забезпеченості ресурсами та прийнятих управлінських рішень.

Висновки. Процеси реформування системи військової освіти нині повинні спрямовуватися на реалізацію правових норм основних документів щодо безпеки і оборони України. Для цього необхідно критично осмислити досягнуте і зосередити зусилля та ресурси на запровадженні в систему військової освіти України успішного досвіду країн-членів НАТО. Зазначені нами ключові напрями реформування теоретичних і прикладних дидактичних основ системи військової освіти України охоплюють розв'язання цілого ряду непростих, комплексних правових, управлінських, організаційних, педагогічних, методологічних, фінансових та мате-

ріально-технічних завдань, що посприяє зростанню професійного та морального рівня військового персоналу, активному розвитку військової освіти, покращенню її престижності в суспільстві, істотному внеску в боєздатність ЗСУ. Перспективними напрямами подальших досліджень є оцінка ефективності реформування дидактичних основ системи військової освіти; аналіз військової служби випускників військових навчальних закладів у ЗСУ; стан, проблеми та перспективи запровадження стандартів НАТО до системи військової освіти України.

Список бібліографічних посилань

- Березюк, Власенко, 2017 – Березюк, О.С., Власенко, О.М. (2017). Дидактика: теорія і практика: навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка. 212 с.
- Гончаренко, 1997 – Гончаренко, С.У. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 374 с.
- Нещадим, 2003 – Нещадим, М.І. (2003). Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет». 852 с.
- Приходько, 2017 – Приходько, Ю.І. (2017). Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3(67): 285–299.
- Приходько, 2018 – Приходько, Ю.І. (2018). Теорія трансформації систем як засіб дослідження військової освіти. *Педагогіка та психологія*, 1(98): 53–61.
- Про національну безпеку України, 2018 – Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Про реформу системи військової освіти, 1992 – Про реформу системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1992р. № 490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF#Text>
- Про трансформацію системи військової освіти, 1997 – Про трансформацію системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 р. № 1410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text>.
- Про Стратегію воєнної безпеки України, 2021 – Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25.03.2021р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

References

- Berezyuk, O.S., Vlasenko, O.M. (2017). Didactics: theory and practice: a teaching and methodological manual for students of humanitarian faculties. Zhytomyr: Zhytomyr State University named after I. Franko. 212 p. [in Ukr].
- Goncharenko, S.U. (1997). Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv: Lybid. 374 p. [in Ukr].
- Neschadym, M.I. (2003). Military Education in Ukraine: History, Theory, Methodology, Practice: Monograph. Kyiv: Publisher "Kyiv University". 852 p. [in Ukr].
- Prykhodko, Yu.I. (2017). Training of military specialists in leading countries of the world: fundamental principles and trends. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3(67): 285–299 [in Ukr].
- Prykhodko, Yu.I. (2018). Systems Transformation Theory as a Means of Researching Military Education. *Pedagogy and Psychology*, 1(98): 53–61 [in Ukr].
- On National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated 21.06.2018 No. 2469-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukr].
- On the reform of the military education system: Resolution

of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 19, 1992 No. 490. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF#Text> [in Ukr].

On the Transformation of the Military Education System: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 15.12.1997 No. 1410. Retrieved from

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text> [in Ukr].

On the Military Security Strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated March 25, 2021 No. 121/2021. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> [in Ukr].

MAZURENKO Liudmyla

Ph.D in political sciences,
associate professor at the Department of socio-humanitarian and fundamental disciplines,
Institute of Military and Naval Forces of the National University «Odesa Maritime Academy»

STATUS, PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE REFORM OF DIDACTIC PRINCIPLES OF MILITARY EDUCATION IN UKRAINE

Summary. The reform of the military education system of Ukraine should be carried out taking into account the best experience of NATO countries regarding the didactic principles of military personnel training.

The purpose of the article is to substantiate the didactic principles of the military education system of Ukraine in the context of its reform.

The relevance of the problem has been studied, its importance has been demonstrated in the perspective of the European integration policy of Ukraine in the field of security and defense. Didactics of military education systems is analyzed as a complex category consisting of two organic components - theoretical and applied. The main regularities and principles of the development of military education systems of NATO countries, which make up the theoretical component of didactics, have been determined.

Prospective directions for reforming the elements of the theoretical and applied didactic foundations of the military education system of Ukraine were studied: requirements for military personnel, structure and content of training of military personnel, control and monitoring of the educational process, etc.

Interrelationships and principles of operation of military education systems are revealed; we recommend implementing a number of measures aimed at speeding up the reform processes regarding the didactic foundations of the military

education system of Ukraine. The approaches to didactics that we have proposed will contribute to bringing the domestic system of military education closer to the corresponding systems of NATO members, improving the effectiveness of the system of training military personnel and increasing its combat capability.

The processes of reforming the military education system should now be aimed at implementing the legal norms of the main documents on the security and defense of Ukraine. For this, it is necessary to critically reflect on what has been achieved and focus efforts and resources on introducing the successful experience of NATO member countries into the military education system of Ukraine.

Prospective directions for further research are the assessment of the effectiveness of reforming the didactic foundations of the military education system; analysis of the military service of graduates of military educational institutions in the Armed Forces; the state, problems and prospects of the introduction of NATO standards into the military education system of Ukraine

Keywords: military education; didactic principles; training of military personnel; reformation; content of education; technologies; control; monitoring.

Одержано редакцією 27.11.2024
Прийнято до публікації 13.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-24-30>

 <https://orcid.org/0000-0002-1894-3141>

ГАЛУС Олександр

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи,
професор катедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
e-mail: aleks.halus@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-6026-2614>

РОМАНИШИНА Людмила

докторка педагогічних наук, професорка, професорка, завідувачка катедри педагогіки,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
e-mail: romanyshyna43@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-3677-4433>

МОЗОЛЕВ Олександр

доктор педагогічних наук, професор,
професор катедри туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
e-mail: mozoliev64@gmail.com

УДК 378.14:355.233:005.336.2(045)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВІЙСЬКОВОГО ЗВО

Проаналізовано сутність та роль розвитку корпоративної культури майбутніх офіцерів щодо формування їх професійної компетентності.

Наведено прізвища науковців, які у своїх працях досліджували заявлену проблему. Ряд дослідників ототожнюють поняття «корпоративна культура» та «організаційна культура». Проте

під організаційною культурою розуміють цінності, традиції, метафори, мову, символи організації. Важливе місце при цьому належить організаційній культурі керівника. Корпоративна культура розглядається науковцями як система цінностей та переконань, які розділяє кожен працівник організації та передбачає його поведін-

ку, обумовлює характер життєдіяльності організації.

Проведено порівняльний аналіз складників професійної компетентності майбутніх офіцерів із показниками їх корпоративної культури. Формування корпоративної культури майбутніх офіцерів полягає у залученні їх до норм, цінностей та традицій ВВНЗ; набуття курсантами досвіду практичної діяльності з формування та підтримки корпоративної культури у своїх майбутніх підлеглих.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутні офіцери; компетентність; професійна компетентність; корпоративна культура.

Постановка проблеми.

Формування корпоративної культури організації (установи) в цілому та персоналу зокрема на сьогодні є актуальною і своєчасною. Для вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), які здійснюють професійну підготовку майбутніх офіцерів, формування корпоративної культури сприятиме наданню якісної вищої військової освіти з метою ефективного виконання ними своїх професійних обов'язків. Зasadничими основами корпоративної культури є поведінкові дії майбутніх офіцерів, сприйняття, мотивація, пізнання, ухвалення ними управлінських рішень, що впливають на життєдіяльність майбутніх офіцерів та результативність виконання ними службових завдань. Немає сумніву в тому, що сфера діяльності офіцера є зоною довіри між людьми, тому він повинен бути не лише компетентним професіоналом, але й володіти високим рівнем корпоративної культури. У Римському комюніке (2020 р.), присвяченому розвитку Болонського процесу, зазначено, що заклади вищої освіти повинні готувати всіх, хто навчається, до активного, критичного та відповідального громадянства і запропонувати можливість навчання впродовж життя задля підтримки їх ролі в суспільстві. Сформована корпоративна культура особистості військового офіцера у цьому контексті сприятиме виконанню ним громадянських і професійних обов'язків перед суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна підготовка майбутніх офіцерів з різних аспектів досліджувалася вітчизняними науковцями (В. Аніщенко, Л. Барановська, В. Близнюк, І. Блощинський, О. Данильченко, А. Зельницький, Я. Зорій, С. Катеринчук, І. Коваль, А. Литвин, Н. Олексюк, Е. Сарафанюк, П. Сливенко, В. Родіков, Є. Черновол, І. Шумков, В. Ягупов та ін.).

Проблема формування професійної компетентності майбутніх офіцерів та окремі її аспекти були у полі наукових розвідок багатьох дослідників. Їм присвячені роботи Д. Іщенко, М. Коротких, Ю. Лісніченка,

О. Маслія, В. Оніпко, Н. Вишневської, В. Чмира, О. Богданюка, О. Діденка, С. Шумовецької, О. Торічного, Р. Бакуменка, Р. Любича та ін. З педагогічної точки зору досліджувалися умови підвищення якості професійної компетентності та вплив інноваційних технологій навчання (О. Євсюков, Л. Кравцов, В. Савін, А. Комаров та ін.); процес управління професійною компетентністю майбутніх офіцерів (О. Протасов та ін.).

Проблеми сутності і ролі корпоративної культури майбутніх офіцерів досліджували науковці О. Бабич, Ю. Балашова, В. Зелений, О. Коба, В. Кравченко, Х. Передало, В. Селюк, Х. Стамбульська та ін.

Мета дослідження полягає у висвітленні сутності та ролі розвитку корпоративної культури майбутніх офіцерів щодо формування їх професійної компетентності.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань було використано низку наукових методів, зокрема, аналіз літературних джерел для з'ясування теоретичного аналізу ролі і сутності розвитку корпоративної культури майбутніх офіцерів щодо формування їх професійної компетентності; систематизація, порівняння та узагальнення інформації.

Виклад основного матеріалу. Особливістю професійної підготовки майбутнього офіцера Збройних Сил України є ефективність засвоєння у вищому військовому навчальному закладі Міністерства оборони України загально-професійних і функціонально-професійних компетентностей з військового управління та напрямів формування готовності курсантів до службової діяльності.

Успішне вирішення нормативно-спрямованого та предметно-орієнтаційного напрямів службової діяльності залежатиме від професійної компетентності, позитивного сприйняття та мотивації майбутніми офіцерами.

Поняття «компетентність» визначається у Законі України «Про вищу освіту» як «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» (Про вищу освіту, 2014).

Проте, як зазначають науковці, компетентність не зводиться до освіченості. Компетентність є поєднанням психічних якостей, властивостей, які надають змогу діяти фахівцю цілеспрямовано, самостійно і відповідально. Тому основою трактувань про компетентність є оцінка та вимір кінцевого результату діяльності. Тобто, компетентність

характеризує окремого фахівця і виявляється у результатах його діяльності.

У науковому дискурсі поняття «професійна компетентність» не має однозначного визначення. Одні науковці під професійною компетентністю розуміють деякий рівень, ступінь, якісний і результативний показник сформованості професійних знань, навичок опанування предмету та вміння їх реалізації в діяльності (Шевченко, 2020). Інші науковці професійну компетентність розглядають як сукупність професійних знань, умінь і навичок, а також як засоби виконання професійної діяльності, та визначають компетентність з позиції активного використання сукупності функцій та відповідальності фахівця (Шибя, 2012).

В загальному професійна компетентність включає багато складових, які можна розглянути з позицій професійної діяльності, професійного спілкування, здатності до співробітництва, самореалізації особистості професіонала.

Як справедливо зазначає О. Богданюк, «...Відмінними рисами професійної компетентності військового фахівця за цілями, завданнями і результатами військової діяльності є: обумовленість цілей і завдань військової служби соціальним замовленням суспільства і закріплення їх у законах, військових статутах і наказах; ... інтегративний характер результатів військової діяльності, що складається з боездатності військових підрозділів і частин, морально-психологічного стану персоналу і якісних позитивних змін у кожній конкретній особистості військовослужбовця...» (Богданюк, 2013, с. 28).

Науковці В. Ягупов з В. Свистун зазначають, що «... професійна компетентність фахівця є складним інтегральним інтелектуальним, професійним і особистісним утворенням, який формується у процесі його професійної підготовки у ВНЗ, проявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності» (Ягупов, Свистун, 2007, с. 6).

На сьогодні актуальною проблемою є формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у контексті розвитку корпоративної культури військового вишу.

Зазвичай під культурою як системною і різноплановою категорією розуміють еконо-

мічну, правову, політичну, ділову та інші види (підсистеми) культури.

У науковому дискурсі у контексті крос-культурного менеджменту продукуються поняття «організаційна культура» і «корпоративна культура». За змістовим наповненням вони близькі. Проте, під організаційною культурою розуміють цінності, традиції, метафорами, мову, символи організації. Важливе місце при цьому належить організаційній культурі керівника. Тому успішне управління розвитком організаційної культури організації залежить в першу чергу від керівника.

Корпоративна культура розглядається науковцями як система цінностей та переконань, які розділяє кожен працівник організації та передбачає його поведінку, обумовлює характер життєдіяльності організації. Метою корпоративної культури є забезпечення високої результативності організації та її працівників за рахунок ефективного менеджменту і якісного поліпшення діяльності організації в цілому.

У контексті професійної підготовки майбутніх офіцерів важливими є окремі показники корпоративної культури: виховання у майбутніх офіцерів позитивного ставлення до навчання та службової діяльності; розвиток здатності в ділових і особистих стосунках спиратися на встановлені статутом норми поведінки, безконфліктне вирішення будь-якої проблеми; створення сприятливого мікроклімату в організації; дотримання системи переконань, норм поведінки, установок і цінностей, декларованих організацією; сприяння адаптації організації до навколишнього середовища.

Аналіз сутності корпоративної культури передбачає дотримання таких підходів: *символічний* – в основу покладено дотримання певних символів, цінностей, звичаїв, традицій і норм поведінки ВВНЗ; *когнітивний* – передбачає окремий набір правил, теоретичних знань, практичних умінь і навичок, використання різних інноваційних технологій, форм навчання, тренінгів, засвоєних майбутніми офіцерами, засвоєння ціннісних орієнтацій ВВНЗ; *систематичний* – ґрунтується на систематичному підтриманні сприятливого клімату в організації, який створюється під впливом об'єктивних властивостей ВВНЗ (стиль керівництва, місія і візія закладу) та суб'єктивних вражень, думок і поглядів учасників освітнього процесу (стан психологічного та соціально-психологічного середовища).

Професійна компетентність майбутніх офіцерів та показники їх корпоративної культури за змістовим наповненням наближені, що дає можливість здійснити порівняльний аналіз.

Порівняльний аналіз
складових професійної компетентності майбутніх офіцерів
та показники їх корпоративної культури

Складові професійної компетентності	Показники корпоративної культури
Соціальна компетентність	– усвідомленість цілей і завдань військової служби соціальним замовленням суспільства і закріплення їх у законах, військових статутах і наказах; – дотримання норм, цінностей і традицій ВВНЗ, усвідомлення своєї ролі у вищі; – усвідомлення громадських інтересів, які вимагають ефективних та рішучих дій; – раціональне використання державного майна, готовність до звітування про свої дії у службовій діяльності; – стриманість під час публічних висловлень щодо сфери своєї діяльності та державних органів; – розуміти та погоджуватися з тим, що військова служба означає згоду на обмеження конфіденційності інформації щодо особистого життя.
Інформаційно-цифрова компетентність	– професійно оволодівати інформаційно-цифровими та інформаційно-комунікаційними технологіями.
Технічні компетентності	– практична спрямованість на оволодіння сучасним військовим озброєнням та бойовою технікою.
Організаторська компетентність	– організаційно-конструктивна освітня діяльність щодо забезпечення високого рівня цілісної професійної підготовки майбутніх офіцерів; – володіння професійно-важливими якостями, зокрема мобільністю, організованістю, витривалістю тощо. – формування готовності майбутніх офіцерів до боєздатності військових підрозділів, морально-психологічного стану персоналу і досягання якісних позитивних змін у службовій діяльності; – здатність до прийняття своєчасних важливих управлінських рішень; – прагнення до забезпечення командної роботи, – зміцнення командного духу; – створення комфортного освітнього середовища;
Управлінська компетентність	– ефективне функціонування органів військового управління з метою об'єднання учасників освітнього процесу спільними професійними інтересами та принципами службової діяльності; – забезпечення гнучкості та адаптивності ВВНЗ, що дозволяє ефективно реагувати на нові виклики та можливості, забезпечуючи високий рівень гнучкості; – дотримання принципу єдності і відповідальності за виконанням покладених обов'язків; – відповідно до зведених правил ефективно управляти колективом ВВНЗ.
Правова компетентність	– виконання професійних обов'язків, слідуючи відповідно до законів та передбаченого нормативно-правовими актами способу дій; – повага до законів держави.
Комунікативна компетентність у професійному спілкуванні	– гармонійний розвиток та формування комунікативного потенціалу майбутніх офіцерів; – удосконалення мови спілкування та системи комунікацій (використання усної, письмової та невербальної комунікації, а також жестів та міміки).
Іншомовна компетентність	– освоєння сучасного військового озброєння та бойової техніки країн-членів НАТО; – володіння іншомовною професійною термінологією з метою налагодження комунікації з представниками країн-членів НАТО.
Діагностична компетентність	– формування інтелектуальних, діяльнісних та суб'єктивних здатностей, професійної, особистісної та психічної готовності до виконання функції діагностування; – здатність аналізувати інформацію, збирати аргументи, робити висновки та приймати рішення на основі отриманих даних; – дотримання визначених функцій діагностичної діяльності: мотиваційно-ціннісної, рефлексивно-корекційної та контролюючої; – здатність і готовність виконувати діагностичну функцію, використо-

Складові професійної компетентності	Показники корпоративної культури
	вучачи сучасні методики і технології, встановлювати прогалини в знаннях і корегувати їх, а також прогнозувати навчальну успішність майбутніх офіцерів.
Лідерські компетентності	– сприяння розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів; – формування позитивного іміджу учасників освітнього процесу ВВНЗ.
Психолого-педагогічна компетентність	– освітня складова (удосконалення наукового підходу до цілісної професійної підготовки майбутніх офіцерів, педагогічна взаємодія в освітньому процесі ВВНЗ); – когнітивна складова (забезпечення формування теоретичних знань, практичних умінь і навичок майбутніх офіцерів); – психологічна складова (розвиток мислення, уваги, здібностей, сприймання, уявлень для виконання військово-професійної діяльності).
Методична компетентність	– використання сучасних технологій, форм, методів, прийомів і засобів навчання у формуванні фахових знань, умінь та навичок; – участь майбутніх офіцерів у професійних тренінгах, конференціях, семінарах інших заходах, що дозволяє згуртувати колектив та підвищити їх інтерес до службової діяльності.
Здатність до співробітництва	– установлення дружніх відносин в колективі та з керівництвом (у т.ч. різними за статтю, віком, релігією, статусом); – бути готовим до сприйняття критики, визнання своїх помилок та до виправлення наслідків; – взаємодопомога: всі учасники освітнього процесу допомагають один одному, взаємопідтримка у наданні допомоги в різних ситуаціях; – дотримання спільних цінностей і традицій, що сприяє внутрішньому єднанню, згуртовує дружній колектив.
Компетентність у самореалізації особистості майбутнього офіцера-професіонала	– віра в успіх, допомогу, підтримку, власні сили та справедливість; – мотиваційна складова (професійні установки, інтереси, пізнавальні потреби та прагнення особистісного розвитку); – розвивальна складова (урахування всебічного професійного розвитку, безперервне удосконалення фахових компетентностей особистості); – виховна складова (спрямування надбання фахових компетентностей на підвищення особистісного та загальнокультурного рівня); – емоційно-вольова складова (емоційна цілеспрямованість та усвідомлене морально-вольове ставлення до вирішення професійних завдань); – креативна складова (заохочення креативності та власних ініціатив, активізація творчих і критичних якостей майбутніх офіцерів); – корпоративна етика вимагає сумлінного виконання своїх обов'язків, працювати старанно, прагнути досягнення найкращих результатів у службовій діяльності, своєчасно виконувати покладені завдання, подолання всіх труднощів і перешкод у службі та житті; – самоідентифікація: кожен учасник освітнього процесу відчувається важливою частиною ВВНЗ і прагне розвитку та вдосконалення професійної майстерності.

Дотримання корпоративних традицій ВВНЗ має велике значення для особистісної та професійної самореалізації майбутніх офіцерів. Єдність і згуртованість учасників освітнього процесу спонукає добровільно дотримуватися встановлених правил і норм поведінки.

Сьогодні, у період повномасштабного вторгнення росії на територію України, військова освіта потребує значних змін у контексті щодо забезпечення обороноздатності держави, формуванні та розвитку фахової компетентності офіцера до управління особовим складом, застосування нових зразків техніки та озброєння, самостійного прийняття рішень і дій у нестандартних умовах.

Зміст професійної підготовки офіцерів потребує компетентнісного підходу, адекватної імплементації стандартів НАТО та існуючого передового військового досвіду. У питаннях реалізації стандартів забезпечення якості вищої освіти необхідно дотримуватися основоположних настанов Болонської декларації.

У науковому дискурсі актуальним є питання професійної етики особистості, фахівця. Професійна етика майбутнього офіцера як сукупність моральних принципів і цінностей, норм та військово-етичних категорій, які виражають його ставлення до свого професійного військового та громадянського обов'язку, як свідчать результати дослідження, детермінована сутністю і змістом корпоративної культури ВВНЗ.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Питання формування професійної компетентності майбутніх офіцерів є актуальним на часі. Професійна компетентність майбутнього офіцера є його професійною, особистісною та соціально значущою характеристикою і зорієнтована на його самовдосконалення та саморозвиток.

Можна стверджувати, що явище професіоналізму тісно пов'язане із питанням формування та розвитку професійної компетентності майбутніх офіцерів у контексті корпоративної культури ВВНЗ.

Завданням військової вищої освіти є забезпечення не лише високого професійного рівня майбутніх військових фахівців, але й зростання їх інтелектуального потенціалу, формування здібностей до аналізу інформації, уміння своєчасно вносити необхідні корективи в професійну діяльність та приймати управлінські рішення у непередбачуваних обставинах.

Професійна підготовка майбутніх офіцерів на якісно новому рівні вимагає широкого упровадження норм, цінностей і традицій корпоративної культури ВВНЗ.

Список бібліографічних посилань

- Бабич, 2005 – Бабич, О.Б. (2005). Результативність функціонування суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування на основі впровадження корпоративної культури: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків. 22 с.
- Богданюк, 2013 – Богданюк, О.Д. (2013). Професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників – основа якісної підготовки до службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота», 29: 27–29.*
- Про вищу освіту, 2014 – Про вищу освіту. (2014). Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Зельницький, 2017 – Зельницький, А.М. (2017). Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки, 6: 71–83.*
- Євсюков, 2006 – Євсюков, О.Ф. (2006). Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук. Харків: Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. 170 с.
- Сарафанюк, 2005 – Сарафанюк, Е.І. (2005). Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання: дис. ... канд. пед. наук. Одеса. 221 с.
- Ходань, 2010 – Ходань, О.А. (2010). Формування корпоративної культури майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Хмельницький. 172 с.
- Чайка, 2005 – Чайка, Г.А. (2005). Культура ділового спілкування менеджера: навчальний посібник. Київ: Знання. 225 с.
- Шевченко, 2020 – Шевченко, В. (2020). Розвиток професійної компетентності військовослужбовців НГУ на етапі фахової підготовки як якісна підготовка до службової діяльності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: Тези доповідей всеукр. наук.-практ. конф. Харків. С. 127–129.*
- Шибя, 2012 – Шибя, А. (2012). Сутність і структура поняття «професійна компетентність». *Педагогіка вищої та середньої школи, 36: 381–387.*
- Ягупов, Свистун, 2007 – Ягупов, В.В., Свистун, В.І. (2007). Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 71: 3–8.*

References

- Babych, O.B. (2005). Effectiveness of functioning of subjects of state administration and local self-government based on the implementation of corporate culture: Extended abstract of Ph.D thesis. Kharkiv. 22 p. [in Ukr].
- Bohdaniuk, O.D. (2013). Professional competence of future border guard officers is the basis of high-quality training for official activity. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Pedagogy, Social Work", 29: 27–29* [in Ukr].
- On Higher Education. (2014). Law of Ukraine dated July 1, 2014 No. 1556-VII. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukr].
- Zelnytskyi, A.M. (2017). Conceptual Principles of Guaranteeing the Quality of Training of Future Officers of the Armed Forces of Ukraine in Higher Military Educational Institutions. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series: Pedagogical Sciences, 6: 71–83* [in Ukr].
- Yevsiukov, O.F. (2006). Pedagogical Conditions for the Formation of Professional Competence of Future Officers in the Educational Process of a Higher Military Educational Institution: Thesis of Doctor Science Dissertation. Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda. 170 p. [in Ukr].
- Sarafaniuk, E.I. (2005). Pedagogical Conditions for Improving the Quality of Combined-Arms Training of Cadets of Higher Military Educational Institutions Using Virtual Modeling: Thesis of Ph.D Dissertation. Odesa. 221 p. [in Ukr].
- Khodan O.L. (2009). Formation of corporate culture of future officers in the process of professional training: Thesis of Ph.D Dissertation. Khmelnytskyi. 172 p. [in Ukr].
- Chaika H.L. (2005). Culture of business communication of a manager: textbook. Kyiv: Znannia. 225 p. [in Ukr].
- Shevchenko, V. (2020). Development of Professional Competence of NGU Military Personnel at the Stage of Professional Training as Quality Preparation for Service: *Psychological and Pedagogical Problems of Professional Education and Patriotic Education of Personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Abstracts of All-Ukrainian Scientific-Practical Conference*. Kharkiv. PP. 127–129. [in Ukr].
- Shyba, A. (2012). The Essence and Structure of the Concept of «Professional Competence». *Pedagogy of Higher and Secondary Schools, 36: 381–387* [in Ukr].
- Yahupov, V.V., Svystun, V.I. (2007). Competency-Based Approach to Training Specialists in the Higher Education System. *Scientific Notes. Pedagogical, Psychological Sciences and Social Work, 71: 3–8* [in Ukr].

HALUS Oleksandr

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Research,
Professor at the Department of Educational Management and Pedagogy of Higher Education,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

ROMANYSHYNA Liudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor, Head at the Department of Pedagogy,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

MOZOLIEV Oleksandr

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Tourism, Theory and Methods of Physical Culture and Valeology,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

**FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS
IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF CORPORATE CULTURE
OF MILITARY HIGHER EDUCATION**

Summary. The article analyzes the essence and role of the development of corporate culture in shaping the professional competence of future officers. It presents the names of scholars who have investigated the stated issue in their works. A number of researchers equate the concepts of «corporate culture» and «organizational culture». However, organizational culture is understood as the values, traditions, metaphors, language, and symbols of an organization.

An important place in this context is given to the organizational culture of leadership. Corporate culture is viewed by scholars as a system of values and beliefs shared by every member of an organization, which dictates their behavior and determines the character of the organization's

activities.

A comparative analysis of the components of the professional competence of future officers and the indicators of their corporate culture is presented. The formation of the corporate culture of future officers involves their engagement with the norms, values, and traditions of military higher education institutions; the acquisition by cadets of practical experience in the development and maintenance of corporate culture among their future subordinates.

Keywords: professional training; future officers; competence; professional competence; corporate culture.

Одержано редакцією 29.11.2024
Прийнято до публікації 13.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-30-35>

 <https://orcid.org/0009-0001-8311-4454>

ОМЕЛЬЧЕНКО Павло

кандидат фармацевтичних наук, докторант катедри початкової і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
e-mail: pomel4enko@ukr.net

УДК 378.4(477.54):615.1(045)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОМИСЛОВОЇ ФАРМАЦІЇ
У НАЦІОНАЛЬНОМУ ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

Розкрито особливості розвитку ринку фармацевтичної продукції України. Визнано, що він є важливим, розвиненим комплексом, який визначає оборонну і національну безпеку держави. Інтеграція України в Європу формує нові правила, якими має керуватися фармацевтична галузь України.

Проаналізовано і встановлено, що станом на 2024 рік в Україні функціонує більш ніж 100 фармацевтичних підприємств, які виготовляють лікарські засоби, від яких залежить здоров'я людей, не тільки для потреб українського споживача, а й постачають їх на світовий ринок. Тому фахівці, які працюють у цій високотехнологічній галузі і виробляють продукцію за світовими стандартами якості, повинні володіти знаннями, специфічними навичками, компетенціями, які потрібні фармацевтичній галузі при інноваційній моделі розвитку.

Підсумовано, що підготовку майбутніх фахівців промислової фармації проводять п'ять закладів вищої освіти (ЗВО) України. Національний фармацевтичний університет (НФаУ, м. Харків) є одним з них.

Вивчено і висвітлено проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців промислової фармації в НФаУ галузі знань 22 Охорона здоров'я,

спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», спеціалізації 226.02 «Промислова фармація» за освітньою програмою (ОП) «Технології фармацевтичних препаратів».

Ключові слова: фармацевтична галузь; фармацевтична продукція; лікарський засіб; фахівець промислової фармації; освітня програма; професійний стандарт.

Постановка проблеми. Український ринок фармацевтичної продукції не є абсолютним лідером в економіці, але активно демонструє зростання параметрів економічного розвитку. Серед важливих галузей промисловості він є критично важливим, дуже розвиненим, одним із передових за капіталоємністю, наукоємністю та соціальною значимістю комплексом, що має високі показники та визначає оборонну і національну безпеку держави. За оцінками експертів, фармацевтичний ринок формує значну частку ВВП України (близько 1%) та розвивається у всіх сегментах господарської діяльності із істотними приростами. У 2022 році фахівців, які працюють над створенням

ліків, було визнано стратегічним активом країни, а Кабінет Міністрів додав фармацевтичну промисловість до переліку пріоритетних галузей економіки. Це урядове рішення мало на меті сприяти розширенню потужностей виробників для безперерйного забезпечення населення медикаментами. Продукція фармацевтичного ринку спрямована на зміцнення та збереження здоров'я людей, запобігання виникненню і лікування хвороб, подовження тривалості життя та його порятунку (Ковінько, Стахова, Вовк, 2017; Посилкіна, та ін. 2020; Шандрівська, Цветковська, 2022).

У 2001 році світовий ринок нараховував близько 1200 фармацевтичних компаній, які займалися науковими дослідженнями та розробками лікарських засобів, на початок 2024 року ця кількість зросла до понад 6100, що демонструє швидкі темпи розвитку фармацевтичної промисловості у всьому світі і Україна не є виключенням з цього списку, а є активним гравцем. З точки зору організаторів фармацевтичної справи, сучасна фармацевтична галузь характеризується швидким зростанням промислового виробництва, широким асортиментом лікарських засобів на ринку, високим рівнем конкуренції та насиченості фармацевтичного ринку. Станом на 2024 рік в Україні функціонує більше ніж 100 фармацевтичних підприємств, серед них корпорація «Артеріум», АТ «Фармак», ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця», ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», фармацевтична компанія «Здоров'я», АТ «Київський вітамінний завод», ПрАТ Хімфармзавод «Червона зірка», ПрАТ «Лекхім-Харків», фармацевтична корпорація «Юрія-Фарм» та багато інших. Це в основному інноваційні фармацевтичні підприємства європейського рівня, які успішно поєднують науковий потенціал і високотехнологічне сучасне обладнання в єдиному ефективному комплексі, виробляють продукцію за світовими стандартами якості. Більшість з цих підприємств виготовляє лікарські засоби не тільки для потреб українського споживача, а й постачає їх на світовий ринок. Щоб бути конкурентноспроможними необхідно дотримуватися стандартів якості на всіх етапах створення лікарських засобів, виробничі потужності повинні відповідати вимогам Належної виробничої практики (GMP); система якості повинна відповідати принципам Міжнародної Організації по Гармонізації (ICH Q8, ICH Q9, ICH Q10), підходам ISO, вимогам Належної дистриб'юторської практики (GDP) і Належної практики зберігання (GSP) (Бердар, 2014). Фармацевтична діяльність є однією з небагатьох видів діяльності у світі, яка підлягає масштабному та інтенсивному контролю не лише з боку одні-

єї держави, але і з боку міжнародних організацій, тому що від використання лікарських засобів залежить життя та здоров'я населення. Правове регулювання діяльності фармацевтичної галузі у світі включає в себе такі напрями, як: розвиток, контроль якості, виробництво, розповсюдження, інспекції, забезпечення безпеки та ефективності фармацевтичних препаратів, ціноутворення.

Фактично продуктивність галузі залежить від кваліфікації найнятої робочої сили. Раніше кадри для фармацевтичних підприємств традиційно готували хіміко-технологічні факультети ЗВО, тому і тоді, і зараз викладання природничих дисциплін, а особливо в контексті сучасного розвитку національної фармацевтичної освіти надається значна роль (Стучинська, Філіппова, 2020). Галузь стрімко розвивається, і не всі освітні заклади, які навчають фахівців для неї, встигають адаптувати програми під такі оперативні зміни.

Метою статті є аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців промислової фармації у Національному фармацевтичному університеті згідно освітньої програми "Технології фармацевтичних препаратів".

Огляд результатів дотичних до теми статті. Проблема підготовки і управління персоналом в умовах фармацевтичних підприємств, є досить новою для вітчизняних науковців: її детальний розгляд було розпочато в Україні в кінці XX ст. і на початку XXI ст. В. Сліпчук, В. Чернихом, З. Мнушко, Р. Сагайдак-Нікітюк, В. Лебединцем, Л. Давтян, Р. Коритнюк (Сліпчук, 2017). Ю. Бабінцевою формалізовано процес управління персоналом фармацевтичних підприємств в умовах інформатизації. Особливості впровадження практико-орієнтованого підходу в підготовці фахівців різних галузей і напрямів вивчали Р. Аджимулаєва, О. Горелов, С. Грищенко, Н. Кисель, М. Корешкова, О. Котикова, І. Міщеракова, Н. Матюшенко, І. Мінервин, С. Абрамова, Є. Бояров, О. Ломов та ін. (Мороз, та ін., 2022, с. 330). Проте, незважаючи на рівень досліджень з означеної тематики, проблему професійного навчання персоналу фармацевтичних підприємств слід розглядати комплексно, починаючи безпосередньо з отримання первинної освіти, постійного професійного розвитку та підвищення кваліфікації під час трудової діяльності, забезпечення можливостей отримання післядипломної освіти.

Теоретичний аспект (методологія) дослідження. Інтеграція України в Європу формує нові правила, якими має керуватися фармацевтична галузь України у виробництві, розповсюдженні та реалізації лікарських засобів. Критеріями успіху мають стати розширення асортименту вітчизняної продук-

ції, збільшення частки експорту, підготовка мобільних, конкурентноспроможних висококваліфікованих фахівців, де від їх кваліфікації залежить не тільки здоров'я, а й іноді й життя пацієнта, тобто вимоги до кваліфікації персоналу фармацевтичних підприємств мають бути дуже високими, а якість професійних знань постійно зростати. Фармацевтична галузь потребує фахівців з необхідними знаннями, компетенціями, професійними навичками та досвідом. Навчання працівників дасть їм змогу отримати необхідні знання та навички для правильного та ефективного виконання своїх обов'язків. Попит на лікарські засоби був і буде завжди, тому виникає питання лише ефективного створення пропозиції лікарських засобів, а, отже, є дуже позитивні перспективи розвитку підприємств фармацевтичної промисловості в Україні. Потреба у кваліфікованих кадрах для них лише зростає: згідно з останньою аналітикою roboota.ua, у сфері медицини та фармацевтики на 1050 резюме припадає 2950 вакансій.

Постає питання: де брати висококваліфікованих фахівців? І де шукати власників професій майбутнього, які будуть мати унікальний набір компетенцій? Загальновищним є той факт, що від якості вищої освіти в країні залежить її майбутнє, оскільки система вищої освіти формує найважливіше багатство держави – людський потенціал. Тому цілком справедливим є твердження, що підвищення якості вищої освіти та її вплив на розвиток економіки повинно стати стратегічним національним пріоритетом України. Законом України «Про освіту» (2017) встановлюються основні засади функціонування системи вищої освіти. Для цього недостатньо просто оптимізувати навчальний процес та здійснювати підготовку студентів, потрібно реформувати всі освітні програми таким чином, щоб вони відповідали як вимогам українського ринку, так і ринку європейських країн і водночас запровадити відповідальність за якість підготовки фахівців. Сучасна ситуація розвитку вищої професійної освіти в Україні визначається багато в чому прагненням її інтегруватися у світовий освітній простір. При цьому формується низка пріоритетних напрямків, реалізація яких дозволить вести підготовку фахівців, документи про освіту яких будуть визнані в інших країнах. Також потрібно орієнтуватися на потреби студента у певних знаннях, уміннях, компетенціях і навичках з опорою на подальшу самоосвіту, оскільки у ЗВО не закінчується формування особистості спеціаліста, воно продовжується впродовж практичної діяльності і безперервного підвищення кваліфікації протягом життя. Ще десять років тому фармацевтична освіта

працювала у рамках лінійної моделі. Але вже тоді випускникам не вистачало специфічних компетенцій, які потрібні фармацевтичній галузі при інноваційній моделі розвитку. Потрібно було зробити систему освіти для таких фахівців більш ефективною, гнучкою та багатопрофільною. Безумовно, під час реформування вищої освіти, розвитку фармацевтичної промисловості, переходу на європейські стандарти виробництва фармацевтичної продукції підприємствами України, ЗВО мають змінювати зміст освітнього процесу за вимогами часу. З набуттям чинності Закону України «Про вищу освіту» (2014), зміною переліку спеціальностей даний процес уже був запущений безповоротно.

Результати дослідження. Національний фармацевтичний університет (НФаУ, м. Харків) є одним з п'яти ЗВО України, в якому проводиться професійна підготовка майбутніх фахівців промислової фармації. НФаУ почав готувати технологів фармацевтичного виробництва ще в середині 1960-х років, коли була започаткована підготовка фахівців для фармацевтичної індустрії. У 1965 році в університеті була відкрита катедра технології ліків, яка стала основною платформою для підготовки майбутніх технологів, здатних працювати на фармацевтичних підприємствах. Започаткована спеціальність «Промислова фармація» бере свій початок з 1992 року. Освітня програма (ОП) «Технології фармацевтичних препаратів» у НФаУ започаткована у 2019 році, а за результатами перегляду у 2023 році, вона приведена у повну відповідність до Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузі знань 22 Охорона здоров'я, спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», спеціалізації 226.02 «Промислова фармація» (затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 04 листопада 2022 року № 981) та професійного Стандарту «Промисловий фармацевт» (затверджено наказом ГО «Об'єднання організацій роботодавців медичної та мікробіологічної промисловості України» від 23.03.2023 р. № 01-23). Національне агентство кваліфікацій (НАК) оприлюднило затверджені професійні стандарти на наступні професії професіоналів і фахівців у сфері фармації: промисловий фармацевт – професіонал, метою професійної діяльності якого є організація діяльності фармацевтичного підприємства, розробка, промислове виробництво, контроль та управління якістю лікарських засобів для забезпечення потреб охорони здоров'я. Освітня програма має базуватися на вимогах та замовленнях роботодавців.

ОП має чітко сформульовані цілі, які полягають у забезпеченні академічної освіти у випускників з фундаментальних і прикладних наук та професійній підготовці шляхом набуття загальних та спеціальних компетентностей для здійснення професійної діяльності на відповідній посаді, включаючи виробництво лікарських препаратів, активних фармацевтичних інгредієнтів, парфумерно-косметичної та біотехнологічної продукції, дієтичних добавок, їх зберігання, контроль якості, доставку; розробку нових або удосконалення існуючих технологічних процесів, вибір оптимальних умов здійснення цих процесів і керування ними; користування сучасними методами контролю технологічних операцій і готової продукції; проектування промислових підприємств з урахуванням вимог техніки безпеки, охорони праці і навколишнього середовища; використання в практичній діяльності програмного забезпечення, мікропроцесорної і комп'ютерної техніки; здійснення маркетингових досліджень на основі наукового планування виробництва і прогнозування його розвитку; розроблення заходів з охорони праці на виробництві та охорони навколишнього середовища та сформована з урахуванням сучасних тенденцій розвитку фармацевтичної галузі, змісту регіонального контексту та потреб і позицій усіх зацікавлених стейкхолдерів. При цьому цілі ОП повною мірою відповідають як інтересам ЗВО, так і місії університету, що передбачає розвиток національної галузі охорони здоров'я за рахунок здійснення всебічної підготовки компетентних фахівців на рівні стандартів Європейського простору вищої освіти. ОП має прикладну орієнтацію та передбачає проходження спеціальних практик на фармацевтичних підприємствах. Обсяг практик у ОП 2023 року приведено у відповідність до Стандарту та збільшено порівняно з попередніми ОП до 30 кредитів ECTS (виробнича загальноінженерна практика, виробнича технологічна практика, виробнича переддипломна практика), на чому постійно наголошували і робили акцент представники промисловості. У рамках подальших перспектив розвитку освітньої програми "Технології фармацевтичних препаратів" планується проходження міжнародної акредитації, залучення українського вітчизняного вступника на навчання англійською мовою та програми подвійних дипломів. Науково-педагогічні працівники у тісній співпраці з фармацевтичною галуззю впроваджують у освітній процес інноваційні методи навчання, такі як дуальні лекції, відкриті лекції, залучають до освітнього проце-

су та науково-дослідної роботи фахівців-практиків, створюють спільні науково-дослідні лабораторії за рахунок інвестування в освітню діяльність, проводять семінари, вебінари тощо. Вони також зазначають виключну роль взаємодії ЗВО з роботодавцями з метою підвищення рівня підготовки фахівців у сучасних умовах (Баула, 2015, с. 28). Все це робить ОП "Технології фармацевтичних препаратів" інноваційною та унікальною (Про результати акредитаційної експертизи, 2023). Унікальність ОП полягає ще й у тому, що процес створення, рецензування та еволюційний розвиток програми відбувався в процесі тісної співпраці ЗВО з Радою роботодавців, оновлений склад якої затверджено наказом в.о. ректора від 30.05.2022 р. №95-адм. Зміст ОП корелює з Європейською рамкою кваліфікацій, відповідає теоретичному змісту предметної області, оскільки перелік дисциплін відповідає вимогам директиви ЄС «Про визнання професійних кваліфікацій» та сприяє набуттю компетентностей для здійснення професійної діяльності на відповідній посаді (Про визнання професійних кваліфікацій, 2005).

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Незважаючи на воєнний стан, фармацевтичний ринок України динамічно розвивається та зростає, що зумовлює попит на фахівців галузі промислової фармації та підвищує вимоги до якості їх підготовки, що відображено в цілях освітньої програми НФаУ «Технології фармацевтичних препаратів».

2. Нашій країні потрібні високопрофесійні кадри, тому завдання вітчизняної науки полягає не тільки у перенесенні в наші умови кращих зарубіжних практик, а й у розробці науково обґрунтованої випереджувальної освітньої стратегії, що спирається на найкращі вітчизняні наукові школи та передові цифрові технології. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (затверджений наказом від 4.11.2022 р. № 981 і введений в дію з 2023/2024 н.р.) повністю імплементований в ОП «Технології фармацевтичних препаратів» 2023 року. Співвідношення нормативних та вибіркового дисциплін, відповідно до ОП, складає 74,67% та 25,33 %, що відповідає вимогам Стандарту.

3. Зважаючи на те, що у м. Харків знаходиться велика кількість потужних фармацевтичних підприємств, таких як Хімфармзавод «Червона зірка», фармацевтична компанія «Здоров'я», ПрАТ «Лекхім-Харків», АТ «СТО-

МА», АТ «БІОЛІК» та останніми роками стрімко розвивається невеликий фармацевтичний бізнес, пов'язаний з розробкою та виготовленням ветеринарних препаратів, ДД та косметичних засобів, які виробляються за спрощеними процедурами, то цілі ОП «Технології фармацевтичних препаратів» враховують тенденції розвитку фармацевтичного ринку в регіоні.

Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямованими на обґрунтування необхідності впровадження та організації дистанційного професійного навчання фармацевтичного персоналу. Підготовка інженера-технолога має бути спрямована на задоволення потреби фармацевтичної промисловості в якісному кадровому потенціалі, а мета підготовки повинна полягати в тому, щоб дати студенту професійну кваліфікацію, необхідні компетенції та навчити його справлятися з різними професійними, нестандартними, надзвичайними ситуаціями безпосередньо на підприємстві, вміти приймати відповідальні рішення.

Список бібліографічних посилань

- Баула, 2015 – Баула, О.П. (2015). Підготовка фахівців для фармацевтичної промисловості на основі практико-орієнтованого підходу. *Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 2 жовтня 2015 р. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Спеціальний випуск: Серія «Економічні науки»*. С. 427–436.
- Бердар, 2014 – Бердар, М.М. (2014). Стратегії конкурентоспроможності продукції підприємств фармацевтичної галузі України. *Теоретичні та прикладні питання економіки*, 1(28): 346–358.
- Ковінько, Стахова, Вовк, 2017 – Ковінько, О.М., Стахова, А.І., Вовк, А.П. (2017). Фармацевтичний ринок України як рушійний важіль розвитку економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 11: 56–59.
- Мороз, та ін., 2022 – Мороз, О., Осінська, Ж., Плохотнюк, О., Процюк, І. (2021). Формування технологічних умінь майбутніх фармацевтів на засадах практико-орієнтованого підходу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2(106): 329–340.
- Посилкіна, та ін. 2020 – Посилкіна, О.В., Лісна, А.Г., Котлярова, В.Г. та ін. (2020). Сучасні тенденції розвитку логістики і логістичної інтеграції у фармацевції: монографія. Харків: НФаУ, 523 с.
- Про визнання професійних кваліфікацій, 2005 – Про визнання професійних кваліфікацій: Директива Європейського Парламенту і Ради №2005/36/ЄС від 7.09.2005 р. (Текст стосується ЄОП). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-05#Text
- Про результати акредитаційної експертизи, 2023 – Про результати акредитаційної експертизи освітньої програми Технології фармацевтичних препаратів у НФаУ: Звіт (2023). Київ: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. 31 с. URL: <https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/zvit-ekspertnoi-hrupy-op-ttp.pdf>
- Сліпчук, 2017 – Сліпчук, В.А. (2017). Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття): монографія / за ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України Я.В. Цехмістера. Київ: Едельвейс. 520 с.
- Стучинська, Філіппова, 2020 – Стучинська, Н.В., Філіппова, Л.В. (2020). Природничі дисципліни в контексті особливостей розвитку національної фармацевтичної освіти на сучасному етапі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Педагогіка*, 26: 145–150.
- Шандрівська, Цветковська, 2022 – Шандрівська, О.Є., Цветковська, А.В. (2022). Дослідження фармацевтичного ринку України: у фокусі концентрація ринку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління», 1(9): 56–68.

References

- Baula, O.P. (2015). Training of Specialists for the Pharmaceutical Industry on the Basis of Practice-oriented Approach. *The effectiveness of the organizational and economic mechanism of innovative development of higher education in Ukraine: materials of the V International scientific-practical conf.* “”, October 2, 2015. *Kyiv National University of Technology and Design Bulletin. Special issue: Series “Economic Sciences”*. PP. 427–436 [in Ukr].
- Berdar M. M. (2014). Strategies of competitiveness of products of enterprises of the pharmaceutical industry of Ukraine. *Theoretical and Applied Issues of Economics*, 1: 346–358 [in Ukr].
- Kovinko, O.M., Stakhova, A.I., Vovk, A.P. (2017). The pharmaceutical market of Ukraine as a driving force of economic development. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 11: 56–59 [in Ukr].
- Moroz, O., Osynska, Zh., Plokhotniuk, O., Protsiuk, I. (2021). Formation of Technological Skills of Future Pharmacists on the Basis of Practice-oriented Approach. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 2(106): 329–340 [in Ukr].
- Posylkina, O.V., Lisna, A.H., Kotliarova, V.H. et al. (2020). Modern trends in the development of logistics and logistics integration in pharmacy: a monograph. Kharkiv: NFaU. 523 p. [in Ukr].
- On the recognition of professional qualifications: Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 2005. Vol. 48. P. L255/22-L255/142. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0036;https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-05#Text [in Ukr].
- On the results of the accreditation examination of the educational program Pharmaceutical Technology at the NUPh: Report (2023). Kyiv: National Agency for Quality Assurance in Higher Education. 31 p. [in Ukr].
- Slipchuk, V.L. (2017). Professional training of specialists in the pharmaceutical industry in Ukraine (XX – early XXI century): monograph]. Kyiv: Edelweis. 520 p. [in Ukr].
- Stuchynska, N.V., Filippova, L.V. (2020). Natural disciplines in the context of peculiarities of the development of national pharmaceutical education at the present stage. *Collection of Scientific papers Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University. Pedagogical series*, 26: 145–150 [in Ukr].
- Shandrivska, O.Ye., Tsvetkovska, A.V. (2022). Research of the Ukraine pharmaceutical market: the market concentration in the focus. *Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”. Series “Problems of Economics and Management”*, 1(9): 56–68 [in Ukr].

OMELCHENKO Pavlo

Ph.D in Pharmacy, Doctoral Candidate at the Department of Primary and Vocational Education,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF INDUSTRIAL PHARMACY AT THE NATIONAL PHARMACEUTICAL UNIVERSITY

Summary. The article reveals the features of the development of the pharmaceutical market in Ukraine. It is recognized that it is a very important, developed complex that determines the defense and national security of the state. Ukraine's integration into Europe forms new rules that should be guided by the pharmaceutical industry of Ukraine. It is analyzed and established that as of 2024, more than 100 pharmaceutical enterprises operate in Ukraine, which manufacture medicines on which people's health depends, not only for the needs of the Ukrainian consumer, but also supply them to the world market. **Abstract.** The article reveals the features of the development of the pharmaceutical market in Ukraine. Ukraine's integration into Europe forms new rules that should be guided by the pharmaceutical industry of Ukraine. It is analyzed and established that as of 2024, more than 100 pharmaceutical enterprises operate in Ukraine, which manufacture medicines not only for the needs of the Ukrainian consumer, but also supply them to the world market. Therefore, specialists working in this high-tech industry and producing products according to world quality standards must possess the knowledge, specific skills, and competencies that the pharmaceutical industry needs in an innovative development model. It is summarized that the training of future specialists in industrial pharmacy is carried out by five higher education institutions (HEIs) of Ukraine. The National University of Pharmacy (NUP, Kharkiv) is one of them.

The purpose of the article is to analyze the professional training of future specialists in industrial pharmacy at the National University of Pharmacy according to the

educational program "Technology of Pharmaceutical Preparations".

Main results of the study. The National Qualifications Agency (NAK) has published approved professional standards for the following professions of professionals and specialists in the field of pharmacy: industrial pharmacist - a professional whose professional activity is to organize the activities of a pharmaceutical enterprise, develop, industrially produce, control and manage the quality of medicines to meet healthcare needs. The educational program should be based on the requirements and orders of employers. The article studies and highlights the problems of professional training of future specialists in industrial pharmacy at the National University of Pharmacy in the field of knowledge 22 Health Care, specialty 226 "Pharmacy, Industrial Pharmacy", specialization 226.02 "Industrial Pharmacy" under the educational program (EP) "Technology of Pharmaceutical Preparations".

Conclusion. Despite the martial law, the pharmaceutical market of Ukraine is dynamically developing and growing, which determines the demand for specialists in the field of industrial pharmacy and increases the requirements for the quality of their training, which is reflected in the objectives of the educational program of the National University of Pharmacy "Technology of Pharmaceutical Preparations".

Keywords: pharmaceutical industry; pharmaceutical products; medicinal product; industrial pharmacy specialist; educational program; professional standard.

Одержано редакцією 25.11.2024
Прийнято до публікації 12.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-35-42>

 <https://orcid.org/0000-0002-6526-6104>

ЛИСЕНКО Наталія

докторка філософії з освітніх педагогічних наук,
Фармацевтична компанія «Юрія-фарм»
e-mail: Nataliaa.ya@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-0553-2650>

ГНАТЕНКО Тамара

викладачка катедри фармацевтичних дисциплін,
Черкаська медична академія
e-mail: toma1301@ukr.net

УДК 378.091.214.18:615.012(045)

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЛІКІВ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Проаналізовано значення міждисциплінарного підходу у викладанні фахової дисципліни «Технологія ліків промислового виробництва», яка є ключовим елементом сучасної парадигми вищої медичної та фармацевтичної освіти. Встановлено, що інтеграція знань із хімії, біології, фармакології, інженерії та економіки формує системне мислення та сприяє розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців. Розкрито вплив міждисциплінарного підходу на підвищення якості підготовки кадрів, адаптованих до швидкозмінних вимог фармацевтичного виробництва та сучасного ринку праці.

Визначено ключові педагогічні інструменти, що забезпечують ефективну реалізацію міждисциплінарного підходу у навчальному процесі. До

таких інструментів віднесено проектно-орієнтоване навчання, яке сприяє розвитку навичок аналізу й вирішення комплексних завдань, симуляції виробничих процесів, що моделюють реальні умови роботи у фармацевтичній галузі, а також командні кейс-завдання, які стимулюють колаборативне мислення, професійну взаємодію та інтеграцію знань із різних дисциплін. Виокремлено практичні кейси та моделі навчання, що забезпечують зв'язок теорії з практикою. Вмотивовано використання сучасних освітніх технологій для підвищення професійної компетентності студентів.

Розроблено рекомендації для інтеграції міждисциплінарного підходу в навчальні програми, а

також методичні підходи для їх адаптації до сучасних викликів фармацевтичного виробництва. Узагальнено досвід використання міждисциплінарного підходу у закордонній освіті та запропоновано його застосування у національному контексті. Рекомендовано впровадження спільних навчальних проектів і майстер-класів за участі представників фармацевтичної промисловості. Підсумовано перспективи вдосконалення освітнього процесу з урахуванням вимог ринку праці.

Ключові слова: міждисциплінарний підхід, технологія лікарських засобів, фармацевтичне виробництво, проектно-орієнтоване навчання, професійна компетентність, освітні технології, навчальні програми.

Постановка проблеми. У сучасних умовах фармацевтичної освіти однією з найбільших проблем є забезпечення високоякісної підготовки фахівців для фармацевтичної промисловості. Важливим аспектом цього процесу є інтеграція міждисциплінарного підходу, який сприяє поєднанню знань з різних галузей науки та практики, що дозволяє створити більш цілісне і глибоке розуміння предмета. Така інтеграція забезпечує студентам можливість не лише засвоїти теоретичні основи, але й застосувати їх у реальних умовах, що є особливо важливим у підготовці фахівців для складних і динамічних сфер, таких як промислове виробництво лікарських засобів (Лисенко, Гнатенко, 2022).

Вивчаючи рівень підготовки майбутніх фармацевтів, М. Драчук слушно зауважує, що якість такої підготовки безпосередньо залежить від ефективності співпраці між навчальними закладами та роботодавцями, яка є основою для формування висококваліфікованих кадрів, здатних відповідати вимогам фармацевтичного сектору (Драчук, 2018, с. 80).

О. Доровський зазначає, що фармацевтичні фахівці, особливо ті, хто працює в промисловому виробництві ліків, повинні володіти не лише теоретичними знаннями, але й практичними навичками, необхідними для роботи в умовах сучасного виробництва (Доровський, 2014, с. 37). Однак сьогоденний рівень підготовки випускників спеціальності «Фармація, промислова фармація» в частині технології лікарських засобів не завжди відповідає вимогам ринку праці. Це особливо стосується магістерських програм, де вимоги до рівня підготовки значно зростають.

Обговорюючи різні підходи до вирішення цієї проблеми, слід зазначити, що однією з основних причин на переконання О. Барковської та С. Огарь є недостатнє удосконалення навчально-методичного забезпечення дисципліни та обмежена кількість практичних занять, орієнтованих на реальні вироб-

ничі умови (Барковська, Огарь, 2016). Враховуючи це, співпраця між навчальними закладами та роботодавцями стає ключовим фактором для ефективного вирішення цієї проблеми.

Науковці І. Бушуєва, О. Єренко та Г. Тріщ у своїх дослідженнях, присвячених підвищенню якості підготовки майбутніх фармацевтів, зазначають, що фармацевтичні компанії з виробничими потужностями можуть не лише надавати консультації, але й безпосередньо брати участь у викладацькому процесі. Така взаємодія значно покращує якість навчання, сприяючи кращій підготовці студентів (Бушуєва, Єренко & Тріщ, 2021). Крім того, це створює підґрунтя для залучення висококваліфікованих кадрів до виробничого сектору.

Підготовка фармацевтичних фахівців охоплює цілу низку спеціалізованих дисциплін, таких як «Аптечна технологія ліків», «Фармакологія», «Фармацевтична хімія». Однак, на нашу думку, для спеціальності «Фармація, промислова фармація» особливу увагу варто приділяти дисципліні «Технологія лікарських засобів промислового виробництва», оскільки вона є основою для підготовки фахівців, здатних ефективно працювати в умовах сучасного фармацевтичного виробництва.

Як свідчить практика, рівень підготовки випускників цієї спеціальності не завжди відповідає вимогам сучасного фармацевтичного виробництва. Для здобувачів першого рівня вищої освіти (фаховий молодший бакалавр) знання, отримані в рамках цієї дисципліни, можуть бути достатніми. Однак для магістрантів, які мають розширені можливості працевлаштування та стикаються з підвищеними вимогами сучасного ринку праці, виникає необхідність удосконалення навчально-методичного забезпечення. Оновлення змісту навчальних курсів та вдосконалення якості теоретичних і практичних занять дозволить забезпечити більш глибоку та комплексну підготовку студентів до ефектвної професійної діяльності в умовах сучасного виробництва (Лисенко, 2020, с. 110).

Група науковців, аналізуючи співпрацю медичних і фармацевтичних закладів вищої освіти з роботодавцями та фармацевтичними компаніями, відзначає, що самостійно вирішити ці проблеми складно, оскільки вони потребують тісної взаємодії з роботодавцями та представниками фармацевтичної галузі (Литвиненко та ін., 2021). Висококваліфіковані спеціалісти можуть не лише виконувати консультування, але й безпосередньо брати участь у навчальному процесі, що значно підвищує практичну спрямованість освіти. Таке партнерство вигідне обох сторонам: виробничий сектор отримує кадри, здатні швидко адаптуватися до вимог

сучасного фармацевтичного виробництва, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності та конкурентоспроможності галузі.

Отже, для забезпечення високої якості підготовки кадрів, здатних ефективно працювати в фармацевтичній промисловості, необхідно розвивати міждисциплінарний підхід, удосконалювати співпрацю між навчальними закладами та роботодавцями та адаптувати навчальні програми до сучасних вимог фармацевтичної галузі.

Метою статті є обґрунтування ефективності міждисциплінарного підходу у викладанні технології ліків промислового виробництва.

Виклад основного матеріалу. Фармацевтична галузь є однією з основних сфер, що забезпечують збереження здоров'я населення та активно реагують на сучасні виклики. У нинішніх умовах підготовка фахівців у цій галузі повинна не лише зберігати традиції, а й відповідати новим вимогам часу.

У ситуації, коли країна бореться за свою незалежність, фармацевтична промисловість змінює підходи до своєї діяльності, стикаючись із низкою проблем, спричинених нестабільністю людських ресурсів, що виникає через міграцію, мобілізацію та загальну невизначеність. Це ускладнює укомплектування виробничих змін і потребує постійних витрат на підготовку нового персоналу.

В умовах нестабільності особливо важливим є впровадження ефективних підходів до навчання кадрів, здатних швидко адаптуватися та забезпечувати безперебійне функціонування виробничих процесів навіть у надзвичайних ситуаціях. У цьому контексті питання якості підготовки випускників фармацевтичних закладів вищої освіти набуває особливої ваги, оскільки висококваліфіковані фахівці є основою розвитку галузі, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики. Одним із ключових аспектів цього процесу є міждисциплінарна взаємодія, яка сприяє формуванню цілісного уявлення про фармацевтичну індустрію та її потреби.

Більшість науковців та дослідників акцентують увагу на потребі аналізу та дослідження сучасного асортименту лікарських засобів для їх промислового виробництва, оскільки це є важливим кроком для покращення ефективності, безпеки та доступності ліків.

Д. Дмитрієвський, А. Богуславська, А. Хохлова та ін. переконливо наголошують на визначальній ролі міждисциплінарних зв'язків між фаховими дисциплінами у процесі вивчення технології промислового виробництва ліків. Вони підкреслюють, що такий підхід є надзвичайно важливим для ґрунтовного й ефективного опанування промисло-

вої технології ліків, сприяючи комплексному розумінню цієї галузі (Дмитрієвський та ін., 2018).

Разом із цим, Є. Гладух, О. Рубан та І. Сайко зосереджують свою увагу на актуальних проблемах сучасної фармацевтичної та медичної науки, наголошуючи на важливості теоретичного й експериментального обґрунтування складу та технології лікарських засобів, які належать до різних фармацевтичних груп. Вони підкреслюють, що інтегративний підхід до дослідження технології ліків дозволяє ефективно поєднувати знання з таких дисциплін, як фармакологія та клінічна фармакологія, забезпечуючи досягнення оптимальних результатів у розробці інноваційних лікарських препаратів (Гладух, Рубан & Сайко, 2016).

Таким чином, міждисциплінарний підхід забезпечує формування висококваліфікованих фахівців, здатних вирішувати складні завдання на всіх етапах життєвого циклу фармацевтичного продукту – від розробки інноваційних лікарських засобів до управління якістю їхнього виробництва. Синергія технології ліків промислового виробництва з іншими професійними дисциплінами виступає невід'ємною складовою підготовки спеціалістів за спеціальністю «Фармація, промислова фармація», які працюватимуть у виробничому секторі практичної фармації (Лисенко, 2023, с. 155).

Для забезпечення високої якості підготовки випускників фармацевтичних закладів освіти необхідно гармонійно поєднувати фундаментальні теоретичні знання з практичними навичками, які відповідають вимогам сучасного фармацевтичного виробництва. Взаємодія зі стейкхолдерами, зокрема через виробничі майданчики, спостереження за технологічними процесами, консультативну підтримку практиків і розробку навчальних програм, є ключовою для адаптації освітнього процесу до реальних потреб галузі.

Вивчення дисципліни «Технологія ліків промислового виробництва» надає здобувачам освіти можливість оволодіти як теоретичними основами, так і практичними аспектами виготовлення лікарських засобів. Особлива увага приділяється ключовим етапам виробництва, як-от подрібнення, розчинення, випарювання, сушіння, екстракція, таблетування тощо (Прокопенко, Проценко, 2004). Студенти також опановують методи створення технологічних і апаратурних схем, що сприяє глибокому розумінню виробничих процесів і формуванню готовності до вирішення професійних завдань у високотехнологічному середовищі (Тихонов, Ярних, 2016).

Ефективним інструментом викладання дисципліни є блок-схеми виробництва лі-

карських засобів. Вони дозволяють ознайомити студентів із сучасним обладнанням, структурою технологічних процесів і логікою виконання операцій для отримання кінцевого продукту. Такі схеми, отримані з відкритих джерел, співпраці зі стейкхолдерами або створені самостійно, забезпечують інтеграцію знань із суміжних дисциплін, планування навчального процесу та адаптацію до потреб галузі (Безуглий, 2008; Лисенко, 2023).

Таким чином, міждисциплінарна взаємодія в процесі викладання дисципліни «Технологія ліків промислового виробництва» дозволяє підвищити якість підготовки фахівців, готових до викликів і вимог сучасної фармацевтичної промисловості.

Безсумнівно, якість лікарських засобів є основою безпеки пацієнтів і ключовим чинником, що формує довіру до системи охорони здоров'я. Оскільки споживачі не можуть самостійно оцінити якість препаратів, це акцентує важливість державного регулювання та впровадження належної виробничої практики. Стандарти GMP (Good Manufacturing Practice – належна виробнича практика) (Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2020; Настанова СТ-Н МОЗУ 42-5.2:2020; Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2020), розроблені відповідно до вимог Міністерства охорони здоров'я України та норм національної стандартизації, є визначальним інструментом у побудові ефективної фармацевтичної системи якості. Вони охоплюють усі аспекти виробництва, включаючи організацію серійного випуску лікарських засобів, проєктування, модернізацію та технічне оснащення виробничих підприємств (Державна Фармакопея України, 2024; Про внесення зміни до концепції розвитку фармсектору, 2020).

GMP не лише гарантують захист пацієнтів від неякісної продукції, але й стають основою для створення прозорості, ефективної та конкурентоспроможної фармацевтичної галузі в Україні. Ці стандарти забезпечують якість продукції на всіх етапах виробництва, водночас сприяючи інтеграції українських підприємств у світовий фармацевтичний ринок.

У фармацевтичних закладах вищої освіти вивчення стандартів GMP охоплює кілька ключових дисциплін, таких як «Організація та економіка фармації», «Фармацевтична хімія», «Аптечна технологія ліків» і «Технологія ліків промислового виробництва». Основна увага приділяється процесу виготовлення лікарських засобів та контролю якості на всіх етапах виробництва. Для підвищення якості підготовки випускників важливим є комплексний підхід, що передбачає міждисциплінарну взаємодію різних напрямів, що забезпечує формування необхідних компе-

тентностей для ефективної роботи у виробничому секторі фармацевтики.

У межах дисципліни «Технологія ліків промислового виробництва» студенти мають опанувати основні технологічні процеси виготовлення лікарських засобів, включаючи подрібнення, розчинення, випарювання, сушіння, екстракцію, таблетування. Важливою складовою є вміння складати технологічні та апаратурні схеми процесів виробництва, що дозволяє не лише вивчати сучасне обладнання, але й забезпечує логічність і продуктивність роботи на практичних заняттях.

Для планування занять можна використовувати блок-схеми виробничих процесів, що дозволяє глибше ознайомити студентів з технологією та обладнанням фармацевтичних підприємств. Такий підхід забезпечує високий рівень підготовки майбутніх фахівців, готових до викликів сучасної фармацевтичної галузі.

Один із прикладів створення та роботи зі схемами щодо виробництва лікарського засобу представлено на рис. 1.

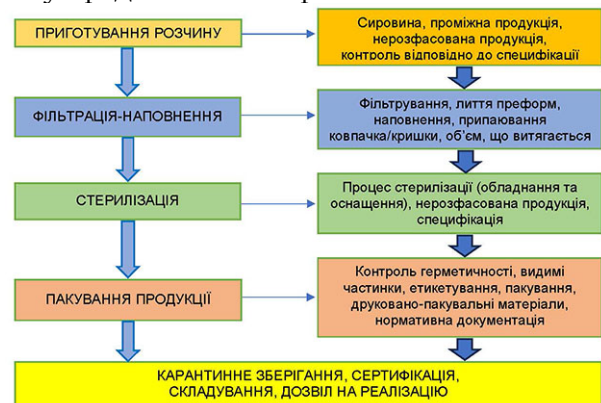

Рис. 1. Блок-схема виробництва лікарського засобу/засобів.

Кожен етап технологічного процесу виготовлення лікарських засобів повинен бути охарактеризований з урахуванням сучасних досягнень у галузі технології лікарських форм та змін у номенклатурі лікарських засобів. Для наочності слід використовувати сучасне обладнання, а також враховувати перспективи вдосконалення промислової технології та основні складові кожного етапу виробництва. Важливо, щоб створення та аналіз технологічних схем відбувалися відповідно до вимог реєстраційного доосьє, зокрема, методів контролю якості та технологічних інструкцій.

Студентів варто ознайомити з документацією, яку використовують на фармацевтичних підприємствах у процесі виготовлення лікарських засобів. Важливо також детально розглянути етапи виготовлення лікарського засобу, зокрема: характеристики активних фармацевтичних інгредієнтів (АФІ), підготовку сировини, визначення проміжної та нерозфасованої продук-

ції (Безуглий, 2008; Дмитрієвський та ін., 2016).

Особливу увагу слід приділити важливим аспектам, таким як роль води (дистильованої та для ін'єкцій) у процесі приготування лікарських засобів, що передбачає інтеграцію знань з *аптечної технології ліків*. Також необхідно здійснювати контроль рН розчину та концентрації діючих речовин, що потребує міждисциплінарного підходу, поєднуючи *аптечну технологію ліків і фармацевтичну хімію*. Вивчення технологічних процесів на промислових потужностях повинно супроводжуватися наочними матеріалами, зокрема *відеоматеріалами*, що допоможуть краще зрозуміти обладнання, яке використовується на кожному етапі виробництва (Безуглий, 2008; Дмитрієвський та ін., 2016).

Приклад технологічного процесу виготовлення лікарського засобу на промислових потужностях, з детальним описом обладнання, яке використовується на кожному етапі виробництва, представлений на Рис. 2.

– реактор, його позиція, вид, технічні характеристики, класифікація та використання за призначенням;

– триблендер, обладнання для завантаження сировини;

– система фільтрації, що призначена для фільтрації розчинів у складі 2-х фільтроутримувачів із фільтруючими елементами, які застосовуються у фармацевтичній та косметичній галузях;

– мийна машина лінійного типу, що призначена для мийки та сушки скляних

флаконів водою очищеною / водою для ін'єкцій. Використовується в умовах виробництва стерильних і нестерильних рідких лікарських засобів;

– машина для наповнення флаконів, що має вдосконалену систему управління, точне наповнення, стабільну продуктивність;

– стерилізатор, герметична посудина для здійснення технологічної обробки речовин під дією підвищених температур та надлишкового тиску, отримання стерильної продукції;

– автомат етикетувальний, нанесення самоклеючих етикеток на флакон скляний з нанесенням перемінних відомостей;

– автоматична двостороння пакувальна машина для пакування продукції;

Рис. 2. Технологічний процес виготовлення лікарського засобу

Цей інформаційний матеріал охоплює основні складові схеми, якими здобувач освітніх послуг повинен володіти для повного розуміння технологічного процесу виготовлення лікарських засобів у рамках дисципліни «Технологія ліків промислового виробництва».

«Фармацевтична хімія є основоположною дисципліною, що визначає якість і безпеку лікарських засобів на всіх етапах їх виготовлення. Вона охоплює широкий спектр процесів, починаючи від аналізу сировини та постачальників, зокрема через призму *організації та економіки фармації*, до сертифікації субстанцій. Особливу увагу приділяють хімічному контролю активних інгредієнтів, допоміжних речовин і розчинників, а також точному коригуванню рН і концентрацій розчинів, що забезпечує відповідність *аптечній технології ліків*. Усі ці етапи гарантують, що лікарський засіб відповідатиме найвищим вимогам і стандартам якості (Безуглий, 2008; Дмитрієвський, Богуславська & Хохлова, 2016).

Усі етапи контролю якості сировини та готової продукції повинні здійснюватися згідно з чітко визначеними методиками, що відповідають принципам належної виробничої практики та вимогам Державної фармакопеї України. Документація цих процесів має бути ведена відповідно до затверджених форм, а продукція не може бути відпущена до реалізації без дозволу уповноваженої особи (Про внесення зміни до концепції розвитку фармсектору, 2020). Вхідний контроль якості сировини та хімічний аналіз здійснюються через відбір проб для лабораторних досліджень. Важливими є питання вибору проб, запобігання контамінації та стабільності, що безпосередньо впливають на якість виготовлення лікарського засобу. Лікарські засоби можуть бути використані тільки за умови реєстрації в державному реєстрі та наявності сертифікатів якості. Особлива увага також має бути приділена аналізу механізму сертифікації товарно-матеріальних цінностей та процесу присвоєння номерів серії лікарських засобів (Лисенко, 2023).

На першому етапі роботи зі студентами з теми приготування лікарських засобів у промислових умовах, відповідно до «Блок-схеми виробництва лікарського засобу» (Рис. 1), важливо впровадити міждисциплінарний підхід, що об'єднує три ключові дисципліни: «Технологію ліків промислового виробництва», «Фармацевтичну хімію» та «Організацію і економіку фармації». Такий підхід дозволить студентам засвоїти необхідні знання для виконання своїх обов'язків на виробництві та дотримання вимог нормативних документів, таких як СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2020 та інших стандартів належної виробничої

практики (Про затвердження Порядку контролю якості, 2014).

Повну характеристику відповідності зазначеним завданням, з використанням міждисциплінарного підходу, представлено на рис. 3.

Рис. 3. Блок-схема технології виготовлення лікарських засобів використаним міждисциплінарного підходу

Висновки і перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах підготовка фахівців для фармацевтичної галузі постає як складний, але надзвичайно важливий процес, який вимагає інтеграції інноваційних підходів та злагодженої взаємодії між освітніми закладами та роботодавцями. Від якості підготовки кадрів залежить не лише ефективність виробництва лікарських засобів, а й здоров'я нації та конкурентоспроможність галузі на світовому ринку.

Запорукою успіху є впровадження міждисциплінарного підходу, який об'єднує фундаментальні знання з практичними навичками, дозволяючи майбутнім фахівцям усвідомлювати всю складність і важливість процесів фармацевтичного виробництва. Оновлення змісту дисципліни «Технологія ліків промислового виробництва», з акцентом на сучасні методи викладання, інтерактивні інструменти та реальну практику, дає змогу студентам отримати необхідну базу знань і вмій для успішної професійної діяльності.

Співпраця закладів освіти з фармацевтичними компаніями створює унікальні можливості для майбутніх фахівців – доступ до сучасного обладнання, реальних виробничих процесів і практичних консультацій від досвідчених експертів. Така взаємодія сприяє формуванню кадрів, які не лише відповідають сучасним вимогам ринку праці, але й здатні активно впливати на розвиток галузі.

Отже, гармонійне поєднання теоретичної підготовки, практичної орієнтації та міждисциплінарного підходу є ключем до створення нової генерації фахівців, які впевнено

долатимуть виклики часу, сприятимуть інноваціям у фармацевтичній промисловості та забезпечуватимуть збереження здоров'я суспільства.

Список бібліографічних посилань

- Барковська, Огарь, 2016 – Барковська, О.Я., Огарь, С.В. (2016). Науково-практичні напрями підвищення якості практичної підготовки магістрів фармації. *Фармація XXI століття: тенденції та перспективи: матеріали VIII Нац. з'їзду фармацевтів України*, м. Харків, 13–16 вересня 2016 р. Т. 2. Харків: НФаУ. С. 324.
- Безуглий, 2008 – Безуглий, П.О. (2008). Фармацевтична хімія. Вінниця: Нова книга. 552 с.
- Бушуєва, Єренко & Тріщ, 2021 – Бушуєва, І.В., Єренко, О.К., Тріщ, Г.М. (2021). Управління і економіка фармації: навчальний посібник для семінарів, практичних занять та самостійної роботи слухачів передатестаційних циклів підвищення кваліфікації спеціальності «Загальна фармація» з дисципліни «Управління і економіка фармації». Запоріжжя: ЗДМУ. 80 с.
- Гладух, Рубан & Сайко, 2016 – Гладух, Є.В., Рубан, О.А., Сайко, І.В. (2016). Промислова технологія ліків: базовий підручник. Харків: НФаУ, Оригінал. 632 с.
- Державна Фармакопея України (2024). Доповнення 7. 2-е вид. Харків: Державне підприємство «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». Т. 1. 296 с.
- Дмитрієвський та ін., 2018 – Дмитрієвський, Д.І., Богуславська, Л.І., Хохлова, Л.М. та ін. (2018). Технологія лікарських препаратів промислового виробництва: Навчальний посібник. Вид. 2-е. Вінниця: Нова книга. 280 с.
- Доровський, 2014 – Доровський, О.В. (2014). Світовий фармацевтичний ринок: структура, тенденції розвитку, точки зростання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 9(3):34–38.
- Драчук, 2018 – Драчук, М.І. (2018). Сучасні тенденції підготовки фармацевтів. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів. С. 79 – 81.
- Лисенко, 2023 – Лисенко, Н.В. (2023). Міждисциплінарний підхід у викладанні фахових дисциплін в системі підготовки майбутніх фармацевтів. *Молодь і ринок*, 2(210): 150–156. Doi: 10.24919/2308-4634.2023.276116.
- Лисенко, 2023 – Лисенко, Н.В. (укл.). (2023). Поняттєво-змістова основа міждисциплінарної взаємодії фахових дисциплін у схемах і таблицях: методичні рекомендації для здобувачів освіти спеціальності «Фармація, промислова фармація». Черкаси. 46 с.
- Лисенко, 2020 – Лисенко, Н.В. (2020). Реалізація міждисциплінарних зв'язків у ВМНЗ. *Актуальні проблеми методології вищої медичної (фармацевтичної) освіти: сучасні виклики та нові можливості: матеріали Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції, присвяченої 90-річчю Черкаської медичної академії*, м. Черкаси, 15 жовтня 2020 р. Черкаси: Видавець Ольга Вовчок. С. 109–113.
- Лисенко, Гнатенко, 2022 – Лисенко, Н.В., Гнатенко, Т.С. (2022). Міждисциплінарний підхід як метод реалізації комплексного завдання підвищення мотивації та інтересу до навчання. *Institutul de științe ale educației: ascensiune, performanțe, personalități. Conferința Științifică Internațională cu genericul*. Кишинів. С. 56–61.
- Литвиненко та ін., 2021 – Литвиненко, О.В., Дондик, Н.Я., Демченко, В.О., Британова, Т.С. (авт.-уклад.) (2021). Соціальна фармація: навчально-методичний посібник до практичних занять для студентів 5 курсу 1-го фармацевтичного факультету спеціальності «Фармація, промислова фармація». Запоріжжя: ЗДМУ. 108 с.
- Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2020. Лікарські засоби. Належна виробнича практика: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04 травня 2020 року № 1023.
- Настанова СТ-Н МОЗУ 42-5.2:2020. Лікарські засоби. Принципи належної практики дистрибуції діючих речовин для лікарських засобів для людини: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04 травня 2020 року № 1023.
- Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2020. (The Rules Governing Medicinal Products in the European Union. Volume 4. EU Guidelines for Good Manufacturing Practice for Medicinal Products for Human and Veterinary Use, MOD). Стандартизація Міністерства охорони здоров'я України. Лікарські засоби. Належна виробнича практика. In *Стандартизація фармацевтичної продукції*. Т. 3. Київ: МОЗ України; ТОВ «МОРІОН», 2021. С. 37–332.
- Про внесення зміни до концепції розвитку фармсектору, 2020 – Про внесення зміни до концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 769 від 13.09.2010 р.
- Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва ЛЗ, з оптової та роздрібною торгівлі ЛЗ, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів): Наказ МОЗ України № 929 від 30.11.2016 р.
- Про затвердження Порядку контролю якості, 2014 – Про затвердження Порядку контролю якості лікарських засобів під час оптової та роздрібною торгівлі: Наказ МОЗ України № 677 від 29.09.2014 р.
- Прокопенко, Проценко, 2004 – Прокопенко, Т.С., Проценко, Р.О. (2004). Фармацевтична хімія. Харків «МТК – Книга». 142 с.
- Тихонов, Ярных, 2019 – Тихонов, О.І., Ярных, Т.Г. (2019). Аптечна технологія ліків: підручник. 5-е вид. Вінниця: Нова книга. 535 с.

References

- Barkovska, O.Ya., Ohar, S.V. (2016). Scientific and practical directions of improving the quality of practical training of masters of pharmacy. *Pharmacy of the 21st century: trends and perspectives: materials of the 8th Nat. Congress of Pharmacists of Ukraine*, Kharkiv, September 13-16, 2016 Kharkiv. Vol. 2. National Academy of Sciences. P. 324 [in Ukr].
- Bezugliy, P.O. (2008). Pharmaceutical chemistry, Vinnytsia: New book. 552 p. [in Ukr].
- Bushuyeva, I.V., Yerenko, O.K., Trish, H.M. (2021). Management and economics of pharmacy: a study guide for seminars, practical classes and independent work of students of pre-certification cycles of advanced training in the specialty «General pharmacy» from the discipline «Management and economics of pharmacy». Zaporizhzhia: ZDMU. 80 p. [in Ukr].
- Gladukh, E.V., Ruban, O.A., Saiko, I.V. (2016). Industrial technology of drugs: a basic textbook. Kharkiv: NFaU, Original. 632 p. [in Ukr].
- State Pharmacopoeia of Ukraine (2024). Addendum 7. 2nd edition. Kharkiv: State enterprise «Ukrainian Scientific Pharmacopoeia Center for the Quality of Medicinal Products». Vol. 1. 296 p. [in Ukr].
- Dmytrievsky, D.I., Boguslavska, L.I., Khokhlova, L.M., et al. (2018). Technology of medicinal products of industrial production: study guide. 2nd ed. Vinnytsia: New book. 280 p. [in Ukr].
- Dorovsky, O.V. (2014). The world pharmaceutical market: structure, development trends, growth points. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 9(3): 34–38 [in Ukr].
- Drachuk, M.I. (2018). Modern trends in the training of pharmacists. Materials of the international scientific and practical conference «Innovative scientific research in the field of pedagogical and psychological sciences». Lviv. 2018. P. 79-81 [in Ukr].

- Lysenko, N.V. (2023). An interdisciplinary approach in the teaching of professional disciplines in the system of training future pharmacists. *Youth and Market*, 2(210): 150–156. Doi: 10.24919/2308-4634.2023.276116 [in Ukr].
- Lysenko, N.V. (comp.) (2023). Conceptual and substantive basis of interdisciplinary interaction of professional disciplines in diagrams and tables: methodological recommendations for those seeking education in the specialty «Pharmacy, industrial pharmacy». Cherkasy. 46 p. [in Ukr].
- Lysenko, N.V. (2020). Implementation of interdisciplinary relations at the HMEI. *Actual problems of the methodology of higher medical (pharmaceutical) education: modern challenges and new opportunities: materials of the All-Ukrainian scientific and methodical Internet conference dedicated to the 90th anniversary of the Cherkasy Medical Academy*, Cherkasy, October 15, 2020. Cherkasy: Publisher Olga Vovchok. P. 109–113 [in Ukr].
- Lysenko, N.V., Hnatenko, T.S. (2022). An interdisciplinary approach as a method of implementing the complex task of increasing motivation and interest in learning. *Institutul de Științe ale educației: ascensiune, prămărie, personalități: Conferința Științifică Internațională cu genericul*. Chisinau. P. 56–61 [in Ukr].
- Lytvylenko, O.V., Dondyk, N.Ya., Demchenko, V.O., Britanova, T.S. (authors-comp.) (2021). Social pharmacy: educational and methodological guide to practical classes for students of the 5th year of the 1st Faculty of Pharmacy, specialty «Pharmacy, Industrial Pharmacy». Zaporizhzhia: ZDMU. 108 p. [in Ukr].
- Guideline ST-N MHU 42-4.0:2020. Medicinal products. Good manufacturing practice: Order of the Ministry of Health of Ukraine dated May 4, 2020 No. 1023 [in Ukr].
- Guideline ST-N MHU 42-5.2:2020. Medicinal products. Principles of good practice for the distribution of active substances for medicinal products for humans: Order of the Ministry of Health of Ukraine dated May 4, 2020 No. 1023 [in Ukr].
- Guideline ST-N MHU 42-4.0:2020 (The Rules Governing Medicinal Products in the European Union. Volume 4. EU Guidelines for Good Manufacturing Practice for Medicinal Products for Human and Veterinary Use, MOD) Standardization of the Ministry of Health of Ukraine. Medicines. Proper production practice. *Standardization of pharmaceutical products*. Vol. 3. Kyiv, Ministry of Health of Ukraine; Publisher MORION. P. 37–332 [in Ukr].
- On making changes to the concept of development of the pharmaceutical sector of the health care industry of Ukraine for 2011-2020: Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 769 dated September 13, 2010 [in Ukr].
- On approval of the Licensing Conditions for conducting business activities in the production of medicinal products, wholesale and retail trade in medicinal products, import of medicinal products (except for active pharmaceutical ingredients): Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 929 dated November 30, 2016 [in Ukr].
- On approval of the Procedure for quality control of medicinal products during wholesale and retail trade: Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 677 dated September 29, 2014 [in Ukr].
- Prokopenko, T.S., Protsenko, R.O. (2004). *Pharmaceutical chemistry*, Kharkiv «MTK – Book». 142 p. [in Ukr].
- Tikhonov, O.I., Yarnikh, T.G. (2019). *Pharmacy technology of drugs: textbook*. 5th edition. -Vinnytsia: New book. 535 p. [in Ukr].

LYSENKO Nataliya

Doctor of Philosophy in Educational Pedagogical Sciences,
Pharmaceutical company «Yuriya-Pharm»

HNATENKO Tamara

Teacher of the department of pharmaceutical disciplines,
Cherkasy Medical Academy

AN INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE PROCESS OF TEACHING THE TECHNOLOGY OF INDUSTRIAL PRODUCTION OF DRUGS

Summary. The importance of the interdisciplinary approach in teaching the professional discipline «Technology of medicinal products of industrial production», which is a key element of the modern paradigm of higher medical and pharmaceutical education, is analyzed. It has been established that the integration of knowledge from chemistry, biology, pharmacology, engineering and economics forms systemic thinking and contributes to the development of professional competence of future specialists. The influence of the interdisciplinary approach on improving the quality of personnel training adapted to the rapidly changing requirements of pharmaceutical production and the modern labor market is revealed.

The key pedagogical tools that ensure the effective implementation of an interdisciplinary approach in the educational process have been identified.

Such tools include project-oriented learning, which promotes the development of skills for analyzing and solving complex tasks, simulation of production processes that simulate real working conditions in the pharmaceutical industry, as well as team case tasks that stimulate collaborative thinking, professional interaction and integration of knowledge from different disciplines.

Practical cases and learning models that provide a connection between theory and practice are highlighted. The

use of modern educational technologies to improve the professional competence of students is motivated.

Recommendations for the integration of an interdisciplinary approach into educational programs, as well as methodical approaches for their adaptation to the modern challenges of pharmaceutical production, have been developed. The experience of using the interdisciplinary approach in foreign education is summarized and its application in the national context is proposed. It is recommended to implement joint educational projects and master classes with the participation of representatives of the pharmaceutical industry. The prospects for improving the educational process, taking into account the requirements of the labor market, are summarized.

Keywords: interdisciplinary approach; drug technology; pharmaceutical production; project-oriented learning; professional competence; educational technologies; educational programs.

Одержано редакцію 30.11.2024
Прийнято до публікації 15.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-43-48>

 <https://orcid.org/0000-0003-3957-0257>

БАБЕНКО Катерина

кандидатка педагогічних наук, доцентка катедри теорії та практики перекладу,
Класичний приватний університет

e-mail: babenkoekaterina47@gmail.com

УДК 378.016:811.111'233'27(045)

РОЗВИТОК НАВИЧОК ПЕРЕКАЗУ АНГЛОМОВНИХ ТЕМАТИЧНИХ ТЕКСТІВ У СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ

Простежено тенденції навчання студентів різними видами монологічного мовлення. Серед досліджень виокремлюються методики опанування повсякденною та професійною англомовною лексикою. Педагоги пропонують студентам різні типи завдань для засвоєння та відтворення англомовних тематичних текстів. Різновиди практичних задач також надаються для вивчення і використання текстів за фахом у професійному спілкуванні.

Зазначено, що найбільш якісне навчання здійснюється за умови систематичного та комплексного використання репродуктивних, проблемних, творчих завдань. Для ефективного розвитку усного монологічного мовлення студенти набувають навичок переказу текстів загального напрямку.

В процесі аналізу різних методик навчання монологічному мовленню з'ясовано, з якими утрудненнями стикаються майбутні фахівці при підготовці переказу англомовного тексту.

Запропоновано практичні та дійові шляхи усунення труднощів.

Показано засоби розвитку навичок усного англомовного переказу.

Ключові слова: англомовний тематичний текст; комунікація; монологічне мовлення; переказ; повсякденне спілкування; проблемне завдання; репродуктивне завдання; систематизація; творче завдання.

Постановка проблеми. В процесі навчання англійській мові студенти зазнають труднощів при підготовці переказу англомовного тексту.

Актуальність проблеми. Підготовка переказу тексту є важливою ланкою в розвитку усного монологічного мовлення. Вміння передавати зміст прочитаної інформації сприяє вдосконаленню навичок спілкування англійською мовою.

Аналіз основних досліджень та публікацій. В сучасній методиці викладання англійської мови існують два основних підходи щодо опанування іноземною мовою. Перший підхід – оволодіння словником загального спрямування. Другий – засвоєння лексики за фахом. В обох підходах виділяються спільні риси щодо навчання усному мовленню в закладах вищої освіти. Постійною залишається проблема відбору текстів та завдань для студентів (Бондарук, 2020, с. 34). У студентів виникають утруднення щодо швидкості та правильно-

сті вимови побудованих речень (Бондарук, 2020, с. 34; Кисельова, 2023, с. 264), логічності монологічного вислову (Стецько, Ничко, 2021, с. 109). Пасивні знання іноземної мови часто превалюють над активними (Бондарук, 2020, с. 35). Лексичні та граматичні мовленнєві помилки (Перішко, Білоус, Верьовкіна, 2023, с. 242), брак мовної практики (Бондарук, 2020, с. 35; Колмикова, 2022, с. 63; Стецько, Ничко, 2021, с. 109), відсутність мотивації до говоріння (Кисельова, 2023, с. 263) призводять до невпевненості в правильності висловлювань, невміння скласти свій текст. Автоматичне відтворення вивчених напам'ять текстів не дає можливості студентам висловити власне розуміння отриманої інформації (Колмикова, 2022, с. 63).

Викладачі радять застосовувати диференційований підхід при навчанні монологу. Поетапне формування вмінь монологічного мовлення вимагає спеціально організованої навчальної діяльності студентів. Етапність у навчанні дозволяє формувати навички підготовленого та не підготовленого монологу (Дружченко, 2017, с. 19–20). Майбутні фахівці із високим рівнем володіння англійською мовою навчаються креативному монологічному мовленню: у висловленні студенти мають відобразити власне ставлення до обговорюваної ситуації (Іваніга, 2019, с. 81; Кисельова, 2023, с. 263). Студенти із початковим рівнем знань тренуються в побудові певних граматичних структур із опорою на подані викладачем зразки. Потім виконують умовно-комунікативні лексичні та граматичні вправи (Дружченко, 2017, с. 22–24; Колмикова, 2022, с. 63). Варто залучати студентів до обговорювання життєвих ситуацій (Малинка, 2022, с. 227). В процесі обговорення формуються навички спонтанного висловлення, необхідні студентам для створення монологу. Слід об'єднувати студентів у малі групи по дві-три особи, враховувати різні типи розмовних ситуацій (Бондарук, 2020, с. 35; Іваніга, 2019, с. 81; Кисельова, 2023, с. 265; Стецько, Ничко, 2021, с. 110).

Одним із видів монологу є переказ тексту. Переказ сприяє повторенню вивченої

лексики, активізації навичок говоріння, автоматизації клішованих фраз (Бондарук, 2020, с. 34; Трубіцина, Єременко, 2023, с. 170). При переказі розмовної теми можна видозмінювати висловлювання, при переказі фахової теми слід дотримуватися правил ділового мовлення (Бондарук, 2020, с. 35; Малинка, 2022, с. 227).

Навчання переказу відбувається завдяки роботі студентів із англомовними текстами, ілюстративними матеріалами до текстів (Бондарук, 2020, с. 34; Іваніга, 2019, с. 80). Зорова опора на малюнок або серію малюнків до тексту (Перішко, Білоус, Верьовкіна, 2023, с. 244), таблиці та схеми для переказу (Трубіцина, Єременко, 2023, с. 40–42) примушують студентів слідкувати за логічністю розповіді. Розвитку навичок монологічного мовлення сприяє низка вправ, спрямована на розуміння змісту тексту (Колмикова, 2022, с. 64; Трубіцина, Єременко, 2023, с. 65). Навчання переказу буде ефективним за умови етапності виконання завдання: з'ясування змісту завдання, складання плану його виконання, обговорення проблеми, власне виконання, підведення підсумків, виправлення помилок у говорінні, повторне виконання завдання для покращення спілкування (Бондарук, 2020, с. 35; Дружченко, 2017, с. 26; Стецько, Ничко, 2021, с. 110; Трубіцина, Єременко, 2023, с. 21). В залежності від рівня мовної компетентності майбутнім фахівцям пропонуються різні варіанти підготовки переказу (Дружченко, 2017, с. 27–28; Малинка, 2022, с. 228; Стецько, Ничко, 2021, с. 110; Трубіцина, Єременко, 2023, с. 172). Переказ реалізується у формі стислого викладу, доповіді (Перішко, Білоус, Верьовкіна, 2023, с. 244–245), розповіді, оповідання, роздуму (Трубіцина, Єременко, 2023, с. 13–14), повідомлення, презентації, проекту (Дружченко, 2017, с. 31; Колмикова, 2022, с. 65).

Цікавою формою навчання переказу є домашнє читання. Майбутні фахівці залучаються до систематичного обговорення прочитаних книг та текстів загального й професійного напрямку. Різні типи роботи над текстами спрямовані на паралельний розвиток навичок письма, аудіювання (Бондарук, 2020, с. 39; Дружченко, 2017, с. 24).

Актуальним на сьогоднішній день є формування монологічних навичок за допомогою ІКТ (Трубіцина, Єременко, 2023, с. 72). Використання ІКТ заохочує студентів до систематичного виконання завдань, мотивує до самостійного опрацювання тематичних текстів. Доцільне також застосування відеоматеріалів (Трубіцина, Єременко, 2023, с. 80). В залежності від рівня

мовної компетентності студентів та цілі підготовки монологу викладачі пропонують для перегляду й аналізу учбові, автентичні навчальні, художні, документальні, серійні відеоматеріали. Виконання творчих завдань за змістом відео помагають майбутнім фахівцям активізувати навички монологічного мовлення (Трубіцина, Єременко, 2023, с. 90). Студентам цікаво буде самостійно зняти фільм на пропоновану тему в супроводі власної монологічної розповіді (Трубіцина, Єременко, 2023, с. 82).

Необхідно навчати студентів вмінню оцінювати власні відповіді та відповіді однокласників за певними критеріями: структура повідомлення, його зв'язність, послідовність, правильність мови, використання вивчених слів та виразів, форма та манера представлення переказу (Бондарук, 2020, с. 38; Іваніга, 2019, с. 81; Стецько, Ничко, 2021, с. 111). Оцінка і самооцінка сприяють розвитку уважності при побудові речень та при власне переказі.

Невирішеною частиною виділеної проблеми являється відсутність навичок студентів переказувати англомовні тексти. **Мета статті** – встановити принципи формування навичок переказу. **Цілі статті:** формувати вмотивованість студентів до переказу як до форми монологічного висловлювання, установити послідовність роботи над переказом тексту, застосовувати дієві практичні завдання для ефективного формування навичок переказу, сприяти активізації сформованих навичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення курсу «Іноземна мова (англійська)» завершується складанням іспиту. Одним із питань екзаменаційного білету являється підготовка усної розповіді на пропоновану тему повсякденного спілкування. У процесі практичного використання англомовних текстів на заняттях та в ході підготовки до іспиту виявлено, що у студентів часто відсутня мотивація до переказу. Можна виокремити наступні причини відсутності мотивації.

По-перше, теми для повсякденного спілкування знайомі зі шкільного курсу вивчення англійської мови. Студентам нецікаво повторювати відому інформацію.

По-друге, студенти звикли не переказувати, а перекладати або заучувати тексти напам'ять. Автоматичне відтворення тексту знижує інтерес до його змісту.

По-третє, студенти часто не бачать різниці між перекладом та переказом, не вміють вилучати із тексту важливу інформацію, відтворювати текст своїми словами.

По-четверте, студенти нерідко демонструють недостатньо сформовані навички самостійної роботи із текстом. Невміння

опрацьовувати англомовний текст призводить до підміни або до невиконання завдання.

Процеси переказу та перекладу можна умовно поділити на два етапи: осмислення змісту тексту та відтворення інформації. У перекладі необхідно максимально відобразити зміст та структуру тексту. У переказі зазвичай відображається загальне поняття змісту. При підготовці переказу можна спрощувати граматичні структури, поділяти складне речення на прості, об'єднувати прості речення у складні різних типів, заміщати деякі лексичні одиниці та фрази синонімічними, близькими за змістом.

Спочатку студенти займаються колективним переказом. Їм пропонується інструкція до підготовки. Для успішного складання іспиту підготовка розповідей включених у програму курсу «Іноземна мова». Об'єм кожної розповіді становить 15–20 речень.

Пам'ятка щодо підготовки розмовної теми

1. Перед підготовкою розмовної теми оберить зразковий текст.
2. Прочитайте уважно текст.
3. З'ясуйте головний зміст тексту, запишіть зміст у 2–3 реченнях англійською мовою.
4. Випишіть незнайомі слова, напишіть їх переклад, за необхідності з транскрипцією. Послухайте вимову диктора. Проговоріть нові слова за диктором.
5. Перекладіть текст. Запишіть переклад рідною мовою.
6. Поділіть переклад тексту на змістові групи.
7. Напишіть план до тексту у відповідності з поділом на змістові групи.
8. Виділіть головні речення в кожній групі перекладеного тексту.
9. Розкажіть англійською мовою про те, що прочитали. За необхідності користуйтеся перекладом тексту на рідну мову. Зверніть увагу на виділені вами головні речення.
10. Порівняйте вашу розповідь зі зразковим текстом.
11. Запишіть власну розповідь на диктофон. Прослухайте розповідь, одночасно слідкуючи за зразковим текстом.
12. У разі необхідності повторіть пункти 9, 10, 11 два-три рази.
13. Якщо студент уміє одразу переказувати текст англійською мовою, письмові вправи можна пропустити.

Для успішного відображення англомовного тексту майбутнім спеціалістам пропонуються вправи для формування навичок переказу: складання оповідання за таблицею або схемою, опис малюнка або малюнків

із використанням ключових слів, складання плану тексту, коротке письмове викладення змісту англомовного тексту англійською мовою, підготовка письмового переказу тексту на рідній мові англійською мовою, викладення змісту діалогу або діалогів, доповнення тексту власною інформацією, опрацювання самостійно знайденого тексту.

Підготовка переказу здійснюється спочатку у малих групах по дві-три особи, потім одноосібно під контролем викладача. Після цього дається домашнє завдання для самостійної підготовки переказу. Вправи складені таким чином, що їх можна використовувати для різних тематичних текстів. Вправи виконуються поступово, протягом усього курсу. Нижче подаються зразки вправ і текстів.

Вправа 1. Текст 1. Parents must challenge high school culture (Sharman, 2004, p. 3)

Recent tragedies remind us of how dark and terrible a place high school can be to some of our children if they are made to believe that they do not fit in. The high school years coincide with the tremendous physical and social changes of adolescence. Changes to one's voice and body and shape that cause powerful feelings of self-consciousness and self-doubt.

In order to cope with these anxieties, teens are quick to form sub-cultures that assure them they are not alone. These little groups then adopt behavior, speech patterns and tastes in clothes and music that they use as criteria by which to judge who is «in» and who is «out». These cliques are both the cause and the cure of teenage insecurity.

Any high school will contain numerous sub-cultures, such as jocks, Goths, metalheads, preppies or skaters. The names might vary but everyone in the school will know who belongs where. Each group will have an «Alpha male» (a boy who is the undisputed leader), and perhaps an «Alpha female» too.

In the world of the high school there will be those who are respected and those who are widely hated, and most kids will learn it is best not to stick out. Athletic skill gives prestige to male students, the library club does not. Conventional physical beauty and a good fashion sense are prize qualities for females. Girls are allowed by their peers to get good marks/ but being an intelligent boy can be a disadvantage. A strong anti-intellectual current exists in most high schools.

Варіанти завдань до тексту 1

Завдання 1. 1. Прочитайте уважно текст. 2. З'ясуйте головний зміст тексту, запишіть зміст у 2-3 реченнях англійською мовою. 3. Перекажіть текст англійською

мовою, спираючись на виділені речення.

Завдання 2. 1. Прочитайте уважно текст. 2. З'ясуйте головний зміст тексту, запишіть зміст у 2-3 реченнях англійською мовою. 3. Доповніть письмово текст власною інформацією. 4. Розкажіть складене оповідання.

Завдання 3. 1. Прочитайте уважно текст. 2. Випишіть незнайомі слова, напишіть їх переклад, за необхідності з транскрипцією. 3. Напишіть власний текст, спираючись на нові слова. 4. Перекажіть отриманий текст.

Вправа 2. Тематичний словник до теми «Спорт» (Holden, 2006, p. 3)

1) addict – a person who likes a particular activity very much; 2) championship – a competition to determine a champion; 3) compete (v) – to be part of a competition; 4) dream about (v) – to think about things that can be possible; 5) feel (v) – to have a specific emotion; 6) fresh air – the air outdoors; 7) health – the condition of your body; 8) lose (v) – to not win a competition; 9) match – sports competition; 10) mood – the way people feel (happy, sad, angry etc.); 11) self-confident – feeling that you can do things well; 12) skill – the ability to do something well; 13) spectator – a person who watches a sport; 14) success – doing something well; 15) way of life – what people do every day; 16) win (v) – to be first in a competition; 17) favorite (Eng.) = favourite (Am.); 18) ocean (Eng.) = sea (Am.); 19) vacations (Eng.) = holidays (Am.).

Завдання до вправи 2. 1. Прочитайте тематичний словник до розмовної теми. 2. Доповніть словник своїми словами за темою. 3. Напишіть власне оповідання на пропонувану тему, вживаючи слова з тематичного словника. 4. Розкажіть своє оповідання англійською мовою.

Вправа 3. Текст 2. Top scores (Sharman, 2004, p. 116–117)

From the earliest days of the movies, films have traditionally used music to heighten the drama of the action on screen. The first cinemas came equipped with a piano or an organ, and the silent films of the 1920s had live musical accompaniment. The pianist or organist had to watch the screen closely all the time to make sure that the music he or she was playing matched the action of the film.

With the arrival of sound, it became possible to put music as well as dialogue onto a film's soundtrack. It is difficult to think of a single film made since then without some sort of background music. Film musicals were spectacularly popular from the 1930s to the 1960s, with extravagant screen produc-

tions of popular stage musicals such as Oklahoma (1955) and My Fair Lady (1964) involving hundreds of singers and dancers. Although it became less popular at the end of the 20th century, the film musical has recently been revived through box-office successes such as Moulin Rouge (2001) with Nicole Kidman, and Chicago (2003) with Renee Zellweger.

Film music has also become popular away from the cinema. Many soundtracks become best-selling records, and film scores are now studied seriously and played by classical orchestras and radio stations. The most acclaimed and popular film music in recent years has often been the scores of epic or science-fiction films such as Star Wars (1977), ET (1982), Gladiator (2000) and The Lord of the Rings many of which have been composed by American composer John Williams.

The questions about the text

1. What sort of instruments used to accompany old silent films?
2. What did the musician have to do while he or she played?
3. When did film musicals start to lose popularity?
4. Which two modern films have helped to make the musical popular again?
5. Which types of film tend to have commercially successful scores?

Варіанти завдань до тексту 2

Завдання 1. 1. Прочитайте уважно текст. 2. Поділіть текст на змістові групи. 3. Напишіть план до тексту у відповідності з поділом на змістові групи. 4. Перекажіть текст за планом.

Завдання 2. 1. Прочитайте текст. 2. Дайте письмові відповіді на питання. Використайте логічні зв'язувальні слова, щоб вийшов цілісний текст. 3. Розкажіть власне оповідання.

Вправа 4. Діалог для підготовки розмовної теми «A Typical Working Day»

Casey Lord of BBC talked to Arthur Hailey, one of the most commercially successful of all living novelists. His works are available in 30 languages. The titles of Arthur Hailey's books – Wheels, Hotel, Airport indicate that he writes mainly about modern life in factories and big cities.

Lord: Can you tell us what would be for you a typical working day? How do you go about your work?

Hailey: I go about my work in that I take three years for a book, the first year I do nothing but research into the background. About six months of planning after that, and then the hardest work of all, the actual writing; and when I get to the writing stage I'm usually at my desk about half-past eight or

nine in the morning. I work through the day with a break for lunch, and finish about five... I work an ordinary day just like anyone does at any occupation.

Lord: Your method of working is systematic to the nth degree; do you enjoy writing a book?

Hailey: It's a love-hate relationship – at least that's how my wife describes it. I tell people that I enjoy the research because that involves going to places and meeting people. And there comes a time when you can put off the writing no longer. People say to me sometimes «Are there days when you don't feel like writing?» – and I say, «I never feel like writing!»

Lord: Are you going on for the rest of your life writing, or are you going to do other things, are there other ambitions that you want to fulfill?

Hailey: No, writing is the only thing, though as for going on, I'm not too sure. I did say that after the book I've almost completed now I wasn't going to do any more, now I've decided to do another one, and perhaps there'll be another one after that. There's a problem: doing a book is total involvement for three years and shutting off from a lot of other things, and yet I really don't know the answer to your question.

Завдання до вправи 4. 1. Прочитайте діалог англійською мовою. 2. Запишіть зміст діалогу текстом. 3. Перекажіть оповідання англійською мовою.

Отримані наукові результати. Розвиток навичок переказу здійснюється за принципами диференційованості, поступовості, систематичності, самостійності. Різні за складністю завдання сприяють мотивації до підготовки різних форм переказу. Пам'ятка для опрацювання тексту привчає студентів уважно читати зміст, виокремлювати головні змістові відзнаки, логічно пов'язувати частини власного тексту. Необхідність декілька разів звертатися до обраного англійського тексту, вивчення тематичних слів, пошук додаткової лексики, вживання синонімів при підготовці переказу, власна інтерпретація змісту допомагають активізації навичок усного монологічного мовлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Переказ як форма монологічного мовлення помагає студентам практикуватися у висловлюванні власних думок англійською мовою. Внаслідок виконання специфічних вправ відбувається безпосереднє обговорення ситуацій повсякденного спілкування. Невимушена комунікація допоможе майбутнім фахівцям вільно оперувати лексичним словником та засвоєними граматичними конструкціями.

Подальших розвідок вимагає розгляд реальних обставин, які відбуваються в житті людини. Необхідність швидко сказати своє відношення до ситуації заставляє обмежуватись головною інформацією, вживати прості граматичні форми. Викладення сутності прочитаних або побачених подій призводять до спонтанного висловлювання, тобто до непередбаченого монологу.

Список бібліографічних посилань

- Holden, 2006 – Holden, S. (2006). Sports. – Macmillan topics. 19 p.
- Kyselova, 2023 – Kyselova, I. (2023). Using an individual approach in teaching monological speech to students of nonlinguistic specialties when studying the English language. *Pedagogy scientific directions of research in educational activity*. The 6th International scientific and practical conference “Scientific directions of research in educational activity” (February 14–17, 2023) Osaka, Japan. International Science Group. PP. 263–265.
- Sharman, 2004 – Sharman, E. (2004). Across cultures. Longman. Pearson. 162 p.
- Бондарук, 2020 – Бондарук, Я. (2020). Засоби розвитку навичок говоріння майбутніх учителів англійської мови. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць*, 1(21), 2: 33–40.
- Англійські фрази для переказу. URL: <https://learn-english.net.ua/samovchitel/anglijski-frazi-dlya-perekazu-tell-it-like-it-is>.
- Грабар, 2024 – Грабар, А.О. (2024) Фрази для анування статті англійською мовою. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/frazy-dlia-anotuaannia-statti-anhliiskoju-movoiu-26717.html>.
- Опорні пропозиції для переказу англійською. URL: <https://donschool86.ru/uk/part-of-speech/opornyepredlozheniya-dlya-pereskaza-na-anglijskom-plan-dlya.html>.
- Дружченко, 2017 – Дружченко, Т. (2017). Підсистема вправ та завдань для навчання англійського усного монологічного мовлення студентів спеціальності «Право» на засадах диференційованого підходу. *Педагогічні науки*, 69: 19–32.
- Іваніга, 2019 – Іваніга, О.В. (2019). Розвиток усного мовлення у студентів немовних факультетів на заняттях з англійської мови. *Педагогічні науки: реалії та перспективи: науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5*, 66: 80–82.
- Коликова, 2022 – Коликова, О.О. (2022). Розвиток навичок монологічного мовлення на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням у курсантів – майбутніх офіцерів торгівельного флоту. *Вісник науки та освіти*, 2(2): 59–68.
- Малинка, 2022 – Малинка, Ю.Г. (2022). Формування навичок говоріння англійською мовою у студентів циркових спеціальностей. *Закарпатські філологічні студії*, 25(1): 225–228.
- Перішко, Білоус, Верьовкіна, 2023 – Перішко, І., Білоус, Т., Верьовкіна, О. (2023). Особливості навчання говорінню англійською мовою у закладах вищої освіти. *Інноватика у вихованні*, 17: 241–247.
- Стецько, Ничко, 2021 – Стецько, І.І., Ничко, О.Я. (2021). Англійське монологічне мовлення як складник мовно орієнтованої компетентності майбутнього філолога-перекладача. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 48(4): 108–112.
- Трубіцина, Єременко, 2023 – Трубіцина, О.М., Єременко, Т.Є. (2023). Навчання монологічного мовлення англійською мовою з навчальної дисципліни «Методика навчання основної іноземної мови» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)): навчальний посібник. Оdesa: Університет Ушинського. 177 с.

References

- Holden, S. (2006). Sports. – Macmillan topics. 19 p.
- Kyselova, I. (2023). Using an individual approach in teaching monological speech to students of nonlinguistic specialties when studying the English language. *Pedagogy scientific directions of research in educational activity*. The 6th International scientific and practical conference “Scientific directions of research in educational activity” (February 14 – 17, 2023). Osaka: International Science Group: 263–265.
- Sharman, E. (2004). Across cultures. Longman. Pearson. 162 p.
- Bondaruk, Ya. (2020). Means of developing the speaking skills of future English teachers. *Problems of training a modern teacher: a collection of scientific papers*, 1(21), 2: 33–40 [in Ukr.].
- English phrases for translation. Retrieved from <https://learn-english.net.ua/samovchitel/anglijski-frazi-dlya-perekazu-tell-it-like-it-is> [in Ukr., in Eng.].
- Grabar, A. (2024). Phrases for annotating an article in English. Retrieved from: <https://vseosvita.ua/blogs/frazy-dlia-anotuaannia-statti-anhliiskoju-movoiu-26717.html> [in Ukr., in Eng.].
- Supporting proposals for translation into English. Retrieved from <https://donschool86.ru/uk/part-of-speech/opornye-predlozheniya-dlya-pereskaza-na-angliiskom-plan-dlya.html> [in Ukr., in Eng.].
- Druzhchenko, T. (2017). Subsystem of exercises and tasks for teaching the English oral monologue speech to law students on the principles of differentiated approach. *Pedagogical Sciences*. 69: 19–32 [in Ukr.].
- Ivaniga, O. (2019). Oral speech development during the English classes with students of non-linguistic departments. *Pedagogical Sciences: Realities and Prospects: Scientific Journal of NPU named after M.P. Drahomanov, Series 5*, 66: 80–82 [in Ukr.].
- Kolmykova, O. (2022). Development of monologue speech skills of cadets-future officers of the merchant fleet in English classes for specific purposes. *Bulletin of Science and Education*, 2(2): 59–68 [in Ukr.].
- Malinka, Yu. (2022). Formation of English speaking skills with students of circus specialties. *Transcarpathian philological studies*, 25 (1): 225–228 [in Ukr.].
- Perishko, I., Bilous, T., Verovkina, O. (2023). Features of teaching speaking English at universities. *Innovation in education*, 17: 241 – 247 [in Ukr.].
- Stetsko, I., Nychko, O. (2021). English monologue as an integral part of the language-oriented competence of future philologist and interpreter. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Philology*, 48(4): 108–112 [in Ukr.].
- Trubitsyna, O., Eremenko, T. (2023). Training of monologue speech in English in the discipline «Methods of teaching the main foreign language» for applicants of the first (bachelor) level of higher education specialty 014 Secondary education (Language and literature (English)): Tutorial. Odessa: Ushinsky University. 177 p. [in Ukr.].

BABENKO Kateryna

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Department of Translation Theory and Practice,
Classic Private University

DEVELOPMENT OF RENDERING SKILLS OF ENGLISH TOPICAL TEXTS
WITH STUDENTS OF JUNIOR COURSES

Summary. Introduction. The article retraces the training tendencies of the students with different kinds of monologue speech. The methodologies of mastering in everyday and professional vocabulary are distinguished by the researches. The pedagogues propose the students different kinds of tasks. These tasks are oriented for the learning and representation of English thematic texts. Special kinds of tasks recommend to future specialists for learning and using specialized texts in their professional communication.

The purpose of the article is to determine the principles of forming the skills of rendering. It is needed to motivate students for the rendering as a form of monologue speech. It is needed to set up consistency in preparing the rendering too. The pedagogue must use efficient tasks and help students to activate formed skills.

The active methods are like one: making up stories with the help of tables, schemes, and pictures; making up the plan to the text; using the key and topical words. Other methods are dialogues rendering, sharing the text with one's own information, describing the plot of the self-reliant English story.

Results. Tasks have different complication. They motivate future specialists for training in different kinds of rendering. The instructions for the test editing train students in attentively contests reading, in separating main contests signs, and in logical combine of the own texts' parts. Students need to appeal to the chosen English text sometimes. They learn topical vocabulary, search addi-

tional words, and use the synonyms in rendering preparing too. Future specialists also interpret the text contest. All these operations help them with activation of skills of oral monologue speech.

Originality. Development of rendering skills is realized with the help of such principles as differentiation, succession, systematic, and independence. The most qualitative teaching carries into practice in condition of systematic and complex using of reproductive, problem and creative tasks. Rendering training is realized in small groups of two-three persons. After that students do the tasks personally with the pedagogic control. Later, they receive home task for independence preparation of render. It's possible to use the tasks for different topical texts.

Conclusion. Render as a form of monologue speech help students to practice in expression of their own thoughts in English. Because of doing specific tasks, it's taking place direct discussion of situations of everyday communication. Spontaneous communication will help to future specialists to use easily lexical glossary and understanding grammar structures.

Keywords: English topical text; communication; monologue speech; render; everyday communication; problem task; reproductive task; systematization; creatively task.

Одержано редакцією 02.12.2024
Прийнято до публікації 16.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-49-54>

 <https://orcid.org/0009-0006-9138-1807>

SAFAROVA Khuraman

Ph.D in philology, assistant professor,
Azerbaijan University of Languages

e-mail: xuramanmammadova87@gmail.com

УДК 378.091.214.18:811.111'36(479.24)

TEACHING BASICS OF MODERN ENGLISH GRAMMAR TO STUDENTS OF INTERNATIONAL RELATIONS SCHOOL IN AZERBAIJAN

This article discusses a relevant topic that is of particular interest in the field of philology. Currently, English has become an extremely significant aspect in the Foreign Language Pedagogy. This is a generalized statement. However, the article goes beyond the general scope of the problem and delves more deeply, which is particularly valuable in contemporary scientific discourse. Specifically, the research aims at an in-depth understanding of the internal aspects of general linguistics, specifically grammar.

Additionally, the entire article is directed towards Azerbaijani students studying at international faculties, indicating a clear focus on this specific audience. With regard to the internal content of the article, it seems appropriate to indicate the following: first, a brief overview of the history of the issue is provided, followed by a discussion of the topic presented in the title; second, the content is "bound" to the current context of teaching English grammar, ensuring that it is relevant and applicable to international students; third, the article is closely aligned with the students' needs; then, the formulated assumptions are supported by examples; finally, footnotes are provided from the works of both foreign and Azerbaijani experts in the field of Foreign Language Pedagogy and Linguistics.

Keywords: English; comprehensive education; grammar; national audience; methodological techniques; lexicon; comparative method.

Introduction. Any modern language in a civilized country is a product of social interaction and communication. It is a factor of unity, and it results from people entering into various communicative relationships. As a social phenomenon, language is associated with different spheres of human activity, including international communication.

In Azerbaijan, English is an important means of communication with the world. Even at the conversational level, it is necessary to rely on grammar, which is an integral part of language. Mastering the literary form of the language is especially important for Azerbaijani students who choose professions related to international law, politics, or sociology. This is because they need to be able to communicate effectively in these fields.

More than half a century ago, not only in Azerbaijan but also in the world of methodological science, there was a false theory that a foreign language could be learned most easily from a dictionary by simply expanding

one's vocabulary periodically. This approach is, of course, an unacceptable solution to the problem and a non-professional approach. Over time, this theory "sank into oblivion".

On the one hand, as is the case with all other languages in the modern world, the vocabulary of English continues to expand at a slow but steady pace. On the other hand, not all newly coined words become widely used. Some of them become productive and are actively integrated into the language, while others remain less common and fail to develop properly in spoken and written communication, as well as in literature. Nevertheless, traces of this phenomenon can still be found today. Moreover, this idea has gained popularity among some circles due to the influence of the internet. In social media, one can often come across statements of a somewhat opportunistic nature suggesting that almost any foreign language, including English, can be mastered within a matter of one to two months. Obviously, grammar would be given less emphasis in such cases, as instructors would focus on the expansion of vocabulary (Кулиева, 2017).

Such applicants would like to provide a reasonable response to the above-mentioned proposal. Firstly, in line with the named theory, this approach is fundamentally incorrect. It is evident that there is no value in computer-generated advertising videos as they do not even provide a hint of learning English grammar.

Secondly, the proposed method of language teaching completely disregards the possibility of mastering the language at a literary level, as it does not provide any opportunity for students to develop their skills in reading, writing, and critical thinking.

Finally, we believe that this decision is unacceptable for students of the International Faculty of Humanities at universities in our country, as this approach essentially disregards the potential for mastering English within a literary context.

It is clear that attaining the highest level of language proficiency is essential for any serious and responsible student, as they will undoubtedly require communication with native speakers in the future, including in-

ternational delegates. Any errors in style or grammar are unacceptable, and therefore it is crucial to aim for the highest possible level of English proficiency (Кулиева, 2017).

As we understand it, a high level of proficiency in English can only be attained through a thorough comprehension of its grammatical structures. Grammar forms the basis for mastering a language and serves as a springboard for achieving ideal proficiency, with all the implications that entails. This article emphasizes the significance of paying close attention to grammatical correctness in the learning process of English.

The theoretical basis for the article is formed by the views of Azerbaijani and international authors on the teaching of English grammar. These perspectives were considered and further developed with regard to the specific context of international relations faculties at Azerbaijani universities.

A typical example is provided, and references are made to the work of N. Shahmuradova, N. Hajieva, A. Rustamov, and M. Shiraliyev, who have addressed this issue, more specifically in a comparative context. The article demonstrates that this approach is linked to interlanguage factors and contextual and situational considerations.

The primary purpose of this paper is to examine the current state of affairs in the teaching of English grammar to students of international relations faculties, and to suggest measures that would help to better meet the needs of these students.

The methodological basis for this research is the work of primarily Azerbaijani and international scholars who have addressed the subject under investigation. This paper employs methods of visual and empirical analysis, comparative analysis, and the comparison and systematisation of empirical and theoretical data.

Results and discussion. In today's globalized world, international educational partnerships are expanding, and the demand for young people to study abroad and learn foreign languages is increasing. The success of these individuals in their academic pursuits and their future professional development depends on their capacity to adapt to the new social environment in which they find themselves. This process of adjustment can be challenging, as it requires adapting to a different social setting and lifestyle (Danes, 1974).

From the introductory part of our discussion, it has become clear that without a thorough understanding of grammar, acquiring new vocabulary is an impossible task. It is also difficult to discuss the repetition of previously covered material, as

common mistakes will inevitably occur, leading to challenges in oral communication. When communicating internationally, these mistakes become more evident, directly impacting the use of the English language. These errors can be attributed to various aspects of society, including historical, linguistic, philological, lexical, cultural, literary and artistic influences. The widespread use of English has led both modern scholars, linguists and ordinary individuals to realize the significance of mastering the fundamentals of grammar.

The study of relevant literature on our selected topic has allowed us to determine that R. Gaibova and O. Musayev were the first to recognize the importance and need for the study of English grammar at the international level in our republic. Their research dates back to the late 1950s and early 1960s, and over half a century has passed since then. Nevertheless, some of their ideas continue to be relevant. R. Gaibova was among the first Azerbaijani female scholars to address the issue of effective methods for teaching grammar in her writings (Гаїбова, 1957). She strongly advocated for the introduction of English language courses in schools, including one-year programs and elective courses, as well as universities across the country. Grammar has therefore become the foundation for learning modern English for people of different ages. Not only students and school-aged individuals, but also adults in the country benefit from this approach. Furthermore, it is worth noting that the work of these linguistic scholars and methodologists took place during the well-known "Khrushchev Thaw" and was done, as they say, under personal risk. Additionally, the challenge of teaching the grammar of the language has been established on an international scale.

In connection with the above, we would like to provide a brief explanation. Firstly, the authors ensured that this language became an independent discipline in evening schools and later in universities in Azerbaijan. They supported the idea that grammar is the foundation of foreign language learning, and minor errors in lexicology or stylistics can occur. According to our view, a professional can easily correct these errors by reviewing students' independent work or homework. These errors from students are more commonly found in written work, which are noticed by experienced teachers. Pronunciation issues can also be addressed during a group lesson with a more advanced student providing an example of clear speech, serving as a model for the whole group (Кулиева, 2017).

Syntax, which is frequently studied at the Faculty of International Relations in Baku in

the final years of a student's course, is a theoretical aspect of language learning. However, a lack of knowledge of the fundamentals of grammar objectively hinders a student from establishing a solid foundation for future study, as it impedes the ability to understand and memorize texts as a whole.

This information may be of particular relevance to international students who are likely to face these challenges in their future careers. Moreover, gaps in grammatical knowledge may prove to be significant barriers in the long run, particularly when pursuing a career path that is more closely linked to international politics or involves interaction with organizations such as UNESCO.

And now, let us proceed directly to the discussion of the main topic. The renowned Azerbaijani linguistic and methodological expert of recent years, N. Shahmuradova, has emphasized that in the process of learning English grammar, it is essential to "understand not only the specific characteristics of English, but also the native language, with the ability to compare and contrast the two" (Шахмурадова, 1962, p. 5). This insightful observation, we believe, remains relevant today. The comparative method has always served as a guide in linguistics, literature, and foreign language teaching.

It can be challenging to present students with grammar material in a foreign language when they do not have a perfect command of their mother tongue. Moreover, as N. Shahmuradova's statement revealed, it does not imply the ability to perform basic translation operations, such as accurately translating individual words or phrases into one's native language.

The main point is that students will be provided with information about the grammar of the English language based on a comparison with another language. It should be noted that similar ideas have been proposed by some Russian researchers at approximately the same time (although they may have been partially expressed earlier). However, the essence of the matter does not lie solely in the chronological order of these ideas. These ideas are particularly relevant to the development of English grammar materials in Azerbaijan with the aim of adapting the selection of teaching methods in universities in the country.

Grammar, however, undeniably necessitates the use of various techniques within its range. If we look at the past, it becomes evident that over the last few decades, systematic science has made significant progress in this field, developing a comprehensive set of principles, methods, and criteria for selecting individual linguistic units, expressions, phrases, and sentences (Danes, 1974).

These units can be considered both individually, separately from related linguistic phenomena, and collectively, where one phenomenon is closely linked to another, develops into it, or occurs simultaneously with it.

Let us be more precise. The methodological approach that is implemented in students' practice of working with specific grammatical materials is not different from another approach, but it is presented as a part of the overall approach. For instance, exercises to assess students' knowledge of grammar rules for certain parts of speech are integrated with other exercises. Moreover, we refer to the use of significant and efficient techniques that genuinely facilitate the exchange of skills and knowledge and meet the current requirements of methodological research. When combined in line with the main branches of English linguistics (grammar, phonetics, vocabulary, orthography, and syntax), these techniques constitute a fairly substantial part of the overall linguistic structure.

Grammar plays a significant role in acquiring new knowledge, particularly in the areas mentioned. The renowned linguist E. Galkina-Fedoruk argues correctly in this regard. She argues that the foundation of grammatical knowledge, in combination with the study of other aspects of a foreign language, provides a solid basis for learning that allows experienced teachers to effectively acquire new knowledge (Галкина-Федорук, 1964).

It is characteristic that teaching should be based on innovative, non-traditional teaching methods for a range of subjects, including English. Specifically, the development of students' original thinking abilities should be the primary focus. To maximize the realization of these abilities, the study of grammatical information is essential. This serves not only as a foundation for rapid acquisition of the English language through dubious modern techniques, but also as a basis for reliable and lasting mastery.

As far as we are able to determine, at the Faculty of International Relations in Baku, this knowledge is presented in courses in an order of increasing grammatical difficulty. We will not delve into the psychological aspect of grammar as a catalyst for the intellectual activity of the brain, in which students independently propose hypotheses for discussion while demonstrating new knowledge and skills. This may lead us somewhat away from the main focus of this article, but it should be noted with certainty that this type of education, ideally, should be provided by teachers at universities in Azerbaijan in a consistent and targeted manner.

These techniques are significant as they represent a coherent and integrated approach to the study of English grammar. We believe this approach is suitable for all students, regardless of their level of academic achievement, who wish to learn the English language. It is especially relevant for students studying at the Faculty of International Relations in Azerbaijani universities that offer both humanitarian and technical programs.

It should be noted that current researchers often face several challenges when selecting methodological approaches to mastering English grammar. While reviewing textbooks published in Azerbaijan during the late 20th century, it was necessary to some extent to rely on bilingual materials. However, which type of bilingualism should be used? It is not a secret that international students in Azerbaijani universities need to study English using texts (assignments, exercises, or other materials) in their native language due to a lack of suitable textbooks. On the other hand, trilingualism may not always be effective. First, it requires a high level of proficiency in at least two languages, which can conflict with educational requirements and, more specifically, the realities of life in the country.

This is one aspect of the issue. The other aspect relates to a purely linguistic issue, namely, teaching English grammar should be approached in a systematic manner. This, in turn, should be based on a well-structured plan and strict adherence to guidelines. Each subsequent aspect of grammar should only be studied after the previous aspect has been covered, and students' progress should be recorded throughout the process (Danes, 1974).

It should be noted that contemporary researchers often encounter several challenges in selecting methodological approaches for mastering English grammar. When reviewing textbooks published in Azerbaijan in the late 20th century, there was a need, to some extent, to rely on bilingual materials. However, what type of bilingualism should be employed? It is no secret that international students at Azerbaijani universities are required to study English using texts (assignments, exercises, or other materials) in their native language due to the absence of suitable textbooks. Trilingualism, on the other hand, may not always be effective. Firstly, it requires an excellent command of at least two languages, which may conflict with educational requirements and more specifically, with the realities of life in the country.

This is one aspect of the matter. The other aspect concerns a purely linguistic matter, namely, the teaching of English grammar

should be approached systematically. This, in turn, should be based on a carefully structured plan and strict adherence to guidelines. Each subsequent section of grammar should be studied only after the previous section has been completed, and students' responses recorded in the process.

In the field of socio-pragmatic studies of language, the functional characteristics of linguistic phenomena are explored from various angles. The most prominent of these is the communicative approach, which integrates functional and communicative perspectives to focus on identifying the targeted socio-communicative meanings conveyed through linguistic expressions in interactions between communication participants during the exchange of ideas.

One challenge in developing socio-pragmatic skills among students in international faculties of higher education when teaching foreign languages is exploring the content aspect of linguistic units related to individuals who, from a pragmatic point of view, use language as a means of communication and guide their activities in a specific direction, making independent choices to achieve their goals (Новицкая, Кучин, 1963).

As far as we are informed, the hours allocated to grammar classes for Azerbaijani students in the Faculty of International Relations are equally distributed among other areas of contemporary English linguistics. Therefore, the frequency with which the material, namely the grammatical rules, is revised is particularly significant for these students, considering that the hours devoted to grammar are comparatively evenly distributed across the various fields of English linguistics in general. Hence, both teachers and students should review the time allotment. It is appropriate, in this regard, to emphasize, as stated in the monograph by T. Belyaeva and V. Khomyakov, that "for students, it may be more beneficial to study English grammar over a shorter period of time but on a regular basis, rather than dispersed over an extended period with lengthy gaps" (Беляева, Хомяков, 1985, p. 66–67).

A significant point to note. Although this is directly applicable to students from Russia's "northern capital", we believe it is also relevant for Azerbaijani students. At first glance, this may seem counterintuitive, but we maintain that this "time-based approach" to learning is the most efficient way to achieve desired results.

To illustrate the points made, we would like to highlight an interesting example provided by Leyla Huseynova in her doctoral thesis. She discusses the proper allocation of tasks related to contemporary verb forms in

the English language. As a representative example, she cites the work of N. Z. Hajieva, A. B. Rustamova, and M. Sh. Shiraliyev, who addressed this issue in a comparative context. According to Huseynova's thesis, instructors should first inform international students that all events occur in time. Next, they should explain that English and Azerbaijani languages have developed an intricate and extensive system of grammatical tools to express temporal notions, both in straightforward and complex statements. The aforementioned Azerbaijani researchers conclude that the plethora of these instruments, which are employed to depict temporal values, is indeed boundless. Specifically, in the context of a single sentence, a statement with a distinct temporal significance is utilized for this purpose. Therefore, L. Huseynova suggests the following grammatical exercise for consideration (Гусейнова, 2004):

1. Specify the time within which the following action takes place:

a) The action takes up a portion of that time:

- *He was having a holiday in autumn* - *Onun bayramı payızda idi*;

b) The coverage of the entire time period:

- *left for a month* - *bir ayliğa getdi*;

c) Indicates the frequency of repeated actions:

- *comes in the evenings* - *axşamlar gəlir*;

2.) Mark the limit:

a) starting:

- *is known from long ago* - *qədimdən məlumdur*;

b) final:

- *He were waiting till 10 o'clock in the evening* - *axşam saat 10 qədər gözlədik*.

Therefore, the "connections" that we have identified clearly indicate associative correspondence or, alternatively, inconsistency in temporal structures between the two languages. Even within the context of a specific question, these connections clearly demonstrate, in our opinion, that verbs are considered one of the most challenging and original parts of speech in English.

These connections are attributed not only to foreign linguists, but also to Azerbaijani scholars. All students should master basic grammatical structures through practical application and become familiar with the grammatical framework of English sentences. They should be able to independently construct correct sentences and correctly combine words, selecting appropriate endings according to the grammar rules of the English language.

Conclusion. Grammar is a system of rules that govern language, comprising two subsystems: morphology and syntax. Since a

young age, children unconsciously learn the grammar of their native language while learning to communicate. Consequently, the teaching of grammar for native speakers differs from that for foreign language learners. The goal of teaching English as a foreign language is to help students achieve an automated level of knowledge of the grammatical system, meaning a level at which grammar is used unconsciously, similar to the way they would communicate in their native language.

To illustrate conscious language activity in the early stages of English language learning for students in international relations, consider a scenario where a student mentally constructs a sentence and then expresses it using all the grammatical elements they have learned.

Based on the above, it is clear that teaching the grammar of modern English should be carried out in a systematic and structured manner. International students should carefully study one grammatical point, which will naturally lead them to other areas of grammar and then on to lexicology and syntax.

References

- Belyaeva, T.M., Khomyakov, V.A. (1985). Non-standard vocabulary of the English language. Leningrad: Leningrad University Publishing House. 136 p. [in Rus].
- Gaibova, R.A. (1957). The principle of consciousness in language teaching and the role of independent work. *From the experience of foreign language teachers*. Baku. [in Rus].
- Galkina-Fedoruk, Ye.M. (1964). Modern Russian language. Part II. Morphology. Syntax. Moscow: Moscow State University. 638 p. [in Rus].
- Guseynova, L.V. (2004). The system of long verb tenses (based on the English and Azerbaijani languages). Thesis Ph.D Dissertation in Philology. Baku: BSU. 145 p. [in Rus].
- Kulieva, E.A. (2017). Didactic games as a methodological device. *Russian language*. 3: 45–53 [in Rus].
- Novitskaya, T.M., Kuchin, N.D. (1963). Practical grammar of the English language. Moscow: Higher school. 356 p. [in Rus].
- Safarova, L.A. (2014). Studying English grammar in Azerbaijan. *Scientific notes of the Tauride National University named after V.I. Vernadsky Series "Philology. Social communications"*, 27(66), 3: 297–302 [in Rus].
- Shakhmuradova, N.N. (1962). From the history of teaching Western European languages in Azerbaijan. *Scientific notes of the API named after M.F.Akhundov. Series "Language and literature"*, 13: 52–60 [in Rus].
- Danes, F. (1974). Functional sentence perspective and the organization of the text. *Papers on functional sentence perspective*. Prague: Academia. P. 106–120.

Список бібліографічних посилань

- Беляева, Т.М., Хомяков, В.А. (1985). Нестандартная лексика английского языка. Л.: Издательство Ленинградского университета. 136 с.
- Гаибова, 1957 – Гаибова, Р.А. (1957). Принцип сознательности в обучении языку и роль самостоятельной работы. *Из опыта учителей иностранных языков*. Баку.
- Галкина-Федорук, 1964 – Галкина-Федорук, Е.М. (1964). Современный русский язык. Часть II. Морфология. Синтаксис. М.: МГУ. 638 с.

- Гусейнова, 2004 – Гусейнова, Л.В. (2004). Система дательных времен глагола (на материале английского и азербайджанского языков: дисс... канд. филол. наук. Баку: БСУ. 145 с.
- Кулиева, 2017 – Кулиева, Э.А. (2017). Дидактические игры как методический приём. *Русский язык*, 3: 45–53.
- Новицкая, Кучин, 1963 – Новицкая, Т.М., Кучин, Н.Д. (1963). Практическая грамматика английского языка. М.: Высшая школа. 356 с.
- Сафарова, 2014 – Сафарова, Л.А. (2014). Изучение грамматики английского языка в Азербайджане. *Ученые записки Таврического национального уни-*

верситета имени В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации», 27(66), 3: 297–302.

- Шахмурадова, 1962 – Шахмурадова, Н.Н. (1962). Из истории преподавания западноевропейских языков в Азербайджане. *Ученые записки АПИ им. М.Ф.Ахундова. Серия «Язык и литература»*, 13: 52–60.
- Danes, 1974 – Danes, F. (1974). Functional sentence perspective and the organization of the text. In *Papers on functional sentence perspective*. Prague: Academia. P. 106–120.

САФАРОВА Хураман

кандидатка філологічних наук, доцентка,
Азербайджанський університет мов

ДО ПИТАННЯ НАВЧАННЯ ОСНОВАМ ГРАМАТИКИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИХ СТУДЕНТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

Анотація. *Актуальність статті* визначається тим, що у наш час англійська мова стала надзвичайно важливим аспектом у педагогічній діяльності.

Стаття виходить за рамки загальної проблематики, що особливо цінно у сучасному науковому дискурсі. Зокрема дослідження спрямоване на навчання глибокому розумінню внутрішніх аспектів загальної лінгвістики, зокрема граматики. Що стосується внутрішнього змісту статті, то доречно відзначити наступне: по-перше, дається короткий огляд історії питання, за яким йде обговорення теми, винесеної в заголовок; по-друге, зміст «прив'язаний» до поточного контексту викладання граматики англійської мови, що актуально для студентів-міжнародників; по-третє, підхід повністю відповідає потребам студентів. Сформульовані припущення підкріплюються прикладами і наводяться висновки з робіт як зарубіжних, так і азербайджанських фахівців у сфері педагогіки іноземних мов і лінгвістики.

Теоретичною основою статті є методичні напрацювання азербайджанських та зарубіжних авторів щодо навчання граматики англійської мови. Результати цих напрацювань були прийняті до уваги і отримали подальший розвиток стосовно специфіки факультетів міжнародних відносин в азербайджанських університетах. У статті показано, що порівняльний контекст методичних підходів пов'язаний із

міжмовними факторами, а також контекстуальними та ситуативними міркуваннями.

Основна мета статті полягає в аналізі поточного стану справ у викладанні граматики англійської мови студентам-міжнародникам та пропозиції заходів, які допомогли б краще задовольнити потреби цих студентів.

Методологічною основою дослідження є роботи переважно азербайджанських та окремих зарубіжних вчених, які займалися студійованою темою. У статті використовуються методи візуального, емпіричного та порівняльного аналізу, а також зіставлення та систематизації емпіричних та теоретичних даних.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного логічно дійти висновку, що навчання граматики сучасної англійської мови має проводитись систематично та поетапно таким чином, щоб студенти-міжнародники могли ретельно вивчити одну граматичну концепцію, яка природно призведе до потреби опанування змісту інших розділів граматики, а потім – до лексикології та синтаксису.

Ключові слова: англійська мова; комплексне навчання; граMATика; національна аудиторія; методичні прийоми; лексикон; порівняльний метод.

Одержано редакцією 03.12.2024
Прийнято до публікації 18.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-54-61>

 <https://orcid.org/0009-0007-7703-4996>

ГОНЧАР Сергій

аспірант гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: grifonowez@gmail.com

УДК 378.018.8.011.3-051:796]:001.895(045)

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Проаналізовано процес професійної підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту з акцентом на застосування інноваційних освітніх технологій.

Розроблено структурну модель, яка інтегрує теоретичні знання з практичними навичками, спрямованими на підвищення професійної компетентності тренерів у сучасних умовах освітнього процесу. Модель побудовано на основі системного підходу та включає чотири основні

блоки: цільовий, методологічний, змістово-технологічний та результативний.

Виокремлено інноваційні технології, такі як спортивні симуляції, відеоаналіз тренувальних процесів та використання цифрових інструментів для моніторингу й аналізу спортивних показників.

Встановлено методологічне підґрунтя для підготовки висококваліфікованих тренерів, здатних до безперервного професійного розвитку.

ку та застосування інноваційних технологій у своїй діяльності.

Запропонована структурна модель покликана сприяти розвитку адаптивності тренерів до сучасних викликів у спортивній освіті та забезпечити ефективну організацію тренувального процесу.

Ключові слова: професійна підготовка; тренери-викладачі; інноваційні освітні технології; фізична культура і спорт; структурна модель; системний підхід; компетентність; цифрові інструменти; спортивні симуляції; відеоаналіз.

Актуальність статті полягає в необхідності вдосконалення професійної підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту з урахуванням сучасних викликів цифровізації та глобалізації. Використання інноваційних освітніх технологій стає ключовим фактором у підвищенні професійної компетентності тренерів, що забезпечує ефективну організацію тренувального процесу та адаптацію до нових вимог освітнього середовища.

Мета: визначити та обґрунтувати ефективні підходи до професійної підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту із застосуванням інноваційних освітніх технологій, а також розробити структурну модель, яка сприятиме підвищенню їхньої професійної компетентності та адаптації до сучасних умов освітнього процесу.

Методи: вивчення наукових джерел, законодавчих, нормативно-правових документів, емпіричних даних – для з'ясування сучасних підходів до професійної підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту, а також інтеграції інноваційних освітніх технологій у тренувальний процес; теоретичний аналіз і синтез наукових підходів – для визначення основних компонентів структурної моделі професійної підготовки тренерів-викладачів; порівняльний аналіз – для дослідження міжнародних практик та виявлення найбільш ефективних методик підготовки тренерів; моделювання – для розробки структури підготовки тренерів із використанням інноваційних технологій; узагальнення – для формування висновків щодо ефективності запропонованої моделі підготовки.

Результати: визначено та обґрунтовано основні компоненти структурної моделі професійної підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту із застосуванням інноваційних освітніх технологій. Модель включає цільовий, методологічний, змістово-технологічний та результативний блоки, які забезпечують системний підхід до підготовки тренерів.

Розроблена модель дає змогу інтегрувати сучасні цифрові інструменти та освітні технології, такі як спортивні симуляції та відеоаналіз тренувальних процесів, що сприяє підвищенню професійної компетентності тренерів та їхньої здатності адаптуватися до викликів сучасного освітнього середовища.

Висновки: розроблена структурна модель професійної підготовки тренерів-викладачів із застосуванням інноваційних освітніх технологій забезпечує підвищення їхньої професійної компетентності та ефективну адаптацію до сучасних викликів у галузі фізичної культури і спорту. Модель є гнучкою та дає змогу інтегрувати новітні технології, що сприяє оптимізації тренувального процесу та розвитку професійної майстерності тренерів.

Вступ. Зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, зокрема глобалізація, цифровізація та стрімкий розвиток інформаційних технологій, суттєво впливають на всі сфери людської діяльності, включно з фізичною культурою та спортом. Одним із ключових аспектів цих змін є трансформація підходів до професійної підготовки кадрів у галузі спорту, зокрема тренерів-викладачів. Підвищення вимог до якості освітнього процесу та впровадження інноваційних технологій потребує від тренерів не лише базових знань і навичок, а й постійного вдосконалення професійної компетентності в умовах швидкоплинних змін. У цьому контексті виникає потреба в розробці ефективних методологічних підходів до підготовки та перепідготовки тренерів-викладачів, які працюють в умовах сучасного освітнього середовища.

Цифровізація значно змінила освітній ландшафт, інтегруючи нові технології у процес підготовки фахівців. Зокрема, застосування таких інноваційних технологій, як спортивні симуляції, відеоаналіз тренувальних процесів та цифрові інструменти для моніторингу й аналізу спортивних показників, стало обов'язковим компонентом сучасної тренерської практики. Ці інструменти не лише допомагають тренерам краще розуміти фізичні можливості та прогрес своїх вихованців, але й дають можливість здійснювати ефективний контроль за тренувальним процесом у режимі реального часу. Такий підхід дає змогу оптимізувати навантаження, адаптувати тренувальні програми до індивідуальних потреб спортсменів та забезпечити максимальну ефективність тренувального процесу.

Окрім цього, глобалізаційні процеси змушують тренерів працювати в умовах посиленої конкуренції, що також вимагає від них знання сучасних міжнародних тен-

денцій у галузі спортивної педагогіки. Важливим фактором є й використання цифрових технологій для дистанційного навчання та тренувань, що відкриває нові можливості співпраці на міжнародному рівні та забезпечує доступ до передових методик і знань. Однак для ефективного використання цих технологій тренери мають бути підготовлені до їх застосування, що вимагає постійного підвищення кваліфікації та вдосконалення професійної компетентності.

Варто зазначити, що сучасна професійна підготовка тренерів-викладачів має враховувати не лише технічні аспекти використання цифрових інструментів, але й педагогічні та психологічні складові. Тренери, які працюють з молодими спортсменами, повинні не лише передавати їм знання та навички, але й допомагати їм розвивати самодисципліну, мотивацію та відповідальність. У зв'язку з цим сучасна модель підготовки тренерів має включати компоненти, які забезпечують розвиток професійних компетенцій через інтеграцію теоретичних знань та практичних навичок, із застосуванням інноваційних освітніх технологій.

Відтак розвиток структурної моделі підготовки тренерів-викладачів, котра відповідає сучасним вимогам і викликам, стає надзвичайно актуальним завданням. Необхідно не лише розробити методологічні підходи, які забезпечать ефективну підготовку фахівців у галузі фізичної культури і спорту, але й створити умови для їхнього безперервного професійного розвитку, що передбачає регулярне оновлення знань, навичок та використання новітніх технологій в освітньому процесі.

Джерела. Професійний розвиток тренерів-викладачів наразі неможливий без інтеграції інноваційних інструментів та методик у їхню повсякденну діяльність, що дає змогу відповідати вимогам сучасної освіти та спорту. Закон України «Про вищу освіту» (Про вищу освіту, 2014) визначає основні положення щодо професійної підготовки та підвищення кваліфікації в освітній сфері. Також Закон України «Про освіту» (Про освіту, 2017) підкреслює важливість модернізації освітніх програм та технологій.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що основним завданням є створення умов для забезпечення якості освітнього процесу та сприяння розвитку професійної компетентності фахівців (Національна доктрина розвитку освіти, 2002) чому сприяє впровадження сучасних інноваційних освітніх технологій для підвищення ефективності

навчального процесу. Окрім цього, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (Про фізичну культуру і спорт, 1993) зосереджується на важливості підвищення кваліфікації тренерів у спортивній сфері для адаптації до сучасних стандартів.

Використання інноваційних освітніх технологій у підготовці тренерів-викладачів має на меті не лише вдосконалення знань і навичок, але й забезпечення їхньої конкурентоспроможності у мінливих умовах освітнього процесу та спортивної практики. Це стосується, зокрема, застосування таких технологій, як: спортивні симуляції, цифрові платформи для управління тренувальними процесами, відеоаналіз тренувань та використання програмного забезпечення для моніторингу й аналізу результатів спортсменів. У таких умовах тренери-викладачі мають бути не лише фахівцями у своїй галузі, але й здатними інтегрувати новітні технології в освітню та тренувальну діяльність. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» підкреслює значення рухової активності як невід'ємної складової сучасного освітнього процесу та здорового способу життя (Національна стратегія з оздоровчої рухової активності, 2016). Крім того, у Постанові Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» наголошувалось на необхідності оновлення методів та підходів у фізичному вихованні, що забезпечує розвиток фізичної культури і спорту в освітніх закладах (Державна цільова соціальна програма, 2017).

Мета статті: розробка структурної моделі професійної підготовки тренерів-викладачів із використанням інноваційних освітніх технологій у галузі фізичної культури і спорту, спрямованої на підвищення їхньої професійної компетентності та адаптації до сучасних освітніх викликів.

Методи: для розкриття проблематики дослідження було застосовано кілька методів, які забезпечують комплексний підхід до аналізу та вирішення поставлених завдань: *теоретичний аналіз наукової літератури* – для дослідження джерел, які висвітлюють питання професійної підготовки тренерів-викладачів, інноваційних освітніх технологій та впровадження цифрових інструментів у освітній процес. Це дало змогу систематизувати існуючі знання та визначити основні тенденції розвитку в цій сфері; *системний підхід* – для побудови структурної моделі професійної підготовки тренерів-викладачів. Даний підхід дав змогу розглянути процес підготовки як цілісну

систему, що складається із взаємозалежних елементів, таких як цільовий, методологічний, змістово-технологічний та результативний блоки; *моделювання* – використано для розробки структурної моделі професійної підготовки тренерів-викладачів із застосуванням інноваційних освітніх технологій. Моделювання дало змогу візуалізувати взаємозв'язки між компонентами підготовки та адаптувати модель до сучасних умов освітнього процесу; *порівняльний метод* – для аналізу наявних підходів до професійної підготовки тренерів у різних освітніх системах, що дозволило виявити переваги і недоліки кожного підходу, а також сформулювати рекомендації для оптимізації моделі підготовки; *емпіричні методи (спостереження та анкетування)* – для збору інформації про реальний рівень задоволення інноваційних освітніх технологій тренерами-викладачами. Це уможливило оцінити ефективність існуючих програм підготовки та виявити ключові потреби тренерів у підвищенні кваліфікації.

Застосування зазначених методів дало змогу всебічно проаналізувати проблематику дослідження та запропонувати науково обґрунтовану структурну модель, яка забезпечує ефективну підготовку тренерів-викладачів до використання інноваційних технологій у своїй професійній діяльності.

Результати й обговорення. У даному контексті важливим аспектом є забезпечення професійного розвитку тренерів-викладачів через впровадження інноваційних освітніх технологій, що сприяють підвищенню якості освітнього процесу. Особливої уваги набуває створення програм підвищення кваліфікації, що дозволять тренерам не лише оновлювати свої професійні знання, але й ефективно використовувати сучасні технологічні інструменти в роботі зі студентами та спортсменами.

Однак, попри прогрес у розвитку освітніх програм, існують значні суперечності. Однією з основних проблем є розрив між потребою суспільства у фахівцях, які володіють інноваційними технологіями, і наявними можливостями тренерів-викладачів адаптуватися до нових умов. Хоча нормативні акти визнають необхідність впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки (Про вищу освіту, 2014), на практиці спостерігається недостатність підтримки в розробці програм підвищення кваліфікації, які відповідали б сучасним вимогам. Окрім цього, залишається невирішеною проблема інституційної підтримки в розвитку тренерів-викладачів для забезпечення постійного професійного вдосконалення.

Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес до розвитку освітніх технологій у системі професійної підготовки, проте питання їхньої інтеграції у діяльність тренерів-викладачів, які вже працюють у професійній сфері, досі потребує подальшого дослідження. Розробка структурних моделей, що підтримують використання інноваційних технологій, може значно підвищити ефективність освітнього процесу і сприяти розвитку тренерів-викладачів як сучасних фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи в Україні та світі підготовка фахівців, зокрема тренерів-викладачів, вимагає впровадження інноваційних підходів і технологій, які б відповідали вимогам глобалізованого суспільства та сучасним стандартам освіти. Розвиток професійної компетентності тренерів є не лише питанням їхньої академічної успішності, але й основою для забезпечення ефективної підготовки майбутніх спортсменів, зокрема в умовах, коли інновації стають невід'ємною складовою освітнього процесу.

У цьому контексті значну роль відіграє розробка структурних моделей професійної підготовки (Лодатко, 2022), які дозволяють впорядкувати і систематизувати етапи навчання тренерів, акцентуючи увагу на інтеграції теоретичних знань і практичних навичок. Упровадження таких моделей сприяє формуванню стійкої основи для подальшого професійного розвитку та інноваційного мислення, постійного застосування сучасних технологій у тренувальному процесі.

Запропонована модель підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту орієнтована на системний підхід, який забезпечує всебічне охоплення різних аспектів підготовки, включаючи мотиваційний, методологічний, змістовий та результативний блоки. Такий підхід сприяє не лише розвитку професійних знань і навичок, а й формуванню здатності до адаптації у швидкозмінних умовах сучасного спортивного середовища.

Нижче пропонований рисунок демонструє розроблену структурну модель, яка узагальнює основні компоненти підготовки тренерів-викладачів, зокрема методологічні підходи, зміст навчання, організаційно-педагогічні умови та критерії оцінки результатів навчання. Ця модель також акцентує увагу на використанні інноваційних технологій у тренувальному процесі, що є важливим аспектом у підготовці висококваліфікованих фахівців.

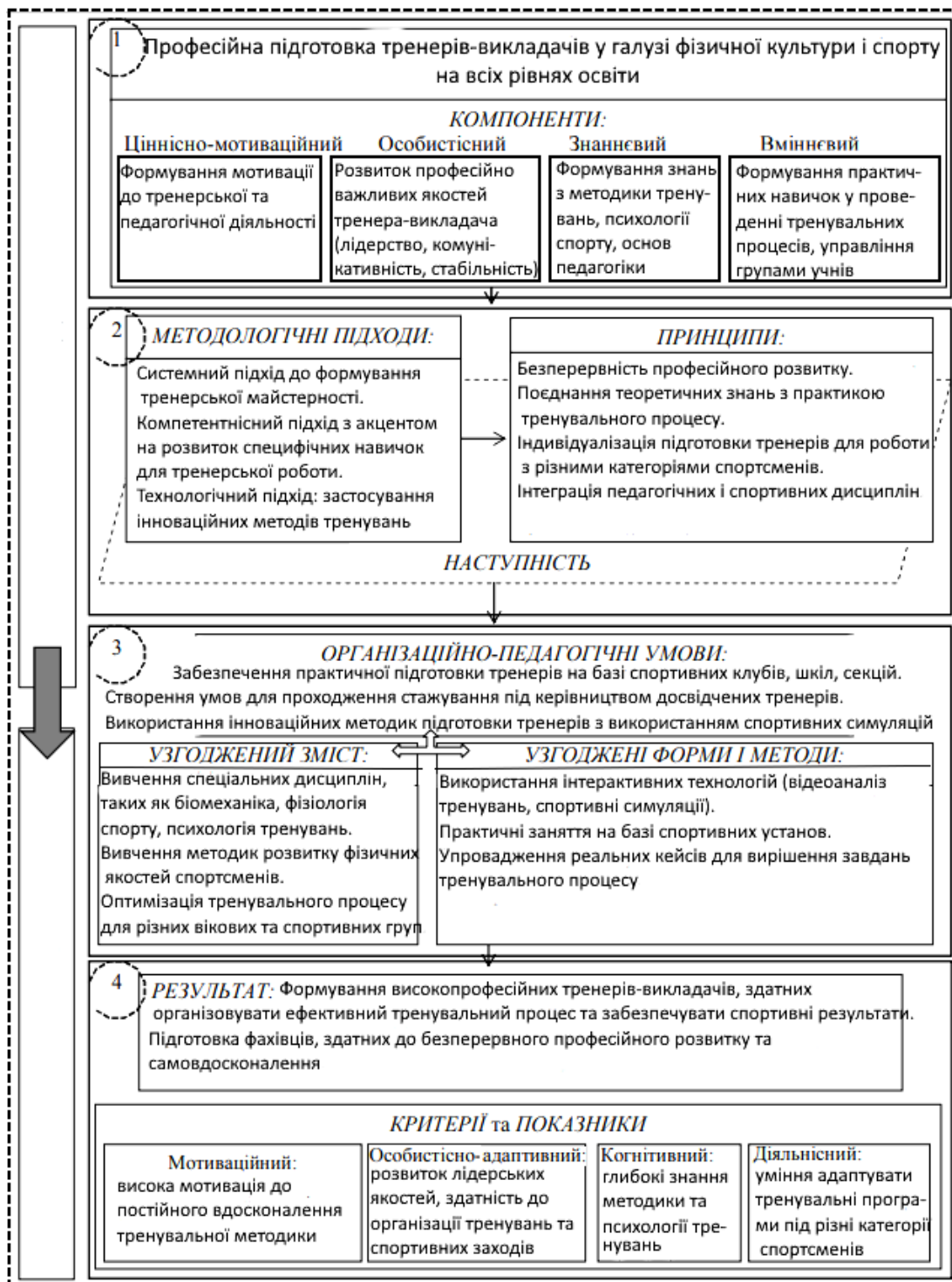

Рис.1. Структурна модель підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту

Перш ніж перейти до аналізу графічної моделі, важливо зрозуміти, що кожен етап підготовки тренерів-викладачів має бути чітко структурований та логічно впорядкований. Візуалізація складних процесів, таких як професійна підготовка, сприяє кращому сприйняттю й розумінню всієї системи. Це дає змогу відстежувати взаємозв'язки між етапами та спрощує інтеграцію нових елементів у вже існуючу мо-

дель. Далі подано ключові аспекти у структурі моделі:

1. Послідовність і структурованість. Дві окремі області у формі прямокутників чітко розмежовують різні етапи процесу підготовки. Це уможливорює краще зрозуміти логіку переходу між ними та відстежувати, як кожен етап впливає на наступний. А також зручніше для сприйняття й аналізу інформації.

2. Зрозуміла візуалізація. Окремі області-зображення дають змогу чітко виокремити елементи на різних рівнях процесу. Наприклад, у першому з них можуть бути представлені методологічні підходи та принципи, а в другому – конкретні організаційно-педагогічні умови та узгоджені форми й методи.

3. Гнучкість для доповнень. Структура з двома такими графічними зображеннями передбачає в майбутньому можливість додавати нові блоки чи змінювати їх вміст без необхідності переглядати всю модель. Це спрощує адаптацію моделі для різних цілей.

4. Візуальна ієрархія. Окремі блоки створюють певну ієрархію інформації, що важливо для розуміння основних етапів підготовки. Такий підхід сприяє кращому усвідомленню наступності етапів і їхньому впливу на кінцевий результат.

Таким чином, розділення областей-зображень зберігає чіткість і логічну послідовність моделі, що є важливим для візуалізації складних процесів, таких як підготовка тренерів-викладачів.

Об'єктом моделювання у нашому дослідженні є процес професійної підготовки тренерів-викладачів у галузі фізичної культури і спорту з акцентом на застосування інноваційних освітніх технологій (рис. 1). Структурна модель професійної підготовки тренерів-викладачів, які вже завершили навчання у вищих навчальних закладах, включає складники, що забезпечують ефективне виконання їхніх професійних обов'язків, підвищення рівня професійної компетентності та готовності до подальшого розвитку в своїй діяльності. Ця компетентність підтримується завдяки реалізації головних функцій професійної діяльності – освітньої, виховної та розвивальної.

Розроблена авторська структурна модель, відповідно до положень системного підходу, складається із чотирьох блоків, а саме: 1) цільового, 2) методологічного, 3) змістово-технологічного та 4) результативного.

Цільовий блок включає мету і завдання професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів. Крім вже окресленої головної мети, у завданнях конкретизується, що в умовах ступеневої освіти (наприклад, «коледж-університет») ця мета розширюється і набуває нового змісту, а саме: формування готовності здобувачів освіти до професійної діяльності як передумови їхньої професійної компетентності на кожному етапі навчання, а також здатності до

продовження професійної освіти та саморозвитку.

Методологічний блок презентує основні наукові підходи, що є визначальними для підготовки тренерів-викладачів. Підходи, на яких базується професійна підготовка, включають: системний, синергетичний, антропологічний, діяльнісний, компетентнісний, технологічний та особистісно орієнтований.

Так, для аналізу взаємозв'язків у системі ступеневої освіти ключовим є системний підхід. Його зміст охоплює субординацію цілей, зв'язків між елементами і відносин у межах системи. У процесі педагогічної підготовки необхідно дотримуватися принципів цілісності, структурності, ієрархічності та зв'язку між вихідними передумовами і кінцевими результатами. Вищий педагогічний процес має певну ієрархічну структуру, яка поєднує такі елементи, як: педагогічні умови, викладач, студент, форми і методи їхньої взаємодії, що визначаються цілями і змістом освіти.

Змістово-технологічний блок містить конкретні дисципліни та освітні технології, які забезпечують реалізацію цілей підготовки тренерів-викладачів. Цей блок включає навчальні програми, спрямовані на формування знань з методики тренувального процесу, спортивної педагогіки та психології, а також використання інноваційних технологій в освітньому процесі. Важливим компонентом є інтеграція теоретичних знань з практичними навичками через впровадження сучасних інтерактивних методик, таких як використання спортивних симуляцій, аналізу відеозаписів тренувальних процесів та інших технологічних засобів навчання.

У цьому блоці акцент робиться на *інноваційні освітні технології*, які включають цифрові інструменти для моніторингу та аналізу спортивних показників, програмне забезпечення для індивідуалізації тренувальних програм, а також методи дистанційного навчання та тренування. Такі інновації допомагають тренерам-викладачам не лише підвищити ефективність освітнього процесу, а й адаптувати тренувальні методики до потреб сучасних спортсменів.

Результативний блок моделі включає очікувані результати професійної підготовки, а саме: формування готовності тренерів-викладачів до ефективної професійної діяльності в умовах використання інноваційних освітніх технологій. Кінцевий результат підготовки полягає у забезпеченні тренерів як теоретичними знаннями, так і

практичними навичками застосування сучасних технологій у своїй професійній діяльності. Основними показниками ефективності є рівень засвоєння інноваційних методик, здатність тренерів адаптуватися до швидкозмінних умов тренувального процесу та їх компетентність у використанні цифрових інструментів для управління спортивними процесами.

Таким чином, розроблена структурна модель дає змогу підготувати тренерів-викладачів, здатних не лише використовувати традиційні методи навчання, але й активно застосовувати інноваційні освітні технології, що є важливим завданням у сучасних умовах розвитку системи освіти.

Дискусія. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку освітніх технологій та виклики, що постають перед професійною підготовкою тренерів-викладачів у дитячих спортивних навчальних закладах, доцільно звернути увагу на кілька важливих аспектів, які можуть бути предметом подальшої дискусії. Ці блоки пропонуються як основа для обговорення з метою вдосконалення професійної підготовки тренерів-викладачів та підвищення ефективності використання цифрових технологій в освітньому процесі.

1. Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес. Дискусійне питання: наскільки ефективно сучасні цифрові інструменти, такі як Microsoft TEAMS, сприяють підготовці тренерів-викладачів та підвищенню ефективності освітнього процесу?

У цьому блоці доцільно обговорити вплив конкретних цифрових платформ на підвищення якості навчання, організацію тренувань і забезпечення ефективної комунікації між тренерами, учнями спортивних секцій та їхніми батьками. Роль цифрових технологій у підтримці дистанційного навчання і їх вплив на структуру навчального процесу заслуговують на окрему увагу.

2. Оцінка рівня засвоєння інноваційних технологій тренерами-викладачами. Дискусійне питання: які критерії найкраще відображають ефективність засвоєння інноваційних технологій тренерами-викладачами?

Цей блок зосереджений на обговоренні критеріїв та методів оцінки готовності тренерів до використання інноваційних технологій у своїй професійній діяльності. Дискусія може охоплювати кількісні та якісні показники, а також методики оцін-

ки рівня володіння цифровими інструментами.

3. Інноваційні методи моніторингу тренувального процесу. Дискусійне питання: які технологічні інструменти найбільш ефективні для моніторингу та аналізу спортивних показників у тренувальному процесі?

Тут можна розглянути сучасні технології, що використовуються для моніторингу та аналізу фізичних показників спортсменів у реальному часі. Дискусія може торкатися інтеграції програмного забезпечення для розробки індивідуальних тренувальних планів на основі зібраних даних, а також важливості цифрових технологій у тренувальному процесі.

4. Кібербезпека в освітньому процесі. Дискусійне питання: які заходи кібербезпеки є найбільш ефективними для захисту даних щодо тренерів та учнів у процесі використання цифрових платформ?

Блок присвячений обговоренню важливості кібербезпеки під час використання цифрових технологій у навчальних закладах. Зокрема, можна обговорити впровадження штучного інтелекту для захисту від кібератак, шифрування даних та управління доступом до інформації у спортивних секціях.

5. Адаптація та гнучкість структурної моделі підготовки тренерів-викладачів. Дискусійне питання: як розроблена структурна модель підготовки тренерів-викладачів може бути адаптована до нових викликів та інновацій у сфері освіти?

У цьому блоці доречно обговорити можливості адаптації існуючої моделі підготовки тренерів до нових викликів, які виникають в умовах швидкого розвитку технологій. Важливими є питання гнучкості моделі та її здатності інтегрувати нові цифрові інструменти, інноваційні методики та підходи до професійної підготовки.

Такі дискусійні блоки створюють базу для подальшого обговорення та досліджень, спрямованих на вдосконалення моделі підготовки тренерів-викладачів у спортивних навчальних закладах із застосуванням інноваційних освітніх технологій та забезпеченням кібербезпеки.

Список бібліографічних посилань

Державна цільова соціальна програма, 2017 – Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року: Затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF#Text>.

- Лодатко, 2022 – Лодатко, Є.О. (2022). Педагогічне моделювання: монографія. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 206 с.
- Національна доктрина розвитку освіти, 2002 – Національна доктрина розвитку освіти: Затвердж. Указом Президента України від 17 квітня 2002 року N 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.
- Національна стратегія з оздоровчої рухової активності, 2016 – Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року "Рухова активність - здоровий спосіб життя – здорова нація": Схвалено Указом Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>.
- Про вищу освіту, 2014 – Про вищу освіту (2014): Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
- Про освіту, 2017 – Про освіту (2017): Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Про фізичну культуру і спорт, 1993 – Про фізичну культуру і спорт (1993): Верховна Рада України. Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>.

References

- State Targeted Social Program for the Development of Physical Culture and Sports for the Period Until 2020: Approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 1, 2017 No. 115. Re-

- trieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF#Text> [in Ukr].
- Lodatkо, 2022 – Lodatko, Ye. (2022). Pedagogical modeling: monograph. Ternopil: Educational book – Bohdan, 206 p. [in Ukr].
- National Doctrine of Educational Development: Approved by Decree of the President of Ukraine dated April 17, 2002 No. 347/2002. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> [in Ukr].
- National Strategy for Health-Promoting Physical Activity in Ukraine for the Period Until 2025 "Physical Activity – Healthy Lifestyle - Healthy Nation": Approved by Decree of the President of Ukraine No. 42/2016 of February 9, 2016. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text> [in Ukr].
- On Higher Education (2014): Law of Ukraine of July 1, 2014 No. 1556-VII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukr].
- On Education (2017): Law of Ukraine of September 5, 2017 No. 2145-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukr].
- On Physical Culture and Sports (1993): Verkhovna Rada of Ukraine. Law of Ukraine of December 24, 1993 No. 3808-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> [in Ukr].

HONCHAR Serhii

Ph.D student of the Faculty of Humanities and Pedagogy
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

STRUCTURAL MODEL OF PROFESSIONAL TRAINING OF COACH-INSTRUCTORS USING INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Summary. *Problem.* Modern requirements for the training of coaches-teachers in the field of physical culture and sports necessitate the continuous adaptation of their knowledge and skills to innovative educational technologies. However, in practice, there is a significant lack of both methodological and institutional support for developing such advanced training programs that align with contemporary educational standards. The issue of integrating innovative approaches into the training of coaches to ensure an effective educational process and the development of professional competence remains pressing.

Purpose. The aim of this article is to develop and substantiate a structural model for the professional training of coaches-teachers utilizing innovative educational technologies, which will enable the effective integration of theoretical knowledge with practical skills in their professional activities.

Research Methods. The study employed methods of scientific literature analysis, information synthesis, and comparative analysis of domestic and international experiences in the implementation of innovative educational technologies in the professional training of coaches. Additionally, surveys and statistical analysis were conducted to determine the effectiveness of advanced training programs.

Main Research Results. A structural model of professional training for coaches-teachers has been developed, based on a systems approach and comprising four key blocks: goal-oriented, methodological, content-technological, and outcome-based. Innovative educational technologies, such as sports simulations, video analysis

of training processes, and the use of digital tools for monitoring and analyzing sports metrics, proved effective in developing the professional skills of coaches. Statistical data confirm an increase in the competence level of coaches after completing programs that incorporate these innovative methods.

Scientific Novelty of the Research Results. The proposed model for the professional training of coaches-teachers integrates innovative educational technologies into the educational process, ensuring improved quality of professional training and flexible adaptation to the requirements of modern sports education. The scientific novelty lies in the systematization of methods and technologies aimed at developing adaptability, critical thinking, and communication skills in coaches.

Conclusion and Specific Recommendations of the Author. The proposed model for training coaches-teachers ensures effective integration of innovative technologies into the learning process, promoting the development of their professional competence. The author recommends further exploration of specific technologies that impact the development of coaching skills, as well as the creation of support programs for the effective implementation of innovative methods in the training of coaches-teachers.

Keywords: professional training; teacher trainers; innovative educational technologies; physical education and sports; structural model; systems approach; competence; digital tools; sports simulations; video analysis.

Одержано редакцію 02.11.2024
Прийнято до публікації 25.11.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-62-69> <https://orcid.org/0000-0001-6596-3551>**ГУМЕННИЙ Олександр**

кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії електронних навчальних ресурсів,

Інститут професійної освіти НАПН України

e-mail: gumenniy7@gmail.com

УДК 378.147:796-057.87:004.9(045)

ПІДГОТОВКА ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДИТЯЧИХ СПОРТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ TEAMS ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Досліджено питання підготовки тренерів-викладачів дитячих спортивних навчальних закладів до використання цифрової платформи Microsoft TEAMS як інструменту для підвищення ефективності освітнього процесу.

Здійснено аналіз теоретичних підходів до впровадження цифрових технологій у навчання та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Виокремлено можливості платформи TEAMS у контексті дистанційного навчання, організації взаємодії між викладачами та учнями спортивних секцій, а також ефективного управління навчальним процесом.

Окрема увага приділена забезпеченню кібербезпеки платформи через інтеграцію алгоритмів штучного інтелекту, які автоматизують виявлення та блокування загроз, забезпечуючи захист персональних даних.

Розглянуто критерії та показники оцінки ефективності застосування цифрових інструментів для підвищення кваліфікації тренерів-викладачів.

Узагальнено результати експериментальної перевірки впливу платформи TEAMS на підвищення результативності навчально-тренувального процесу у дитячих спортивних навчальних закладах.

Підсумовано, що впровадження TEAMS створює умови для інтерактивного навчання, систематизації освітніх матеріалів, оперативного зворотного зв'язку та вдосконалення організаційних аспектів навчального процесу.

Запропоновано практичні рекомендації щодо інтеграції Microsoft TEAMS у професійну діяльність тренерів-викладачів, включаючи розробку навчальних програм з акцентом на цифрову культуру та кібербезпеку.

Рекомендовано подальші дослідження для вдосконалення інноваційних технологій у підготовці педагогічних кадрів.

Ключові слова: підготовка тренерів-викладачів; дитячі спортивні навчальні заклади; цифрові технології; інноваційні освітні технології; платформа TEAMS; кібербезпеки; штучний інтелект; освітній процес; підвищення кваліфікації.

Постановка проблеми. Сучасні зміни в системі освіти та зростання ролі інформаційних технологій ставлять нові виклики перед діяльністю педагогічних кадрів, зокрема тренерів-викладачів дитячих спортивних навчальних закладів. Застосування цифрових платформ, таких як Microsoft

TEAMS, у процесі тренувань відкриває нові можливості для вдосконалення якості освітнього процесу, підвищення ефективності управління, покращення комунікації між учасниками тренувального процесу та забезпечення інформаційної безпеки.

Проте, незважаючи на очевидні переваги цифрових інструментів, існує проблема недостатньої готовності тренерів-викладачів до їх використання в професійній діяльності. Одним із ключових викликів стає забезпечення кібербезпеки під час використання цифрових платформ, що є особливо важливим для захисту персональних даних учасників тренувального процесу. Використання алгоритмів штучного інтелекту (ШІ) у Microsoft TEAMS дозволяє автоматично виявляти підозрілі дії, попереджати про потенційні загрози та забезпечувати захист від кібератак, що створює безпечне цифрове середовище для роботи тренерів-викладачів та їх учнів.

Відсутність належної підготовки до впровадження інноваційних освітніх технологій і забезпечення кібербезпеки обмежує потенціал використання таких платформ, що вимагає розробки ефективних методик та технологій для підвищення кваліфікації тренерів-викладачів. У зв'язку з цим постає необхідність дослідження теоретичних та практичних аспектів підготовки педагогічних кадрів до використання цифрових платформ у навчальному процесі, з особливим акцентом на безпеку даних, а також визначення критеріїв та показників оцінки їх ефективності.

Аналіз актуальних досліджень. Питання підготовки тренерів-викладачів до використання цифрових платформ, зокрема Microsoft TEAMS, останніми роками викликає значний науковий інтерес як в Україні, так і за кордоном. У вітчизняній та зарубіжній літературі досліджуються різні аспекти впровадження цифрових технологій в освітній процес, а також їхній вплив на підвищення професійної компетентності педагогічних працівників, включно з тренерами-викладачами.

Вітчизняні дослідники (Карамушка, та ін., 2015; Орбан-Лембрик, 2006) акценту-

ють увагу на педагогічних працівниках загалом і розглядають питання підвищення їхньої кваліфікації та адаптації до інноваційних технологій.

Цифрові технології сприяють підвищенню ефективності організації навчального процесу та забезпечують інтерактивність і зворотній зв'язок у навчанні. Проте, проблема недостатньої підготовки педагогічних кадрів до використання цифрових інструментів залишається актуальною, що обмежує можливості повноцінної інтеграції таких платформ.

За допомогою машинного навчання (ML) та технологій глибокого навчання (DL) система може вивчати звичні шаблони поведінки користувачів і вчасно сповіщати про можливі загрози (Buczak, Guven, 2016). У Microsoft TEAMS можна використовувати алгоритми штучного інтелекту для автоматичного моніторингу та захисту від кібератак. Система здатна автоматично блокувати підозрілі дії або повідомляти про них адміністрацію закладу (Chiba, et al., 2019). Такі функції дозволяють створити безпечне середовище для роботи тренерів-викладачів та їхніх вихованців, забезпечуючи захист персональних даних і конфіденційної інформації учасників освітнього процесу.

Зарубіжні дослідники (Blömeke, 2017; Hattie, 2008) звертають увагу на компетентнісні підходи та необхідність впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. Їхні дослідження свідчать про те, що використання цифрових платформ, таких як Microsoft TEAMS, позитивно впливає на результати навчання та взаємодію між учасниками освітнього процесу. Особливу увагу приділено адаптації цих технологій до специфіки роботи тренерів-викладачів у спортивних закладах. Використання штучного інтелекту та машинного навчання сприяє не лише покращенню взаємодії між викладачами і учнями, але й забезпечує можливості для оперативної корекції навчального процесу, що є важливим для досягнення освітніх цілей у контексті цифровізації навчання.

Таким чином, аналіз актуальних досліджень показує значний потенціал використання цифрових технологій у підвищенні ефективності освітнього процесу. Проте необхідні подальші розробки та впровадження методик, які б допомагали тренерам-викладачам ефективно використовувати ці інструменти.

Мета статті: дослідити процес підготовки тренерів-викладачів дитячих спортивних навчальних закладів до застосування цифрової платформи Microsoft TEAMS з

метою підвищення ефективності результатів тренувань.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що дозволило досягти поставленої мети. Зокрема, було застосовано такі методи:

- *теоретичний аналіз* наукової літератури, нормативних документів і публікацій, присвячених питанням підготовки педагогічних працівників, використання цифрових технологій у навчальному процесі, що дозволило визначити основні підходи до теми дослідження;

- *порівняльний метод* використовувався для узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування цифрових платформ, зокрема Microsoft TEAMS, у процесі підвищення кваліфікації тренерів-викладачів;

- *емпіричні методи* (анкетування, опитування, спостереження) дозволили отримати дані про стан підготовки тренерів-викладачів дитячих спортивних навчальних закладів до використання цифрових технологій у навчальному процесі, а також їхні враження від впровадження Microsoft TEAMS;

- *експериментальний метод* передбачав впровадження цифрової платформи Microsoft TEAMS в освітній процес тренерів-викладачів та оцінку її впливу на ефективність навчання. Результати експерименту були проаналізовані та узагальнені;

- *методи статистичної обробки даних* застосовувалися для аналізу результатів експериментальної роботи, що дозволило виявити залежності між застосуванням цифрових технологій і підвищенням ефективності освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому просторі цифрові технології відіграють ключову роль у підвищенні ефективності навчального процесу, особливо у підготовці тренерів-викладачів дитячих спортивних навчальних закладів до використання сучасних цифрових технологій. Одним із найбільш потужних інструментів є платформа Microsoft TEAMS, яка забезпечує інтерактивність, гнучкість та ефективну комунікацію між учасниками навчально-тренувального процесу. Важливим завданням є підготовка педагогічних працівників до впровадження цієї платформи у їхню професійну діяльність.

Аналіз теоретичних підходів та наукових джерел свідчить про те, що підготовка тренерів-викладачів до використання цифрових інструментів є одним із пріоритетних напрямів у сучасній освіті (Карамушка, та ін., 2016; Hattie, 2008). Проте, рівень їхньої готовності до впровадження Microsoft

TEAMS у навчальний процес є недостатнім. Більшість тренерів-викладачів мають базові навички роботи з комп'ютером, проте не завжди володіють методиками ефективного використання цифрових платформ у своїй діяльності.

За допомогою машинного навчання (ML) та технологій глибокого навчання (DL) система може вивчати звичні шаблони поведінки користувачів і вчасно сповіщати про можливі загрози (Buczak, Guven, 2016). У Microsoft TEAMS можна використовувати алгоритми штучного інтелекту для автоматичного моніторингу та захисту від кібератак. Система здатна автоматично блокувати підозрілі дії або повідомляти про них адміністрацію закладу (Chiba, et al., 2019).

Такі функції платформи дають змогу забезпечити безпечне середовище для навчання та тренувань, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах цифровізації освіти. Інтеграція технологій машинного навчання у платформу TEAMS дозволяє не лише підвищити ефективність взаємодії між тренерами-викладачами та вихованцями, але й забезпечити захист персональних даних і конфіденційної інформації учасників освітнього процесу.

Дослідження підтвердили, що впровадження Microsoft TEAMS у дитячих спортивних навчальних закладах сприяє підвищенню рівня організованості та дисциплінованості учнів, а також покращує якість зворотного зв'язку між викладачами та вихованцями. Це дозволяє тренерам оперативно реагувати на труднощі учнів, коригувати помилки в режимі реального часу та оптимізувати навчально-тренувальний процес. Завдяки застосуванню алгоритмів штучного інтелекту, система здатна автоматично аналізувати поведінку користувачів, ідентифікувати потенційні загрози та

блокувати небезпечні дії, створюючи таким чином надійну основу для безпечного використання цифрових інструментів у освітньому середовищі. Експериментальна перевірка впровадження Microsoft TEAMS показала, що використання цієї платформи створює умови для підвищення рівня задіяності здобувачів освіти у навчальний процес, поліпшити якість зворотного зв'язку між тренерами та здобувачами, а також забезпечити систематизацію і контроль за виконанням завдань (рис.1).

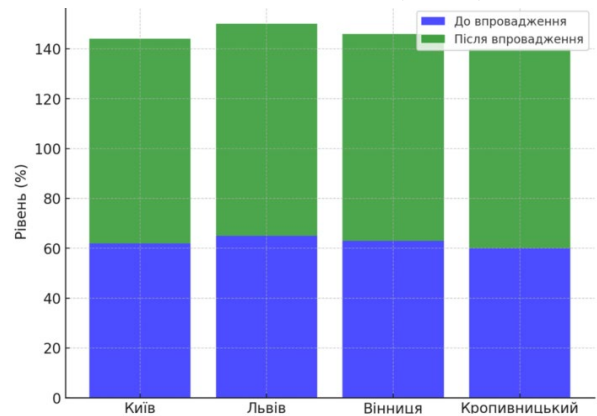

Рис.1. Результати впровадженнями Microsoft TEAMS

На графіку показано результати впровадження Microsoft TEAMS у дитячих спортивних навчальних закладах (Київ, Львів, Вінниця, Кропивницький). Він відображає рівні до і після впровадження платформи, де синіми стовпцями показано показники до впровадження, а зеленими – після впровадження.

Зокрема, було встановлено, що тренери-викладачі, які активно застосовують TEAMS, відзначають збільшення рівня організованості та дисциплінованості своїх вихованців.

Таблиця 1

Вплив використання платформи Microsoft TEAMS на рівень організованості та дисциплінованості вихованців

Показники	Рівень до впровадження (%)	Рівень після впровадження (%)	Зміна (%)
Організованість	60	80	20
Дисциплінованість	58	78	20

Як видно з (табл. 1), використання платформи Microsoft TEAMS позитивно вплинуло на рівень організованості та дисциплінованості вихованців тренерів-викладачів. Зокрема, рівень організованості зріс з 60% до 80%, що свідчить про покращення здатності вихованців дотримуватися структури та графіку навчання. Це, ймовірно, пов'язано з тим, що TEAMS на-

дає змогу ефективніше планувати й відстежувати виконання завдань, що допомагає їм більш дисципліновано підходити до навчально-тренувального процесу.

Рівень дисциплінованості також зріс – з 58% до 78%, що можна пояснити покращенням контролю за виконанням завдань та можливістю тренерів оперативно відслідковувати прогрес спортивно-обдарованих

дітей у реальному часі. Високий рівень дисциплінованості є важливим чинником для досягнення кращих результатів як у навчальному, так і в тренувальному процесах.

Отже, дані таблиці підтверджують, що впровадження цифрових інструментів, таких як Microsoft TEAMS, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу шляхом покращення організованості та дисциплінованості учнів.

Окрім підвищення рівня організованості та дисциплінованості, тренери-викладачі,

які активно застосовують Microsoft TEAMS, також відзначають покращення таких характеристик:

– *мотивація вихованців*. Використання цифрових інструментів, таких як TEAMS, уможливило залучити учнів до процесу тренувань і навчання за допомогою інтерактивних матеріалів, завдань та змагальних елементів. Це підвищує їхню зацікавленість і бажання досягати результатів (табл. 2);

Таблиця 2

Вплив
використання платформи TEAMS на мотивацію
вихованців у процесі тренувань та навчання

Показники	Рівень до впровадження (%)	Рівень після впровадження (%)
Залученість у тренування (%)	65	85
Зацікавленість у навчанні (%)	60	80
Бажання досягати результатів (%)	62	82

– *зворотній зв'язок*. Платформа надає можливість тренерам оперативно надавати зворотний зв'язок вихованцям, що сприяє

корекції помилок в режимі реального часу та підтримує ефективну комунікацію (табл. 3);

Таблиця 3

Вплив
використання платформи TEAMS
на зворотній зв'язок та комунікацію між тренерами та вихованцями

Показники	Рівень до впровадження (%)	Рівень після впровадження (%)
Оперативність зворотнього зв'язку (%)	60	80
Якість комунікації (%)	62	82
Швидкість корекції помилок (%)	58	78

– *систематизація навчального процесу*. Використання TEAMS уможливає структурування заняття, планування тренуваль-

ні сесії та зберігання матеріалів в одному місці, що допомагає краще організувати час і ресурси.

Таблиця 4

Вплив
використання платформи TEAMS
на систематизацію навчального процесу

Показники	Рівень до впровадження (%)	Рівень після впровадження (%)
Структурування занять (%)	55	75
Планування тренувальних сесій (%)	57	77
Організація матеріалів (%)	59	80

Таблиця демонструє, що впровадження платформи Microsoft TEAMS значно покращує систематизацію навчального процесу. Зокрема, рівень структурованості занять підвищився з 55% до 75%, планування тренувальних сесій покращилось з 57% до 77%, а організація матеріалів зросла з 59% до 80%. Це свідчить про те, що використання цифрових платформ сприяє

більш ефективній організації навчального та тренувального процесу, забезпечуючи кращу підготовку тренерів-викладачів і учасників.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що використання цифрових платформ, таких як Microsoft TEAMS, є ефективним інструментом для підвищення якості освітнього процесу у дитячих спор-

тивних навчальних закладах. Однак для забезпечення повноцінного впровадження цифрових платформ, таких як Microsoft TEAMS, і покращення професійної діяльності тренерів-викладачів, необхідно розробити спеціальні програми підвищення кваліфікації, а саме: програму «Цифрові інструменти в тренувальному процесі», курс «Інтерактивні методи навчання та тренувань», вебінар «Психолого-педагогічні аспекти роботи з платформою TEAMS».

Зазначені програми сприятимуть тренерам-викладачам краще використовувати можливості цифрових платформ та забезпечити якісний тренувальний процес із врахуванням специфіки їхньої професійної діяльності.

Важливим аспектом ефективного використання цифрових платформ, таких як Microsoft TEAMS, є підвищення рівня цифрової культури тренерів-викладачів. Окрім вдосконалення навичок роботи з платформами для управління тренувальним процесом, особливої уваги потребує впровадження технологій штучного інтелекту, що забезпечують кібербезпеку у спортивних навчальних закладах.

Зважаючи на постійне зростання ролі інформаційних технологій, тренери-викладачі мають не тільки вміти ефективно користуватися платформами для взаємодії з учнями спортивних секцій, але й бути підготовленими до захисту персональних даних та іншої конфіденційної інформації. Це стає можливим завдяки інтеграції рішень на основі штучного інтелекту, які дозволяють ідентифікувати потенційні загрози, запобігати кібератакам та контролювати безпеку інформаційного простору закладу.

Застосування цифрових платформ, таких як TEAMS, у поєднанні з інструментами штучного інтелекту для забезпечення кібербезпеки створює нові можливості для підвищення якості навчального процесу. Тренери-викладачі, які володіють знаннями про безпечне використання цифрових технологій, не лише сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу, але й мінімізують ризики втрати даних, забезпечуючи надійний захист інформації учасників спортивних секцій.

Таким чином, впровадження штучного інтелекту для забезпечення кібербезпеки в дитячих спортивних навчальних закладах є важливим елементом підвищення цифрової культури тренерів-викладачів. Це вимагає додаткового навчання та підвищення кваліфікації, зокрема через програми, які поєднують інтерактивні методи тренувань і кібербезпеку, створюючи безпечне навчальне середовище для учнів.

Цифрова культура тренерів-викладачів, яка охоплює не лише володіння цифровими інструментами для управління тренувальним процесом, але й розуміння основ кібербезпеки, є ключовим елементом для забезпечення успішного функціонування сучасних освітніх платформ, таких як Microsoft TEAMS.

Інтеграція штучного інтелекту для забезпечення кібербезпеки у дитячих спортивних навчальних закладах може відбуватися кількома способами, що спрямовані на підвищення рівня захисту даних та безпеки під час використання цифрових платформ, таких як Microsoft TEAMS. Нижче наведемо один із низки способів інтеграції штучного інтелекту (ШІ) для кібербезпеки:

1. Виявлення та запобігання кібератакам у режимі реального часу. Штучний інтелект здатний аналізувати величезну кількість даних у реальному часі, що дозволяє виявляти підозрілу активність на платформі, таку як несанкціоновані спроби входу, фішингові атаки або шкідливе програмне забезпечення. За допомогою машинного навчання (ML) та технологій глибокого навчання (DL) система може вивчати звичні шаблони поведінки користувачів і вчасно сповіщати про можливі загрози (Buczak, Guven, 2016).

У Microsoft TEAMS можна використовувати алгоритми ШІ для автоматичного моніторингу та захисту від кібератак. Система може автоматично блокувати підозрілі дії або повідомляти про них адміністрацію закладу (Chiba, et al., 2019). Ці алгоритми працюють на основі аналізу величезних обсягів даних у реальному часі, дозволяючи виявляти потенційні загрози, реагувати на них та запобігати їхньому негативному впливу на систему.

Деталізуємо роботу цього механізму:

2. Моніторинг та виявлення аномальної активності. Алгоритми ШІ можуть аналізувати стандартні моделі поведінки користувачів (тренерів, учнів, адміністрації) та відстежувати будь-які відхилення від норми. Наприклад, система може помітити спроби входу з невідомих IP-адрес, нехарактерні дії користувачів, наприклад, масове завантаження файлів або спроби доступу до заборонених розділів платформи. Якщо виявлено щось підозріле, ШІ негайно сигналізує про це адміністраторам або вживає автоматичні заходи.

Деталізація процесу: ШІ порівнює поточну активність користувача з раніше зафіксованими моделями поведінки. Наприклад, якщо користувач зазвичай входить до системи з однієї локації, а потім відбувається спроба входу з іншого континенту або в нетиповий час, це буде розцінено як

підозріла дія. ІІІ відразу заблокує такий доступ або відправить сповіщення адміністрації для подальшого аналізу.

3. Автоматичне блокування підозрілої активності. У випадках, коли ІІІ виявляє високий ризик для безпеки (наприклад, спроби несанкціонованого доступу до критично важливої інформації або атаки з використанням шкідливого програмного забезпечення), система може автоматично блокувати такі дії. Це може включати тимчасове блокування облікового запису користувача, обмеження доступу до певних функцій платформи або повне відключення від мережі.

Деталізація процесу: при виявленні дій, які мають ознаки атаки (наприклад, фішинг, DDoS-атаки або завантаження шкідливих файлів), ІІІ негайно блокує доступ до платформи для цього користувача або з цього пристрою. Паралельно з блокуванням система надсилає повідомлення адміністрації для подальших дій — від перевірки активності до розблокування облікового запису після додаткової автентифікації.

4. Оповіщення адміністрації та створення звітів. Якщо система виявляє активність, яка не вимагає негайного блокування, але все ж є підозрілою, алгоритми ІІІ можуть генерувати сповіщення для адміністрації платформи або відповідальних осіб. Це дає змогу швидко реагувати на потенційні загрози, аналізувати ситуацію та вживати необхідних заходів для запобігання серйозних проблем.

Деталізація процесу: у разі виявлення незвичайної активності (наприклад, численні невдалі спроби входу, зміна пароля без дозволу), ІІІ негайно сповіщає адміністрацію через спеціальні канали, такі як електронна пошта, SMS або push-сповіщення. Це дає змогу адміністраторам діяти швидко і перевіряти стан безпеки системи, а також визначати, чи необхідно вживати додаткові заходи (зміна пароля, тимчасове блокування доступу).

5. Навчання системи на основі загроз. ІІІ постійно оновлюється і вдосконалюється, аналізуючи нові типи атак і кіберзагроз. Система з кожною новою подією стає «розумнішою», оскільки аналізує нові шаблони та сценарії загроз. Це дозволяє платформі Microsoft TEAMS бути завжди на крок попереду зловмисників і швидко реагувати на нові кіберризики.

Деталізація процесу: ІІІ збирає дані про всі підозрілі активності, на яких система навчається. З кожною атакою, яку вдалося запобігти, система аналізує дії та їхні наслідки, покращуючи власні алгоритми безпеки. Це означає, що після кількох інциде-

нтів система здатна швидше та точніше виявляти і блокувати аналогічні загрози.

6. Захист від фішингових атак. Одним з найпоширеніших типів атак є фішинг, коли зловмисники намагаються отримати конфіденційну інформацію, зокрема паролі, через обманні електронні листи або повідомлення. ІІІ здатен аналізувати вміст таких повідомлень і виявляти фішингові атаки до того, як вони досягнуть кінцевого користувача.

Деталізація процесу: ІІІ перевіряє всі повідомлення і файли, які проходять через Microsoft TEAMS, на наявність ознак фішингу або інших шкідливих дій. Якщо система знаходить підозрілий контент, вона попереджає користувачів або навіть блокує доступ до цього повідомлення або файлу, запобігаючи його поширенню в організації.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Упровадження цифрових технологій, таких як Microsoft TEAMS, значно підвищує ефективність організації навчального та тренувального процесу в дитячих спортивних навчальних закладах. Зокрема, спостерігається зростання рівня організованості та дисциплінованості учнів спортивних секцій, що свідчить про позитивний вплив цифрових інструментів на формування відповідальності та самоконтролю. Це створює умови для тренерів-викладачів ефективніше управляти процесом навчання, здійснювати контроль за виконанням завдань та забезпечувати оперативний зворотний зв'язок.

Окрім цього, важливою складовою ефективного використання цифрових платформ є забезпечення кібербезпеки. Використання штучного інтелекту (ІІІ) у Microsoft TEAMS дозволяє значно підвищити рівень безпеки завдяки автоматичному моніторингу та захисту від кібератак. Алгоритми ІІІ здатні виявляти підозрілі дії в реальному часі, автоматично блокувати несанкціонований доступ і попереджати адміністрацію про потенційні загрози. Це дозволяє тренерам-викладачам і адміністрації навчальних закладів ефективніше контролювати інформаційну безпеку та захищати персональні дані учасників навчального процесу.

Окрім того, ІІІ у TEAMS може прогнозувати можливі загрози на основі попереднього досвіду атак, що дозволяє системі швидко адаптуватися до нових викликів у сфері кібербезпеки. Завдяки цьому підвищується надійність і стабільність платформи, що є критично важливим для захисту інформації в умовах постійно зростаючих кіберризиків.

Таким чином, для максимального використання можливостей таких платформ необхідно розробляти та впроваджувати програми підвищення кваліфікації для тренерів-викладачів, які враховуватимуть не лише специфіку їхньої професійної діяльності, а й забезпечуватимуть необхідний рівень технічної підготовки у сфері кібербезпеки та використання штучного інтелекту для захисту інформації.

Перспективи подальших наукових розвідок включають такі напрями:

1. Розробка методичних рекомендацій для тренерів-викладачів щодо інтеграції цифрових платформ у щоденну практику навчання та тренування.

2. Дослідження впливу різних цифрових інструментів на результативність навчання у сфері спорту, а також на мотивацію та зворотний зв'язок учнів.

3. Вивчення індивідуальних підходів до впровадження цифрових технологій для різних вікових груп спортсменів з метою максимізації ефективності тренувального процесу.

4. Подальший аналіз та оцінка ефективності розроблених програм підвищення кваліфікації тренерів, спрямованих на інтеграцію цифрових інструментів у процес навчання.

Ці дослідження допоможуть не лише вдосконалити навчальний процес у спортивних закладах, але й підвищити загальний рівень цифрової грамотності тренерів-викладачів, що є необхідним у сучасних умовах цифровізації освіти.

Список бібліографічних посилань

Карамушка, та ін. 2015 – Карамушка, Л.М., Креденцер, О.В., Терещенко, К.В. та ін. (2015). Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: монографія (за ред. Л. М. Карамушки). Київ: Педагогічна думка. 288 с.

- Орбан-Лембрик, 2006 – Орбан-Лембрик, Л.Е. (2006). Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. Київ: Либідь. 569 с.
- Blömeke, 2017 – Blömeke, S. (2017). Modelling Teachers' Professional Competence as a Multi-Dimensional Construct. In *Pedagogical Knowledge and the Changing Nature of the Teaching Profession*, edited by S. Guerriero, PP. 119–136. DOI: 10.1787/9789264270695-7-en. 2017.
- Buczak, Guven, 2016 – Buczak, A.L., Guven, E. (2016). A survey of data mining and machine learning methods for cyber security intrusion detection. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 18(2), 1153–1176. <https://doi.org/10.1109/COMST.2015.2494502>
- Chiba, et al, 2019 – Chiba, Z., Abdenmour, M., Meddah, A., Derhab, A., & Shuaib, K. (2019). A survey of intrusion detection systems based on deep learning techniques. *International Journal of Information Security*, 19(1), 1–14.
- Hattie, 2008 – Hattie, J. (2008). Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. London: Routledge. 392 p.

References

- Karamushka, L.M., Kredentser, O.V., Tereshchenko, K.V. et al. (2015). Psychological determinants of organizational culture development: monograph. Kyiv: Pedagogical Thought. 288 p. [in Ukr].
- Orban-Lembryk, L.E. (2006). Social Psychology: Textbook: In 2 vol. Book 2: Social Psychology of Groups. Applied Social Psychology. Kyiv: Lybid. 569 p. [in Ukr].
- Blömeke, 2017 – Blömeke, S. (2017). Modelling Teachers' Professional Competence as a Multi-Dimensional Construct. In *Pedagogical Knowledge and the Changing Nature of the Teaching Profession*, edited by S. Guerriero, PP. 119–136. DOI: 10.1787/9789264270695-7-en. 2017.
- Buczak, Guven, 2016 – Buczak, A.L., Guven, E. (2016). A survey of data mining and machine learning methods for cyber security intrusion detection. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 18(2), 1153–1176. <https://doi.org/10.1109/COMST.2015.2494502>
- Chiba, et al, 2019 – Chiba, Z., Abdenmour, M., Meddah, A., Derhab, A., & Shuaib, K. (2019). A survey of intrusion detection systems based on deep learning techniques. *International Journal of Information Security*, 19(1), 1–14.
- Hattie, 2008 – Hattie, J. (2008). Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. London: Routledge. 392 p.

HUMENNYI Oleksandr

Ph.D in Pedagogy, Head of the Laboratory of Electronic Educational Resources,

Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,

PREPARATION OF COACHES-TEACHERS OF CHILDREN'S SPORTS EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR THE USE OF THE TEAMS DIGITAL PLATFORM TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Summary. The study examines the preparation of coaches-teachers in children's sports educational institutions for using the Microsoft TEAMS digital platform as a tool to enhance the efficiency of the educational process.

An analysis of theoretical approaches to the implementation of digital technologies in education and the professional development of teaching staff has been conducted. The capabilities of the TEAMS platform have been highlighted in the context of distance learning, organizing interaction between teachers and students in sports sections, and effective management of the educational process.

Special attention has been paid to ensuring the platform's cybersecurity through the integration of artificial intelligence algorithms that automate threat detection and blocking, ensuring the protection of personal data.

Criteria and indicators for assessing the effectiveness of digital tools in improving the professional development of coaches-teachers have been considered.

The results of an experimental evaluation of the impact of the TEAMS platform on the efficiency of the educational and training process in children's sports educational institutions have been summarized.

It has been concluded that the implementation of TEAMS creates conditions for interactive learning, the systematization of educational materials, prompt feedback, and the improvement of organizational aspects of the educational process.

Practical recommendations for integrating Microsoft TEAMS into the professional activities of coaches-teachers have been proposed, including the development of training programs with an emphasis on digital culture and cyber-security.

Further research is recommended to enhance innovative technologies in the preparation of teaching staff.

Keywords: *coaches-teachers training; children's sports educational institutions; digital technologies; innovative educational technologies; TEAMS platform; cyber-security; artificial intelligence; educational process; professional development.*

Одержано редакцією 22.10.2024
Прийнято до публікації 08.11.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-69-76>

 <https://orcid.org/0009-0006-1087-7190>

РИБАЛКО Ілля

аспірант катедри позашкільної освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
e-mail: i.v.rybalko@udu.edu.ua

УДК 3378.018.8.011.3-051:374(045)

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття розглядає нагальну потребу у фахівцях позашкільної освіти, здатних ефективно організовувати соціокультурну діяльність у громадах. Підкреслюється важливість соціокультурних компетенцій в контексті розширення функцій діяльності закладів позашкільної освіти.

Мета. Дослідження спрямоване на визначення основних елементів підготовки майбутніх фахівців позашкільної освіти для успішного здійснення соціокультурної діяльності.

Методи. Дослідження базується на огляді наукових статей, підручників та посібників, опублікованих за останні 10 років. Методологія включає аналіз, синтез та порівняльні методи, з тематичним аналізом для виявлення ключових концепцій у зібраних даних.

Результати. Дослідження показує, що ефективна підготовка фахівців позашкільної освіти до соціокультурної діяльності повинна включати: теоретичні основи, що охоплюють історію, складові та сучасні технології соціокультурної діяльності; практичний досвід організації різноманітних заходів, від концертів до дискусійних клубів та майстер-класів; розвиток цифрової компетентності для сучасних форм дозвілля; інтеграцію елементів фольклору та національного мистецтва; розвиток комунікативних навичок через бесіди на вільні теми та інтерактивні заходи; включення ігрової діяльності для соціалізації та рекреації; організацію творчих майстерень на основі інтересів студентів; фокус на інклюзивності та роботі з людьми з особливими потребами; впровадження інтегрованих курсів з ораторського мистецтва, акторської майстерності та режисури.

Оригінальність. Дослідження пропонує інноваційні підходи до підготовки фахівців позашкільної освіти, включаючи використання інтерактивних творчих перерв, партнерські лекції з викладачами інших спеціальностей та інтеграцію соціокультурної діяльності в освітній процес.

Висновок. Дослідження підсумовує, що поєднання теоретичних знань з практичною реалізацією проектів, участь у гуртках та творчих об'єднаннях є вирішальним у формуванні компетенцій студентів. Пропонується подальше дослідження ефективності різних форм підготовки фахівців позашкільної освіти до організації соціокультурної діяльності в громаді.

Ключові слова: *соціокультурна діяльність; позашкільна освіта; підготовка фахівців; культурно-дозвіллова діяльність; компетентності; творчі об'єднання; інтерактивні методи навчання; національно-патріотичне виховання; інклюзивність; громадська активність.*

Постановка проблеми. В умовах стрімких соціокультурних змін та цифровізації суспільства зростає потреба у фахівцях позашкільної освіти, здатних ефективно організовувати соціокультурну діяльність в громаді. Для популяризації своєї роботи фахівці позашкільної освіти мають вирішувати багато питань, пов'язаних з організацією та проведенням заходів, відкритих занять, показів, інформуванням батьків чи мешканців громади та рекламою своєї діяльності. Саме тому зазначеним фахівцям потрібно орієнтуватись у питаннях, які стосуються соціокультурної сфери. За останні сто років робочий час людини скоротився вдвічі, за твердженням І. Мачуліної, та набагато зріс обсяг вільного часу, що призвело до нового ставлення до проведення людьми свого дозвілля (Мачуліна, 2023, с. 16). Хоч соціокультурна діяльність є важливою у позашкільній освіті, питання підготовки фахівців до її реалізації залишається недостатньо дослідженим в українському контексті. Саме цьому питанню присвячена дана стаття. Дослідження відповідає сучасним стратегіям розвитку освіти в Україні, зокрема «Концепції розвитку позашкільної освіти».

Мета статті. Визначити, які елементи підготовки необхідно запровадити для вивчення майбутніми фахівцями позашкільної освіти для здійснення успішної соціокультурної діяльності.

Огляд результатів, дотичних до теми статті. О. Биковська зазначає такі основні компетентності особистості: пізнавальну, практичну, творчу і соціальну (Биковська, 2008, с. 7). Для реалізації соціокультурних проєктів потрібні нові знання, потрібно дізнатись якомога більше про тему проєкту, про ідеї, довкола яких можна збирати матеріал, визначити, яким чином можна втілити ці ідеї задля досягнення необхідного результату; треба бути знайомими з технологічними можливостями звукового та технологічного оформлення проєктів. Також важливо відзначити, що соціокультурна діяльність сприяє як соціалізації студентів, адже на різноманітних заходах у них є можливість познайомитись і поспілкуватись у неформальній атмосфері, так і креативності: розвитку творчого мислення, вмінню вирішувати проблемні завдання тут і зараз.

І. Мачуліна розділяє культурно-дозвілєву діяльність на кілька типів: видовище, невимушене спілкування (бесіда) та ігрові заняття (Мачуліна, 2023, с. 33).

Н. Світайло та Т. Повалій вирізняють масові, групові та індивідуальні форми роботи (Світайло, Повалій, 2020, с. 24). В індивідуальних вказані бесіди, розмови, консультації та листування. Групові форми – зустрічі, семінари та тренінги; чати, форуми та конференції, які забезпечують онлайн спілкування; лекції та презентації; гурткова робота (клуби, об'єднані інтересами учасників, об'єднання та гуртки; літературні, музичні чи поетичні вечори, майстер-класи тощо). Масові форми – це виставки, свята, фестивалі, концерти, флешмоби, змагання, шоу, бали, дискотеки, конференції та ін. (Світайло, Повалій, 2020, с. 25).

Також Н. Світайло та Т. Повалій вказують такі форми соціокультурної діяльності: «...за способами дії (ігрові, театралізовані чи ілюстративні), за змістом і видами діяльності (інформаційні, розважальні, самодіяльної творчості, рекреаційні, реабілітаційні, спортивно-оздоровчі тощо), а також досить поширені сьогодні віртуальні та комплексні форми» (Світайло, Повалій, 2020, с. 26).

А. Лаврентьєв вказує, що для залучення студентів до активного культурного життя важливо створювати різноманітні гуртки, творчі об'єднання: драматичні, вокальні, танцювальні, фотомайстерні, студії образотворчого мистецтва та т. ін. Також можна

організувати студентські клуби за інтересами, проводити програми тематичних вечорів, концерти художньої самодіяльності, бали, екскурсії, виїзди на природу, вечори танців чи ігрові програми. Цілком придатною для залучення молоді буде форма обговорення: фільмів, вистав, показів нових колекцій мод і т. ін. Можна організувати видання студентського альманаху чи газети, проводити зустрічі з відомими людьми (Лаврентьєв, 2014, с. 104).

Т. Філіна, аналізуючи поняття “соціокультурні потреби”, вказує на те, що соціальні потреби притаманні людині від народження, а культурні треба виховувати через свідомий вплив на людину у сім'ї, через засоби масової інформації та заклади культури (Копієвська, Шевченко, 2024, с. 141).

А. Лебедик, досліджуючи проєктні технології в позашкільній освіті, зазначає, що проєктування вимагає синтезу різних знань, багатьох умінь, від визначення поточної та кінцевої педагогічної мети, формулювання інформаційно-сміслових елементів для змісту матеріалу, який вивчається, до передбачення основних результатів роботи. При цьому вказується на те, що практично будь-який проєкт майже завжди реалізується здебільшого тільки частково через вплив різноманітних чинників. «Ефективність проєктування у сфері позашкільної освіти залежить від того, по-перше, чи воно вимагає додаткових ресурсів; по-друге, чи його можна застосувати іншим колегам; по-третє, чи реальними є потенційні можливості зниження витрат на його застосування, не втрачаючи якості» (Лебедик, 2022, с. 204–205).

В іншій статті А. Лебедик зазначає, що фахівці позашкільної освіти мають не тільки володіти певними знаннями, але і застосовувати їх у практичній роботі. Для розвитку основних компетентностей пропонується застосовувати системний, особистісний, проблемний, компетентнісний та контекстний підходи. Компетентності засвоюються на теоретичних заняттях, під час педагогічних практик та позааудиторного навчання (Лебедик, 2024, с. 113).

І. Мачуліна, описуючи вільний час людини, зазначає, що цей час може умовно ділитись на дозвілля (для фізичного, розумового та психологічного відновлення після затрачених на роботу сил) та часу більш піднесеної діяльності (заняття для вдосконалення людини, її облагородження та духовного збагачення; це може бути створення чогось нового, участь у соціальних проєктах тощо). Також важливим поняттям є культура вільного часу людини, що визначає зміст проведення вільного часу, його якісного освоєння та відновлення сил.

Культура вільного часу залежить від естетичної культури особистості, і можна виділити три типи особи за використанням вільного часу: конструктивний (людина створює щось суспільно корисне), раціонально-споживацький (коли наявне тільки споживання зразків культури) та деструктивний (коли людині притаманне недбале ставлення до дозвілля та наявні прояви антикультури) (Мачуліна, 2023, с. 9–11). Зазначено, що для адекватного оцінювання потреб мешканців громади у дозвіллі можна користуватись різними методами досліджень, такими, як опитування, аналіз документів, особисті спостереження, а якщо деталізувати, що це можуть бути методи організації художньо-творчої діяльності, методи організації рекреаційно-гедоністичної діяльності, методи культурно-дозвіллевого спілкування та метод організації життя, повсякденної діяльності (цей метод застосовується для активізації культурно-дозвіллевого середовища).

І. Мачуліна зазначає, що для організації культурно-дозвіллевої діяльності є такі основні соціально обґрунтовані принципи:

- гуманізація виховного складника дозвілля, що базується на загальнолюдських цінностях, правах людини та їх захисті, створенні умов для всебічного розвитку особистості, забороні пропаганди насильства та аморальності;
- орієнтація на особистість як головну цінність суспільства та її розвиток;
- національна спрямованість у змісті та формах діяльності;
- децентралізація та демократизація дозвіллевої сфери;
- перехід від стандартизації та уніфікації до різноманітності та багатобарвності форм дозвілля;
- врахування місцевих і регіональних особливостей, традицій, звичаїв та їхне оновлення в організації дозвілля;
- забезпечення безперервності та наступності дозвілля протягом усього життя людини як засобу її соціалізації;
- об'єднання зусиль держави, політичних та громадських організацій, родини й інших соціальних інститутів для організації дозвілля молоді;
- модернізація та оновлення технологій, форм і методів роботи з урахуванням світового досвіду;
- підтримка та розвиток ініціативи, добровільності та самоорганізації у дозвіллі;
- соціальна підтримка та допомога молоді в організації дозвілля;
- пріоритет духовних цінностей;

– естетизація дозвіллевих заходів у поєднанні з моральними принципами (Мачуліна, 2023, с. 26).

І. Мачуліна вказує, що специфіка національної культурно-дозвіллевої діяльності характеризується такими рисами:

- різноманітність функцій;
- освітня спрямованість;
- громадська природа дозвіллевих занять;
- колективна участь соціальних спільнот у культурних процесах;
- морально-етична орієнтація;
- органічне поєднання традиційної сімейно-побутової дозвіллевої діяльності з її колективними формами;
- фольклорно-етнографічний акцент у дозвіллевих заняттях;
- врахування особливостей регіональної культурно-дозвіллевої діяльності;
- відображення екологічного світосприйняття українського народу в різних напрямках культурно-дозвіллевої діяльності, що підкреслює почуття єдності людини з природою (Мачуліна, 2023, с. 31).

Як зазначає Н. Світайло: «Засоби соціокультурної діяльності – це інструменти, за допомогою яких здійснюється соціокультурна діяльність, своєрідний «механізм» доведення змісту діяльності до цільової аудиторії» (Світайло, Повалій, 2020, с. 26). До них входять: художні та виражальні засоби (слово, текст, музика), хореографія, спів, драматургія, візуальні й образотворчі засоби; оформлення простору (площі, зали, сцени, фое, вестибюлі, кімнати тощо); супровід заходу (декорації, світло, музика, костюми, відео, слайди); технічні засоби (освітлення, аудіо- та відеоапаратура, Інтернет); матеріальні ресурси (устаткування, інвентар, музичні інструменти, канцелярське приладдя, транспорт, харчування); фінансове забезпечення та інформаційні засоби.

Щодо критеріїв, яким має відповідати організована культурно-дозвіллева діяльність, згідно з І. Мачуліною, можна вказати наступне:

- зміст культурної діяльності має бути контрастним до характеру та змісту трудової діяльності;
- культурна діяльність повинна мати добровільний характер, забезпечуючи свободу вибору занять;
- культурна діяльність повинна бути незалежною від зовнішніх вимог, матеріальних чи суспільних;
- має бути можливість самостійно обирати види та форми культурної діяльності;
- діяльність повинна відповідати оптимальним фізіологічним та психічним нор-

мам функціонування організму, де ритм і темп залежать від внутрішніх потреб та бажань особи, що бере участь у культурній діяльності (Мачуліна, 2023, с. 32).

Теоретичний аспект (методологія) дослідження. Проведено огляд наукових статей, підручників та навчальних посібників з теми дослідження. Обирались публікації за останні 10 років, релевантні до теми соціокультурної діяльності та підготовки фахівців позашкільної освіти за допомогою пошукової системи «Гугл Академія». Використовувались методи аналізу та синтезу – аналіз літератури (статей, підручників та навчальних посібників), синтез інформації та порівняльний метод. Застосовано тематичний аналіз для виявлення ключових концепцій у зібраних даних. Дотримувався принцип академічної доброчесності у роботі з літературними джерелами. Дослідження стосується тільки України.

Результати дослідження. *Сучасний стан позашкільної освіти в Україні.* У дослідженні «Позашкільна освіта – проблеми, пропозиції та нові формати роботи» зазначається, що згідно з даними Інституту освітньої аналітики, станом на 1 січня 2023 року в Україні функціонувало 1153 заклади позашкільної освіти, з яких 16 були приватними. Варто зазначити, що станом на березень 2023 року 23 заклади зазнали пошкоджень. Загальна кількість вихованців становила 790834 особи, які навчалися у 50765 гуртках. Педагогічний склад налічував 16254 працівники, не враховуючи керівників закладів та сумісників. Моніторингове дослідження, проведене Державною службою якості освіти навесні 2023 року, виявило тенденцію до скорочення кількості закладів позашкільної освіти на 10%. Крім того, результати опитування показали, що більш, ніж половина здобувачів освіти не відвідували гуртки чи секції. Серед тих, хто раніше брав участь у позашкільних заняттях, 50% припинили відвідування через військові дії. Ці дані свідчать про значний вплив воєнного стану на систему позашкільної освіти в Україні, що виражається у зменшенні кількості закладів та зниженні відвідуваності позашкільних занять здобувачами освіти (Позашкільна освіта, 2023).

Це дослідження також виявило недостатню комунікацію щодо можливостей позашкільної освіти. Батьки повідомляють про неповне інформування з боку закладів освіти стосовно наявних позашкільних установ, гуртків та напрямків роботи. Ефективна комунікація між закладами та батьками є критично важливою для популяризації позашкільної освіти, формування довіри та відкриття нових можливостей роз-

витку дітей. Фахівці позашкільної освіти мають опанувати інструментами для покращення інформування, включаючи використання вебсайтів, соціальних мереж та презентацій у школах. Враховуючи той факт, що відбувається підвищення віку кадрового забезпечення педагогів у закладах позашкільної освіти, і вихователі не можуть активно користуватись сучасними інформаційними засобами, відсутність якісної комунікації з батьками перешкоджає формуванню ефективної системи позашкільної освіти та залученню дітей до позашкільних активностей.

У Звіті Українського державного центру позашкільної освіти про роботу у 2022 році вказано, що протягом року було здійснено 100 заходів різних рівнів, де загальна кількість учасників на фінальних етапах була 97 тисяч. 65% заходів проводилась онлайн, і тільки 5% у закладах позашкільної освіти. Враховуючи воєнний стан – це немало. Почало працювати дитяче радіо «Паляниця», на каналі Українського Державного центру позашкільної освіти працює відеохаб «Позашкілля – там де я!». Проводились онлайн фестивалі, ігри та конкурси різних напрямів позашкільної освіти, в тому числі – і національно-патріотичного спрямування та із залученням дітей з особливими потребами. Проводились заходи з підтримки вихователів, вихованців та внутрішньо переміщених осіб (Звіт Українського державного центру позашкільної освіти, 2023).

Тобто, попри складні умови воєнного стану, позашкільна освіта продовжувала функціонувати, адаптуючись до нових реалій. І ці дані свідчать про стійкість системи позашкільної освіти в Україні, яка продовжувала функціонувати та розвиватися навіть в умовах воєнного стану.

Теоретичні основи підготовки фахівців до соціокультурної діяльності. Предмет підготовки фахівців позашкільної освіти до соціокультурної діяльності в громаді – це вивчення історії цієї діяльності, її компонентів, теоретичних основ, сфер застосування, інституцій та сучасних технологій, що використовуються в цій галузі. Завданням підготовки фахівців до соціокультурної діяльності є формування теоретичних та практичних знань та навичок про цілі, завдання, принципи, методи та технології соціокультурної діяльності.

Соціокультурна сфера охоплює широкий спектр галузей, інституцій та служб, які задовольняють культурні та інформаційні потреби населення, в рамках яких здійснюється соціокультурна діяльність. До цієї сфери належать культура, дозвілля, освіта, мистецтво, фізична культура і спорт, охо-

рона здоров'я, соціально-культурна реабілітація, засоби масової інформації, туризм, готельно-ресторанний бізнес, громадське харчування, природоохоронна діяльність тощо. Соціокультурна діяльність включає дозволя та дозволяєву активність, освітню і професійну сферу, народну художню культуру та творчість, фізичну культуру і спорт, соціальний захист, культурну реабілітацію, а також міжкультурний обмін та співпрацю (Кочубей, 2015, с. 37).

Практичні аспекти підготовки фахівців. Основним принципом роботи менеджера є відповідність форми змісту. Тому методи аналізу, діагностики та комунікації, опрацьовані раніше, мають бути постійно застосовувані при плануванні та підготовці заходів. Це включає чітке формулювання мети та вибір відповідних методів реалізації. Форми соціокультурної діяльності варіюються за охопленням (масові, групові, індивідуальні), способами дії (ігрові, театралізовані, ілюстративні), змістом (інформаційні, розважальні, рекреаційні тощо) та включають сучасні віртуальні і комплексні формати. (Світайло, Повалій, 2020, с. 24).

Сучасні наукові дослідження виділяють понад сорок основних, базових структурних елементів дозволя. До них належать спорт, рукоділля, ігри, театр, колекціонування, музика, туризм тощо. Існує безліч варіацій цих елементів, моделей і форм. Наприклад, вікторини нараховують понад шістдесят різновидів, конкурси — понад шестисот, а ігри — близько шістдесяти тисяч (Кочубей, 2015, с. 43).

Для успішного використання соціокультурної діяльності у підготовці фахівців позашкільної освіти важливе вивчення прикладів успішної роботи гуртків, позанавчальних активностей для здобуття практичних навичок та соціалізації здобувачів освіти.

Після важкого робочого дня людині може бути важко займатись напруженою розумовою чи творчою діяльністю. Тому важливим є акцент на рекреаційних, легших заняттях, які мають ігровий характер та не мають чітких правил. На дозвіллі люди прагнуть звільнитися від звичного, повсякденного статусу та бажають змінити коло спілкування. Тож і для здобувачів освіти соціокультурна діяльність може бути як розвагою, так і набором навичок для професійної діяльності.

Важливо для здобувачів освіти засвоювати усі типи культурно-дозволяєвої діяльності: видовища, бесіди-спілкування та ігрові заняття. Майбутнім фахівцям необхідно самостійно спробувати зробити певний концерт, чи взяти участь в театраль-

них постановках, організувати та відвідувати розмовний клуб чи певне обговорення, брати участь у різноманітних іграх.

Важливою частиною соціокультурної діяльності є ігрова діяльність, яка є невіддільною частиною життя і дітей, і дорослих. Вона дає можливість соціалізації, визнання, рекреації та спілкування у невимушеній атмосфері. Долаючи перешкоди, запрограмовані у грі, виховуються волеволі якості учасників: рішучість, послідовність, впевненість. Хоч гра і не має на меті чомусь навчити, але може надати певні знання. Також гра є чудовим приводом для виявлення своїх емоцій. Естетичний компонент реалізується у грі через допоміжні засоби (світло, музика, реквізит). Гру можна розглядати як елемент психотренінгу, за допомогою якого можна досягати певних завдань у взаємовідносинах, типах спілкування. Важливо те, що в ігровій діяльності проявляється демократизм, природність у поведінці, відкритість, які допомагають у спілкуванні учасників та проявляють фізичні, інтелектуальні та емоційні сторони активності. Під час гри людина задовольняє низку важливих потреб: пізнання нового, потребу в красі, у спілкуванні, відпочинку, а також потреби у самоствердженні та самовираженні. (Мачуліна, 2023, с. 39–40).

Інноваційні підходи в підготовці фахівців. Також треба врахувати цифрові форми дозволя, які стають все більш популярними. Можна говорити про цифрове дозволя, чи інтернет-дозволя, як-от перегляд або створення аудіо чи відео наповнення для соціальних мереж, участь в онлайн-спільнотах тощо. На даний час цифрова компетентність стає дуже важливою.

Цікавими можуть бути партнерські лекції (в тому числі – і онлайн) викладачів інших катедр, спеціальностей чи навчальних закладів. Наприклад, спілкування з викладачами та студентами-психологами, філософами чи акторами дасть змогу подивитись інакше на свою діяльність, уподобання та вільний час.

Треба зазначити, що важливу роль серед іншого відіграє орієнтація на фольклор та введення елементів фольклору в ужиток громади та розвиток традиційного національного мистецтва. Тому можна проводити певні заходи, пов'язані з народними святами: вечорниці (з піснями, жартами, ворожінням, випіканням калити та іграми), Масляну (з майстер-класами випічки, пісень та ігор), заходи народних пісень та танців тощо.

У залученні здобувачів освіти до соціокультурних активностей слід звертати увагу на те, щоб не проявляти забагато авто-

ритарності, не примушувати брати участь усіх, і щоб ініціатива у створенні заходів виходила від них самих. Іноді викладачам достатньо створити умови для творчого прояву здобувачів освіти та їхнього неформального спілкування, що призведе до розвитку соціокультурних компетенцій. Це також може виявитись профілактикою негативних явищ серед молоді, задовольняючи потребу в спілкуванні цілком культурним шляхом.

Розвиток комунікативних та організа-торських навичок. У кожної людини є бажання спілкуватися, і цю потребу можна втілювати за допомогою різноманітних заходів. Можна проводити бесіди на вільні теми, які виявляються корисними не тільки для комунікації та обміну знаннями, думками й досвідом між здобувачами освіти, але і мають педагогічний ефект, адже формують смаки та згуртовують студентів.

Можливе проведення вечорів настільних ігор, – це можуть бути клуби, періодичні зустрічі, чи разові зустрічі.

Організація виставок – теж одна з форм соціокультурної діяльності. Це гарна можливість заявити про себе. Таким чином можна збільшувати можливості для творчого самовиявлення і самовиразу здобувачів освіти.

Проведення екскурсій – це пізнавальна та захоплива діяльність. Вона може бути корисною не тільки відвідувачам екскурсій, але і самим організаторам, які отримують через підготовку до проведення нові знання та досвід.

Використання онлайн платформ може допомогти для створення віртуальних виставок, онлайн проєктів, і головне – для онлайн зустрічей, забезпечуючи потребу у спілкуванні здобувачів освіти.

Такі заходи, як зустрічі з ветеранами та волонтерами, можуть бути гарним засобом здійснення національно-патріотичного виховання. Також важливим є залучення здобувачів освіти до волонтерської діяльності.

Можна запропонувати здобувачам освіти створити літературні гуртки, стендап-виступи, виступи-змагання поетів чи авторів пісень. Можна провести лекції, яких немає в розкладі, і предмет яких має практичний характер (наприклад, керування часом чи грошима), майстер-класи на основі захоплень студентів (колекціонування, знайомство з коміксами, зі світом аніме, приготування їжі, поробки і т. ін.). Періодично можна проводити творчі мистецькі чаювання – збирати здобувачів освіти разом на перерві чи після занять, присвячуючи ці зустрічі певним темам, обговорен-

ням чи активностям. Такі заходи дають чудовий привід для неформального спілкування.

Організація та участь у подібних заходах, гуртках, може не тільки задовольнити потреби молоді у творчості та самореалізації, а і перерости у справжнє захоплення й надалі стати додатковою професією чи джерелом доходів. Важливо зазначити, що у деяких вихованців немає коштів на відвідування гуртків чи придбання наборів для творчості, тож заняття, які не потребують додаткових інструментів чи обладнання, можуть бути особливо корисними («Позашкільна освіта – проблеми, пропозиції та нові формати роботи», 2023).

Соціокультурна діяльність сприяє модернізації закладів культури. Наприклад, у Фінляндії бібліотеки трансформовані в соціокультурні центри громади. Вони об'єднані в регіональну мережу, що забезпечує зручний доступ до послуг у будь-якій бібліотеці. Крім того, користувачам надається вільний доступ до комп'ютерів, принтерів, сканерів та Інтернету. Пропонуються робочі простори, конференц-зали та місця для культурних заходів. Також є можливість безплатної оренди не лише книг, а й тенісних ракеток, швейних машинок, лиж, гітар та іншого обладнання. (Івашків, 2018 с. 104). Тож і нам потрібно розвивати наші заклади позашкільної освіти у різних напрямках, взаємодіючи з різними категоріями населення. Тут можуть виникнути ряд проблем, включаючи різність менталітетів, брак кадрів та фінансове забезпечення. Але реорганізовувати заклади культури для глибшої взаємодії з населенням необхідно.

Інклюзивність та робота з різними категоріями населення. Обов'язковим у наш час є розуміння інклюзивності та вміння працювати з людьми та дітьми з особливими потребами. Для цього можна проводити зустрічі, на яких здобувачі освіти будуть отримувати цінний досвід роботи та спілкування з цими категоріями населення.

Інтеграція соціокультурної діяльності в навчальний процес. Використання інтерактивних творчих перерв дає можливість провести здобувачам освіти певні заходи, пов'язані з їхніми хобі, уподобаннями чи бажаннями (Рибалко, Беляєва, 2024, с. 82). Це можуть бути майстер-класи, лекції, віртуальні подорожі, розповіді чи бесіди, обговорення, дискусійні зустрічі та інше. При цьому не обов'язково мати на меті створення якогось продукту за кінцевий результат. Адже для розвитку особистості може бути важливим не створення чогось конкретного, а сам факт участі у творчих заходах чи майстернях, творча активна діяльність.

Якщо здобувачі освіти беруть активну участь у творчих об'єднаннях, клубах, гуртках, екскурсіях та виставках тощо, то вони зможуть застосовувати набуті знання у своїй професійній роботі у закладі позашкільної освіти.

Важливо, щоби кожен зі здобувачів освіти міг спробувати себе в ролі організатора певного заходу, – це може позитивно вплинути на подальшу професійну діяльність, їхні знання та навички, тим більше, що зараз необхідно оновлювати навчальні програми позашкільних закладів освіти, щоб це було цікавим для вихованців.

На нашу думку, доцільно ввести в процес навчання інтегрований курс з основ ораторської майстерності, акторської майстерності, режисури, сценічної мови та конференсу для успішного розвитку творчих та практичних компетенцій, важливих для здійснення подальшої соціокультурної діяльності. Або інтегрований проєктний курс, в якому можна було б поєднувати теоретичні знання з практикою, і де здобувачі освіти могли б розробляти та втілювати власні проєкти та ініціативи для роботи в громаді.

Виникає протиріччя, хто саме може проводити усі ці соціокультурні заходи, адже викладачам за це потрібно платити, і тоді необхідно ввести нову дисципліну, таку як «Соціокультурна діяльність», чи «Основи соціокультурної діяльності». З іншого боку, здобувачі освіти, завантажені своєю основною програмою та бажанням щось заробити у вільний від навчання час, можуть не проявляти зацікавлення у проведенні додаткових заходів та активностей.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, для підготовки фахівців позашкільної освіти можна використувати різні форми соціокультурної діяльності для їхньої активної участі в подальшому культурному житті громади. Створення різноманітних гуртків та творчих об'єднань відіграє ключову роль для розвитку здобувачів освіти, надаючи їм можливість практично реалізовувати свої знання та ідеї. Важливо звертати увагу на культуру проведення вільного часу. Різноманітні засоби соціокультурної діяльності сприяють соціалізації майбутніх фахівців позашкільної освіти. Використання масових, групових та індивідуальних форм роботи сприяє кращому засвоєнню культурних цінностей. Для успішної реалізації цих заходів фахівцям необхідно володіти знаннями з історії соціокультурної діяльності, теорії, знати інституції та сучасні технології у цій сфері, а також розуміти, які форми найкраще сприяють розкриттю змісту заходів.

Поєднання теоретичних знань із практичною реалізацією проєктів, участю в гуртках та творчих об'єднаннях є важли-

вим інструментом у формуванні компетенцій студентів. Залучення до ігрових заходів, партнерських лекцій, участь у фольклорних програмах – це ефективні засоби, що сприяють розвитку національно-патріотичного виховання. Особливу увагу слід приділяти інклюзивності, зокрема організації заходів із залученням людей з особливими потребами.

Для реалізації соціокультурної діяльності пропонується інтеграція її елементів у навчальний процес через виховні години або активності під час перерв, що дозволить студентам активно брати участь у культурних заходах у вільний час.

Для подальшого дослідження пропонується проаналізувати зміст, форми та методи підготовки фахівців позашкільної освіти до організації соціокультурної діяльності у громаді, а також ефективність цих форм для підготовки фахівців позашкільної освіти.

Список бібліографічних посилань

- Биковська, 2008 – Биковська, О.В. (2008). Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ: Нац пед. університет ім. М. П. Драгоманова. 44 с.
- Івашків, 2018 – Івашків, Ю. (2018). Соціокультурна сфера України: децентралізація у контексті реалізації стратегії сталого розвитку. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2: 102–104.
- Звіт Українського державного центру позашкільної освіти, 2023 – Звіт Українського державного центру позашкільної освіти про роботу у 2022 році. (2023). *Український державний центр позашкільної освіти*. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pozashkilna/DERZH.TSENTRY.POZASHKILNOYI.OSVITY/2023/UDCPO/29.03.2023/Zvit.roboty.UDTSPO.2022.pdf>
- Копієвська, Шевченко, 2024 – Копієвська, О.Р., Шевченко, Н.О. (уклад.). (2024). Нові парадигми освіти і науки XXI століття: Інкорпорація креативних практик у підготовці фахівців культури і мистецтв: колективна монографія. Київ: НАКККиМ. 224 с.
- Кочубей, 2015 – Кочубей, Н.В. (2015). Соціокультурна діяльність: навчальний посібник. Суми: Університетська книга. 122 с.
- Лаврентьев, 2014 – Лаврентьев, А.О. (2014). Естетичне виховання студентів засобами залучення їх до активної участі в культурному житті ВНЗ. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2: 100–107.
- Лебедик, 2024 – Лебедик, Л.В. (2024). Підготовка фахівців для позашкільної освіти на засадах розвитку їхніх ключових компетентностей. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: Новації, досвід та перспективи*: зб. тез доповідей IV всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Запорізький національний університет. С. 112–114
- Лебедик, 2022 – Лебедик, Л.В. (2022). Проєктивні технології в позашкільній освіті. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності*: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 верес. 2022 р.). Тернопіль: Тайп. С. 203–206.
- Мачуліна, 2023 – Мачуліна, І.І. (2023). Соціологія вільного часу та дозвілля: Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія вільного часу та дозвілля» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 054 «Соціологія». Кам'янське: ДДТУ, 70 с. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/15/7-15-kl92.pdf>

- Позашкільна освіта, 2023 – Позашкільна освіта – проблеми, пропозиції та нові формати роботи (2023). *Офіційний веб-сайт Служби освітнього омбудсмена України*. (23 вересня). URL: <https://eo.gov.ua/pozashkilna-osvita-problemy-propozytisii-ta-novi-formaty-roboty/2023/09/19/>
- Рибалко, Беляєва, 2024 – Рибалко, І.В., Беляєва, К.Ю. (2024). Інтерактивні творчі перерви в діяльності менеджерів соціокультурної діяльності як засіб розкриття творчих здібностей студентів. *Вісімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 29–30 січня 2024 р.). Львів: ФОП Шпак В.Б. С. 82–86.
- Світлайло, Повалій, 2020 – Світлайло, Н.Д., Повалій, Т.А. (2020). Практикум із соціокультурної діяльності: конспект лекцій для студ. спец. "028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» денної форми навчання. Суми: Сумський державний університет. 38 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/76455/1/Svitailo_SKD.pdf
- References**
- Bykovska, O.V. (2008). Theoretical and methodological foundations of extracurricular education in Ukraine: Extended abstract of thesis Doctor Science. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University. 44 p. [in Ukr].
- Ivashkiv, Y. (2018). Socio-cultural sphere of Ukraine: Decentralization in the context of sustainable development strategy implementation. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management*, 2: 102–104 [in Ukr].
- Report of the Ukrainian State Center for Extracurricular Education on work in 2022 (2023). *Ukrainian State Center for Extracurricular Education*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pozashkilna/DERZH.TSENTRY.POZASHKILNOYI.OSVITY/2023/UDCPO/29.03.2023/Zvit.roboty.UDT.SPO.2022.pdf> [in Ukr].
- Kopiiyevska, O.R., & Shevchenko, N.O. (comp.). (2024). New paradigms of education and science in the 21st century: Incorporation of creative practices in the training of specialists in culture and arts. Kyiv: National Academy of Culture and Arts Management. 224 p. [in Ukr].
- Kochubey, N.V. (2015). Sociocultural activity: a textbook. Sumy: University Book. 122 p. [in Ukr].
- Lavrentyev, A.O. (2014). Aesthetic education of students through their active participation in the cultural life of universities. *Spirituality of the Individual: Methodology, Theory and Practice*, 2: 100–107 [in Ukr].
- Lebedyk, L.V. (2024). Training of specialists for extracurricular education on the basis of developing their key competencies. *Current Issues of Pedagogical Education: Innovations, Experience and Perspectives*: Collection of abstracts of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation. Zaporizhia National University. PP. 112–114 [in Ukr].
- Lebedyk, L.V. (2022). Projective technologies in extracurricular education. *Development of professional skills of a teacher in the conditions of a new socio-cultural reality*: collection of materials of the V International Scientific and Practical Conference (Ternopil, September 29–30, 2022). Ternopil: Typ. PP. 203–206 [in Ukr].
- Machulina, I.I. (2023). Sociology of Free Time and Leisure: Lecture notes on the discipline "Sociology of Free Time and Leisure" for students of the second (master's) level of higher education in the specialty 054 "Sociology". Kamianske: DSTU, 70 p. Retrieved from <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/15/7-15-kl92.pdf> [in Ukr].
- Out-of-school education – problems, proposals and new formats of work (2023). Official website of the Educational Ombudsman Service of Ukraine. (September 23). Retrieved from <https://eo.gov.ua/pozashkilna-osvita-problemy-propozytisii-ta-novi-formaty-roboty/2023/09/19/> [in Ukr].
- Rybalko, I.V., & Belyayeva, K.Yu. (2024). Interactive creative breaks in the work of socio-cultural activity managers as a means of revealing students' creative abilities. *Eighty-second economic and legal discussions. Series: Social sciences and humanities*: materials of the International multidisciplinary scientific online conference (Lviv, Ukraine, Opole, Poland, January 29–30, 2024). Lviv: Publisher Shpak V.B. PP. 82–86 [in Ukr].
- Svitaylo, N.D., & Povalii, T.L. (2020). Practical training in socio-cultural activities: lecture notes for students of the specialty "028 "Management of socio-cultural activities" of full-time study. Sumy: Sumy State University. 38 p. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/76455/1/Svitailo_SKD.pdf [in Ukr].

RYBALKO Illia

postgraduate student at the Department of Extracurricular Education,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University

SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION

Summary. Introduction. The article addresses the growing need for out-of-school education specialists capable of effectively organizing sociocultural activities in communities. The importance of socio-cultural competences in the context of expanding the functions of out-of-school education institutions is emphasized.

Purpose. The study aims to identify essential elements of training for future out-of-school education specialists to successfully engage in sociocultural activities.

Methods. The research employs a literature review of scientific articles, textbooks, and manuals published in the last 10 years. The methodology includes analysis, synthesis, and comparative methods, with a thematic analysis to identify key concepts in the collected data.

Results. The study reveals that effective training of out-of-school education specialists for sociocultural activities should include: theoretical foundations covering the history, components, and modern technologies of sociocultural activities; practical experience in organizing various events, from concerts to discussion clubs and master-classes; digital competence development for modern forms of leisure; integration of elements of folklore and national art; development of communication skills through free-topic conversations and interactive activities; inclusion of game activities for socialization and recreation; organiza-

tion of creative workshops based on students' interests; focus on inclusivity and work with people with special needs; implementation of integrated courses on public speaking, acting, and directing.

Originality. The research proposes innovative approaches to training out-of-school education specialists, including the use of interactive creative breaks, partnership lectures with teachers from other specialties, and the integration of sociocultural activities into the educational process.

Conclusion. The study concludes that a combination of theoretical knowledge and practical implementation of projects, participation in clubs and creative associations is crucial in forming students' competencies. It suggests further research on the effectiveness of various forms of training out-of-school education specialists for organizing sociocultural activities in the community.

Keywords: sociocultural activities, out-of-school education, specialist training, cultural and leisure activities, competencies, creative associations, interactive teaching methods, national-patriotic education, inclusivity, community engagement.

Одержано редакцією 13.10.2024
Прийнято до публікації 28.10.2024

ГРАМАТИК Надія

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка катедри технологічної освіти та природничих наук,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
e-mail: Gramatiknadea@gmail.com

УДК 378.091.214.18:581.1(045)

**ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ З БІОЛОГІЇ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
ПРИРОДНИЧИХ НАУК У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ФІЗІОЛОГІЯ РОСЛИН»:
ДЕЯКІ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ**

Актуалізовано проблему формування предметної біологічної компетентності майбутніх бакалаврів природничих наук в умовах модернізації змісту шкільної природничої освіти.

Проаналізовано роль і місце фахових фундаментальних дисциплін у процесі формування предметної компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук.

Закцентовано у цьому плані особливості набуття біологічної компетентності майбутніми бакалаврами природничих наук у процесі опанування навчального курсу «Фізіологія рослин» у контексті вимог Нової української школи.

Підтверджено, що важливим чинником формування компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук є насамперед забезпечення якісно нового рівня викладання фундаментальних біологічних дисциплін, де важливою стає ресурсність індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти.

Констатовано, що навчальна дисципліна «Фізіологія рослин» є складовою в системі професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук і основною ланкою формування предметної біологічної компетентності, а відтак, на часі фокусування дослідницьких зусиль на конкретизації науково методологічних орієнтирів викладання професійно орієнтованого курсу «Фізіологія рослин», що складають підходи: компетентнісний, системно-інтегрований та контекстний, які забезпечують цілісність освітнього процесу, і на основі яких відбувається професійна підготовка майбутніх фахівців.

З'ясовано, що набуття біологічної компетентності майбутніми бакалаврами природничих наук, як складової їх професійної підготовки, у процесі викладання навчальної дисципліни «Фізіологія рослин» передбачає єдність окреслених методологічних підходів.

До того ж, підвищення якості біологічної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук лежить у площині побудови саме педагогічної системи формування ключових і спеціальних компетентностей.

Запропоновано деякий педагогічний інструментарій реалізації методологічних підходів – який апробується у практико-орієнтованій діяльності концепту формування компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук.

Ключові слова: предметна компетентність з біології; майбутні бакалаври природничих наук; навчальний курс «Фізіологія рослин»; науково-методологічні орієнтири професійної підготовки.

Постановка проблеми. Впровадження нового державного стандарту базової середньої освіти зумовлює глибокі трансформації як змісту, так і методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців, що висуває перед освітньою сферою принципово нові задачі. Провідні ідеї щодо модернізації вітчизняної системи освіти лежать у площині забезпечення якості всіх її ланок, ціннісним і змістовим орієнтиром якої виступає компетентність особистості.

У контексті реформи освітньої галузі «Природознавство» у рамках втілення ключових принципів Нової української школи, особливого значення набуває професійна підготовка майбутніх бакалаврів природничих наук, які здатні реалізувати інтегрований підхід в реалізації компетентісно орієнтованого навчання. Дидактичні засади реалізації інтегративного підходу передбачає об'єднання в цілісність знань про живу природу на основі концептуальних ідей, теорій та загальних закономірностей природи, що є необхідною умовою формування природничо-наукового світогляду.

Реалізація означених вимог передбачає зміщення акцентів із необхідності передачі фіксованої кількості навчального матеріалу на концептуальні зміни у цілепокладанні, структурі й змісті природничої підготовки майбутніх учителів-предметників й інтегрованих курсів.

У визначеному освітньому просторі ключовою визнано роль педагога, параметри особистісно-професійної компетентності якого вже окреслено у професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024 р.)

Отже, підвищення здатності майбутніх педагогів сприяти формуванню природничо-наукової компетентності здобувачів освіти на основі домінантів Нової української школи є запорукою розв'язання новопосталих проблем.

З огляду на це, актуалізуються соціально-педагогічні вимоги до підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук як провайдерів нової філософії освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічного інструментарію щодо забезпечення єдності методологічних підходів як концепту конструктивного формування компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук у контексті вивчення фізіології рослин.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні закономірності формування професійної компетентності майбутнього вчителя аналізуються в роботах Н. Бібік, О. Біди, Н. Глузман, О. Гури, М. Євтуха, О. Пометун, С. Скворцової та ін.

Проблему професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук до роботи в Новій українській школі досліджували такі науковці як: О. Войтович, М. Гриньова, Т. Засекина, В. Оніпко, Н. Подопрігора, А. Степанюк, І. Трускавецька, І. Шевченко.

Різноманітні аспекти проблеми підготовки майбутнього вчителя природничих наук на засадах компетентнісного підходу обґрунтовуються в працях Л. Бондаренко, О. Браславська, О. Воробйова, Н. Грицай, І. Коренева, А. Марушко, А. Міронець, О. Мехед, О. Лаврентьева, І. Олійник, С. Рудишин, М. Тишковець, В. Яценко та ін.

Шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів біології та природничих дисциплін системно розробляють провідні дослідники, такі як Л. Нікітченко, Р. Романюк, Н. Сосницька, І. Сяська, О. Тімець, В. Шарко, Ю. Шапран, М. Чобітько, Г. Ягенська, О. Ярошинська та ін.

Зазначене уможливорює узагальнення про те, що широкий спектр наукових розвідок репрезентує різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук. Разом із тим, контекстний аналіз довів, що поглибленого і системного вивчення потребують також питання методологічної системи формування предметної компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук у процесі вивчення фундаментальних біологічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку вітчизняної системи освіти характеризується реалізацією нового змісту загальної середньої освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві. Вітчизняною освітою взято курс на профілізацію старшої школи, що відповідає загальному контексту стратегії розвитку освіти в Україні. Ця обставина загострює необхідність удосконалення методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів із урахуванням сучасних тенденцій розвитку природничої освіти.

Принагідно зауважимо, що у відповідності до наказу Міністерства освіти і науки України підготовка майбутніх бакалаврів природничих наук передбачає інтегровану підготовку до виконання функціональних обов'язків учителів-предметників: біології, хімії, фізики й учителя інтегрованого навчального предмета «Природничі науки». З огляду на багатоаспектність професійної підготовки майбутніх учителів природничих курсів, особливої актуальності набуває сукупність методологічних підходів та принципів до професійної підготовки, що визначають напрями його предметної діяльності.

Як зазначалось, феноменологія професійної підготовки майбутнього фахівця наук набула активного вивчення у вітчизняному науковому дискурсі. Так, фундатори професійно-педагогічної освіти (О. Дубасенюк, Н. Гузій, Н. Кічук, З. Курлянд, Л. Хомич та ін.) єдині у визнанні, що процес професійного становлення майбутнього фахівця лежить у площині засвоєння ним загально-педагогічних і методичних знань, відповідних умінь і навичок у практико-орієнтованій роботі, розвитку його професійної ідентичності, формування потреб самоосвіти та самовдосконалення. Повною мірою це стосується і професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук до професійної діяльності, якість якої залежить не лише від успішності засвоєння студентами набутих загально-педагогічних знань, а й у процесі засвоєння фахових компетентностей профільних дисциплін та практичної підготовки.

Отож, як слушно зауважує О. Савченко, загалом, підготовка майбутніх учителів вимагає більш чіткої і послідовної прив'язки до потреб основного замовника – школи, де сучасний вчитель виконує функції багатопредметника, є психолого-педагогічним захисником дитини та соціальним партнером батьків (Савченко, 2000, с. 11).

Якщо з дослідницькою метою інтерпретувати вищезазначене з огляду на специфіку процесу професійної підготовки майбутнього фахівця природничих наук, то, вочевидь, маємо підстави зазначити, що він набуває більш виразних ознак компетентності.

Дбаючи про уточнення параметрів успішної професійної підготовки саме майбутніх бакалаврів природничих наук через виміри конструкта «компетентність», слід звернути увагу на широкий спектр знань (фундаментальні загально-філософські, загальнокультурні, психолого-педагогічні та спеціальні), а також інноваційний стиль науково-педагогічного мислення.

Принагідно зазначимо, що сучасна природничо-наукова складова загальної середньої освіти, завдяки її величезному методологічному та пізнавальному потенціалу, є однією з найважливіших галузей світоглядного та інтелектуального вдосконалення особистості. Провідна роль у цьому належить вчителю природничих наук. Адже, науки про природу розкривають перед учасниками освітнього процесу сучасну наукову картину світу, сприяють вихованню учнів на екоетичних принципах.

Зауважимо, що відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти зміст природничої освітньої галузі передбачає вивчення методології природничих наук та охоплює сукупність астрономічного, біологічного, географічного, фізичного та хімічного складників (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898).

Якщо ж більш ретельно окреслити багатаспектну структуру професійної підготовки майбутніх фахівців природничих наук, то вона, перш за все, має бути спрямована на послідовне набуття фундаментальних науково-природничих знань та практичних умінь, необхідних для здійснення предметної педагогічної діяльності в умовах швидких змін у науці та технологіях.

У зв'язку з цим ключовим завданням професійної освіти стає визначення основних стратегій підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук у царині формування відповідних предметних компетенцій.

Безумовно, біологія, поряд із хімією та фізикою, має неосяжний потенціал у цьому відношенні. Адже, якісна біологічна освіта у системі професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук забезпечує фундаментальну, наукову, предметну та практичну підготовку.

У зазначеній площині конструктивністю вирізняється думка О. Пташенчук. Вчена вбачає провідну мету вищої освіти у формуванні особистості майбутнього фахівця, здатного орієнтуватися й діяти за нестандартних умов, постійно самовдосконалюватися і творчо самореалізовуватися, спроможного організувати освітній процес з урахуванням його специфіки і перебувати в стані постійного пошуку (Пташенчук, 2017).

У контексті зазначеного переосмислення потребує й суб'єктність майбутнього вчителя природничих наук, яка пов'язана з виробленням ставлення до себе як до суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності.

До того ж, вищеокреслені зауваги співзвучні з міркуванням А. Степанюк, щодо підготовки майбутніх учителів до реалізації

змістового аспекту викладання шкільного курсу біології, забезпечуючи високий рівень освіченості здобувачів освіти відповідно до сучасного рівня розвитку природничих наук (Степанюк, 2012).

Отже, професійне становлення майбутніх бакалаврів природничих наук має «завершений вигляд» у якості предметної компетентності педагога, до складу якої відносять об'єктивні (міждисциплінарні фахові знання, вміння, педагогічна майстерність) і суб'єктивні характеристики особистості (особистісна позиція, мотивація, система цінностей), що в цілому вимагає комплексного методологічного підходу.

Слід зазначити, що у фаховій підготовці майбутніх учителів природничих наук біологічний компонент природничо-наукової підготовки займає чільне місце, а навчальна дисципліна «Фізіологія рослин» є однією із основних дисциплін циклу професійної підготовки.

Принагідно зауважимо, що «Фізіологія рослин» постає інтегративною дисципліною, яка вивчає головні життєві функції рослинного організму на різних рівнях їх організації, а також закономірності життя рослин. Як стверджує низка учених (Н. Таран, О. Панюта, О. Косик) сучасна фізіологія рослин – наука не тільки інтегральна і міждисциплінарна, а й концептуальна, що розробляє фундаментальні основи фітофізіологічних явищ та процесів.

Як засвідчує аналіз шкільного курсу біології на рівні базової загальної середньої освіти, «фізіологічні» питання є чи не найскладнішими. Зокрема базові знання з фізіології рослин представлені на рівні таких питань як от: функції рослинного організму, основні процеси обміну речовин і перетворення енергії в організмі, живлення та фотосинтез, транспорт речовин, ріст і розвиток рослин тощо.

Своєрідність змістових модулів навчальної дисципліни «Фізіологія рослин», що є складовою ботанічної підготовки фахівця в галузі природничих наук та їх засвоєння, дозволяє повноцінно підготувати майбутнього вчителя до викладання ботанічних відомостей як шкільного курсу біології, так і інтегрованих природничих курсів. До того ж, компетентності отримані під час вивчення питань щодо функціональної активності рослинних організмів, спрямовані на здатність майбутніх фахівців до виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, біологічних досліджень, що є складовою формування їх природничо-наукового мислення і світогляду та своєрідним засобом інтеграції в університетський освітній простір.

Зауважимо, що фундаментальні знання в межах курсу «Фізіологія рослин» входять до біологічного компоненту освітньої парадигми професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук, що забезпечує передумови засвоєння профільних навчальних дисциплін.

З іншого ж боку, опанування здобувачем знань з фізіології рослин виступає своєрідним провідником гуманістичних ідей та екологічного способу його мислення як вчителя природничих наук, а також сприяючим чинником удосконалення вмінь користуватися теоретичними знаннями для професійної орієнтації в прикладних сферах діяльності людини.

Саме тому, концептуальним підґрунтям викладання навчального курсу «Фізіологія рослин» ми вбачаємо у системному дотриманні принципу науковості – узгодженість практико-орієнтованих знань, відповідно до вимог змісту професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук.

До зазначеного додамо, що засвоєння базових теоретичних відомостей процесів рослинних систем різних рівнів їх організації обов'язково передбачає міжпредметні зв'язки з іншими біологічними дисциплінами – анатомією і морфологією рослин, так як будова органа і його функції взаємопов'язані, а також біохімією, екологією.

Як слушно зауважує М. Граб, фізіологія рослин в контексті професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін формує як загальні, так і фахові компетентності, серед яких компетентністю з біології виступає здатність розкривати систему біологічних знань у площині на основі взаємозв'язку географічних, екологічних, фізичних та хімічних знань про сучасну природничо-наукову картину світу (Граб, 2024, с. 6).

Натомість, деякі дослідники (до прикладу С. Пида, І. Григорюк) наполягають на багатогранності фахової компетентності майбутніх бакалаврів природничих наук, яка поєднує фундаментальні біологічні знання, практичні вміння моделювати процеси, що відбуваються в природному середовищі та досвід їх використання для розв'язання конкретних життєвих завдань (Пида, Григорюк, 2019, с. 94).

Конструктивність окресленої особистісно-професійної якості майбутніх бакалаврів природничих наук, дозволяє вбачати принаймні такі параметри її становлення, як от: відповідне спрямування змісту, форм та методів організації навчальної діяльності в процесі викладання курсу «Фізіологія рослин». Контекстність зазначеного спонукає до пошуку ефективних форм, методів і прийомів, що дозволять забезпе-

чити підготовку конкурентоздатних фахівців, головними рисами яких буде активність, уміння працювати в команді, творчо застосовувати практико-орієнтовані знання.

Відтак, дбаючи про досягнення цілкомитого прогнозованого «цільового результату» окреслимо методологічний концепт формування компетентності з біології у процесі викладання професійно орієнтованого курсу «Фізіологія рослин», де основою доцільно вважати сукупність компетентнісного, системно-інтегративного та контекстного наукових підходів.

Отже, можемо припустити, що окреслені методологічні підходи дозволять встановити світоглядні позиції майбутніх фахівців та визначити загальні педагогічні закономірності як підґрунтя наукового пошуку. Репрезентуємо їхню взаємодію і взаємозв'язок, що уможливає розуміння сутності та структури базового феномену дослідження його теоретичних засад.

Якщо йдеться про ресурси саме компетентнісного підходу, то виходимо із розуміння того, що у процесі вивчення навчального курсу «Фізіологія рослин» здобувачі вищої освіти, мають накопичити досвід пізнавальної активності як результат набутих фахових знань та збагатити досвід способів предметної діяльності – результат сформованих практичних умінь.

Значущою складовою реалізації компетентнісного підходу до вивчення фізіології рослин є зміщення акцентів освітнього процесу – з набуття біологічних знань на результат опанування ними у цілісному вимірі на основі врахування необхідних навчальних досягнень (результатів). Водночас з компетентнісним підходом тісно взаємозв'язаний розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі індивідуального досвіду різноманітної навчальної діяльності. В зазначеному ракурсі ми суголосні з науковою думкою О. Глузмана, який пропонує компетентність не протиставляти знанням, умінням, навичкам, а спрямувати освітній процес у такий спосіб, щоб «охоплювати» когнітивну, операційно-діяльнісну та мотиваційну його складові (Глузман, 2009).

З огляду на зазначене, передумовою до вивчення курсу фізіології рослин є формування навчальної мотивації та розвиток природничо-наукового мислення майбутніх бакалаврів природничих наук, а сама навчальна дисципліна, повинна вивчатися в контексті майбутньої професійної діяльності, яка віддзеркалює сформованість ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів предметної компетентності.

Відтак, компетентнісний підхід до викладання навчального курсу «Фізіологія рослин» розуміємо як науково-керований процес який має на меті досягнення високого рівня біологічної компетентності випускників до виконання педагогічних функцій.

Йдеться зокрема про використання інтерактивних методів та прийомів навчання, орієнтування змісту навчальних завдань на розвиток умінь самостійної пізнавальної діяльності, здійснення рефлексивного навчання, проведення дослідницької діяльності, моделювання, розв'язування ситуативних завдань тощо. Наголосимо, що «спонукальна сила» організації дослідницьких завдань під час викладання біологічної навчальної дисципліни розглядається нами в ракурсі розвитку практичних умінь спостерігати, описувати, визначати ознаки природничих об'єктів й є стимулюючим чинником розвитку творчої активності майбутніх фахівців.

Так, на концептуальному етапі використання компетентнісного підходу лежить у площині зміщення акцентів у процесі реалізації діяльнісної форми предметної біологічної компетентності в системі «знаю-розумію-застосовую». Як приклад, концентрація уваги студентів на планетарній ролі процесу фотосинтезу (перетворення неорганічних речовин на органічні, з вивільненням кисню) шляхом залучення до дослідницької діяльності. Цілком очевидно, що для набуття студентами предметної біологічної компетентності слід широко впроваджувати технологію проблемного навчання, яка розуміється як навчальна діяльність суб'єкту з проблемно представленим змістом і здійснюється через розв'язування теоретичних і практичних навчальних проблем.

Нам імпонує й ідея С. Скворцової відносно того, що для набуття студентами досвіду майбутньої предметної діяльності вже в аудиторних умовах необхідно створювати ситуації, які вимагають аналізу діяльності вчителя та учня на окремих етапах уроку, імітації реального уроку або його фрагменту (Скворцова, 2010).

Керуючись вищезазначеними міркуваннями та зваживши на змістовне наповнення навчальної дисципліни «Фізіологія рослин» (цілісність біологічних знань, проектно-дослідницька діяльність) має педагогічний сенс окреслити логіку викладання навчальної дисципліни «Фізіологія рослин» у вигляді розгортання системи інтегрованих біологічних знань, де контентом є розв'язання проблемних завдань. Все це можливо за умови залучення майбутніх бакалаврів природничих наук до різних

видів дослідницької діяльності, яка має бути спрямована на формування вмінь практичного, інтегративного та контекстного застосування здобутих знань. При цьому, як переконує викладацька практика, контекстний характер дослідницького задуму сприятиме «дидактичній інтерпретації» методичного сервісу процесу предметної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук. Так, з метою закріплення метаболічних циклів, пов'язаних з диханням та фотосинтезом у рослинному організмі, ефективним буде використання компетентнісно-орієнтованих завдань у форматі «Фізіологічне лото» (набір карток із зазначеними формулами та назвами метаболітів у різних формах). До того ж, частина таких завдань не обмежується предметною областю однієї навчальної дисципліни, а є задачами міжпредметного, інтегрованого, змісту.

Практичній орієнтації освітнього процесу сприяє дослідницька діяльність студентів, зокрема розв'язання таких практичних завдань: визначення впливу глибини загортання насіння на процеси росту і розвитку паростків; вивчення умов утворення органічних речовин у процесі фотосинтезу на прикладі кімнатних рослин; фотосинтез у воді; дослідження пігментів листової пластини; з'ясування впливу світла, температури на розвиток рослин та ін. Освоєння проектних методів активізує як самостійну, так і парну, групову роботу студентів під час розв'язання проблемних питань (значення фотосинтезу для існування біосфери; рослини – синоптики; водний дефіцит у рослин та ін.) спрямованих на набуття предметної біологічної компетентності.

Отож, наголосимо на тому, що кожна складова компетентнісно-орієнтованого завдання повинна «організовувати» контекстну діяльність майбутнього фахівця, а не лише слугувати простим відтворенням базових біологічних знань.

У цьому зв'язку, слід підкреслити, що значна частина біологічної інформації з фізіології рослин розглядається у площині прикладних наук, які виникають на перетині хімії, фізики, екології та інших галузей людської діяльності.

Відтак, методологічно вартісним у проектуванні змісту навчальної дисципліни вбачаємо системно-інтегрований підхід, який спонукає до багаторівневого й багатоаспектного дослідження як перебігу фізіологічних процесів у рослин, так і розвитку предметної компетентності майбутнього фахівця. До того ж, використання інтегрованих завдань у процесі навчання фізіології рослин забезпечує комплексне бачення

проблемних ситуацій, формує цілісність сприйняття природничо-наукової картини світу.

Принагідно зауважимо, що взаємозв'язок навчальної дисципліни «Фізіологія рослин» із фундаментальною та професійною підготовкою виявляється також у єдності міжпредметних зв'язків з навчальним курсом «Ботаніка», доповнюючи та уточнюючи одна одну. У цій площині реалізацію системно-інтеграційного підходу в процесі викладання навчального курсу «Фізіологія рослин» саме й забезпечує використання компетентісно-орієнтованих завдань інтегрованого змісту. При цьому інтегративні зв'язки мають перейти на новий рівень, утворивши систему професійно орієнтованих знань, спрямованих на формування компетентності з біології майбутніх учителів.

У контексті нашого дослідження системно-інтегрований підхід до викладання стає центральним елементом формування предметної біологічної компетентності майбутніх бакалаврів природничих наук. Наприклад, майбутні вчителі повинні розуміти механізми пересування по стеблу рослин поживних речовин, визначати роль флоєми і ксилеми, щоб пояснювати та демонструвати здобувачам освіти на прикладах поширеність фізичних явищ в природі. При цьому, реалізація принципу міжпредметності забезпечуватимуть зв'язки із темою «Будова і функції стебла». Під час проведення досліду щодо пророщення насіння гороху на різних субстратах, інтеграційні зв'язки виявлятимуться в темі «Будова і функції кореня». Для цілісного сприйняття природничо-наукових знань щодо гутації рослин, біологічні знання стосовно транспірації рослин вдало інтегруються зі спорідненими знаннями, одного й того ж явища з погляду фізики.

Спираючись на дослідження Т. Засєкіної, дидактичні параметри конструктивності реалізації системно-інтегративного підходу у процесі викладання навчального курсу «Фізіологія рослин» вбачаємо у вигляді дидактичної моделі, на основі обґрунтованого поєднання елементів природничо-наукових знань професійно орієнтованих дисциплін, з використанням інтегрованих форм і методів навчання майбутніх бакалаврів (Засєкіна, 2024).

Прикметно, що реалізація принципу інтеграційних зв'язків значно посилює врешті-решт професійну спрямованість підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук, сприяючи, до того ж, розширенню їх соціально-пізнавального досвіду в контексті поставлених навчальних завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищезокреслені концептуальні позиції було покладено нами в основу, з одного боку, процесу формування компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук на прикладі навчального курсу «Фізіологія рослин», а з іншого – визначення того сегмента в майбутній предметній діяльності, до якого має бути готовий студент.

Відтак, сукупність методологічних підходів спрямовують на професіоналізацію, фундаменталізацію та інтеграцію змісту фахової підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук. Вони доповнюють один одного, розкриваючи своєрідність предметної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук. А це, в свою чергу, орієнтує на вираженість вибору методичного сервісу процесу формування компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук, здатних вже на етапі професійної підготовки до контекстного виконання предметної діяльності.

Фокусом подальших наукових розвідок вбачаємо розроблення методичного контенту формування компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук у процесі викладання навчального курсу «Фізіологія рослин».

Список бібліографічних посилань

- Глузман, О. В. (2009). Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*, 2: 51–61.
- Граб, М.В. (2024). Фізіологія рослин в контексті професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. *Вісник науки та освіти*, 11(29): С. 1023–1029. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/17287/17356>
- Грамашик, Н.В. (2020). Проблема формування предметної компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук: до питання про теоретичний концепт дослідження. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки»*: збірник наукових праць, 48: 71–81.
- Засєкіна, Т.М., Трускавецька, І.Я. (2024). Актуальні аспекти професійної підготовки учителів природничої освітньої галузі. *Природнича освіта та наука: науковий журнал Рівненського державного гуманітарного університету*, 1: 19–26. URL: <https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/natural/article/view/138/123>
- Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: наказ Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. №1225. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66e/806/fcb/66e806fcb90e2017837434.pdf>
- Онїпко, В. (2017). Особливості підготовки майбутнього вчителя біології до реалізації біотехнологічного профілю в загальноосвітньому навчальному закладі. *Українська професійна освіта*, 1: 74–81.
- Піда, С.В., Григорюк, І.П. (2019). Особливості викладання навчальної дисципліни «Фізіологія рослин» у контексті вимог Нової української школи. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології*

- та природничих наук у контексті вимог Нової української школи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20–21 травня 2019 р., м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор. С. 93–96. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14187/1/Puda_konf_Fiziol_roslnun.pdf
- Пташенчук, О.О. (2017). Набуття дослідницької компетентності майбутніми вчителями біології як вимога часу. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, 4: 135–144
- Савченко, О.Я. (2018). Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Рідна школа*, 1–2: 3–8.
- Скворцова, С.О. Формування професійної компетентності в майбутнього вчителя математики. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_4/?print
- Степанюк, А.В. (2012). Формування цілісних знань школярів про живу природу: монографія. Вид. 2-ге, переробл. й доповн. Тернопіль: Вектор. 228 с.
- Таран, Н.Ю., Панюта, О.О., Косик, О.І. (2013). Фізіологія рослин як інтегральна складова сучасної освіти у вищих навчальних закладах України. *Фізіологія рослин у системі сучасних біологічних знань та наук: Матеріали науково-методичного семінару* (Харків, Україна, 20 березня 2013 року). Харків. С. 26–27.
- Левонюк, Н.М., Мохун, С.В. (2023). Компетентнісно-орієнтовані завдання міжпредметного змісту як засіб формування природничої компетентності здобувачів освіти. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (18–19 травня 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. С. 282–285.
- Reference**
- Hluzman, O.V. (2009). Basic competencies: essence and significance in the life success of an individual. *Pedagogy and Psychology*, 2: 51–61 [in Ukr.]
- Hrab, M.V. (2024). Plant physiology in the context of professional training of future teachers of natural sciences. *Bulletin of Science and Education*, 11(29): pp. 1023–1029. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/17287/17356> [in Ukr.]
- Hramatyk, N.V. (2020). The problem of forming subject competence in biology of future bachelors of natural sciences: to the question of the theoretical concept of research. *Scientific Bulletin of the Izmail State Humanitarian University. Series "Pedagogical Sciences"*: collection of scientific papers, 48: 71–81. [in Ukr.]
- Zasiekina, T.M., Truskavetska, I.Ia. (2024). Current aspects of professional training of teachers of natural sciences. *Natural Education and Science: Scientific journal of Rivne State Humanitarian University*, 1: 19–26. Retrieved from <https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/natural/article/view/138/123> [in Ukr.].
- On approval of the professional standard "Teacher of a general secondary education institution": Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 29, 2024 No. 1225. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66e/806/fcb/66e806fcb90e2017837434.pdf> [in Ukr.].
- Onipko, V. (2017). Peculiarities of training a future biology teacher for the implementation of a biotechnological profile in a general educational institution. *Ukrainian Professional Education*, 1: 74–81. [in Ukr.].
- Pyda, S.V., Hryhoriuk, I.P. (2019). Peculiarities of teaching the academic discipline "Plant Physiology" in the context of the requirements of the New Ukrainian School. *Training of future teachers of physics, chemistry, biology and natural sciences in the context of the requirements of the New Ukrainian School: materials of the international scientific and practical conference* (May 20–21, 2019, Ternopil). Ternopil: Vector. PP. 93–96. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14187/1/Puda_konf_Fiziol_roslnun.pdf [in Ukr.].
- Ptashenchuk, O.O. (2017). Acquisition of research competence by future teachers of biology as the need of the hour. *Cherkasy University Bulletin: Pedagogical Sciences*, 4: 135–144 [in Ukr.].
- Savchenko, O.Ya. (2018). Primary education in the context of the ideas of the New Ukrainian School. *Native School*, 1–2: 3–8. [in Ukr.].
- Skvortsova, S.O. Formation of professional competence in a future mathematics teacher. Retrieved from http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_4/?print [in Ukr.].
- Stepaniuk, A.V. (2012). Formation of holistic knowledge of schoolchildren about living nature: monograph. 2nd ed., revised and supplemented. Ternopil: Vector. 228 p. [in Ukr.].
- Taran, N.Iu., Paniuta, O.O., Kosyk, O.I. (2013). Plant Physiology as an Integral Component of Modern Education in Higher Educational Institutions of Ukraine. *Plant Physiology in the System of Modern Biological Knowledge and Sciences: Materials of the Scientific and Methodological Seminar* (Kharkiv, Ukraine, March 20, 2013). Kharkiv. pp. 26–27. [in Ukr.].
- Levoniuk, N.M., Mokhun, S.V. (2023). Competency-oriented tasks of interdisciplinary content as a means of forming natural competence of education seekers. *Training of future teachers of physics, chemistry, biology and natural sciences in the context of the requirements of the New Ukrainian School: materials of the V International Scientific and Practical Conference* (May 18–19, 2023, Ternopil). Ternopil: TNPU named after V. Hnatyuk. PP. 282–285. [in Ukr.].

GRAMATYK Nadiia

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Technological Education and Natural Sciences, Izmail State Humanitarian University

**FORMATION OF COMPETENCE IN BIOLOGY OF FUTURE BACHELORS OF NATURAL SCIENCES
IN THE PROCESS OF TEACHING THE COURSE "PLANT PHYSIOLOGY":
SOME SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL GUIDELINES**

Summary. Problem: The article addresses key issues in the professional training of future bachelors of natural sciences as specialists of the new generation, in accordance with current requirements.

It is emphasized that the subject component of the conceptual foundations of professional training for future bachelors of natural sciences is becoming increasingly relevant. This is due to, on one hand, the renewal of the biological component of school natural science education,

and on the other hand, the imperative of strengthening integrative processes in natural science education, expanding and enriching the social experience of students.

Purpose: The purpose of the article is to substantiate the pedagogical tools for ensuring the unity of methodological approaches as a concept for the constructive formation of competence in biology for future bachelors of natural sciences, in the context of studying the professionally oriented academic discipline "Plant Physiology."

Research Methods: The genesis of the presented scientific research was based on general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction, generalization and abstraction, overview and analysis, description and comparison. These methods made it possible to identify functional relationships of dependence between the studied phenomena and processes in the system of forming competence in biology for future bachelors of natural sciences.

Main Results of the Study: The article outlines the importance of fundamental biological academic disciplines in the structure of professional training for future bachelors of natural sciences. The resource potential of the academic discipline "Plant Physiology" as a component of the biological education of future specialists is theoretically substantiated. The main focus is on the methodological guidelines for the formation of competence in biology as an important subject-content component of the professional training of future bachelors of natural sciences in the process of teaching the course "Plant Physiology."

Scientific Novelty of the Research Results: It has been established that the proposed approaches ensure the

integrity of the educational process. They contribute not only to the intensification of the process of subject-specific biological training for future specialists but also give it an effective direction and subjectively significant positivity.

Conclusions and Specific Suggestions of the Author: A feature of the formation of biological competence in future bachelors of natural sciences in the process of teaching the course "Plant Physiology" is the consistency and interdependence of scientific and methodological approaches, which ensure the integrity of the educational process. The presented pedagogical toolkit for implementing approaches to teaching a practice-oriented course has significant pedagogical resources for stimulating the process of forming competence in biology for future bachelors of natural sciences.

Keywords: subject competence in biology; future bachelors of natural sciences; training course "Plant Physiology"; scientific and methodological guidelines for professional training.

Одержано редакцією 01.12.2024
Прийнято до публікації 18.12.2024

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-85-90>

 <https://orcid.org/0000-0002-5963-7802>

КІЧУК Надія

докторка педагогічних наук, професорка, професорка катедри дошкільної та початкової освіти,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
e-mail: idgu_pedfakultet@ukr.net

УДК [372.2 + 373.3 + 378.4]: 001.895(045)

РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ТВОРЧОСТІ: ДЕЯКІ ВЕКТОРИ ВПЛИВУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПЕДАГОГІВ

Актуалізовано порівняно новий ракурс осмислення проблематики розвитку здатності молодших школярів до творчості – в контексті метатеоретичних концептів критичної педагогіки.

Проаналізовано трансформації в сучасній початковій освіті, безпосередньо або опосередковано пов'язані із своєрідністю спільноти сучасних молодших школярів як представників «цифрового покоління». Йдеться про здобувачів, які опановують освіту, перебуваючи на тому віковому етапі життєдіяльності, котрий є сенситивним щодо розвитку здатності до творчості.

Встановлено переваги формувального оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти та схарактеризовано деякий педагогічний інструментарій, запровадження якого сприяє повноцінній реалізації принципу дитиноцентризму.

Наголошено на ресурсах, зокрема, педагогічної діагностики як підґрунтя вмотивованого визначення індивідуальної траєкторії розвитку здатності молодших школярів до творчості, важливості дотримання визначеного вченими критеріального підходу та принципів компетентного запровадження у сучасну практику початкової освіти.

Доведено позитивну динаміку зростання наукового інтересу до феноменології критичного мислення. Констатовано підвищення сучасних вимог до збагачення потенціалу критичного мислення як чинника професійної самоєфективності педагога, а також важливості розвитку цього специфічного виду розумової діяльності особистості на основному етапі фахового її становлення – в умовах вищої педагогічної школи.

Рекомендовано використовувати в освітньому процесі вищої школи такі педагогічні технології, які дозволяють саме системно розвивати критичне мислення студентів, тобто акцентують на «навчанні через дослідження». Їх контентом розглядаються аспекти і змістового характеру (йдеться, зокрема, про розвиток мотивації пошуку власних аргументованих доказів), і операційного забезпечення з урахуванням окреслених маркерів вияву (до прикладу, через інтелектуальну наполегливість особистості, довіри до «розуму», інтелектуальної емпатія тощо).

Ключові слова: здобувач початкової освіти; здатність до творчості; освітні трансформації; майбутній учитель початкової школи; критична педагогіка; критичне мислення.

Постановка проблеми. Проблема початкової ланки освіти ніколи не зникала з видноколу педагогічної науки (О. Духнович, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Цілком природно, що реформи, які запроваджувалися в освітню сферу, безпосередньо або опосередковано торкалися початкового етапу шкільного навчання дитини; не є винятком і Нова українська школа (НУШ).

З огляду ж на вітчизняні реалії сьогодення, коли і вчені (В. Зливков, С. Лукомська, О. Онопрієнко, С. Скворцова, А. Цимбалару та ін.), і практики (О. Безсонова, В. Здорова, В. Мерзиевська, Н. Молибога, С. Теплюк та ін.) єдині у визнанні, що діючи (вже впродовж семи років) пріоритети НУШ потребують перезавантаження особливого загострення набуває потреба в поглибленні наукових уявлень про освітні трансформації у зазначеному ракурсі.

Завдання цього дослідження. Логічним постає питання такого змісту: якими сучасні вітчизняні вчені вважають пріоритетними вектори трансформації у початковій освіті? Чи правомірно стверджувати про їх впливовість на процес розвитку здатності молодших школярів до творчості?

Теоретичний аспект дослідження. Вже, як загальновизнано і вченими (І. Бех, Н. Блінчук, Т. Гільберт, О. Онопрієнко та ін.), і творчими практиками початкової освіти (Т. Гордієнко, Н. Іщенко, Т. Кутняхова, М. Лук'янчук та ін.), що саме період молодшого шкільного віку є сенситивним для творчого розвитку дитини. Йдеться, насамперед, про задатки та здібності особистості. У цей віковий період дитинства здебільшого репродуктивний характер початкової освіти не є сприяючим чинником розвитку творчості здобувача, оскільки бракує спроможності для вияву дитячої

творчості, що виявляється і в мисленні, і в діях, і у спілкуванні. Натомість, як класична педагогічна наука, так і інноваційний досвід учителів початкової школи вже довели принципову значущість молодшого шкільного віку для розвитку творчості особистості, адже у цей віковий період дитина специфічним образом і, як правило, яскраво виявляє свій «внутрішній світ» переживань і цінностей; творчість же репрезентує найбільш змістовною формою вияву психічної активності особистості, постаючи універсальною її здатністю до успішного виконання різновиду діяльності.

Базуючись на результатах проведеної в означеному плані аналітичної роботи, розкриємо більш докладно окреслені аспекти.

По-перше, це зміни, пов'язані із більш повноцінним врахуванням однієї з провідних, (навіть, базових характеристик) сучасних молодших школярів, саме як представників цифрового покоління. В зарубіжжі більш розповсюджені назви «покоління селфі», «інтернет-покоління»; зваживши на доробок Д. Стіллан та Й. Стілман «Теорія поколінь», констатується, що проміжок часу триває близько двадцяти років. Мають рацію ті дослідники, котрі наполягають на акцентування все ж на педагогічно вмотивованому використанні он-лайн ресурсів. У цьому відношенні дослідницьку увагу становлять ті наукові розвідки, де такого роду переваги доведено в результаті саме наукової експертизи. Так, установлено доцільність використовувати комплекс сервісів, за допомогою яких учитель початкових класів може забезпечувати, з одного боку, інтерактивний контент (створення інтерактивних вправ, відео, віртуальних дощок, сервіси – інтерактивні стимулятори), організовувати та проводити он-лайн урок, а, з іншого – ті сервіси, котрі дозволяють створювати віртуальний клас та електронний журнал (Скворцова, Бріцкан, 2022). І все це, до того ж, деякими вченими (Т. Бріцкан, С. Скворцова) апробовано в ракурсі реалізації, зокрема, «трудова функція педагога» навчання учнів предметів (інтегрованих курсів), на які й орієнтує Професійний стандарт. Звісно, такий контент значно актуалізований ще й через збільшення освітніх втрат, пов'язаних із військовим станом в Україні, збільшенням відсотка навчального навантаження на дитину дистанційних форм надання (отримання) освітніх послуг. Принагідно зауважимо на підвищенні попиту учасників освітнього процесу до лайфхаків (на кшталт тих, що пропонують школа «Синергія» на Telegram каналі для освітян відносно цікавинок – розробок до уроків або «Атмосферна школа», котра он-лайн презентує

спрямування процесу навчання, де й молодший школяр згідно власного плану та у зручний час може навчатися). Отже, вчені дійшли згоди, що сучасна дитина молодшого шкільного віку актуалізує зміни, з одного боку, у технологіях подання навчальної інформації (йдеться про стислість, яскравість, динамічність), а, з іншого – в затребуваності стилю навчального спілкування на користь збільшення такої взаємодії з дорослими, позиції яких має бути «не поряд», а «разом» (Барабан, 2016).

Сучасні українські діти – діти війни особливо актуалізують принцип дитиноцентризму; їм притаманні здебільшого підвищені і самооцінка (що, здебільшого, зумовлює не сприйняття ними примусу), і швидкісний інтелект, легка збудливість та занадта емоційність, більша наполегливість, і агресивність; вони характеризуються тим, що увесь час потребують нової інформації і періоду відпочинку, де дорослий не є для них єдиним носієм знань (Н. Брижак, О. Косенчук, О. Кихта, Л. Третяк та ін.).

Отже, вищезначене репрезентує окреслене в якості одного з важливих векторів трансформації сучасної початкової школи – ланки, котра має відносну самостійність і завершеність у загальній середній освіті.

По-друге, у дидактиці початкової освіти загострення нині набуло таке явище як «навченість». Причому не лише в площині реалізації принципу дитиноцентризму щодо розвитку здатності молодшого школяра до створення «чогось нового», виявляючи власні схильності, а й з огляду на те, як зробити початкове навчання ефективним і різноманітним (Мінаєва, 2020).

До прикладу, аналіз наукового доробку деяких дослідників дозволяє окреслити найбільш ефективні шляхи розвитку творчих здібностей здобувача вже на етапі початкової освіти (Барабан, 2016, с. 71). Йдеться з одного боку, про самоцінність систематичного формування у молодших школярів «загальної евристичної структури» їх досвіду через створення доступних проблемних ситуацій, виконання творчих завдань, залучення до творчих колективних справ ігрового характеру. З іншого – доречність, спільно з батьками, створювати «творчий куточок дитини», як власний простір розвитку творчої фантазії.

Такий вектор освітніх трансформацій, починаючи з 2021 року, вже набув певних абрисів, оскільки сучасна освітянська спільнота (у контексті реалізації ідеї децентралізації) поступово адаптується до нових типів загальноосвітньої середньої освіти – до прикладу, ліцей з початковою освітою тривалістю 4 роки (Засекіна, 2024). Якими ж є означені абрисы уможливорюється уточ-

нити, з одного боку, через комплексний аналіз Стратегії розвитку освіти саме певного регіону України, а, з іншого – внаслідок осмислення ліцею як окремої юридичної інституції, і, водночас, розуміння відмінностей ліцею від школи. Як відомо, у звичайних школах освіта регламентується стандартами і освітніми програмами та здійснюється за єдиними підручниками і методичними посібниками (оскільки наявний єдиний набір навчальних дисциплін). Головне ж полягає в наступному: якщо у звичайну школу дитина приймається у 6–7 років, то в ліцей вступає після завершення 6–7 класу; до того ж – ліцей здебільшого орієнтується на практику (що буде допоміжною у майбутній професії), а гімназії спеціалізуються на поглибленому вивченні 1–3 навчальних предметів. Відтак принципово важливим постає набуття здобувачем якісної теоретичної підготовки та всебічного розвитку, базуючись на схильностях та особливих здатностях дитини.

З урахуванням зазначеного, цілковито очевидними, *по-третє*, постають абрис трансформації в освіті, пов'язані із тим, що значно загострює усю сукупність проблемних питань, котрі пов'язані із підвищенням ролі компетентної педагогічної діагностики якості освіти здобувача саме початкової ланки. Якщо якість освіти відстежувати у ракурсі розвитку у дитини здатності до творчості, то педагогічним фокусом діагностики доцільно вважати опору на таке положення класичної педагогіки, як-от: творчі задатки особистості мають властивість виявлятися лише за умови органічного поєднання її інтересу та стійкої схильності до відповідних дій.

Відомо, що педагогічна діагностика, як конструкт, має серед учених неоднозначне трактування. Йдеться і про різнорівневий вияв діагнозу (емпіричний, етіологічний, типологічний), і про його п'ятиаспектність (об'єкт, метод вимірювання; аналіз методу і умов розвитку індивіда; застосування результатів вимірювання (О. Ляшенко, О. Локшина, А. Савченко, П. Сікорський та ін.). Приміром, ученими вже встановлено не лише критерії якості педагогічної діагностики (об'єктивність, надійність, валідність), а й її принципи (об'єктивність, систематичність, гласність). Вищезазначене зумовлює правомірність виокремлення наступного виміру трансформації у початковій освіті. А саме: *по-четверте*, йдеться про вибір надійних педагогічних інструментів надбання знань у сенсі їх дієвості й достовірності – підґрунтя систематизації соціально-педагогічної інформації щодо творчої індивідуальності дитини молодшого шкільного віку. Цей педагогічний ін-

струментарій вже віднайдено, оскільки йдеться про *систему оцінювання навчальних досягнень* здобувачів, зокрема початкової ланки освіти. Як відомо, у контексті Закону України «Про освіту» (ухваленого Верховною Радою України 16.01.20 р.), МОН України видано відповідний наказ «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчальних навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти» (13.07.21 р.). Тут містяться не лише критерії (відкритість, прозорість, зрозумілість), правила та процедури оцінювання, а й адаптованість означеного для учнів не стільки відповідно до їхніх вікових особливостей, скільки дотично до тих, хто має особливі освітні потреби. Відтак, для учнів 1–2 класів йдеться про вербальне оцінювання за чотирирівневою системою («має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату з допомогою вчителя», «ще потребує уваги і допомоги»).

Щодо учнів 3–4 класів, то запроваджено рівневе оцінювання через аналіз портфоліо учнівських робіт та педагогічне спостереження за різновидом діяльності молодшого школяра, а також самооцінювання (взаємооцінювання) учнів (у тому числі й їхніми батьками), застосування прийомів отримання зворотного зв'язку. Відтак, чотири рівня (початковий, середній, достатній, високий), які в сумі утворюють 12 балів. При цьому небезпідставно зацентровано саме на педагогічному сенсі формувального оцінювання, тобто «оцінювання для навчання», де головне – підтримка кожного молодшого школяра та створення мотивації до навчання (Н. Бакуліна, Т. Тамашева, О. Фідькевич та ін.). Ним, як переконує творчий досвід учителів-практиків, зокрема, Ізмаїльщини, і досягається інтерактивний характер оцінювання, а, відтак, забезпечується не тільки навчальний поступ дитини, власне виявлення «проблем навченості». З метою ж урахування своєрідності феноменів «залучити дитину до творчості» та вияву нею саме «творчої уяви – передвісника творчості», важко переоцінити роль позитивної динаміки розвитку в дитини впевненості в собі (такий коментар у зарубіжжі набув назви «feed back»). Самоцінність означеного вектора трансформації в початковій освіті лежить у площині спроможності відстежити, своєчасно і компетентно оцінити освітній продукт за параметром «навичка» (тобто ступеня сформованості у дитини автоматизованого навчально-пізнавального вміння).

Результати дослідження. Нині вже наявні наукові розвідки, які містять осмислення мета-теоретичних концептів крити-

чної педагогіки у сучасній науці і практиці. У цьому плані особливо імponує розлогий коментар відносно такого виміру – гасла «Критицизму як утвердження цінностей», оскільки завдячуючи його реалізації уможливується «виявлення, очищення, відкритість, примноження», а, відтак удосконалення позитивних особистісних якостей (Rembierz, 2022, р. 257). Тут базовими постають не лише «критичне мислення», «критична свідомість», а й «освітній критицизм». До того ж достатньо ретельно, на наш погляд, розглядається необхідність розвитку, зокрема, у здобувачів вищої освіти саме критичного сприйняття світу (Кічук, 2022). В контексті порушеної нами проблеми цікавими є не лише практико-орієнтовні поради О. Будник (йдеться про акцентування на методах імпровізації, проєктно та дослідницько-орієнтованому навчанні здобувачів та ін.), а й зроблені узагальнення в результаті здійсненого наукового дискурсу. До прикладу, на основі аналізу наукових здобутків учених зарубіжжя (К. Кевіна, Кумаміро, Б. Сліверські, Л. Сандерс, М. Вонга та ін.), зацентовано на принаймні на двох принципово важливих, на наш погляд, заувагах. По-перше, на візії критичної педагогіки, де важливим є віддзеркалення «власної категоріальної специфіки», а критичне мислення, зокрема, осмислюється як явище, що має міждисциплінарний характер та залежить від інтелектуальної культури особистості (Будник, 2024 с. 10–11). По-друге, має рацію дослідниця, коли наполягає на важливості все ж ураховувати існуючу серед наукової спільноти думку відносно доречності у явищі «критичне мислення» бачити ще й різні рівні через призму філософії та педагогіки (Будник, 2024, с. 13). Відтак, якщо розглядати суто педагогічний контент, принципово важливо в освіті забезпечувати розвиток у здобувачів здатності до конструктивної критики та навчальний діалог як досвід педагогічної взаємодії.

Дбаючи про інтенсифікацію освітнього процесу на засадах критичної педагогіки має сенс осмисляти пріоритетність ідеї «навчання через дослідження». Щодо останнього, то саморефлексія досвіду викладання в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті курсу «Критичне мислення», зокрема для здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії» дозволив переконатися в ефективності такої домінанти.

Підкреслимо, принагідно, що й донині не втрачає фундаментального значення положення А. Дистерверга відносно того, що «всюди цінність освіти дорівнює цінності вчителя». Розвиваючи, зокрема, креати-

вні можливості дитини молодшого шкільного віку, принципову значущість набуває загально визнані й сучасними педагогами взаємозалежність, взаємозв'язок і взаємозумовленість двох процесів. А саме: від творчості вчителя – до творчості учня. Відтак, цілковито вмотивованими постають підвищені вимоги українського соціуму до особистісно-професійних якостей творчого вчителя. Нині вже апріорі сприймається в суспільстві і те, що саме вища педагогічна освіта – основний етап становлення конкурентоздатного вчителя початкових класів.

На часі, як переконує саморефлексія досвіду підготовки майбутніх педагогів початкової освіти, сформованість у студентства критичного мислення; останнє ми розглядаємо важливою передумовою креативності та розвитку інноваційної компетентності (Кічук, Малинська, 2024).

Варто зауважити на тому, що нині феноменологія критичного мислення перебуває у фокусі дослідницької уваги педагогів не лише через наближеність означеного явища до поняття «аргументація», що, на думку деяких учених (до прикладу, А. Конверського), є «доволі словесно комфортнішим». Йдеться, принаймні, ще й про таке: по-перше, про особливість урахування європейського контексту, де здебільшого поняття «критичне мислення» використовується в якості синоніма конструктам «мислення за законами логіки», «культурне мислення», «мистецтво правильного мислення», «логічна культура» (С. Ментюз, Ф. Рогоу, С. Шейбе та ін.). По-друге, оскільки посилюється інтерес сучасних користувачів освітніх послуг до платформ штучного інтелекту у процесі пошуку більших зручностей при розв'язанні виникаючих у процесі розв'язання проблемних питань, то загострення набуває саме критичність в аналізі інформації; не менш важливим постає етичний аспект, пов'язаний із захистом персональних даних, правом на приватність та конфіденційність інформації.

Як відомо, Національним агентством кваліфікації у процесі аналізу людського капіталу 2030 через призму глобальних компетентностей та навичок, встановлено тридцять з них, де критичне мислення посідає друге місце. У нашому розумінні має сенс розрізняти у цьому педагогічному явищі змістові та операційні особливості, а також певну шкалу рівнів сформованості критичного мислення, зокрема педагога на університетському етапі підготовки, осмислюючи як компетентісну особистісну властивість («неусвідомлена некомпетентність», «усвідомлена некомпетентність», «неусвідомлена компетентність», «усвідомлена компетентність»). Так, зваживши на

результати проведеного педагогічного дискурсу, маємо підстави окреслити деякі контури змістового наповнення критичного мислення. А саме: йдеться про особливе і самостійне явище, котре «вимагає» від особистості пошуку вже власних аргументованих доказів; має індивідуальний характер, адже спрямоване на опанування особистістю такої інформації, яка утворює основу її мотивації; критичне мислення постає соціальним явищем у сенсі того, що будь-які думки «обговорюються», а процес обміну ними відбувається в соціумі; варто його осмисляти як специфічний вид розумової діяльності, оскільки, з одного боку, критичне мислення «виникає» в результаті постановки особистістю питань задля з'ясування (формування) проблеми, а з іншого – уможливає її здатність надавати оцінки і наявним іншим точкам зору, та думкам, і моделям поведінки, що спостерігається.

Не менш суттєвим розглядаємо й операційний аспект критичного мислення, адже він має принципово важливе значення для педагога як у сенсі «особистісного», так і «професійного». Спираючись на науковий доробок учених (зокрема, Р. Пола, А. Еддера), який вирізняється фундаментальністю вивчення конструкту «критичне мислення», уможливується окреслення тих маркерів, у розрізі яких означене явище може бути «впізнаним». Йдеться про таке: у процесі вибудовування міркувань – «елементів думки» – відбувається опора на інтелектуальні стандарти (точність, раціональність, глибина, ясність, логічність тощо); особистості притаманні, з одного боку, базові інтелектуальні риси (довіра до «розуму», інтелектуальна наполегливість та емпатія тощо), а, з іншого – готовність до планування, здатність до виправлення власних помилок, налаштованість на отримання інформації із різних джерел; оскільки ж міркування ґрунтуються на припущеннях та виражаються в поняттях, а також містять інтерпретації та висновки, то особистість часто ставить питання такого змісту «що, ... якщо». Вважається характерним для критичного мислення особистості і те, що вона, як правило, відкрита до позиції тих, хто має відмінну від наявної в неї точки зору, виявляє допитливість і наполегливість при розв'язанні проблеми.

В результаті проведеного наукового дискурсу уможливується акцентування й на такому судженні дослідників проблематики критичного мислення: зваживши на зміст, який вкладається і довідниковими джерелами (зокрема, кембриджським словником англійської мови), і авторами де-

яких характеристик окресленого феномена (на кшталт Л. Конеман, А. Тверські), педагогічно доцільно розрізнити ще й «когнітивні викривлення» критичного мислення. Навіть уже відбувається наукова дискусія відносно основних когнітивних упереджень (приміром, схильність особистості приймати рішення виключно на базі первинної інформації щодо розгляду проблемного питання); таку форму когнітивного викривлення критичного мислення номіновано «якоруванням», а, відтак, задля усунення такого впливу, обґрунтовується важливість цілеспрямованого розвитку здатності особистості «розпізнавати стереотипи мислення» (Яковенко, с. 82–83).

Отже, вищезазначене зумовлює самоцінність критичного мислення педагога з огляду, зокрема, на його здатність і компетентно формувати таку особистісну властивість у вихованців, і повноцінно реалізовувати принцип дитиноцентризму (у тому числі й розвиваючі творчі задатки дитини молодшого шкільного віку).

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Сучасні освітні реалії вимагають поглиблення наукових уявлень про педагогічні явища. Такий ракурс значно актуалізують ті трансформації, які відбуваються нині в освітній сфері взагалі, й початковій освіті, зокрема. Навіть деякі з них, як засвідчує проведене нами дослідження, загострюють значущість повноцінної реалізації в початковій школі принципу дитиноцентризму. Особливо підвищується його важливість з огляду на розвиток у дитини молодшого шкільного віку здатності до творчості. У цьому ключі цілковито очевидною є тенденція, пов'язана із зростанням ролі педагога та його особистісно-професійної відповідальності за якість і позитивну динаміку процесу розвитку здатності учнів початкової школи до творчості – запоруки успіхів вітчизняної освіти у період повоєнного відновлення. У пошуках ресурсів удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців початкової ланки освіти на основному етапі становлення – у вищій педагогічній школі – педагогічно вмотивованим вважаємо є звернення до критичної педагогіки, як міждисциплінарної галузі наукового знання, де базового значення набуває феноменологія критичного мислення.

Перспективи подальших наукових розвідок лежать у площині поглиблення теоретико-прикладних аспектів розвитку у здобувачів вищої педагогічної освіти критичного мислення у логіці підсистеми «бакалавр-магістр-доктор філософії».

Список бібліографічних посилань

- Барабан, 2016 – Барабан, Л. (2016). Формування творчих здібностей молодших учнів через проведення колективних творчих вправ. *Освіта та розвиток обдарованості особистості: науково-методичний журнал*, 9: 71–73.
- Будник, 2024 – Будник, О. (2024). Візія (без) критичної педагогіки та виклики сучасної освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*, 3: 5–20.
- Засекіна, 2024 – Засекіна, Т. (2024). Концептуальні засади розроблення модельних навчальних програм для профільної освіти: Наукова доповідь на методологічному семінарі «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації», 4 квітня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(1): 1–4. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6111>.
- Кічук, Малинська 2024 – Кічук, Н., Малинська, Г. (2024). Розвиток у сучасних першокласників умінь учитеся: європейський контент. *Зміцнення спільних європейських цінностей через освіту*. 36. тез та матеріалів II Всеукр. Наук.-практ. конф. Запоріжжя: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького. С. 34 – 36.
- Кічук, 2022 – Кічук, Н. (2022). Підготовка майбутніх учителів початкової освіти до застосування інноваційних технологій. *Professional Educational: Methodology, Theory of Technologies*. 8(2), 16: 128–142.
- Мінаєва, 2020 – Мінаєва, К. (2020). Як зробити навчання ефективним і різноманітним *Початкова освіта*, 9: 7–19.
- Скворцова, Бріцкан, 2022 – Скворцова, С., Бріцкан, Т. (2022). Створення навчальних відео з математики для молодших школярів у сервісах MS Power Point, Renderforest. *New Inception*, 1–2(3–4): 7–17.
- Яковенко, 2019 – Яковенко, О.В. (2019). Когнітивні викривлення в структурі інтелектуальної діяльності особистості. *Особистість у просторі проблем XXI століття: програма і матеріали наук.-практ. конф.* 07.02.2019 р. Київ: Директ Лайн. С. 80–83.
- Rembierz, 2022. – Rembierz, M (2022). Socjologia dygnitatywna I jej pedagogiczne implicacje. *Poslowis. In: Marianski, J. Godnosc budzka I wychowanie progodnosciove. Refleksije socjologia*. Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek. P. 250–262.

References

- Baraban, L. (2016). Formation of creative abilities of younger students through collective creative exercises. *Education and development of personality talent: scientific and methodological journal*, 9: 71–73.
- Budnyk, O. (2024). The vision of (without) critical pedagogy and the challenges of modern education. *Bulletin of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University. Series "Pedagogical Sciences"*, 3: 5–20.
- Zasekina, T. (2024). Conceptual foundations for the development of model curricula for specialised education: Scientific report at the methodological seminar "Professional secondary education: challenges and ways of implementation", April 4, 2024. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 6(1): 1–4. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6111>.
- Kichuk, N., Malynska, H. (2024). Development of modern first-graders' learning skills: European content. *Strengthening common European values through education: Collection of abstracts and materials of the II All-Ukrainian scientific and practical conference. Zaporizhzhia: Bohdan Khmelnytsky IAPM Publishing House*. P. 34–36.
- Kichuk, N. (2022). Preparation of future primary education teachers for the use of innovative technologies. *Professional Educational: Methodology, Theory of Technologies*, 8(2), 16: 128–142.
- Minaieva, K. (2020). How to make learning effective and diverse. *Primary education*, 9: 7–19.
- Skvortsova, S., Brican, T. (2022). Creating educational videos in mathematics for junior schoolchildren in MS Power Point, Renderforest services. *New Inception*, 1–2(3–4): 7–17.
- Yakovenko, O.V. (2019). Cognitive distortions in the structure of intellectual activity of the individual. *Personality in the space of problems of the XXI century: programme and materials scientific and practical conference*. 07.02.2019. Kyiv: Direct Line. P. 80–83.
- Rembierz, M (2022). Socjologia dygnitatywna I jej pedagogiczne implicacje. *Poslowis. In: Marianski, J. Godnosc budzka I wychowanie progodnosciove. Refleksije socjologia*. Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek. P. 250–262.

KICHUK Nadiia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Preschool and Primary Education, Izmail State University of the Humanities

**DEVELOPMENT OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S ABILITY TO CREATE:
SOME VECTORS OF INFLUENCE OF TEACHERS' CRITICAL THINKING**

Summary. The article presents a relatively new perspective on the development of primary school students' ability to create in the context of the methodological and theoretical concepts of critical pedagogy.

The author analyses the transformations in modern primary education that are directly or indirectly related to the peculiarity of the community of modern primary school students as representatives of the 'digital generation'. We are talking about students who acquire education at an age stage of life that is sensitive to the development of creativity. The advantages of formative assessment of primary school students' learning achievements are identified and some pedagogical tools are described, the introduction of which contributes to the full implementation of the child-centredness principle. The article emphasises the resources, in particular, pedagogical diagnostics as the basis for a motivated determination of the individual trajectory of development of primary school students' ability to create, the importance of adherence to the criterion approach defined by scientists and the principles of competent implementation in modern primary education practice.

The positive dynamics of the growth of scientific interest in the phenomenology of critical thinking is proved. The increase in modern requirements for enriching the potential of critical thinking as a factor of professional self-efficacy of a teacher, as well as the importance of developing this specific type of mental activity of a person at the main stage of his/her professional formation – in the conditions of a higher pedagogical school – is stated. It is recommended to use in the educational process of higher education such pedagogical technologies that allow systematic development of students' critical thinking, i.e. focus on "learning through research". Their content addresses aspects of both content (in particular, the development of motivation to search for one's own reasoned evidence) and operational support, taking into account the outlined markers of manifestation (for example, through intellectual perseverance of the individual, trust in 'reason', intellectual empathy, etc.).

Keywords: primary school student; creative ability; educational transformations; future primary school teacher; critical pedagogy; critical thinking.

Одержано редакцією 30.11.2024
Прийнято до публікації 12.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-91-97>

 <https://orcid.org/0000-0002-6321-0852>

ЗОРОЧКІНА Тетяна

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка катедри початкової освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: zvezdochcina@vu.cdu.edu.ua

 <https://orcid.org/0000-0002-8946-1449>

ЛИТВИН Інна

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка катедри початкової освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: Litvinin1910@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-0001-5918-2027>

ЗАЙКА Аліна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: alinka.zaika2611@gmail.com

УДК 376.091.64:159.93-056.262(045)

ТАКТИЛЬНІ ПОСІБНИКИ ЯК ЗАСІБ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці ефективності використання тактильних посібників для сенсорного розвитку молодших школярів із особливими освітніми потребами (порушеннями зору).

Висвітлено особливості сенсорного розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами. Теоретично обґрунтовано тактильні посібники як засіб сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору.

У ході педагогічного експерименту, проведеного на базі спеціальної школи, були розроблені та апробовані тактильні посібники, які сприяли сенсорному розвитку молодших школярів з порушеннями зору. За результатами дослідження встановлено, що використання тактильних посібників позитивно впливає на розвиток сенсорної сфери молодших школярів, зокрема зорового, слухового та тактильного сприйняття.

Ефективність засобів підтверджено підвищенням рівня сенсорного розвитку учнів з порушеннями зору. У перспективі передбачається адаптація цього підходу для інших категорій дітей із особливими освітніми потребами.

Ключові слова: сенсорний розвиток; учні з особливими освітніми потребами; молодші школярі; учні з порушеннями зору; засоби навчання для учнів з порушеннями зору; тактильні посібники.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти активно впроваджує інклюзію, що потребує адаптації навчального середовища для дітей із особливими освітніми потребами. Одним із ключових аспектів цієї адаптації є створення умов для розвитку сенсорної сфери, яка є базовою для навчання. Сенсорна сфера є основою для формування когнітивних навичок, розвитку мовлення, дрібної та загальної моторики. Порушення сенсорного сприйняття у

дітей із особливими освітніми потребами можуть призводити до труднощів у навчанні, зниження концентрації, комунікаційних бар'єрів і труднощів із соціалізацією. Тому актуальним є дослідження методів і засобів для підтримки сенсорного розвитку в умовах інклюзивної освіти.

Вивченню проблеми сенсорного розвитку дітей з особливими освітніми потребами присвячений ряд досліджень. Різні аспекти сенсорного розвитку дітей з особливими освітніми потребами розглядалися у роботах А. Колупаєвої і О. Таранченко (Колупаєва, Таранченко, 2019), Т. Костенко, О. Легкого (Костенко, Легкий, 2021; Костенко, 2020), А. Магомедової і А. Шестерової (Магомедова, Шестерова, 2013), М. Мотики і Е. Ларазенко (Мотика, Лазаренко, 2010), С. Федоренко (Федоренко, 2009) та ін. Попри значний інтерес до проблеми, дослідження сенсорного розвитку дітей із особливими освітніми потребами досі мають недостатній обсяг. Багато аспектів цього процесу, зокрема вплив сучасних технологій, сенсорних кімнат, адаптованих засобів навчання залишаються недослідженими або потребують подальшого вивчення.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання тактильних посібників як засобу сенсорного розвитку молодших школярів із особливими освітніми потребами (порушеннями зору).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сенсорний розвиток є основою для гармонійного розвитку дитини. Особливе значення це має для молодших школярів з особливими освітніми потребами, оскільки їхній сенсорний досвід часто є обмеженим або специфічним через певні порушення у розвитку.

Сенсорний розвиток – це процес формування і вдосконалення відчуттів та сприйняття через роботу аналізаторів (зорового, слухового, тактильного, нюхового, смакового) та рухового апарату. Він є основою для сприйняття світу, навчання та взаємодії з оточенням (Костенко, 2020).

Сенсорний розвиток відіграє ключову роль у формуванні цілісного сприйняття навколишньої дійсності, слугуючи основою для пізнання світу, яке починається з чуттєвого досвіду. Рівень сенсорного розвитку дітей значною мірою визначає успішність їхнього інтелектуального, фізичного та естетичного виховання, оскільки саме через сприйняття предметів і явищ розпочинається процес пізнання. Інші форми пізнавальної діяльності, такі як запам'ятовування, мислення та уява, ґрунтуються на образах сприйняття й є результатом їхньої обробки (Костенко, 2020, с. 31). Дослідниці Л.О. Магомедова і А.Є. Шестерова, зазначають, що сенсорний розвиток дитини полягає у вдосконаленні її сприйняття та формуванні уявлень про зовнішні характеристики предметів (зокрема, форму, колір, розмір, запах, смак, просторове положення тощо) і явища навколишнього світу. Вони також виділяють основні види сенсорних відчуттів, які відповідають роботі аналізаторів: зорові, слухові, тактильні, нюхові та смакові (Магомедова, Шестерова, 2013, с. 6).

Сенсорний розвиток, як процес формування відчуттів і сприйняття, потребує особливої уваги при аналізі його особливостей у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору. Відчуття є психічним процесом, який відображає у свідомості людини окремі елементи та властивості предметів чи явищ, що безпосередньо впливають на органи чуття. Цей процес лежить в основі складніших пізнавальних механізмів, передаючи інформацію про кольори, запахи та інші об'єктивні характеристики реальності. Оскільки властивості об'єктів тісно взаємопов'язані, то й відчуття людини також взаємозалежні, надаючи сенсорний матеріал для формування психічних образів (Костенко, 2020, с. 31).

У дітей з порушеннями зору процес відчуття має свою специфіку, яка проявляється у відхиленнях взаємодії між зоровим аналізатором та іншими сенсорними системами. Це негативно впливає на загальний сенсорний розвиток, ускладнює пізнавальну діяльність і практичну активність. Проте завдяки пластичності та динамізму сенсорної системи порушення зв'язків між аналізаторами не спричиняють незворотних змін у психічному розвитку дітей із вадами зору (Методика адаптивної фізич-

ної культури, 2023).

Для компенсації порушень зору у дітей важливим є активне залучення всіх органів чуття, оскільки взаємодія між аналізаторними системами сприяє підвищенню чутливості одного органу під впливом іншого. У своїх дослідженнях Б. Анан'єв (1966) акцентував увагу на явищі синестезії¹, за якого стимуляція одного аналізатора асоціативно викликає відчуття в іншій модальності. Своєю чергою Р. Натадзе (1976) характеризував синестезію як ефект фізіологічної природи, котрий на відміну від інших видів сенсорної взаємодії, спричиняє «експресивно зумовлену інтермодальність відчуттів». На це звертає увагу С.Е. Федоренко, зауважуючи, що відчуття одного виду можуть перетворюватися на відчуття іншого (Федоренко, 2009, с. 13).

Сучасні дослідження підтверджують, що втрату зорових функцій найчастіше компенсують слухові та тактильні аналізатори. У дітей із тяжкими порушеннями зору спостерігається підвищення слухової чутливості, оскільки слуховий аналізатор бере на себе значну частину функцій, пов'язаних із когнітивною діяльністю. Завдяки цьому діти з порушеннями зору здатні ефективно засвоїти знання і застосовувати їх у повсякденному житті.

Новим та ефективним засобом сенсорного розвитку молодших школярів із порушеннями зору можуть слугувати тактильні посібники. Це книги, виготовлені із мінімальним або повним уникненням використання технічних засобів, які передають інформацію через тактильні відчуття (Єфімова, 2014, с. 121). Тактильні книги є адаптованими версіями друкованих видань, у яких рельєфні зображення відтворюють основні характеристики об'єктів. Такі книги можуть містити рельєфні, аплікаційні, кольорові барельєфні або контурні ілюстрації, створені з різних матеріалів, текст, надрукований шрифтом Брайля чи великим шрифтом, а також об'ємні моделі, включно з іграшками, які виконують роль ілюстрацій (Мотика, Лазаренко, 2010).

Особливістю тактильних книг є використання різноманітних матеріалів, таких як тканина, дерево чи папір, для створення сторінок-об'ємних конструкцій. Об'єкти в таких книгах можуть бути закріплені за допомогою липучок, кнопок, гачків, блискавок, шнурків або гудзиків, що сприяє розвитку дрібної моторики. Крім того, для активації різних сенсорних каналів об'єкти можуть шарудіти, дзвеніти, видавати запахи, а також доповнюватися QR-кодами

¹ Як спільну координовану дію органів почуттів, яка забезпечує різнобічні відображення дійсності.

для інтерактивного використання (Єфімова, 2014, с. 125).

До тактильних книг для дітей із порушеннями зору висуваються певні вимоги. Зокрема:

1) сторінки мають бути приємними на дотик, з безпечними закругленими кутами;

2) книга повинна бути легкою, щоб дитина могла самостійно нею користуватися;

3) на сторінках не варто розміщувати надмірної кількості об'єктів, щоб дитина зосереджувалася на головному;

4) кольори ілюстрацій мають відповідати реальним відтінкам об'єктів, а фон і зображення – контрастувати за кольором і текстурою (Зорочкіна, Нічуговська, Зобенько, 2023);

Отже, тактильні книги є спеціалізованими навчальними посібниками, які дозволяють дітям із порушеннями зору компенсувати відсутність візуального сприйняття. Завдяки рельєфним зображенням, об'ємним моделям і додатковим сенсорним елементам (звуковим, текстурним), ці книги сприяють формуванню повноцінного уявлення про навколишній світ. Їхнє використання допомагає розвивати абстрактне мислення, сенсорні навички та мовлення, що є надзвичайно важливим для інтеграції дітей із вадами зору в суспільство та їх успішної реабілітації.

З метою перевірки ефективності використання тактильних посібників як засобу сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору нами був проведено педагогічний експеримент на базі комунального закладу «Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради». Експеримент проходив у 2 етапи: *констатувальний* (діагностика стану сенсорного розвитку молодших школярів) та *формувальний* (розробка і апробація засобів сенсорного розвитку молодших школярів із порушеннями зору та перевірка їх ефективності).

У рамках констатувального етапу дослідження були визначені критерії та показники рівнів сенсорного розвитку молодших школярів із порушеннями зору. Метою цього етапу було оцінити рівні сенсорного розвитку дітей зазначеної категорії. Для досягнення цієї мети були обрані діагностичні методики, що дозволяють оцінити як загальний рівень сенсорного розвитку, так і кожен із визначених критеріїв окремо.

Зважаючи на те, що сенсорний розвиток дитини передбачає вдосконалення її сприйняття та формування уявлень про зовнішні характеристики предметів, нами були визначені такі критерії сенсорного

розвитку дітей з порушеннями зору, що представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії сенсорного розвитку
молодших школярів

№	Критерій сенсорного розвитку	Опис
1	Уміння називати, розрізняти та використовувати кольори та їх відтінки	Здатність ідентифікувати та правильно використовувати основні кольори та їх відтінки.
2	Здатність використовувати геометричні еталони під час встановлення форми об'єктів, групуванні їх за формою	Уміння визначати форму об'єктів і класифікувати їх на основі геометричних характеристик.
3	Уміння порівнювати предмети за величиною, висотою, шириною, довжиною	Здатність проводити порівняння предметів за їх розмірами та просторовими параметрами.
4	Цілісне сприйняття предметного зображення на картинці	Уміння бачити загальний образ об'єкта на зображенні, сприймаючи його як єдине ціле.
5	Здатність розпізнавати різні матеріали на дотик, встановлювати з чого виготовлений той чи інший об'єкт	Здатність визначати текстуру матеріалу та ідентифікувати його склад за тактильними відчуттями.
6	Здатність розрізняти звуки навколишньої дійсності та локалізувати їх в просторі	Уміння розпізнавати джерела звуків та визначати їхнє розташування у просторі.
7	Уміння розрізняти та впізнавати різні запахи та смаки	Здатність ідентифікувати запахи та смаки, класифікувати їх як приємні чи неприємні.

На основі цих критеріїв було визначено три рівні сенсорного розвитку молодших школярів із порушеннями зору та відповідні показники для кожного з них (табл. 2).

Констатувальний етап педагогічного дослідження передбачав діагностику сенсорного розвитку учнів 1 класу (5 учнів, що мають слабозорість) на базі комунального закладу «Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради» за такими методиками: методика Л. А. Венгера «Групування іграшок», методика Є.А. Стребелевої «Скла-

дання розрізної картинки, дидактичні ігри «Розташуй дерева за висотою», «Впізнай звук» «Впізнай запах», «З'єднай за запахом», «Впізнай смак», «З'єднай за смаком».

Таблиця 2

Рівні сенсорного розвитку
молодших школярів

Рівень сенсорного розвитку	Показники
Високий	Дитина чітко розрізняє, називає та використовує кольори й їх відтінки. Знає та класифікує геометричні фігури. Використовує їх для визначення форми предметів. Порівнює предмети за кількістю, шириною, довжиною, висотою. Розрізняє й називає запахи та смаки. Діє самостійно, не потребує допомоги, проявляє ініціативу та виконує завдання в повному обсязі.
Середній	Дитина робить помилки при називанні кольорів і відтінків. Не завжди використовує геометричні фігури як еталони. Має труднощі при порівнянні предметів за кількістю, розмірами. Розрізняє запахи й смаки, але іноді не може їх точно ідентифікувати. Прагне діяти самостійно, але допускає помилки і потребує допомоги педагога. Виконує завдання на 50–80%.
Низький	Дитина погано орієнтується в кольорах і відтінках. Має труднощі з називанням геометричних фігур і не може визначити форму предметів за допомогою геометричних еталонів. При порівнянні предметів за розмірами виникають значні труднощі. Не всі запахи та смаки впізнаються і називаються. Потребує значної допомоги педагога. Завдання виконує менше 50%.

Загальні результати дослідження сенсорного розвитку учнів представлено у табл. 3.

За результатами діагностики сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору встановлено необхідність і розробці та апробації засобів сенсорного розвитку. Формувальний етап педагогічного експерименту здійснювався шляхом апробації тактильних посібників як засобу сенсорного розвитку молодших школярів із порушеннями зору.

Апробація передбачала проведення позакласних групових занять з сенсорного розвитку відповідно до розробленого тематичного плану з використанням пропонуванних завдань (вправ та ігор) до кожного тактильного посібника.

Таблиця 3

Результати діагностики
сенсорного розвитку молодших школярів
з порушеннями зору

Респондент	Смакове	Нюхове	Слухове	Тактильне	Зорове
К.	5	5	3	4	6
М.	6	5	3	4	6
Н.	5	6	2	4	4
А.	4	3	2	2	3
О.	4	4	1	2	3

примітки: високий рівень, середній рівень, низький рівень

Для цього у ході дослідження нами було розроблено тактильний посібник, що слугував засобом сенсорного розвитку молодших школярів із порушеннями зору. На нашу думку, саме застосування тактильних посібників в освітньому процесі сприятиме розвитку тактильного, зорового та слухового сприйняття. При створенні тактильного посібника були враховані індивідуальні та вікові особливості учнів 1 класу. Витримано допустиме зорове навантаження, враховано рекомендації офтальмологів та тифлопедагогів. Також тактильний посібник виготовлено з дотриманням норм безпеки: у книзі відсутні гострі, різучі, колючі предмети, отруйні матеріали; дотримана міцність кріплення деталей, їх довготривале використання, що виключає деформації сторінок в результаті тактильного використання.

З метою національно-патріотичного виховання учнів тема авторської тактильної книги мала назву «Національне вбрання» (рис. 1).

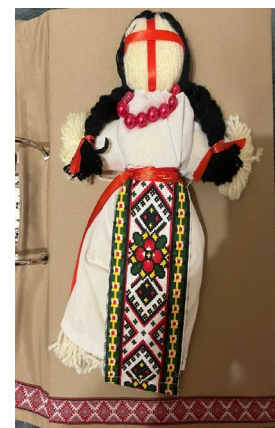
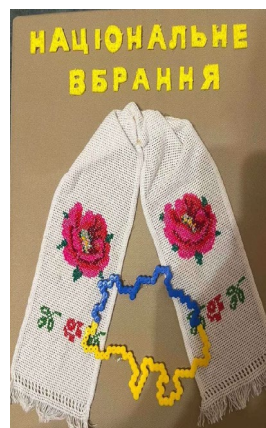

Рис. 1. Фрагменти тактильного посібника «Національне вбрання»

Також у ході занять було заплановано використання тактильних посібників з тем «Державні символи України», «Народні символи України». Відповідно до тематики тактильних книг розроблено тематичний план позакласних занять із сенсорного розвитку молодших школярів.

Запропоновані завдання до тактильних книг дозволяють організувати повноцінне розвитуке заняття, дотримуючись етапів роботи з тактильним посібником. У ході орієнтувально-дослідницької діяльності у дитини формуються навички обстеження предметів, розвиток умінь упізнавати і називати ознаки об'єктів, збагачення активного словника молодших школярів; вивчення побудови об'єкта, визначення просторового розміщення предметів та його елементів; опис загальної картини з характеристикою властивостей матеріалів; самостійне відтворення учнем предметного зображення предмета, зображеного у тактильному посібнику; читання та заучування вірша, або переказ тексту про досліджуваний предмет.

У процесі роботи з тактильною кригою учням пропонують дослідити книгу та відповісти на запитання вчителя, що полегшують цілісне сприйняття предмету, можливості його використання тощо. На етапі самостійного відтворення учнем предметного зображення, розміщеного у тактильній книзі, забезпечується шляхом перегляду відеоматеріалів, прослуховуванням аудіо-

запису про предмети, різними творчими завданнями (виготовлення аплікації, складання пазлів, малювання в нестандартній техніці). У вправах до посібників ми запропонуємо прослухати пісні про національні символи - віночок, переглянути відео про український національний одяг, намалювати гілки калини пальчиками. Останнім етапом є розучування коротких віршиків, складання оповідань відповідно до теми розвитукового заняття.

У ході формувального етапу педагогічного експерименту з використання тактильних посібників робота здійснювалась в таких напрямках:

1. Формування та розвиток уявлень про колір. Розвиток умінь називати, розрізняти кольори та відтінки різноманітних предметів. Під час занять у дітей вдосконалювались навички зорового виокремлення кольорів предметів, значна увага приділялась відтворенню кольорів.

2. Розвиток цілісного сприйняття зображення на картинці. Реалізація цього напрямку здійснювалось під час самостійного відтворення дитиною зображення предмету у тактильному посібнику.

3. Розвиток умінь розпізнавати матеріали на дотик, обстежувати предмети, встановлювати природу походження, надавати характеристики.

4. Розвиток уявлення про величину. Під час обстеження об'єктів тактильних книг і дидактичних ігор діти порівнювали предмети за величиною, висотою, шириною, довжиною.

Під час групових занять учні з інтересом працювали з тактильними посібниками, із задоволенням виконували запропоновані завдання. Після завершення групових занять було здійснено повторну діагностику з за тими ж методиками. Аналіз результатів показав підвищення рівнів сенсорного розвитку молодших школярів (табл. 4).

Таблиця 4

Результати повторної діагностики сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору

Респондент	Смакове	Смакове	Слухове	Тактильне	Зорове
К.	5	5	3	5	8
М.	6	5	3	5	7
Н.	5	6	2	5	5
А.	4	3	2	4	4
О.	4	4	2	3	3

примітки: високий рівень, середній рівень, низький рівень

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отримані результати дослідження свідчать про підвищення рівня сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору загалом й окремих видів відчуттів та сприйняття. І як наслідок це доводить ефективність розроблених тактильних посібників як засобів сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору. Проте проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми сенсорного розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами, адже засоби було впроваджено лише з молодшими школярами з порушеннями зору. Тому у подальшому виникає необхідність у впровадженні розроблених засобів сенсорного розвитку для дітей молодшого шкільного віку іншої категорії дітей з особливими освітніми потребами.

Список бібліографічних посилань

- Єфімова, 2014 – Єфімова, М. (2014). Проектування тактильних книг для дітей із вадами зору в Україні та за кордоном. *Традиції та інновації у вищій архітектурно-художній освіті*, 2: 121–123.
- Зорочкіна, Нічуговська, Зобенько, 2023 – Зорочкіна, Т., Нічуговська, А., Зобенько, Н. (2023). Тактильні посібники як засіб корекції сенсорного розвитку молодших школярів з порушеннями зору. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки* [Кропивницький], 5: 18–23.
- Зорочкіна, Зобенько, Гончарук, 2023 – Зорочкіна, Т., Зобенько, Н., Гончарук, В. (2023). Теоретико-методичні основи корекції сенсорного розвитку молодших школярів із особливими освітніми потребами. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки* [Кропивницький], 3: 239–243.
- Методика адаптивної фізичної культури, 2023 – Методика адаптивної фізичної культури для дітей з порушеннями зору. *Ужгородський національний університет*. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3396>
- Колупаєва, Таранченко, 2019 – Колупаєва, А.А., Таранченко, О.М. (2019). Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-метод. посібник. Харків: Ранок. 304 с.
- Костенко, Легкий, 2021 – Костенко, Т., Легкий, О. (2021). Психічне здоров'я дітей з порушеннями зору в контексті інформатизації освітнього простору. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 4: 1–27.
- Костенко, 2020 – Костенко, Т.М. (2020). Учні початкових класів із порушеннями зору: навчання та розвиток: навчально-методичний посібник. Харків: Ранок. 128 с.
- Магомедова, Шестерова, 2013 – Магомедова, Л.О., Шестерова, Л.Є. (2013). Роль сенсорних систем у розвитку координаційних здібностей дітей шкільного віку з вадами зору. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 2(35): 5–8.
- Мотика, Лазаренко, 2010 – Мотика, М.Т., Лазаренко, Е.Т. (2010). Тактильна книга: аналіз функцій, вимог, технологій виготовлення. *Квалілогія книги*, 2: 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kk_2010_2_12.
- Федоренко, 2009 – Федоренко, С.Е. (2009). Тифлодидактика: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 144 с.

References

- Yefimova, M. (2014). Designing tactile books for children with visual impairments in Ukraine and abroad. *Traditions and Innovations in Higher Architectural and Artistic Education*, 2: 121–123.
- Zorochkina, T., Nichugovska, L., Zobenko, N. (2023). Tactile aids as a means of correcting the sensory development of primary school students with visual impairments. *Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences* [Kropyvnytskyi], 5: 18–23.
- Zorochkina, T., Zobenko, N., Honcharuk, V. (2023). Theoretical and methodological foundations for correcting the sensory development of primary school students with special educational needs. *Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences* [Kropyvnytskyi], 3: 239–243.
- Methodology of adaptive physical education for children with visual impairment. *Uzhhorod National University*. Retrieved 10 May 2023, from <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3396>
- Kolupaeva, A.A., Taranchenko, O.M. (2019). Teaching children with special educational needs in an inclusive environment: a teaching and methodological manual. Kharkiv: Ranok. 304 p.
- Kostenko, T., Legkyi, O. (2021). Mental health of children with visual impairments in the context of informatization of the educational space. *Special child: education and upbringing*, 4: 1–27.
- Kostenko, T.M. (2020). *Primary school students with visual impairments: Learning and development: teaching guide*. Kharkiv: Ranok Publishing House, 128 p.
- Magomedova, L.O., & Shesterova, L.Ye. (2013). The role of sensory systems in the development of coordination abilities of school-age children with visual impairments. *Slobozhansky Scientific and Sports Bulletin*, 2(35): 5–8.
- Motyka, M.T., & Lazarenko, E.T. (2010). Tactile books: Analysis of functions, requirements, and manufacturing technology. *Qualilogy of the Book*, 2: 56–63. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kk_2010_2_12.
- Fedorenko, S.E. (2009). *Typhlodidactics: textbook for university students*. Kyiv: M.P. Drahomanov National Pedagogic University, 144 p.

ZOROCHKINA Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Head at the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

LYTVYN Inna

Ph.D in Pedagogy, senior lecturer at the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

ZAIIKA Alina

Student of the second (master's) level of higher education in the specialty 013 Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

TACTILE MANUALS AS A MEANS OF SENSORY DEVELOPMENT FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Summary. The modern education system is actively implementing inclusion, which requires adapting the learning environment for children with special educational needs. One of the key aspects of this adaptation is creat-

ing conditions for the development of the sensory sphere, which forms the foundation for learning. The sensory sphere is essential for developing cognitive skills, speech, fine and gross motor skills. Sensory perception disorders

in children with special educational needs can lead to learning difficulties, reduced concentration, communication barriers, and challenges in socialization. Therefore, researching methods and tools to support sensory development in inclusive education settings is highly relevant.

Aim of the Article. To theoretically substantiate and experimentally verify the effectiveness of using tactile manuals as a means of sensory development for younger schoolchildren with special educational needs (visual impairments).

Methods: Theoretical: study of scientific, methodological, psychological, pedagogical, and specialized literature on the research problem; Empirical: pedagogical experiment; Statistical: methods of mathematical statistics.

The study highlights the specific features of sensory development in younger schoolchildren with special educational needs. Tactile manuals are theoretically justified as a means of sensory development for younger schoolchildren with visual impairments.

The most noticeable improvements were observed in the aspects of sensory development targeted by developmental sessions using tactile manuals. After introducing these manuals, one student achieved a high level of sensory development, another reached an average level, and no students remained at a low level. The obtained results demonstrate an overall increase in the sensory development level of younger schoolchildren with visual impairments, along with improvements in specific types of sensations and perceptions. These findings confirm the effectiveness of the developed tactile manuals as a means of sensory development for this category of children.

Scientific Novelty of the Research Results. Expanded understanding of the specific features of sensory devel-

opment in younger schoolchildren with special educational needs; Developed original tools for the sensory development of younger schoolchildren with visual impairments; Advanced the implementation of sensory development tools for primary school-aged children with visual impairments.

Conclusions and Specific Recommendations. The results of the experiment confirmed the effectiveness of tactile manuals. They contributed to the improvement of students' sensory development, particularly in their ability to recognize shapes, colors, sizes, sounds, as well as tactile and olfactory characteristics of objects. Thus, integrating tactile manuals into the educational process of younger schoolchildren with visual impairments is appropriate and promotes the enhancement of sensory skills, which, in turn, increases the overall level of children's development, improves their adaptation, and enhances their quality of life.

However, this study does not exhaust all aspects of the problem of sensory development in younger schoolchildren with special educational needs, as the tools were implemented exclusively with younger schoolchildren with visual impairments. Therefore, future research should focus on applying the developed sensory development tools to other categories of children with special educational needs.

Keywords: sensory development; students with special educational needs; primary school students; students with visual impairments; educational tools for students with visual impairments; tactile manuals.

Одержано редакцією 30.11.2024
Прийнято до публікації 12.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-97-102>

 <https://orcid.org/0000-0003-4094-7744>

ШЕВЧУК Тамара

кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії і методик початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет
e-mail: 3638004@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-5284-0296>

КОСТОЛОВИЧ Тетяна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії і методик початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет
e-mail: tkostolovich@ukr.net

УДК 378.016:373. 3.0113-051 (045)

РОЛЬ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено роль лінгвістичних дисциплін (сучасної української мови з практикуванням, української мови (за професійним спрямуванням), основ культури та техніки мовлення, теорії і практики педагогічних комунікацій) у розвитку мовленнєвої креативності майбутніх учителів початкової школи.

На основі аналізу лінгводидактичної літератури дано визначення понять «креативності», «творчості» та «креативного мовлення».

Зауважено, що саме від компетентності, творчості особистості вчителя початкових класів залежить розвиток креативного мовлення учнів.

Зосереджено увагу на практичних заняттях кожної із зазначених дисциплін, що передбачають творчо-дослідницьку роботу над текстами усіх стилів та проведення аналізу як мовних явищ, так і мовних одиниць; характеристику мовних та мовленнєвих форм конкретних кон-

текстів; продукування текстів різноманітних видів; виконання творчих завдань, неоднозначне розв'язання яких потребує від студентів знаходження кількох можливих варіантів, обговорення варіативних методів виконання вправ; організація проблемних та дискусійних ситуацій, конструктивного діалогу, міжособистісних взаємин тощо, що сприяють розвиткові не тільки креативного мислення, але й креативного мовлення, загалом творчого підходу до самого процесу мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: лінгвістична дисципліна; креативність; креативне мовлення; творчість; контекст; мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема розвитку мовленнєвої креативності майбутніх учителів початкової освіти – особливо актуальна. Сучасне українське суспі-

льство потребує нового типу особистостей, які здатні творчо, нестандартно розв'язувати реальні насущні проблеми, самостійно приймаючи рішення та усвідомлено здійснюючи власний вибір, реагуючи на всі зміни, що відбуваються в тій чи іншій ситуації чи через певні обставини. Виховати таку особистість можна тільки в результаті систематичного й поступового, починаючи з початкової школи, формування креативного мислення, креативного мовлення, розвиваючи уяву та розумові й творчі здібності учнів. Велику роль у процесі становлення такої особистості відіграє творчий учитель початкової школи. Пріоритетним його завданням є не тільки забезпечення молодших школярів певною кількістю знань та сформованістю у них загальноосвітніх умінь і практичних навичок, але й насамперед організація процесу навчання із застосуванням педагогічних технологій, які б сприяли розвитку в учнів самостійності й креативності мислення, креативного мовлення – нестандартного висловлювання своїх думок. Виконати зазначене завдання педагог зможе тільки тоді, коли, крім теоретичних знань з мови, бездоганно володітиме мовою і мовленням, розумітиме тенденції й закономірності, що виявляються у сфері мовлення, сам буде креативною особистістю. Саме процес викладання дисциплін лінгвістичного циклу у ЗВО передбачає формування майбутнього вчителя як мовленнєвої креативної особистості. Під час вивчення мовно-мовленнєвих понять і явищ на лекційних та практичних заняттях з сучасної української мови з практикумом, української мови (за професійним спрямуванням), основ культури та техніки мовлення, теорії і практики педагогічних комунікацій, культури наукової української мови викладач прищеплює студентів думку, що вчителем має право бути лише той, хто сам постійно вчиться, тобто педагог формує і забезпечує перспективу самовдосконалення креативної особистості, її творчого зросту, інтелектуального розвитку. Від професійного, компетентного вчителя, його творчої активності залежить креативний розвиток молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ролі окремих дисциплін лінгвістичного циклу в формуванні мовленнєвої особистості присвячені розвідки багатьох дослідників: Кравцова І. висвітлює значимість предмета «Основи культури і техніки мовлення»; Г. Кузнецова – «Культура наукової мови»; Л. Мороз-Рекотова – «Культура мовлення та виразне читання», Н. Янчук – «Сучасна українська мова»; питання ділового мовлення розкривають П. Дудик, С. Єрмо-

ленко, Т. Коць. Загальні аспекти ролі лінгвістичних дисциплін висвітлювали В. Гончарук, В. Мельничайко, Л. Мацько, Н. Навальна, О. Семенов, Т. Симоненко., Н. Шульжук та ін. На розвиткові креативного (творчого) мовлення майбутніх учителів початкової освіти у процесі мовної підготовки акцентовано увагу в дослідженнях Ю. Бондар, О. Данилюк, К. Климова, І. Полякової, М. Рогачко-Островської та ін.

Мета статті – висвітлити роль лінгвістичних дисциплін у розвитку мовленнєвої креативності майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одне із найважливіших завдань викладачів лінгвістичних дисциплін на педагогічному факультеті у ЗВО – це формування в здобувачів вищої освіти не тільки компетентностей окремих навчальних предметів (сучасної української мови з практикумом, української мови (за професійним спрямуванням), основ культури та техніки мовлення, теорії і практики педагогічних комунікацій, культури наукової української мови), а й сприяння опануванню інтегральної системи, що містить універсальні знання, уміння та навички всіх зазначених дисциплін.

Зміст кожної лінгвістичної дисципліни, передбаченої освітніми програмами як першого (бакалаврського), так і для другого (магістерського) рівня вищої освіти, спрямовано на розвиток креативної особистості, у якій сформовані уміння невимусовно та аргументовано висловлювати думки, застосовуючи різноманітні засоби рідної мови та її виразні багатства, тобто вільно спілкуватися в будь-якій життєвій ситуації. Процес формування мовленнєвої креативності під час вивчення мовних дисциплін представляє певну систему, компонентами якої є сукупності пов'язаних між собою творчих можливостей, творчих процесів, рівень розвинених індивідуальних творчих здібностей та властивостей особистості, що реалізують творчу діяльність, яку можна змінювати, стимулюючи та спрямовуючи до певної мети.

Успішність педагогічної діяльності вчителя визначають за вмінням досконало, майстерно, креативно володіти словом, мовленнєвою культурою.

Креативне мовлення – вид зв'язного мовлення, оволодівши яким особистість у процесі інтелектуально-мовленнєвої активності та словесної творчості створює оригінальні сюжети та образи (Артемова, 2001).

М. Рогачко-Островська, конкретизуючи зазначене визначення, продовжує його і називає ще одну ознаку – продукування особистістю самобутніх мовних текстів,

серед них і вірші, і розповіді, і казки тощо, в яких за допомогою експресивної лексики, переносних значень слів, синонімів, фразеологізмів, прислів'їв, приказок, тобто засобів художнього слова особистість передає творчі сюжети, свої задуми, здібність до імпровізації під час мовленнєвої діяльності (Рогачко-Островська, 2020). Креативність – це здатність продукувати щось нове, незвичайне, оригінальне, що немає ні шаблонів, ні алгоритмів, а О. Лілік, яка спирається на дослідження Е. Фромма, акцентує увагу ще й на таких властивостях, як виявляти подив, знаходити нестандартні рішення в будь-яких ситуаціях (Лілік, 2023, с. 127).

О. Антонова зазначає, що українського аналога лексемі «креативність» не існує, хоча в буквальному перекладі слово «креативність» означає «творчість» (Антонова, 2012, с. 14). Деякі вчені (наприклад, К. Климова), вказуючи на спільну основу двох термінів пропонує «креативність» отождествляти з «творчістю», вважаючи їх абсолютними синонімами. В основі діяльності людини лежить творчість, і тільки тому вона може створити щось нове, цінне, суспільно значиме як для матеріального, так і духовного світу (Климова, 2009). Такої ж думки дотримуємося і ми.

Компонентами креативного підходу до освітнього процесу є творчий процес, творче середовище, які створюють емоційно-психологічну захищеність здобувачів початкової освіти, реалізують їхні творчі можливості, розвивають інтелектуальну діяльність (Вовчата, Байрамова, Чорна, 2022, с. 90).

Наш досвід роботи на педагогічному факультеті засвідчує, що до практичних занять необхідно добирати такі творчі завдання, неоднозначне розв'язання яких потребує від студентів знаходити кілька можливих варіантів, обговорювати методи їх виконання, дискутувати тощо, що сприяє розвитку не тільки креативного мислення, але й креативного мовлення, загалом творчого підходу до самого процесу мовленнєвої діяльності.

Наприклад, на практичних заняттях із сучасної української мови з практикумом пропонуємо студентам написання творів різних жанрів, але герой, предмет, явище тощо повинні буди спільними в усіх жанрових різновидах; створюючи нетипові ситуації, практикуємо виконання нестандартних завдань, групове обговорення креативних проєктів тощо; залучаємо майбутніх вчителів до творчих університетських та всеукраїнських мовних конкурсів.

Аналіз, зазначених вище аспектів, доводить, що здобувачі вищої освіти здатні сві-

домо сприймати тексти, запропоновані на заняттях як дидактичний матеріал, розуміючи не тільки їх зміст та ідею, а й художньо-естетичні особливості, що виявляються в умінні виділяти й усвідомлювати мовні засоби виразності, хоча складені власні творчі розповіді у більшості з них ще не зовсім досконалі. Студентам, особливо першого курсу, нелегко як усно, так і письмово викладати власні думки; це вони роблять часто автоматично, переказуючи сюжет чи повторюючи чужі слова, не використовуючи художніх засобів, неохоче виконують творчі вправи та завдання. Як засвідчують власні спостереження, у їхньому мовленні мало порівнянь, епітетів, метафор та ін. Це пояснюємо конкретністю їхнього мислення (за фактами, явищами та діями), а також тим, що потреба вживання означень часто не встигає за розвитком думки. Обмежене вживання прикметникових та інших форм, невміння використовувати їх багатозначність і синоніміку робить мовлення неемоційним, необразним, водночас ускладнює роботу над виробленням умінь створювати зв'язні висловлення. Усвідомлення кожного слова у формуванні думки, визначення свого ставлення до зображуваного є основою, що спрямовує пошук матеріалів, засобів для майбутнього твору. Саме на практичних заняттях із сучасної української мови з практикумом Для формування елементів креативного мовлення та творчого мислення викладач повинен працювати над побудовою цілеспрямованої системи розвитку мовлення студентів, удосконалення їхнього словника, розширення його експресивною лексикою тощо. На думку І. Онищенко, ефективними для розвитку креативного мовлення буде застосування у практиці викладання різних видів лекцій (проблемних, міжпредметних, лекцій-діалогів, лекцій-досліджень, інтегрованих тощо) (Онищенко, 2011). На дієвість трафаретних лекцій, методу «Кластер», «Інтерв'ю», ментальних карт, що впливають і на формування креативного мовлення студентів, й на розвиток їхньої загальної мовленнєвої культури вказує І. Полякова (Полякова, 2018, с. 159).

Під час вивчення курсу «Основи культури та техніки мовлення», пропонуємо студентам

1. Скласти скоромовки, лічилки, загадки за ілюстраціями. Правильно, відповідно до літературних норм вимовити їх. Уявити себе вчителем і навчити умовних учнів (студентів) вимовляти скоромовки й лічилки, загадувати загадки.

2. Написати власну казку за визначеним викладачем початком або кінцем, за малюнками тощо. У змісті казки використати

художні засоби (епітети, метафори, антитезу тощо), що нададуть казковим персонажам образності. Розповісти її так, щоб зацікавити слухачів.

3. Ви – вчитель 4 класу. Для розвитку креативного мовлення четвертокласників складіть систему завдань, побудованих на використанні образних засобів. Виконайте їх самі.

Вимовляння студентами скоромовок, лічилок, загадок, розповідання казок записуємо за допомогою смартфона або диктофона й аналізуємо мовлення майбутніх учителів, організовуючи роботу у парах, групах та мікрогрупах, що допомагає здобувачам вищої освіти комунікувати один з одним, обмінюючись думками і в результаті набувати мовленнєвого досвіду.

На заняттях з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» розкриваємо специфіку професійної діяльності вчителя початкової школи, яка неможлива без сформованості в нього мовної компетентності і високого рівня професійного мовлення. Педагог зобов'язаний володіти мовою так, щоб професійно викладати всі навчальні предмети, передбачені типовими освітніми програмами для учнів 1-4 класів, в основі кожного – система понять, явищ, фактів, образів тощо. Фахова діяльність вчителя початкових класів характеризується креативністю, оскільки вік школярів початкової школи найбільш сенситивний і потребує від учителя творчості у навчанні дітей, що не може бути без розвиненого креативного мовлення.

Завдання практичних занять спрямовані на формування культури ділового спілкування повсякденно-професійній та офіційно-діловій сферах, уміння створювати аргументовані тексти, складати тези, послідовно поєднувати власні висловлювання з попередньо сказаним, аргументовано коментувати власну думку, доводити правильність своїх суджень, робити логічні висновки, тобто оволодіння вміннями комунікативно виправдано користуватися засобами української мови. Під час проведення ділових ігор виробляємо навички організовувати дискусії, в процесі яких передбачувати мовленнєву поведінку співрозмовника; звертаємо увагу на вміння самопрезентувати себе – навчаємо складати портфоліо. Виконуючи вправи на редагування текстів або скалькованих конструкцій, звертаємо увагу й на вироблення в студентів грамотного, що відповідає літературним нормам, мовлення. Наприклад, відредагуйте такі словосполучення: *запобігти помилку, відкрий книжку, закрій зошит, переверни сторінку, підними руку, задай питання, підведи підсумок, зроби*

об'яву, ти припустився помилки, це виключення з правил, наступний урок, назви по імені, вірна відповідь, одне й те саме, підростаюче покоління, з одного боку, існуюча думка тощо.

Комунікативні уміння майбутніх вчителів початкової освіти формуємо під час викладання дисципліни «Теорія і практика педагогічних комунікацій». У майбутньому сьогоднішнім здобувачам вищої освіти доведеться комунікувати не тільки з учнями, але й з дирекцією школи, колегами, батьками школярів, громадськими організаціями тощо. Під час практичних занять студенти удосконалюють вміння логічно будувати текст, дотримуючись комунікативного завдання, виголошувати його, аргументовано відповідати на питання, налагоджувати з аудиторією контакти, володіти увагою слухачів, передбачати можливі розбіжності думок, попереджати конфлікти тощо.

За словами, К. Дмитренко, процес педагогічного спілкування – це один із особливих видів творчості (Дмитренко, 2012), який є основою усієї педагогічної діяльності вчителя і реалізується засобом креативного мовлення, комунікативно-мовленнєвих умінь (володіння мовним багатством української мови, нормами літературної мови, вміннями реалізовувати під час процесу педагогічної комунікації мовленнєві різновиди мови, застосовувати формули мовленнєвого етикету тощо).

Наведемо приклади завдань, які виконують студенти: 1) складають повідомлення («Яким повинен бути вчитель початкової школи XXI століття»), готують реферати («Формування креативного мовлення у лінгводидактичній літературі»), розробляють алгоритми розвитку креативного мовлення учня початкової школи (за вибором студента, для будь-якого класу), укладають методичні поради, як подолати труднощі, коли не можеш висловити власну думку тощо.

Описані вище завдання спрямовані на вироблення в майбутніх учителів навичок креативного мовлення під час спілкування, що важливо для конструктивного діалогу, дискусій та успішної взаємодії й розвитку міжособистісних взаємин.

У процесі зазначених занять у студентів формується досвід креативного мовлення, здобувач із пасивного «приймача знань», стає активним суб'єктом пізнання». Накопичений досвід він буде втілювати у майбутній педагогічній діяльності. Здобувачі вищої освіти повинні зрозуміти, що учням початкової школи важко засвоювати узагальнені знання насамперед через складність понять і через суперечність їх природи. Кожне поняття будується на чуттєвих, а

отже, конкретних одиничних образах: від цих образів потрібно абстрагуватися, щоб виділити суть і передати її уже в знайомому слові. Для розвитку креативного мовлення майбутніх учнів початкової школи сьогодишніми студентам необхідні й теоретичні знання й вироблені впродовж навчання в ЗВО практичні навички, щоб

1. Навчити молодших школярів життєво сприймати світ, бачити, відчувати багатство барв, форм, звуків рідної мови, визначати роль у цьому процесі слова.

2. Допомогти учням опанувати процеси і форми креативного мислення, переборюючи труднощі від найпростіших елементів пізнання – вміння бачити предмет, визначати його ознаки, порівнювати декілька мовних явищ, робити узагальнення до виконаного завдання тощо, до найскладніших – здатності усвідомлювати дійсність у зв'язках і відносинах, вироблених багатовіковим досвідом людства.

3. Розвинути уяву як основу творчої та мовленнєвої діяльності.

4. Втілити у слові, у зв'язному мовленні свої знання, спостереження, почуття, думки, використовуючи словникове багатство мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для розвитку мовленнєвої креативності майбутніх учителів початкової школи велику роль відіграє викладання дисциплін лінгвістичного циклу, що передбачає творчо-дослідницьку роботу над текстами усіх стилів та проведення аналізу як мовних явищ, так і мовних одиниць; характеристику мовних та мовленнєвих форм конкретних контекстів; продукування текстів різноманітних видів; виконання творчих завдань, неоднозначне розв'язання яких потребує від студентів знаходження кількох можливих варіантів, обговорення варіативних методів виконання вправ; організація проблемних та дискусійних ситуацій, конструктивного діалогу, міжособистісних взаємин тощо, – усе це сприяє розвитку креативного мислення й креативного мовлення, загалом творчого підходу до самого процесу мовленнєвої діяльності.

У подальших науково-методичних розвідках вважаємо за необхідне висвітлення комп'ютерних технологій для розвитку креативного мовлення здобувачів вищої початкової освіти.

Список бібліографічних посилань

Антонова, 2012 – Антонова, О. (2012). Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 14–41.

Артемова, 2001 – Артемова, О. (2001). Розвиток креативного мовлення молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Одеса. 20 с.

Бондар, 2022 – Бондар, Ю. (2022). Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування творчих умінь молодших школярів. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 1(17): 166–182.

Вовчаста, Байрамова, Чорна, 2022 – Вовчаста, Н., Байрамова, О., Чорна, Г. (2022). Розвиток навичок креативного мислення у здобувачів вищої освіти. *Український педагогічний журнал*, 1: 87–97.

Дмитренко, 2012 – Дмитренко, К.А. (2012). Сутність професійної комунікації у педагогічній освіті. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» [Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя]*, 7: 11–15.

Климова, 2009 – Климова, К.Я. (2009). Формування креативності майбутніх учителів засобами науково-дослідної роботи з української мови та методики її викладання у школі. *Студентські наукові дослідження з актуальних проблем лінгводидактики: матеріали студентсько-викладацького науково-методичного семінару*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка. С. 5–9.

Лілік, 2023 – Лілік, О.О. (2023). Формування креативності здобувачів вищої освіти (на матеріалі навчального курсу «Українська мова за професійним спрямуванням»). *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*, 2(11): 125–135.

Ноздрова, Бартенєва, 2023 – Ноздрова, О.П., Бартенєва, І.О. (2023). Підготовка майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти до створення креативного освітнього середовища. *Інноваційна педагогіка. Теорія і методика професійної освіти*, 58(2): 91–96.

Онищенко, 2011 – Онищенко, І.В. (2011). Культура педагогічного спілкування в контексті компетентнісної парадигми професійно-комунікативної підготовки вчителів початкових класів. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 6(2): 241–248.

Полякова, 2018 – Полякова, І.В. (2018). Формування професійної креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення лінгводидактичних дисциплін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах: зб. наук. праць*, 61(2): 157–161.

Рогачко-Островська – 2020. Рогачко-Островська М. (2020). Креативне мовлення майбутніх вихователів. *Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: міжнародний журнал* [Харбін: Харбінський інженерний університет], 3: 219–222. URL: <https://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10909>.

References

Antonova, O. (2012). The essence of the concept of creativity: problems and searches. In *Theoretical and applied aspects of the development of creative education in higher school: monograph*. Edited by O. A. Dubaseniuk. Zhytomyr: Publishing house of ZhSU named after I. Franko: P. 14–41 [in Ukr.].

Artemova, O. (2001). Development of creative speech of younger schoolchildren: Extended abstract of Ph.D thesis (theory and methodology of professional education). Odesa. 20 [in Ukr.].

Bondar, Yu. (2022). Features of training future primary school teachers for the formation of creative skills of younger schoolchildren. *Professionalism of the teacher: theoretical and methodological aspects*, 1(17): 166–182 [in Ukr.].

- Vovchasta, N., Bayramova, O., Chorna, G. (2022). Development of creative thinking skills in higher education students. *Ukrainian pedagogical journal*, 1: 87–97 [in Ukr.].
- Dmytrenko, K.A. (2012). The essence of professional communication in pedagogical education. *Scientific notes. Series «Psychological and pedagogical sciences»* [Nizhyn State University named after Mykola Gogol], 7: 11–15 [in Ukr.].
- Klymova, K.Ya. (2009). Formation of creativity of future teachers by means of scientific research work on the Ukrainian language and methods of its teaching at school. *Student scientific research on current problems of linguistic didactics: materials of the student-teacher scientific and methodological seminar*. Zhytomyr: Publishing House of the I. Franko State University. P. 5–9 [in Ukr.].
- Lilik, O.O. (2023). Formation of creativity of higher education applicants (based on the material of the educational course “Ukrainian language for professional orientation”). *Scientific Bulletin of the Siver Region. Series: Education. Social and behavioral sciences*, 2(11): 125–135 [in Ukr.].
- Nozdrova, O.P., Bartenieva, I.O. (2023). Preparation of future primary school teachers in higher education institutions for the creation of a creative educational environment. *Innovative pedagogy. Theory and methodology of professional education*, 58(2): 91–96 [in Ukr.].
- Onyshchenko, I.V. (2011). Culture of pedagogical communication in the context of the competence paradigm of professional and communicative training of primary school teachers. *Philological studies. Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 6(2): 241–248 [in Ukr.].
- Polyakova, I.V. (2018). Formation of professional creativity of future primary school teachers in the process of studying linguistic and didactic disciplines. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools. Collection of scientific works*, 61(2): 157–161 [in Ukr.].
- Rogachko-Ostrowska, M. (2020). Creative speech of future educators. *Current problems of philology and professional training of specialists in a multicultural space: International journal* [Harbin: Harbin Engineering University], 3: 219–222. Retrieved from <https://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10909> [in Ukr.].

SHEVCHUK Tamara

Ph.D in Philology, Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Rivne State University for the Humanities

KOSTOLOVYCH Tatiana

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Rivne State University for the Humanities

THE ROLE OF LINGUISTIC DISCIPLINES IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH CREATIVITY OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Summary. Introduction. The content of each linguistic discipline, provided for by educational programs for both the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education, is aimed at the development of a creative personality, who has the skills to express thoughts naturally and in an argumentative manner, using various means of the native language and its expressive wealth, that is, to communicate freely in any life situation. The process of forming speech creativity during the study of language disciplines represents a certain system, the components of which are sets of interconnected creative opportunities, creative processes, the level of developed individual creative abilities and personality traits that implement creative activity, which can be changed, stimulated and directed towards a certain goal.

Analysis of publications. The role of individual disciplines of the linguistic cycle in the formation of a speech personality is the subject of research by many researchers: I. Kravtsova highlights the significance of the subject «Fundamentals of Culture and Techniques of Speech»; G. Kuznetsova – «Culture of Scientific Language»; L. Moroz – Rekotova – «Culture of Speech and Expressive Reading», N. Yanchuk – «Modern Ukrainian Language»; issues of business speech are revealed by P. Dudyk, S. Yermolenko, T. Kots. General aspects of the role of linguistic disciplines were highlighted by V. Goncharuk, V. Melnychayko, Matsko L., Navalna N., Semenog O., Symonenko T., Shulzhuk N., and others. The development of creative speech of future primary school teachers in the process of language training is emphasized in the studies of Yu. Bondar, O. Danylyuk, K. Klymova, I. Polyakova, M. Rogachko – Ostrowska, and others.

Purpose. The purpose of the article is to highlight the role of linguistic disciplines in the development of speech creativity of future primary school teachers.

Methods. The methods of analysis, synthesis, comparison and abstraction are used in the article.

Results. In the process of students' speech activity in lectures and practical classes of linguistic disciplines, the experience of creative speech is formed; the student from a passive «receiver of knowledge becomes an active subject of cognition». He will introduce the accumulated experience in future pedagogical activity: he will help master the processes and forms of creative thinking, overcoming difficulties from the simplest elements of cognition – the ability to see an object, determine its features, compare several linguistic phenomena, make generalizations to the completed task, etc., to the most complex – the ability to realize reality in the connections and relationships developed by the centuries – old experience of mankind; he will develop imagination as the basis of creative and speech activity; will embody in words, in coherent speech their knowledge, observations, feelings, thoughts, using the vocabulary of the language and communicate freely in the Ukrainian language.

Conclusions. For the development of speech creativity of future primary school teachers, a major role is played by teaching the disciplines of the linguistic cycle, which involves creative and research work on texts of all styles and conducting an analysis of both speech phenomena and speech units; characterizing speech and speech forms of specific contexts; producing texts of various types; performing creative tasks, the unambiguous solution of which requires students to find several possible options, discuss variable methods of performing exercises; organizing problem and discussion situations, constructive dialogue, interpersonal relationships, etc. – all this contributes to the development of creative thinking and creative speech, in general, a creative approach to the process of speech activity itself.

Keywords: linguistic discipline; creativity; creative speech; creativity; context; speech activity.

Одержано редакцією 08.11.2024
Прийнято до публікації 25.11.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-103-109>

 <https://orcid.org/0000-0003-2999-9180>

ВОРНИК Марія

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка катедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

e-mail: m.vornyk@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-2111-5275>

БІНИЦЬКА Катерина

докторка педагогічних наук, професорка, професорка катедри педагогіки
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

e-mail: rfn.yz87@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-2565-2526>

ГЛУШОК Людмила

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка катедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

e-mail: liudmyla_glushok@ukr.net

УДК 378.147.018.43:355.23(045)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

У статті розкрито актуальність професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації змішаного навчання англійської мови в умовах Нової української школи.

Розкрито значення і сутність професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті організації змішаного навчання англійської мови.

Акцентовано увагу та розкриття змістового наповнення поняття «змішаного навчання» у контексті формальної, неформальної та інформальної освіти. Реалії Нової української школи орієнтують майбутніх учителів початкової школи на формування іншомовної компетентності учнів. Це підкреслено ключовими рекомендаціями Закону України «Про освіту», Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти упродовж життя, де визначено «здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами».

Ключові слова: професійна підготовка; змішане навчання; формальна, неформальна, інформальна освіта; навчання англійської мови; майбутні учителі початкової школи; Нова українська школа.

Постановка проблеми. Запровадження концепції Нової української школи обумовлює формування професійних компетентностей майбутніх учителів. Серед зазначених компетентностей провідне місце посідає формування іншомовної компетентності молодших школярів. У ранньому шкільному віці сприятливе сприйняття іноземної (англійської) мови обумовлено в силу їх вікових та психологічних особливостей. Як свідчить практика роботи учителів англійської мови у початковій школі, молодші школярі спроможні на достатньому рівні засвоювати лексичні і словникові норми англійської мови. Запровадження змішано-

го офлайн, онлайн, дистанційного навчання у формальній освіті з поєднанням із неформальною та інформальною освітою зумовлено сучасним воєнним станом, в якому перебуває сьогодні Україна у зв'язку із російською агресією. Тому запровадження змішаного навчання іноземної (англійської) мови є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи з різних аспектів досліджувалася вітчизняними науковцями (О. Бабакіна, В. Бондар, В. Вітюк, О. Голік, А. Дрокіна, Г. Дудчак, В. Желанова, Н. Казакова, Л. Коваль, О. Комар, Л. Лісіна, Н. Наumenко, О. Павлик, О. Попова, О. Савченко, І. Толмачова, І. Шапошнікова, О. Шквир, О. Ярошинська та ін.).

Проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів до організації змішаного навчання іноземної мови та окремі її аспекти були у полі наукових розвідок багатьох дослідників (Л. Андрейко, В. Баркасі, О. Безверха, О. Безлюдний, В. Безлюдна, Н. Бурмакіна, Н. Годованець, І. Денисенко, О. Зубенко, О. Кучерявий, А. Малихін, Т. Марчій-Дмитраш, О. Пехота, А. Попова, Ю. Скарлупіна, А. Тарасюк, Т. Філіпп'єва, І. Шевченко та ін.).

Мета дослідження. Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми формування професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації змішаного навчання англійської мови в умовах Нової української школи. Завдання: вивчити стан дослідженості проблеми; визначити категоріальний апарат дослідження; розкрити важливість професійної підготовки майбутніх учителів

початкових класів до організації змішаного навчання англійської мови в умовах Нової української школи.

Методи дослідження. У ході дослідження було використано метод педагогічного аналізу, який передбачав вивчення результатів наукових пошуків вітчизняних вчених щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації змішаного навчання англійської мови в умовах Нової української школи, які доцільно буде використати для досягнення ефективного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу.

Перелік компетентностей, визначених концепцією Нової української школи, яких набуватимуть учні, на сьогодні закріплено законом «Про освіту» і створено з урахуванням «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (від 18.12.2006 р.). Провідною концепцією визначено «здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами» (Нова українська школа, 2016).

Як справедливо зазначають О. Комар, Т. Грітченко, О. Кравчук «... головною дійовою особою усіх перетворень у системі освіти є учитель. Процеси кардинальних змін школи і суспільства вимагають від учителя переорієнтації його свідомості на гуманістичні цінності, адекватні характеру творчої (інноваційної) педагогічної діяльності» (Комар, Грітченко, Кравчук та ін., 2020, с. 4).

Завданням сучасного вчителя, на думку Ю. Скробахи, – «спонукати учнів до розвитку їх творчого потенціалу, забезпечити необхідні умови для того, щоб кожен школяр міг реалізувати себе, свої індивідуальні здібності, свої схильності та інтереси» (Скробаха, 2021, с. 170).

У процесі фахової підготовки майбутнього учителя важливе місце посідає формування їх професійної компетентності. Т. Марчій-Дмитраш щодо підготовки майбутнього учителя іноземної мови у початковій школі, зазначає, що «орієнтація на особистість майбутнього педагога, розвиток його творчого потенціалу, оволодіння професійною культурою, професійно-орієнтований розвиток іншомовної мовленнєвої компетенції студентів... дозволить сформувати готовність до роботи в початковій школі» (Марчій-Дмитраш, 2017, с. 94).

О. Бігич, досліджуючи проблеми іншомовної освіти молодших школярів, відмічає у цьому контексті такі сучасні тенденції: «орієнтація навчально-виховного процесу на особистість молодшого школяра; інтег-

роване навчання іноземної мови на основі міжпредметних зв'язків; білінгвальна освіта молодших школярів засобами рідної й іноземної мов та рідної й іншомовної культур; освітня автономія молодшого школяра» (Бігич, 2004, с. 23).

На сьогодні умови воєнного стану вимагають запровадження як очної, так і дистанційної форм навчання, зокрема іноземної мови, тобто змішаного навчання. Як зазначає Н. Годованець «... технологія змішаного навчання стає найбільш затребуваною і ефективною при вивченні іноземної мови, оскільки вона, з одного боку, дозволяє максимально продуктивно організувати час викладача і окремо взятого студента, а з іншого боку, робить процес вивчення мови захоплюючим і доступним» (Годованець, 2014, с. 66).

Науковці Оксана Зубенко, Оксана Столяренко, Олена Столяренко, аналізуючи новітні методи викладання іноземних мов у закладах вищої освіти, зазначають, що «... викладання іноземної мови під час використання дистанційного компонента в процесі змішаного навчання приносить значну користь, адже викладачі отримують інструмент із великим потенціалом. На результат навчання, однак, впливає наявність комп'ютерної грамотності викладачів, умінь підготувати необхідні матеріали, підібрати цікавий зміст, правильно використовувати чинні програми» (Зубенко, Столяренко, Ок., Столяренко, Ол., 2021, с. 274).

Враховуючи це, на сьогодні проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів до навчання іноземної мови в умовах змішаного навчання є актуальною і своєчасною.

Поряд із організацією денної форми навчання впроваджується використання різновиду дистанційної форми – змішаного навчання (blended learning). Науковці розглядають організацію змішаного навчання як ефективне поєднання двох або більше способів, форм і методів навчання, зокрема, очного та дистанційного; формального, неформального та інформального; синхронного та асинхронного. При цьому належне місце відводиться самоосвітній діяльності майбутніх учителів початкової школи, що сприяє формуванню їх позитивної мотивації до навчання.

У Рекомендаціях МОН України щодо впровадження змішаного навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти зазначено, що «... дистанційні (або онлайн) технології є основою для взаємодії суб'єктів освітнього процесу як у змішаному навчанні, так і в дистанційному. В дистанційному навчанні опосередкована взаємодія

суб'єктів засобами онлайн-технологій є визначальною. Такий вид навчання визначено Законом України «Про освіту» як окрему форму здобуття освіти – дистанційну. Змішане навчання є підходом, педагогічною й технологічною моделлю, методикою, що поруч із онлайн-технологіями спирається також і на безпосередню взаємодію між студентами та викладачами в аудиторії» (Рекомендації МОН України, 2020, с. 22).

Як зазначає Н. Бурмакіна «... змішане навчання відбувається шляхом комбінації аудиторних занять і роботи в цифровому освітньому середовищі. Очне навчання передбачає фізичну присутність викладача й студентів в аудиторії. Цифрове навчальне середовище пропонує синхронний або асинхронний характер роботи. Синхронний характер – це співпраця в режимі реального часу, тобто учасники навчального процесу знаходяться в онлайн-режимі одночасно. Асинхронний характер не має часового обмеження або вимоги до місця виконання завдань» (Бурмакіна, 2020, с. 238).

Л.М. Попова розглядає іншомовну складову у підготовці майбутніх учителів як формування лінгвістичної, когнітивної, граматичної і соціальної компетентності, акцентуючи, що «... соціальна компетентність досліджує два аспекти, а саме: соціокультурний аспект (знання соціальних і культурних особливостей країни, мова якої вивчається) і соціолінгвістичний аспект (здатність розуміти та продукувати словосполучення та речення з такою формою та таким значенням, які відповідають певному соціолінгвістичному контексту)» (Попова, 2020, с. 141).

Складовими змішаного навчання здобувачів вищої освіти є поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти та їх самоосвітньої діяльності.

Формальна освіта здобувається відповідно до освітньо-професійних програм закладів вищої освіти і передбачає досягнення заздалегідь визначених результатів навчання. Вона сприяє розширенню й доповненню знань з фаху, методики викладання предмету, які отримує майбутній учитель.

Формами формальної освіти є очна форма (лекційні, практичні заняття, семінари, контрольні заходи тощо), дистанційна форма (онлайніві заняття), очно-дистанційна форма (поєднання очної та дистанційної форм навчання). Ці форми є структурованими та офіційно організовані в освітньому процесі, які відбуваються в межах закладів вищої освіти, на основі затверджених освітньо-професійних програм і галузевих стандартів. Вони передба-

чають чітко визначену структуру, мету, методи, засоби, прийоми та оцінювання результатів.

Майбутні вчителі англійської мови отримують базову підготовку з педагогіки, психології, лінгвістики та методики викладання. Програма охоплює вивчення теорії мови, практичні заняття з англійської мови, а також методики викладання іноземних мов в початковій школі.

Основними навчальними дисциплінами є лексикологія та граматики англійської мови, психолінгвістика, основи методики викладання іноземних мов, методика навчання молодших школярів, педагогічна практика тощо. Студенти проходять обов'язкові педагогічні практики у школах під керівництвом досвідчених педагогів, де вони набувають досвіду в організації та проведенні уроків англійської мови, розробці методичних матеріалів, а також працюють безпосередньо з учнями.

У процесі навчання студенти можуть працювати над педагогічними проєктами, які включають: розробку та апробацію нових методичних матеріалів для навчання англійської мови, проведення досліджень щодо ефективності різних методик навчання в початковій школі.

Важливою частиною формальної освіти майбутніх учителів англійської мови у початковій школі є заліки та екзамени з англійської мови та літератури, методики викладання англійської мови у початковій школі та інших предметів. Підсумковою частиною формальної освіти є проведення підсумкової кваліфікаційної атестації для підтвердження професійного рівня майбутніх учителів.

Таким чином, формальна освіта для майбутніх учителів англійської мови в початковій школі забезпечує ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку, яка необхідна для ефективного викладання. Вона охоплює не лише мовні та педагогічні дисципліни, а й різноманітні форми практичного навчання, що дозволяють студентам набутися досвіду роботи з дітьми та освоїти найкращі методи викладання.

Неформальна освіта здобувається, зазвичай, за освітньо-професійними програмами закладів вищої освіти і не передбачає присудження освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися для майбутніх учителів присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Ця освіта допомагає швидко і вчасно отримати необхідні знання відповідно до потреб, відіграє важливу роль у формуванні професійних компетентностей майбутніх учителів англійської мови у початковій школі. Вона дозволяє не лише розширити академічні знання, а й

сприяти розвитку практичних навичок та творчих здібностей.

Формами неформальної освіти є очна і дистанційна форми (тренінги, вебінари, мовні курси, тематичні воркшопи, майстер-класи, конференції, семінари, волонтерська діяльність тощо).

Мовні курси та тренінги. Поглиблене вивчення англійської мови за допомогою різноманітних мовних курсів, які надають можливість покращити навички аудіювання, говоріння, читання та письма. Це можуть бути як традиційні мовні курси, так і онлайн-курси, на яких можна вивчати мову через інтерактивні матеріали.

Тематичні воркшопи та семінари. Регулярне відвідування семінарів і воркшопів, організованих для вчителів англійської мови, дозволяє дізнатися про нові методи ви викладання, інноваційні технології в освіті та сучасні підходи до навчання дітей. Важливо також, щоб воркшопи включали практичні заняття, які дозволяють застосовувати отримані знання на практиці.

Волонтерська діяльність. Участь у волонтерських програмах, освітніх хабах, де студенти можуть викладати англійську мову дітям або дорослим (зокрема, для внутрішньо переміщених осіб), дозволяє набувати практичного досвіду в реальних умовах, що допомагає розвивати навички спілкування, організації занять та адаптації до потреб слухачів.

Використання інтерактивних онлайн-платформ, або специфічних педагогічних ресурсів, тренінгів з використанням новітніх технологій для вчителів англійської мови дає змогу не тільки удосконалити мову, а й освоїти інструменти для викладання, які можна застосувати у роботі з учнями.

Обмін досвідом з колегами та спільнотою. Залучення до професійних спільнот вчителів, участь у форумах або групах у соціальних мережах, де обговорюються нові методики, підходи та матеріали для викладання. Обмін досвідом з іншими викладачами сприяє розвитку творчого підходу та знаходженню ефективних рішень у навчанні.

Майстер-класи з творчих методик навчання. Майбутні вчителі англійської мови можуть брати участь у майстер-класах, присвячених використанню ігор, театралізацій, музики та інших творчих методик для ефективного навчання учнів у початковій школі. Це дозволяє урізноманітнити уроки та зробити їх цікавими для учнів.

Робота в групах та командні проекти. Залучення студентів до групових проектів, де вони розробляють навчальні матеріали, презентації або організовують уроки англійської мови. Це дозволяє розвивати на-

вички публічного виступу, креативність, критичне мислення, що значно підвищує ефективність роботи з учнями.

В рамках формальної освіти важливим елементом є участь у наукових конференціях, семінарах для майбутніх вчителів англійської мови. Це дозволяє студентам не лише обговорювати новітні тенденції в методиці викладання, а й обмінюватися досвідом з іншими учасниками наукових заходів.

Інформальна освіта передбачає самоорганізацію майбутніх учителів щодо здобуття ними певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, сім'єю чи дозвіллям, відбувається поза класами та офіційними освітніми закладами. Ця навчальна діяльність не обов'язково є цілеспрямованою та структурованою, не фіксується документально, але сприяє розширенню професійних знань та умінь і є однією з ключових компетентностей особистості.

Формами інформальної освіти є одноразові лекції, відеоуроки, медіа-консультації, спілкування у сім'ї, з колегами, читання спеціалізованих журналів, телебачення, Інтернет, відео, незаплановані випадкові бесіди.

Самоосвітня діяльність. Майбутні вчителі можуть самостійно працювати над покращенням своїх мовних та педагогічних навичок, використовуючи різноманітні джерела: читання літератури (книги, статті, журнали з методики викладання англійської мови, сучасних тенденцій у педагогіці); онлайн-ресурси (участь у блогах, форумах та соціальних мережах для вчителів, де обговорюються питання методики, дидактики та інтерактивних методів); слухання подкастів та вебінарів (створення вчителями і спеціалістами з педагогіки матеріалів для освітян, які можуть допомогти вчителям освоїти нові підходи та методи).

Мовне занурення (Language immersion), яке полягає в зануренні у мовне середовище, де англійська мова є основною мовою спілкування (обмін досвідом із носіями мови через онлайн-комунікацію, участь у міжнародних конференціях, де англійська мова є основною мовою); практика спілкування з носіями мови в повсякденному житті (участь у клубах, гуртках, зустрічах або чатах для практики англійської мови).

Волонтерство та соціальні проекти. Залучення студентів до соціальних проектів, де можна працювати з дітьми або дорослими на волонтерських засадах, що допомагає студентам практикувати свої знання англійської мови та розвивати педагогічні навички (викладання англійської мови ді-

тям у школах, дитячих центрах; організація мовних клубів для дітей, де вони можуть спілкуватися та практикувати англійську мову в неформальній обстановці).

Ігрові методи навчання. Ігри є однією з найпоширеніших форм інформальної освіти. Для майбутніх учителів англійської мови це може включати: інтерактивні ігри (використання мовних ігор для вдосконалення мовних навичок, як у класі, так і в позакласній діяльності); рольові ігри (залучення студентів до розігрування сценок, що допомагають розвивати комунікативні навички на англійській мові); мовні турніри (організація невеликих конкурсів чи змагань на знання мови, що дозволяє не лише вдосконалити навички, але й створити дух здорової конкуренції).

Використання соціальних мереж та онлайн-груп в онлайн-просторі: професійні групи та форуми для вчителів англійської мови (обговорення нових методів та підходів до викладання); YouTube-канали (перегляд відеоуроків, лекцій та вебінарів, що дають можливість отримати нові знання від практиків); проходження онлайн-курсів на платформах, де викладаються курси з методики викладання англійської мови.

Неформальні обговорення та обмін досвідом, на яких обговорюються актуальні питання викладання англійської мови, нові методи та підходи (спільні зустрічі в навчальних закладах або поза ними; участь у неформальних групах або клубах для вчителів, де можна поділитися досвідом, отримати нові ідеї для роботи з учнями).

Творчі та культурні заходи: перегляд фільмів, театральних вистав або участь у літературних вечорах на англійській мові, що дозволяє студентам не лише практикувати мову, а й розвивати культурну компетентність.

Таким чином, інформальна освіта для майбутніх учителів англійської мови у початковій школі є важливою складовою їхнього професійного розвитку. Вона сприяє формуванню практичних навичок, творчого підходу та здатності адаптуватися до нових умов і викликів у сфері освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, змішане навчання поєднує традиційні методи викладання та сучасні технології, що дозволяє створити більш гнучке і адаптивне середовище для навчання. Для учнів початкової школи це дозволяє поєднувати особисте спілкування з учителем і використовувати електронні ресурси, що сприятиме кращому засвоєнню англійської мови.

Використання онлайн-ресурсів та платформ для навчання англійської мови розвиває у майбутніх учителів цифрові компе-

тентності, що є важливим аспектом сучасної педагогічної практики. Вчителі початкової школи повинні бути готові до інтеграції технологій в освітній процес для забезпечення доступу до якісного навчання.

Змішане навчання дозволяє індивідуалізувати процес навчання, оскільки учні можуть працювати з матеріалами в темпі, який відповідає їхнім можливостям і потребам. Онлайн-навчання дає можливість самостійного вивчення матеріалу, а офлайн-заняття допомагають у практичному закріпленні знань.

В умовах змішаного навчання роль вчителя змінюється до ролі фасилітатора, а не лише носія інформації. Вчителі повинні бути готовими працювати як із традиційними методами, так і з новими технологіями.

Впровадження змішаного навчання потребує активної підтримки з боку батьків. Важливо, щоб батьки були ознайомлені з використанням онлайн-ресурсів та інструментів для підтримки навчального процесу вдома.

Одним із головних викликів є недостатня технологічна підготовка вчителів. Для успішного впровадження змішаного навчання необхідно провести додаткові тренінги, вебінари для педагогів, щоб вони могли ефективно застосовувати онлайн-інструменти.

Змішане навчання дозволяє використовувати різноманітні інтерактивні методи, які можуть підвищити мотивацію учнів до вивчення англійської мови. Завдяки інтерактивним платформам учні можуть зацікавитися процесом навчання, що є важливим для ефективного засвоєння матеріалу.

Змішане навчання має великий потенціал для розвитку. Поступово воно може стати важливою частиною освітнього процесу, оскільки дозволяє поєднувати кращі аспекти традиційного та сучасного навчання, сприяючи створенню більш інклюзивного, доступного і ефективного середовища для навчання англійської мови в початковій школі.

Отже, змішане навчання є перспективним підходом для навчання англійської мови в початковій школі, що забезпечує розвиток у майбутніх учителів необхідних професійних компетентностей для ефективного використання технологій в освітньому процесі та підтримки учнів на всіх етапах їхнього навчання.

Список бібліографічних посилань:

- Бігич, 2004 – Бігич, О.Б. (2004). Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: монографія. Київ: Вид. центр КНАУ.
Бурмакіна, 2020 – Бурмакіна, Н (2020). Досвід застосування технології змішаного навчання при формуванні іншомовної комунікативної компетентності студентів. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 34(1): 237–241.

- Годованець, 2014 – Годованець, Н.І. (2014). Особливості змішаного методу навчання іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 5: 66–70.
- Зубенко, Столярченко, Ок., Столярченко, Ол., 2021 – Зубенко, О., Столярченко, Оксана, Столярченко, Олена. (2021). Новітні методи викладання іноземних мов у закладах вищої освіти: виклики дистанційного та змішаного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 43(1): 271–276.
- Комар, Грітченко, Кравчук та ін., 2020 – Комар, О.А., Грітченко, Т.Я., & Кравчук, О.В. та ін. (2020). Інноваційні процеси в освіті: від новаторського руху вчителів до інновацій у підготовці педагогічних кадрів: монографія. Умань: Візаві.
- Марчій-Дмитраш, 2017 – Марчій-Дмитраш, Т.М. (2017). Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови початкової школи: стан і перспективи. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*: Матеріали всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., Бердянськ. С. 94–96.
- Нова українська школа (2016): концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Попова, 2020 – Попова, Л.М. (2020). Формування готовності майбутніх учителів до іншомовної комунікації за умов змішаного навчання в початковій школі. *Інноваційна педагогіка*, 27: 138–142.
- Рекомендації МОН України щодо впровадження змішаного навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти. (2020). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/rekomendatsii-shchodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladakh-fakhovoi-peredvishchoi-ta-vishchoi-osviti>.
- Скробаха, 2012 – Скробаха, Ю. (2012). Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів на уроках англійської мови: теоретичні аспекти. *Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти*: Матеріали II всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (Бердянськ, 25–26 лист. 2021 р.). Бердянськ: БДПУ. С. 170–172.
- References:**
- Bihych, 2004 – Bihych, O. B. (2004). Methodological education of a future primary school foreign language teacher: monograph. Kyiv: Publisher Center KNAU. [in Ukr].
- Burmakina, 2020 – Burmakina, N. (2020). Experience in applying blended learning technology in the formation of foreign language communicative competence of students. *Current issues in the humanities*, 34(1): 237–241 [in Ukr].
- Hodovanets, 2014 – Hodovanets, N.I. (2014). Peculiarities of the mixed method of teaching a foreign language. *Bulletin of the Ivan Franko Zhytomyr State University*, 5: 66–70 [in Ukr].
- Zubenko, Stolyarenko, Ok., Stolyarenko, Ol., 2021 – Zubenko, O., Stolyarenko, Oksana, Stolyarenko, Olena. (2021). New methods of teaching foreign languages in higher education institutions: challenges of distance and blended learning. *Current issues in the humanities*, 43(1): 271–276 [in Ukr].
- Komar, Hritchenko, Kravchuk ta in., 2020 – Komar, O.A., Hritchenko, T.Ya., Kravchuk, O.V. ta in. (2020). Innovative processes in education: from the innovative movement of teachers to innovations in the training of pedagogical personnel: monograph. Uman: Vizavi [in Ukr].
- Marchii-Dmytrash, 2017 – Marchii-Dmytrash, T. M. (2017). Professional training of future teachers of a foreign language in primary school: status and prospects. *Training of future teachers in the context of standardization of primary education*: Materials of the All-Ukrainian scientific and practical online conference, Berdyansk [in Ukr].
- New Ukrainian School (2016): conceptual principles of secondary school reform. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukr].
- Popova, 2020 – Popova, L.M. (2020). Formation of readiness of future teachers for foreign language communication under conditions of blended learning in primary school. *Innovative Pedagogy*, 27: 138–142 [in Ukr].
- Recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the implementation of blended learning in institutions of professional pre-higher and higher education. (2020). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/rekomendatsii-shchodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladakh-fakhovoi-peredvishchoi-ta-vishchoi-osviti> [in Ukr].
- Skrobakha, 2012 – Skrobakha, Yu. (2012). Development of creative abilities of primary school students in English lessons: theoretical aspects. *Psychological and pedagogical support of professional growth of the individual in the system of continuous professional education*: Materials of the II All-Ukrainian scientific and practical Internet conference with international participation (Berdyansk, November 25–26, 2021). Berdyansk: BSPU. Pp. 170–172 [in Ukr].

VORNYK Mariia

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at Department of Foreign Languages
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

BINYTSKA Kateryna

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor at Department of Pedagogy,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

HLUSHOK Liudmyla

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at Department of Foreign Languages,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

PROFESSIONAL TRAINING FOR FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO ORGANIZE BLENDED ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Summary. The article highlights the importance of organizing blended English language teaching in the New Ukrainian School for the professional development of future primary school teachers. The significance and essence of the professional training of future primary school teachers in the context of organizing blended learning of English are revealed. The importance and disclosure of the content of the concept of «blended learning» in the context of formal, non-formal and informal education are emphasized. The realities of the New Ukrainian

School focus future primary school teachers on developing students' foreign language competence. This is underlined by the key recommendations of the Law of Ukraine «On Education», the European Parliament and the Council of Europe on the development of key competences for lifelong learning, which define «the ability to communicate in the mother tongue (if different from the state language) and in foreign languages».

The subject of the professional training of future primary school teachers to the organisation of blended Eng-

lish learning is relevant in the context of the educational reform in Ukraine, especially in the context of the New Ukrainian School (NUS) concept. Blended learning, which combines traditional and online learning methods, is becoming an important tool in creating an effective educational effective educational environment that meets modern needs. In particular, learning English in primary school is the basis for developing students' language competence and ensuring their readiness to integrate into a globalised society. Blended learning requires teachers to be able to adapt learning material to different forms of delivery - both face-to-face and distance. In addition, teachers need to be able to organise effective online interaction, motivate students to work independently and provide constant feedback. This requires not only a high level of professional competence, but also continuous improvement of their skills in using the latest technologies.

Key tasks in the training of future teachers include mastering the methods of integrating digital tools into the

educational process, developing adaptive programmes for students with different levels of education, and developing classroom management skills in a blended learning environment. An important aspect is also the ability to assess learning outcomes, taking into account the peculiarities of the blended format. The professional training of future primary school teachers in the organisation of mixed English language teaching at NUS is an important part of the process of modernising Ukrainian education, which contributes to creating conditions for the comprehensive development of students and improving the quality of education at all levels.

Keywords: professional training; blended learning; formal, non-formal, informal education; English language teaching; future primary school teachers; New Ukrainian School.

Одержано редакцією 27.11.2024
Прийнято до публікації 11.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-109-114>

 <https://orcid.org/0000-0001-8756-3727>

МОВЧАН Валентина

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

e-mail: valya_movchan@vu.cdu.edu.ua

 <https://orcid.org/0009-0000-9275-5336>

ШЕСТЕРІКОВА Яна

студентка 2 курсу ОП магістерського рівня спеціальності 013 Початкова освіта,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

e-mail: shesterikova.yana519@vu.cdu.edu.ua

 <https://orcid.org/0009-0000-8796-8177>

ПОДІЛЬКО Тетяна

студентка 2 курсу ОП магістерського рівня спеціальності 013 Початкова освіта,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

e-mail: podilko.tetiana519@vu.cdu.edu.ua

УДК 373.3.091.33:793.7:75(045)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито особливості організації образотворчої діяльності учнів початкової школи засобами ігрових технологій, специфіку застосування ігор у процесі навчання малюванню та ознайомлення дітей молодшого шкільного віку з основами мистецтвознавства; аналізується методичний аспект підготовки вчителя початкових класів до проведення ігор на уроках образотворчого мистецтва в сучасній початковій школі; розглядаються структура, дидактичні особливості ігрової діяльності учнів. Важлива увага приділяється формуванню ключових компетентностей під час проведення уроків образотворчого мистецтва в початкових класах. Наводяться приклади практичного здійснення таких ігрових завдань як «Дизайнери одягу», «Зустріч із художником», «Подорож Україною», «Знайди шедевр», «Кольорова мозаїка», «Що забув намалювати художник?» та ігор із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Зазначено, що застосування ігрових технологій у початковій школі сприяє розвитку самостійності, пізнавальної творчої активності та засвоєнню образотворчих умінь та основ мистецтвознавчих знань.

Ключові слова: початкова школа, вчителі початкових класів, ігрові технології, гра, ігрова діяльність, образотворча діяльність, засоби навчання, методи навчання.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку початкової школи базуються на застосуванні в освітньому процесі діяльнісно-творчих методів і технологій навчання, що сприяють художньо-творчому самовираженню та самореалізації учнів. Інформаційно-репродуктивні методи навчання поступаються інтерактивним, які спрямовані на формування в учнів інтересу до навчання, активізацію пізнавальної діяльності, розвиток креативності, виховання моральних цінностей та поваги до світової і національної культури. У цьому контексті ігрові технології набувають особливого значення, адже вони поєднують навчання з властивим для дітей молодшого шкільного віку прагненням до пізнання.

У працях вітчизняних науковців різнобічно висвітлено проблему застосування ігрових технологій в організації освітнього процесу в початковій школі: А. Масол, С. Коновець охарактеризували методичні аспекти інтегрованого курсу «Мистецтво»; у працях Т. Молнар, О. Усай визначено змістову характеристику та типологію ігрових технологій; А. Білецькою, Р. Білецьким досліджено проблему використання ігрового методу навчання математики в початковій школі; Н. Бібік, Н. Мачинська, М. Оприск узагальнили теоретичні засади використання ігрових технологій у роботі з молодшими школярами; проблеми творчого розвитку особистості фундаментально досліджені в працях І. Беха, І. Зязюна, О. Савченко, С. Сисоевої, А.Хомич.

Мета статті – обґрунтувати особливості організації образотворчої діяльності учнів початкової школи засобами ігрових технологій.

Виклад основного матеріалу. Нині, ігрові технології в початковій школі – це педагогічний інструмент, що дозволяє організувати освітній процес у цікавій, пізнавальній та інтерактивній формах. На уроках образотворчого мистецтва ігри допомагають зробити навчання захопливим, пізнавальним та ефективним, розвиваючи у дітей естетичний смак, креативне та критичне мислення. Особливо актуальним стає впровадження ігрових методів у зв'язку з необхідністю адаптувати освітній процес до викликів цифрового суспільства. Діти молодшого шкільного віку краще засвоюють нову інформацію через інтерактивні форми, які відповідають їх інтересам і уподобанням. Водночас ігрові технології сприяють зменшенню стресу під час навчання, активному залученню учнів до образотворчої діяльності, покращенню комунікації та співпраці у колективі.

Виняткова значущість застосування ігрових технологій на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі полягає в можливості практичного застосування теоретичних знань та моделювання реальних творчих ситуацій. Застосування ігрових технологій дозволяє розвивати творчі здібності дітей через поєднання елементів гри з музикою, образотворчим мистецтвом, театром та літературою. Це не лише активізує пізнавальну діяльність, а й формує емоційну чутливість, уяву та креативне мислення учнів, що особливо важливо для їхнього різнобічного розвитку.

Гра на уроках у початковій школі є поліфункціональним явищем. Її феномен полягає в тому що, будучи розвагою і відпочинком, гра здатна перенести в процес пізнання, у творчість, у чуттєву терапію,

змодельовувати тип людських відносин і проявів у практичній діяльності. У грі немає джерела знань, що пізнається, немає учнів, а є учасники гри (Білецька, Білецький, 2019).

На думку Н. Мачинської і М. Оприск, при використанні ігрових технологій навчання завдання вчителя полягає, перш за все, у тому, щоб організувати пізнавальну діяльність учнів, у процесі якої розвивалися б їх здібності (Мачинська, Оприск, 2019). Т. Молнар та О. Устай зазначають, що метою застосування навчально-ігрових технологій є розвиток стійкого пізнавального інтересу до навчального предмету через різноманітні ігрові форми навчання (Молнар, Устай, 2020). Вдало організована гра допомагає учням висловлювати свої ідеї та мати повагу до думок інших. Н. Заячківська і Н. Кашуба наголошують на виховному аспекті ігор. У процесі гри діти молодшого шкільного віку засвоюють норми та правила поведінки в суспільстві, важливість доброзичливого ставлення до інших і розвивають вміння співпереживати (Заячківська, Кашуба, 2021).

У процесі ігрової діяльності молодші школярі вчаться планувати, формулювати цілі, розподіляти ролі, працювати в команді, шукати нестандартні рішення і презентувати результати роботи. Важливою умовою гри є самостійність учнів, оскільки такий вид діяльності потребує здатності самостійно продукувати нові, оригінальні ідеї.

Відповідно до змістового наповнення ігор дітей молодшого шкільного віку поділено на дві групи: творчі та ігри за правилами (Бібік, 2023). В освітньому процесі початкової ланки освіти активно застосовуються творчі, сюжетно-рольові, дидактичні. Зокрема, до дидактичних відносять: сюжетно-рольові, ігри-вправи, ігри-драматизації, ігри-конструювання. Дидактичні ігри відрізняються від пізнавальних завдань наявністю притаманних грі структурних компонентів – правил, ігрових дій. Новим серед різновидів ігор за правилами виділено й описано народні й комп'ютерні ігри (Бібік, 2023).

Під час організації образотворчої діяльності учнів із застосуванням гри вчителю початкових класів, перш за все, потрібно розробити модель гри з урахуванням мети (навчальної, розвивальної, творчої), підготувати необхідні матеріали (папір, клей, фарби, олівці, мультимедійні засоби тощо), ознайомити та обговорити з учнями правила гри та послідовність дій, створити сприятливу творчу атмосферу. Варто зауважити, що завдання, які виконують учні, ма-

ють бути зрозумілими і, за потреби, можуть бути спрощені або ускладнені.

Особливістю застосування ігрових технологій у процесі образотворчої діяльності учнів є представлення результатів ігрової діяльності та рефлексія.

Образотворча діяльність у початковій школі – це можливість для учнів безперервно й послідовно розвиватися, розкривати свої творчі та інтелектуальні здібності (Мовчан, Підмогильна, 2023). Уроки образотворчого мистецтва мають широкі можливості для застосування дидактичних ігор: «Дизайнери одягу», «Зустріч із художником», «Подорож Україною», «Знайди шедевр», «Кольорова мозаїка», «Що забув намалювати художник?». Такі ігри розвивають у молодших школярів загальнокультурну компетентність, фантазію, комунікабельність, пізнавальні здібності, збагачують їхній словниковий запас та вміння знаходити і презентувати інформацію.

Наведемо приклади реалізації ігор на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі:

Гра «Дизайнери одягу». Учні пропонуються об'єднатися у команди (3–4 особи) та створити ескізи колекції святкового одягу. Кожна команда отримує завдання створити колекцію одягу у відповідній кольоровій гамі з використанням: нюансних теплих кольорів, нюансних холодних кольорів, контрастних хроматичних кольорів. Для зручності, вчитель заздалегідь готує шаблони різного одягу, які учні обирають самостійно та розфарбовують відповідно до обраної кольорової гами, потім команда має назвати представлену колекцію одягу.

Гра «Зустріч із художником»: учні виступають у ролі відомих українських художників/ниць (Марії Примаченко, Євгенії Гапчинської, Катерини Білокур, Івана Марчук, Миколи Пимоненка та ін.). Молодші школярі мають підготувати розповідь від імені обраного художника/ці та продемонструвати найулюбленіші картини. У процесі гри «Зустріч з художником» учні обмінюються досвідом роботи з інформацією та враженнями.

Гра «Подорож Україною», метою якої є поглибити знання і зацікавити культурною спадщиною України. Учні уявляють, що мають можливість відвідати будь-яке місто України і розповісти, які пам'ятки архітектури, художні галереї, скульптури вони планують відвідати у цьому місті.

Гра «Кольорова мозаїка»: учні мають створити гармонійні композиції в техніці паперової аплікації із запропонованих кольорів.

Гра «Чарівна палітра»: вчитель пропонує фрагменти відомих картин, а учні мають

відгадати назву або автора твору. Також можна запропонувати учням допомогти правильно розподілити кольори в картині. Учитель заздалегідь готує пазли і розмальовки.

Гра «Що забув намалювати художник?». Молодшим школярам учитель пропонує домалювати фрагмент зображення натюрморту із урахуванням законів композиції, стилю та колориту запропонованого фрагменту твору.

Ігри з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: мультимедійні пазли (складання картин на інтерактивній дошці)²; за допомогою нейромережі ChatGPT учням можна запропонувати створити для умовного замовника картину, яка задовольнила б його уподобання і смаки. Цікавою для молодших школярів буде гра³, під час якої учні мають відгадати зображення предмета який створений штучним інтелектом, а не людиною. Сучасні вчителі початкових класів можуть створювати ігри використовуючи відповідні онлайн сервіси і платформи: GameMaker, Constructor, Classcraft, Learningapps, Mine Test тощо.

На нашу думку, в епоху діджиталізації, крім традиційних ігрових методів, учителям початкових класів варто звернути увагу на інтернет сервіси, що стають більш поширеними в умовах технологічного прогресу.

Практичний досвід засвідчує, що впровадження ігор на уроках образотворчого мистецтва позитивно впливає на ефективність засвоєння мистецтвознавчих знань та формування художніх умінь у молодших школярів. Зокрема, використання нетрадиційних художніх технік малювання у поєднанні з ігровими завданнями стимулює інтерес учнів до різних видів образотворчої діяльності. Наприклад, гра «Чарівні фарби»: учням пропонується створити якомога більше кольорів лише за допомогою пари основних – червоного і жовтого, червоного і синього або жовтого і синього. Перед початком гри вчитель має нагадати учням, що існують три основні хроматичні кольори (жовтий, червоний, синій), змішуючи які у різних пропорціях можна отримати низку відтінків похідних кольорів (зеленого, помаранчевого, фіолетового). Така гра допомагає дітям краще зрозуміти колористику та розвиває їхні художні навички. Для розвитку композиційних нави-

² Див.: <https://artsandculture.google.com/experiment/puzzle-party/EwGBPZllzv0KR>.

³ Див.: <https://artsandculture.google.com/experiment/odd-one-out/wAHNn4JsVTFOiw?cp=eyJyZWZlcnJhbHNjb3JlIjo2NX0>

чок та розумінню структури побудови пейзажу можна застосувати гру «Створи пейзаж», завдання якої полягає в тому, що учні методом штампування осіннім листям створюють живописний пейзаж.

Цифрові ігрові завдання, які легко можна створити відповідно до вікової категорії учнів на платформі LearningApps: «Назви правильно колір», «Колір і почуття», «Так чи не так», доречно застосовувати при вивченні тем з основ кольорознавства. Такі комп'ютерні ігри сприятимуть розвитку естетичного сприйняття кольору та уяви. При ознайомленні учнів початкових класів з видами і жанрами образотворчого мистецтва та відомими художниками можна застосувати ігри «Прибери зайве», «Мистецьке лото». Застосування ігрових технологій на уроках образотворчого мистецтва підвищує інтерес учнів до предмета, сприяє розвитку асоціативно-образного мислення та формує стійкий інтерес до мистецтва загалом. Раціональне поєднання навчальних вправ з ігровими методами під час практичних завдань викликає в учнів позитивні емоції та спонукає до активної участі в освітньому процесі.

Зацікавленість у дітей молодшого шкільного віку викликають ігри з конструктором LEGO: «Кольорові асоціації», «Фантастична істота», «Збери за кольором» (Рома, 2018). Перевагами конструктора LEGO є практичність і доступність, що дають можливість молодшим школярам працювати з реальними об'єктами та моделями. Учні мають змогу експериментувати, перевіряти свої ідеї в дії, оцінювати результати і вдосконалювати конструкції. Наприклад, вони можуть зібрати міст чи механізм, оцінюючи його стійкість і функціональність. Такий підхід не лише розвиває їхню уважність і здатність працювати з деталями, але й формує вміння знаходити й виправляти помилки.

На уроках образотворчого мистецтва ігрові технології допомагають дітям молодшого шкільного віку виразити емоції, уяву, фантазію через художню діяльність.

Варто зауважити, що гру на уроках образотворчого мистецтва учитель модерує та підтримує активну діяльність молодших школярів. Ігрові технології дозволяють легко адаптуватися до різних рівнів образотворчих здібностей учнів, формуючи у них не лише знання та навички з мистецтва, а й такі ключові компетентності як креативність, робота в команді, емоційний інтелект та вміння вирішувати проблеми (Масол, 2019).

При підготовці вчителя початкових класів до уроку образотворчого мистецтва, що передбачає гру, необхідно: враховувати

послідовність гри, передбачити часові межі, врахувати рівень образотворчих здібностей і вікові особливості учнів. Доцільність застосування ігор для розвитку образотворчих здібностей і мистецтвознавчих знань різна.

Поділяємо точку зору науковців Н. Мачинської та М. Оприск щодо підвищення ефективності навчання при систематичному використанні ігор на уроках. Успіх використання ігор залежить від атмосфери та мовного спілкування, яку вчитель створює в класі. Важливо, щоб учні звикли до такого спілкування, захопилися і стали разом з учителем учасниками цього процесу (Мачинська, Оприск, 2019).

Відтак, можемо констатувати, що на уроках образотворчого мистецтва педагог фасилітує процес діяльності учнів, за потреби відповідає на запитання, заохочує до фантазування та художніх експериментів. Рефлексія є обов'язковим етапом гри на уроках образотворчого мистецтва. Учні демонструють або презентують результати роботи, аналізують досвід роботи, розповідають що їм сподобалося і що вони нового дізналися. Вчитель відзначає креативність, зусилля учнів та врахування ними образотворчої грамоти (законів композиції, колориту і стилю). Учні розповідають, що їм сподобалося та які виникали труднощі. Також варто обговорити з учнями де можуть знадобитися здобуті знання і навички.

Важливо розуміти, що ефективність застосування ігор на уроці залежить від вчителя як основного суб'єкта освітнього процесу. Звичайно, найголовнішою умовою є активне залучення всіх у класі до такого виду діяльності, зважаючи на здібності, вмотивованість кожного учасника. На думку Н. Бібік ефективність ігрової діяльності в освітньому процесі початкової школи забезпечується через урахування вікових характеристик та пізнавальних інтересів учнів, налагодження партнерської взаємодії, реалізацією розгорненої структури ігрової діяльності в усіх її складових частинах; стимулювання мотиваційно-розвивального враження у методиці організації гри шляхом використання методичних прийомів, адекватних властивостям різного виду ігор (Бібік, 2023).

Методично побудована гра на уроках образотворчого мистецтва відкриває перед молодшими школярами можливості для розвитку гнучких навичок: планування, організації, аргументації ідей, самостійності, вміння домовлятися і творчо вирішувати проблеми. Ігрова діяльність допомагає сформулювати ці навички у практичній роботі через дослідження та створення продук-

ту (картини, панно, аплікації, колажу тощо). У процесі гри під час образотворчої діяльності учні початкової школи проявляють фантазію, інтелектуальні, комунікативні та творчі здібності.

На уроках образотворчого мистецтва гра є унікальним інструментом для розвитку емоційної чутливості, естетичного сприйняття та творчого мислення учнів. Крім того, у процесі гри можуть інтегруватися завдання з різних навчальних предметів та видів мистецтва.

У процесі гри учні початкової школи розвивають здатність працювати в команді, аналізувати інформацію, приймати самостійні рішення та взаємодіяти з однолітками. Важливою умовою ефективної гри на уроках образотворчого мистецтва є партнерська роль педагога, який створює позитивний клімат для творчого розвитку, виступаючи фасилітатором і наставником. Педагог стимулює природну допитливість дітей, мотивує їх до творчих пошуків та допомагає подолати страх помилок, закладаючи тим самим основу для формування креативного мислення в майбутньому. На значущості цих завдань акцентовано в Державному стандарті початкової освіти та чинних Типових освітніх програмах мистецької освітньої галузі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На уроках образотворчого мистецтва у початковій школі гра є унікальним засобом розвитку емоційної чутливості, естетико-ціннісного сприйняття та художньо-образного мислення учнів. Особливо актуальним стає впровадження ігрових технологій у зв'язку з необхідністю адаптувати освітній процес до викликів діджиталізації навчання. Діти молодшого шкільного віку краще засвоюють нову інформацію через цифрові ігрові завдання, що відповідають їхньому досвіду, уподобанням та інтересам. Водночас ігрові технології сприяють зменшенню стресу, покращенню співпраці та комунікації в учнівському колективі. У процесі гри учні проявляють індивідуальні інтереси, творчі можливості, вчаться виражати думки і ідеї, набувають досвіду успіхів і досягнень. Застосування ігрових технологій на уроках образотворчого мистецтва сприяє не лише розвитку художніх здібностей учнів, але й ключових компетентностей.

Проведене дослідження не вичерпує усіх проблем застосування гри на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі. До перспективних напрямів відносимо підготовку майбутніх учителів початкових класів до керівництва ігровою діяльністю молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Список бібліографічних посилань

- Бібік, 2023 – Бібік, Н. (2023). Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Український педагогічний журнал*, 3: 185–192. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-185-192>
- Білецька, Білецький, 2019 – Білецька, Л.С., Білецький, Р.Р. (2019). Особливості використання ігрового методу навчання математики в початковій школі. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 87: 47–51. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-87-7>.
- Заячківська, Кашуба, 2021 – Заячківська, Н.М., Кашуба, Н.Р. (2021). Ігрова діяльність як невід'ємний компонент навчання молодших школярів. *Молодий вчений*, 9(97): 16–18. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-4>
- Масол, 2019 – Масол, Л.М. (2019). Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3–4 класах на засадах компетентного підходу: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза. 207 с.
- Мачинська, Оприск, 2019 – Мачинська, Н.І., Оприск, М.А. (2019). Теоретичні аспекти використання ігрових технологій на уроках в початковій школі. *Молодий вчений*, 10(74): 229–232. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1715/1681>
- Мовчан, Підмогиляна, 2023 – Мовчан, В.І., Підмогиляна, Л.В. (2023). Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів до образотворчої діяльності учнів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, 4: 122–127
- Молнар, Устай, 2020 – Молнар, Т.І., Устай, О.Ю. (2020). Змістова характеристика навчально-ігрових технологій, їх типологія. *Наука майбутнього*, 2(6): 109–113. URL: http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/7585/1/Semantic_%20characteristics_%20of_educational%20and%20game%20technologies_%20their_%20typology.pdf
- Рома, 2018 – Рома, О.Ю. (2018). Гра по-новому, навчання по-іншому: методичний посібник. Київ: The LEGO Foundation. 44 с.

References

- Bibik, N. (2023). Game in teaching younger schoolchildren: variability of approaches to application. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 3: 185–192. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-185-192> [in Ukr].
- Biletska, L.S., Biletsky, R.R. (2019). Peculiarities of using the game method of teaching mathematics in primary school. *Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Papers*, 87: 47–51. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-87-7> [in Ukr].
- Zayachkivska, N.M., Kashuba, N.R. (2021). Game activity as an integral component of the education of younger schoolchildren. *Young scientist*, 9(97): 16–18. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-4> [in Ukr].
- Masol, L.M. (2019). New Ukrainian School: Teaching Methodology of the Integrated Course “Art” in Grades 3–4 Based on the Competency Approach: Educational and Methodological Manual. Kyiv: Geneza. 207 p. [in Ukr].
- Machynska, N.I., Oprysk, M.A. (2019). Theoretical aspects of the use of game technologies in lessons in primary school. *Young scientist*, 10(74): 229–232. Retrieved from <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1715/1681> [in Ukr].

- Movchan, V.I., Pidmogylna, L.V. (2023). Peculiarities of training future primary school teachers for students' visual arts activities. *Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy. Series: Pedagogical Sciences*, 4: 122–127 [in Ukr].
- Molnar, T.I., Ustay, O.Yu. (2020). Content characteristics of educational and gaming technologies, their typology. *Science of the Future*, 2(6): 109–113. Retrieved from [http://dSPACE.msu.edu.ua:8080/jspui/bitstream](http://dSPACE.msu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/7585/1/Semantic_%20characteristics_%20of_educational%20_and%20_game%20technologies_%20their_%20typology.pdf)

/123456789/7585/1/Semantic_%20characteristics_%20of_educational%20_and%20_game%20technologies_%20their_%20typology.pdf [in Ukr].

- Roma, O.Yu. (2018). Playing in a new way, learning in a different way: a methodological manual. Kyiv: The LEGO Foundation. 44 c. [in Ukr].

MOVCHAN Valentyna

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy

SHESTERIKOVA Yana

2nd year student of the Master's level educational program in the specialty 013 Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy

PODILKO Tetiana

2nd year student of the Master's level educational program in the specialty 013 Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF VISUAL ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY MEANS OF GAME TECHNOLOGIES

Summary. Introduction. Modern trends in primary school development are based on the use of activity and creative methods and teaching technologies in the educational process, which contribute to the artistic and creative expression and self-realisation of students. Information and reproductive methods of teaching are inferior to interactive ones, which are aimed at forming students' interest in education, activating cognitive activity, developing creativity, fostering moral values and respect for world and national culture.

Purpose. To substantiate the peculiarities of organising the visual activity of primary school pupils by means of game technologies.

Results. Fine arts lessons have wide opportunities for the use of didactic games. Games develop junior pupils' general cultural competence, imagination, sociability, cognitive abilities, enrich their vocabulary and ability to find and present information. The game tasks created on the LearningApps platform can be used to study topics on the basics of colour science, which will help develop aesthetic perception of colour and imagination. In art classes, gaming technologies help primary school children express

emotions, imagination, and fantasy through artistic activities.

Originality. The article reveals the peculiarities of organising the visual activity of primary school pupils using game technologies, the specifics of using games in the process of teaching drawing and introducing primary school children to the basics of art history.

Conclusion. At primary school art lessons, the game is a unique method of developing emotional sensitivity, aesthetic and value perception and artistic and imaginative thinking of pupils. The introduction of game technologies is becoming especially relevant due to the need to adapt the educational process to the challenges of digitalisation of learning. Primary school children learn new information better through digital game tasks that match their experience, preferences and interests.

Keywords: primary school; primary school teachers; game technologies; game; gaming activity; visual activity; learning tools; teaching methods.

Одержано редакцією 26.11.2024
Прийнято до публікації 12.12.2024

СЕРЕДНЯ ОСВІТА
(за предметними спеціальностями)

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-115-121>

 <https://orcid.org/0000-0002-6418-6380>

ТАРАСЕНКОВА Ніна

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри математики і методики навчання математики,
Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького
email: ntaras7@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0003-4603-409X>

АКУЛЕНКО Ірина

докторка педагогічних наук, професорка кафедри математики і методики навчання математики,
Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького
email: akulenkoira@ukr.net

УДК 378.018.8.011.3-051-021.364:51(045)

ІНТЕРАКТИВНА СКЛАДОВА МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

У рамках предметно-методичної компетентності майбутнього вчителя виокремлено здатність добирати й використовувати сучасні ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти. Такі методики й технології мають обов'язкову інтерактивну складову, що спрямована на забезпечення ефективної взаємодії учнів з учителем, між собою, з освітнім середовищем, у якому здійснюється освітній процес

Запропоновано розглядати інтерактивну складову у структурі методичної підготовки майбутнього вчителя математики на засадах трисуб'єктної дидактики математики. Автори розглянули місце і роль інтерактивної складової у структурі методичної підготовки майбутнього вчителя математики, проаналізували її формувальний професійно-методичний потенціал в умовах специфічного рівневого підходу до формування відповідної складової предметно-методичної компетентності майбутніх учителів математики.

З'ясовано доцільність використання поняття «інтерактивний навчальний контент (ІНК)». Обґрунтовано, що ІНК доцільно залучати до теоретичного і практичного складників методичної підготовки, до змісту навчальних дисциплін, що прямо і опосередковано формують предметно-методичну компетентність майбутнього вчителя.

Встановлено, що присутнім компонентом ІНК виступають навчально-методичні завдання (задачі і вправи). У статті потрактовано поняття «інтерактивні навчально-методичні задачі».

Розглянуто електронні освітні ресурси (ЕОР) для створення широкого спектру інтерактивних навчально-методичних завдань, зокрема стрічок часу і завдань для термінологічної роботи.

Зауважено, що «вбудовуючи» інтерактивні навчально-методичні задачі й вправи в сучасні ЕОР, важливо враховувати специфіку архітек-

тури й функціонування кожного з них, їхні переваги й обмеження.

Показано, що використання сервісів із вбудованим штучним інтелектом вимагає особливої уваги і додаткової роботи: усунення термінологічних і фактичних математичних помилок, методичних огріхів і недоречностей.

Узагальнено, що для виведення студентів на рівень професійної самостійності їх необхідно залучати до процедур самостійного «винайдення», створення, продукування, адаптування інтерактивних вправ в освітньому процесі з математики.

Ключові слова: майбутній учитель математики; методична підготовка; предметно-методична компетентність; інтерактивна складова.

Постановка проблеми. У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженого наказом МОН України № 1225 від 29.08.2024 р. (Профстандарт «Вчитель закладу ЗЗСО», 2024), у рамках предметно-методичної компетентності, що реалізує трудову функцію з навчання учнів предмета (інтегрованого курсу), виокремлено здатність добирати й використовувати сучасні ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти. Такі методики й технології мають обов'язкову інтерактивну складову, що спрямована на забезпечення ефективної взаємодії учнів з учителем, між собою, з освітнім середовищем, у якому здійснюється освітній процес. Ця складова реалізується у змісті навчання математики через інтерактивні вправи, які подані в підручниках з математики та в електронних додатках до них. Вона осучаснює традиційні методи навчання, вносить корективи й урізноманітнює системи орга-

нізаційних форм і засобів навчання. Відтак вона має знайти відповідне відображення у змісті, процесі та результатах методичної підготовки майбутнього вчителя математики.

Теоретичні студії щодо побудови освітнього процесу на методологічних засадах інтерактивної моделі навчання розкрито у працях І. Богданової, О. Вербицького, О. Козлова, В. Семиченко, С. Сисоевої, Ю. Сидоренко та інших дослідників. У наукових студіях узагальнено інтерактивні технології навчання в сучасній школі (І. Атаманчук (Атаманчук, 2016), О. Пометун (Пометун, 2007), Л. Галіцина (Галіцина, 2005) та ін.), схарактеризовано інтерактивні методи і засоби інтерактивного навчання (П. Шевчук і П. Фенрих (Інтерактивні методи навчання, 2005), О. Комар (Комар, 2011), Г. Кучерова (Кучерова, Ягоднікова, 2011) та ін.), розглянуто взаємозв'язок проектної діяльності учнівства з інтерактивними методами навчання (В. Яковлєва, Н. Полісько (Яковлєва, Полісько, 2018)). Інтерактивні технології навчання математики та інших навчальних дисциплін розробляли такі вчені, як О. Пометун, Н. Побірченко, Г. Коберник, О. Комар, Т. Торчинська Пометун, Побірченко, Коберник та ін., (2008) та інші.

За О. Комар (Комар, 2011), інтерактивний метод навчання – це впорядкований спосіб активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками навчального процесу, спрямований на досягнення цілей і завдань освіти, який сприяє накопиченню в учасників соціального досвіду спілкування та опануванню ними соціальних методів організації навчальної діяльності. У сучасних умовах, коли освітній процес здійснюється часто в онлайн чи у змішаному форматі, все більша увага дослідників зосереджена на взаємодії учнівства і вчительства з третім суб'єктом освітнього процесу – з освітнім середовищем, зокрема засобами ІКТ, які спрощують організацію такої взаємодії. Ці аспекти інтерактивного навчання розглядають С. Сковцова, Т. Бріцкан (Сковцова, 2016; Skvortsova et al., 2022) та інші.

Усвідомлення гострих і системних суперечностей, які притаманні організації сучасної математичної освіти, спонукає до переосмислення самої логіки освітнього процесу з математики, врахування взаємодії як традиційних його суб'єктів (учень, учитель), так і того середовища, у якому відбувається навчання. Цей напрям дослідницької думки увиразнено в концепції полісуб'єктної дидактики (Tarasenkova, Akulenko, Lutsenko, 2020), за якої учень, учитель та освітнє середовище потракто-

вані як рівнозначні учасники освітнього процесу, що нерозривно й безперервно взаємодіють між собою (Л. Хатчінсон, К. Тревітт і М. Хінгтон, Р. Ісба, О. Співаковський, О. Савченко, Л. Петухова (Петухова, 2014; Петухова, Співаковський, 2007) та ін.). В умовах такої взаємодії освітній процес залежить від третього суб'єкта – освітнього середовища, у якому він практично реалізується. Недосконалість його змістово-інформаційного наповнення, неефективна взаємодія з іншими суб'єктами навчання, недовершеність системи зберігання, структурування, передачі, переробки й збагачення навчальної інформації, що відображає зміст теоретичної і практичної предметної підготовки учнів (студентів), вади у навчальному й організаційно-методичному інструментарії стають на першодію якості математичної підготовки молоді, призводять до освітніх втрат. Ці виклики сучасної математичної освіти мають бути спроектовані у зміст, процес та результат методичної підготовки майбутнього вчителя математики (Tarasenkova, Akulenko, Lutsenko, 2020).

Мета статті проаналізувати інтерактивну складову методичної підготовки майбутнього вчителя математики з позицій трисуб'єктної дидактики математики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідними методологічними підходами для наукового переосмислення закономірностей перебігу методичної підготовки майбутнього вчителя математики з позицій трисуб'єктної дидактики виступають: теоретичні засади середовищного підходу (К. Левін, С. Лоєн, Д. Гібелс, Г. Тененбаум, Д. Ватсон, Н. Теймур, В. Барішніков, Ю. Мануйлов, А. Волкова, О. Даденко, А. Мітіна, А. Проскурняк, І. Суліма, А. Тюрікова, А. Шемятіхіна, А. Ярошинська, В. Ясвін), екофасилітативного підходу (П. Лушин), екологічної психології як науки, що займається вивченням психологічних властивостей середовища (природного, антропогенного, освітнього, інформаційного тощо) і їхнього впливу на сприйняття, переживання й поведінку людини (В. Панов, Р. Баркер, М. Турвей, М. Голд, Д. Аройо, Д. Абрахамсон, С. Мікаелс, М. Кордуелл, І. Рід, Б. Хілліер). Зазначимо, що побудова сучасного освітнього середовища для підготовки майбутніх фахівців корелює з дослідженнями (але не зводиться до них) з розбудови теоретико-методичних основ комп'ютеризації освіти (включаючи Computer Supported Collaborative Learning (CSCL), PBL, Blended Learning, Mobile Learning, BYOD), можливостей впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітню діяльність й формуван-

ня інформаційно-освітнього педагогічного середовища (В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, М. Кадемія, В. Клочко, В. Кухаренко, Н. Морзе, С. Раков, Ю. Рамський, С. Семеріков, О. Співаковський, О. Спінрін, С. Аткинсон, А. Х. Вонг, І. Гебре, С. Осборн, М. Пегрум, Н. Сінкле та ін.). Засадничі положення цих підходів, спроектовані у площину методичної підготовки майбутнього вчителя математики, створюють фундамент для осучаснення як теорії, так і практики такої підготовки.

Методична підготовка студентів – майбутніх учителів математики – може і має здійснюватися на двох рівнях (Акуленко, 2020): 1) опосередковано (у фоновому режимі) під час вивчення дисциплін циклів загальної і професійної підготовки, зокрема через зразки професійної діяльності викладача закладу вищої освіти (прийом, засоби і форми організації інтерактивного навчання), які можуть бути прямо перенесені або адаптовані до умов освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти; 2) безпосередньо під час вивчення дисциплін методичного спрямування циклу професійної підготовки, а також під час виробничої педагогічної практик.

Ця підготовка має теоретичний і практичний складники. Інтерактивна складова проектується на усі складники. Насамперед, вона проектується в перелік результатів методичної підготовки майбутнього вчителя математики. До них цілком доцільно зараховано (Профстандарт «Вчитель закладу ЗЗСО», 2024) спроможність студентів пояснювати та ілюструвати на прикладах розв'язування складних педагогічних проблем із використанням сучасних методологічних підходів у навчанні й вихованні (компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, інтегративного тощо) та інноваційних прийомів і засобів.

Інтерактивна складова проектується і на зміст теоретичної та практичної підготовки студентів, який вони опановують опосередковано і безпосередньо. До обох складників на обох рівнях методичної підготовки до змісту навчальних дисциплін залучається інтерактивний навчальний контент (ІНТ). Ми поділяємо позицію Т. Бріцкан (Бріцкан, 2023), яка трактує це поняття з трьох сторін: 1) як такий навчальний контент, опанування якого передбачає низку активних дій з певними його елементами з боку того, хто навчається, відтак, передбачається активна участь суб'єкта учіння в процесі роботи з ним; 2) як інструмент, що забезпечує різні види взаємодії учасників освітнього процесу – учня, вчителя, освітнього середовища; 3) як елемент методичної системи, що

створює сприятливі передумови для *самотійного навчального поступу* здобувача освіти індивідуальною освітньою траєкторією і можливість здійснення прямого або опосередкованого впливу (самовпливу) шляхом керування (самокерування), контролю (самоконтролю) й оцінювання (самооцінювання) такого поступу. Інтерактивний навчальний контент у системі методичної підготовки майбутнього вчителя математики має як суто математичне (пов'язане зі шкільним курсом математики), так і методичне змістове наповнення. Він вносить корективи до змісту як теоретичного, так і практичного складників методичної підготовки майбутнього фахівця, а також до визначення результатів, а отже і цілей такої підготовки.

До змісту загальної методичної підготовки майбутнього вчителя математики варто долучати теми: «Інтерактивне навчання. Інтерактивні методи навчання», «Форми організації інтерактивного навчання математики», «Засоби інтерактивного навчання математики», «Контроль і оцінювання результатів інтерактивного навчання учнів математики». Не менш важливо відображати ці аспекти й у змісті методики навчання окремих розділів ШКМ, т. з. окремих методиках навчання математики. Вивчаючи ці теми важливо зупинитися на методології інтерактивного навчання (принципи, закономірності), на порівнянні його цілей, форм організації, методів і прийомів із відповідними складниками традиційного навчання, на впливі інтерактивного навчання на різні аспекти особистості школярів різних вікових категорій, на його перевагах і застереженнях у процесі навчання математики в адаптаційному і основному циклах базової середньої освіти.

Процес методичної підготовки майбутнього фахівця також містить інтерактивну складову, яку увиразнено в інтерактивних методах і прийомах, формах організації занять, засобах навчання, зокрема ІКТ. Саме вона надає цьому процесу компетентнісне спрямування, забезпечуючи максимальну взаємодію учасників освітнього процесу між собою, з освітнім середовищем, максимізацію позитивно емоційно маркованого, відрефлексованого суб'єктного досвіду студентів із виконання різних видів методичної діяльності. Посутнім елементом цієї складової є інтерактивні навчально-методичні задачі і вправи.

Поняття інтерактивної навчально-методичної задачі визначатимемо на основі поняття навчально-методичної задачі як найближчого родового поняття. На початку звернімося до поняття «методична задача». Під методичною задачею, за С. Скворцо-

вою (Скворцова, 2016), розумітимемо ситуацію, що виникає у процесі методичної діяльності вчителя і потребує застосування ним методичних знань, умінь, досвіду в застосуванні методичних підходів, засобів, форм і методів навчання тощо для її успішного розв'язання. Методичні задачі, аргументує дослідниця, розв'язують учителі у практиці навчання учнів. Навчально-методичні задачі виступають аналогами таких ситуацій. Їхнє комплексне дослідження і розв'язування передбачено в ході методичної підготовки студентів (Акуленко, 2017). Вони виступають і засобами фіксації змісту методичних об'єктів, що формують предметне поле методичної підготовки майбутнього вчителя математики, і засобами формування методичної компетентності майбутніх фахівців, і засобами для здійснення моніторингових процедур. Відповідно, такі задачі виконують навчальну, розвивальну, професійно пропедевтичну, коригувальну й контролювальну функції. Їх формують переважно із використанням навчальних текстів (вербально або письмово), залучаючи додаткові допоміжні елементи (відеоматеріали фрагментів уроків або навчальні відеоматеріали, фото, графіки, таблиці, схеми тощо).

Навчально-методичні задачі (НМЗ), які додатково акцентують увагу на педагогічній взаємодії всіх суб'єктів навчально-виховного процесу під час їхнього розв'язування із залученням різноманітних форм і засобів, зокрема електронних освітніх ресурсів, будемо називати *інтерактивними навчально-методичними задачами*. Особливим їхнім підвидом є задачі, що передбачають самостійне продукування студентами інтерактивних вправ для організації інтерактивного навчання математики учнів базової та старшої профільної школи на різних освітніх платформах. Такі платформи, як Matific, TED-m, Learningapps, були нами детально розглянуті у роботі (Акуленко, Жидков, 2017). Однак нині ми є свідками їхнього бурхливого розвитку, появи нових платформ, зокрема й із вбудованим штучним інтелектом. Коротко схарактеризуємо переваги й недоліки нових платформ, та способи їхнього застосування для розв'язування інтерактивних навчально-методичних завдань, а також для створення студентами власних інтерактивних вправ математичного змісту.

Практика показує доцільність і ефективність використання інструментарію платформ: H₅P для створення широкого спектру інтерактивних завдань – від простих тестів до складних симуляцій; Wordwall, яка пропонує різноманітні шаб-

лони для створення вправ; Kahoot і Quizizz для проведення ігор-вікторин із широким функціоналом для налаштування завдань; LearningApps, яка безкоштовно пропонує велику бібліотеку готових інтерактивних вправ та дозволяє створювати власні; Genially, Visme для створення не лише інтерактивних вправ, а й візуального контенту, зокрема презентацій, плакатів, інфографіки тощо з інтерактивними елементами; Powtoon, Articulate Storyline, Vyond для створення відео (зокрема анімованих) з інтерактивними елементами; XMind для створення ментальних карт із залученням власних інтерактивних можливостей, а також інтерактивних вправ, створених на інших платформах; WordArt, Tagul, Mentimeter, WordClouds, Visual.ly для створення хмар слів із різноманітними інтерактивними налаштуваннями; Timetoast, Timeline JS, StoryMap JS, Time.Graphics, Preceden для створення інтерактивних стрічок часу.

Зазначимо, що навчально-методичні вправи, які передбачають створення інтерактивних стрічок часу на різних освітніх платформах, мають значний формувальний професійно-методичний потенціал, оскільки дозволяють здійснювати у т.ч. узагальнення знань студентів стосовно навчання різних тем ШКМ. Для побудови таких, навчально-методичних стрічок часу можна використати, наприклад, наступний ланцюжок завдань: 1) прочитайте матеріал теми ... у підручниках для ... класів; 2) прослухайте навчальне відео щодо методичних особливостей навчання теми ... у ... класах; 3) створіть стрічку часу до теми ... за матеріалом курсу алгебри / геометрії / математики ... класів; 4) на стрічці часу покажіть точками, на який саме період навчального року припадає вивчення матеріалу теми ... в межах ... класу; 5) біля кожної точки на стрічці часу зробіть інтерактивний елемент, у якому вкажіть елементи змісту (нові поняття, математичні факти, правила/алгоритми) з теми ..., що вивчається в указаний Вами момент часу.

Не менший формувальний професійно-методичний потенціал мають, на нашу думку, навчально-методичні вправи на створення коротких термінологічних історій, у яких фігурують нові об'єкти засвоєння певної навчальної теми шкільного курсу математики. У такому контексті чудові можливості надає український ресурс Kazka.fun для генерування з III пригодницьких історій у форматі казок. Для створення історії потрібно: 1) обрати категорію казки з тих, що пропонуються (наприклад, Козаки, Лицарі і принцеси, Мандри тощо); 2) задати головного героя (наприклад, Дис-

кримінант, два брати – подібні трикутники Трик і Трикі); 3) задати коротку сюжетну лінію (наприклад, що відбувається, якщо дискримінант набуває від’ємного значення); 4) почекати, поки ІІІ згенерує текст казки (як правило, до 5 хв); 5) відредагувати текст казки. Саме на останньому етапі, на нашу думку, відбувається найбільший вплив на розвиток математичної і методи-

чної компетентностей майбутнього вчителя математики, оскільки текст, згенерований ІІІ, може містити і математичні, і методичні недоречності, які треба обов’язково виправити. І тут виникає зовсім інший, комплексний і водночас вузько-прицільний формат застосування методико-математичного досвіду студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Тема «Системи лінійних рівнянь»

Текст, згенерований ІІІ	Текст, відредагований студентом/студенткою
Одного разу в школі вчителька поставила перед учнями складну задачу – розв’язати систему з двох лінійних рівнянь. Сергій спробував розв’язати її графічним способом, але ніяк не міг знайти правильну відповідь, бо на малюнку не можна було точно визначити координати точки перетину графіків. Сергій разом зі своїми друзями почав шукати різні способи вирішення задачі. Вони випробували метод підстановки, метод різницевого рівняння, але жоден не приніс бажаного результату. Тоді вони вирішили звернутися за допомогою до мудрого казкаря, який жив у лісі поруч зі школою. Казкар пояснив їм, що для вирішення складних задач потрібно думати нестандартно, використовувати уяву та творчий підхід. Сергій та його друзі зрозуміли, що вони можуть вирішити будь-яку проблему, якщо будуть працювати разом і не боятися нових викликів. За допомогою казкаря вони змогли знайти правильну відповідь на задачу та отримали велику радість і задоволення від свого досягнення. Ця пригода навчила Сергія та його друзів важливості співпраці, творчого мислення та впевненості у власних силах. І вони зрозуміли, що навіть найскладніші завдання можуть бути вирішені, якщо вони працюють разом і вірять у себе. Адже разом – мила сила!	Жив-був хлопчик, на ім’я Сергій, який навчався в школі. Одного разу вчителька поставила перед учнями складну задачу – розв’язати систему з двох лінійних рівнянь. Сергій спробував розв’язати її графічним способом, але ніяк не міг знайти правильну відповідь, бо на малюнку не можна було точно визначити координати точки перетину графіків. Він почав думати, як розв’язати цю систему іншим способом і вирішив звернутися за допомогою до своїх друзів. Разом вони придумали нові способи розв’язання систем рівнянь. Зокрема, вони вирішили виразити одну змінну через іншу з одного рівняння і підставити отриманий вираз в інше рівняння. Як би ви назвали цей спосіб розв’язування систем? Також хлопці пригадали, що якщо дібрати додаткові множники до рівнянь системи так, щоб коефіцієнти біля однієї зі змінних стали б протилежними числами, то при додаванні отриманих рівнянь доданки із цією змінною взаємно б знищилися. Ви також пам’ятаєте цей спосіб? Яку назву він має? Як знайти розв’язок системи, користуючись цим способом? На яких властивостях рівнянь він ґрунтується? І отже, завдяки своїй винахідливості та наполегливості, Сергій зміг розв’язати цю складну задачу і довів, що немає нічого неможливого, якщо вірити у себе і працювати разом з друзями. Так закінчилася ця весела та цікава казка про Сергія та його друзів, яка навчила дітей важливості співпраці, винахідливості та віри у себе.

Українською важливо, щоб інтерактивна складова знайшла своє місце й у педагогічній практиці студентів. Упродовж виробничої педагогічної практики студентів доцільно скеровувати на верифікацію, коригування, вдосконалення здобутих у теоретичному і практичному навчанні знань, навичок, умінь, цінностей стосовно інтерактивного навчання математики, його змісту, методів і прийомів, форм організації та засобів, зокрема засобів ІКТ, способів оцінювання результатів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Загалом, у нинішніх умовах реалізація специфічного рівневого підходу до формування в майбутніх учителів математики інтерактивної складової їхньої професійної компетентності є вкрай важливою. Для виведення студентів на рівень професійної самостійності їх необхідно за-

лучати до процедур самостійного «винайдення», створення, продукування, адаптування прийомів, засобів і форм інтерактивного навчання математики. Важливо мати на увазі, що «вбудовуючи» інтерактивні навчально-методичні задачі й вправи в сучасні електронні освітні ресурси, необхідно враховувати специфіку архітектури й функціонування кожного з цих освітніх сервісів, а також їхні переваги й обмеження.

Список бібліографічних посилань

- Акуленко, 2017 – Акуленко, І.А. (2017). Діагностування якості методичної підготовки майбутнього вчителя математики засобами навчально-методичних задач. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 2(37): 19–27.
- Акуленко, 2020 – Акуленко, І.А. (2020). Компетентнісно орієнтована методична підготовка майбутнього вчителя математики профільної школи (теоретич-

- ний аспект): монографія. 2-ге вид. Черкаси: Видавець ЧНУ. 460 с.
- Акуленко, Жидков, 2017 – Акуленко, І.А. Жидков, О.Е. (2017). Електронні освітні ресурси у методичній підготовці майбутнього вчителя математики. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 12: 87–97.
- Атаманчук, 2016 – Атаманчук, І.М. (2016). Інтерактивні технології навчання в сучасній школі. Полтава: ДОН ПДОА. 69 с.
- Бріцкан, 2023 – Бріцкан, Т.Г. (2023). Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності: дис. ... д-ра філософії: 011 Освітні, педагогічні науки. Ізмаїл. 296 с.
- Галіцина, 2005 – Галіцина, Л. (упоряд.) (2005). Технології використання різних методів інтерактивного навчання. Ігри дорослих: інтерактивні методи навчання. Київ: Ред. загальнопед. газ. С. 59–83.
- Інтерактивні методи навчання, 2005 – Інтерактивні методи навчання (2005): навч. посібник / За заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. Щецін: Вид-во WSA. 170 с.
- Комар, 2011 – Комар, О.А. (2011). Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Умань. 512 с.
- Кучерова, Ягоднікова, 2011 – Кучерова, Г.М., Ягоднікова, Г.М. (2011). Інтерактивні вправи та ігри. Харків: Основа. 144 с.
- Петухова, 2014 – Петухова, Л.Є. (2014). Трисуб'єктна дидактика в моделі інноваційного розвитку освітніх систем. *Педагогічні науки: зб. наук. праць [Херсон: ХДУ]*, 65: 74–80.
- Петухова, Співаковський, 2007 – Петухова, Л.Є., Співаковський, О.В. (2007). До питання про трисуб'єктну дидактику. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 5(61): 7–9.
- Пометун, 2007 – Пометун, О. (2007). Енциклопедія інтерактивного навчання: посібник для вчителя. Київ. 144 с.
- Пометун, Побірченко, Коберник та ін., 2008 – Пометун, О.І., Побірченко, Н.С., Коберник, Г.І., Комар, О.А., Торчинська, Т.А. (2008). Інтерактивні технології: теорія та методика: посібник для викладачів ПТУ, коледжів. Умань-Київ. 94 с.
- Профстандарт «Вчитель закладу ЗЗСО», 2024 – Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Затв. наказом МОН України № 1225 від 29.08.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>.
- Скворцова, 2016 – Скворцова, С.О. (2016). Уміння розв'язувати методичні задачі як внутрішній резерв методичної компетентності вчителя. *ScienceRise: Scientific Journal*, 3/5(20): 54–58. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25736218>.
- Яковлєва, Полісько, 2018 – Яковлєва, В.А., Полісько, Н.В. (укр.) (2018). Проектна діяльність інтерактивними методами навчання: навч.-метод. пос. Кривий Ріг: Видавець П.А. Іванов. 167 с.
- Skvortsova et al., 2022 – Skvortsova, S., Britskan, T., Symonenko, T., Haievets, Y. (2022). Interactive tools for creating educational content for primary school. *INTED2022 Proceedings: students*. P. 9005–9014. URL: <https://library.iated.org/view/SKVORTSOVA2022INT>.
- Tarasenkova, Akulenko, Lutsenko, 2020 – Tarasenkova, N., Akulenko, I., Lutsenko, G. (2020). The concept of the STLE didactics of mathematics: to the statement of the problem. *Mathematical Education 8: Proceedings of international conference* (Yerevan, 8–9 October, 2020). P. 173–176.
- References**
- Akulenko, I.A. (2017). Diagnostics the quality of future mathematics teacher's methodological training by means of educational and methodological tasks. *Scientific Bulletin of the Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky. Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Works*, 2(37): 19–27. [in Ukr].
- Akulenko, I.A. (2020). Competency-oriented future mathematics teacher's of a specialized school methodological training (theoretical aspect): monograph, 2nd ed. Cherkasy: Publishing House of the Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy. 460 p. [in Ukr].
- Akulenko, I.A. Zhidkov, O.E. (2017). Electronic educational resources in the methodological training of future mathematics teachers. *Bulletin of Cherkasy University. Series: Pedagogical Sciences*, 12: 87–97. [in Ukr].
- Atamanchuk, I.M. (2016). Interactive learning technologies in a modern school. Poltava: DON PDOA. 69 p. [in Ukr].
- Britskan, T.H. (2023). Preparing future primary school teachers for the use of information and communication technologies in their professional activity. Thesis Ph.D dissertation: 011 Educational, pedagogical sciences. Izmail. 296 p. [in Ukr].
- Galitsyna, L. (Ed). (2005). Technologies for using various interactive learning methods. Adult games: interactive learning methods. Kyiv: Editorial staff of the general educational newspaper. 59–83. [in Ukr].
- Interactive teaching methods (2005): teaching manual. In P. Shevchuk, P. Fenrykh (Ed). Shchetsin: WSA Publishing House. 170 p. [in Ukr].
- Komar, O.A. (2011). Theoretical and methodological principles of training future primary school teachers to use interactive technology: Thesis of Doctor Pedagogical Sciences. Uman. 512 p. [in Ukr].
- Kuchero, G.M., Yagodnikova, V.V. (2011). Interactive exercises and games. Kharkiv: Osnova. 144 p. [in Ukr].
- Petukhova, L.Ye. (2014). Three-subject didactics in the model of innovative development of educational systems. *Pedagogical sciences: collection of scientific works* [Kherson: KhSU], 65: 74–80. [in Ukr].
- Petukhova, L.Ye., Spivakovsky, O.V. (2007). To the question of three-subject didactics. *Computer in school and family*, 5(61): 7–9. [in Ukr].
- Pometun, O. (2007). Encyclopedia of interactive learning: Teacher's manual. Kyiv. 144 p. [in Ukr].
- Pometun, O.I., Pobirchenko, N.S., Kobornyk, G.I., Komar, O.A., Torchynska, T.A. (2008). Interactive technologies: theory and methodology: a manual for teachers of vocational schools and colleges. Uman-Kyiv. 94 p. [in Ukr].
- Professional standard "Teacher of a general secondary education institution": approved by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1225 of 08/29/2024. Retrieved from <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> [in Ukr].
- Skvortsova, S.O. (2016). The ability to solve methodological problems as an internal reserve of a teacher's methodological competence. *ScienceRise: Scientific Journal*, 3/5(20): 54–58. Retrieved from <https://elibrary.ru/item.asp?id=25736218> [in Ukr].
- Yakovleva, V.A., Polisko, N.V. (comp.) (2018). Project activity using interactive teaching methods: Teaching-methodical manual. Kryvyi Rih: Publisher P.A. Ivanov. 167 p. [in Ukr].
- Skvortsova, S., Britskan, T., Symonenko, T., Haievets, Y. (2022). Interactive tools for creating educational content for primary school. *INTED2022 Proceedings: students*. PP. 9005–9014. Retrieved from <https://library.iated.org/view/SKVORTSOVA2022INT> T (access date: 01/12/2024).
- Tarasenkova, N., Akulenko, I., Lutsenko, G. (2020). The concept of the STLE didactics of mathematics: to the statement of the problem. *Mathematical Education 8: Proceedings of international conference* (Yerevan, 8–9 October, 2020). PP. 173–176.

TARASENKOVA Nina

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor at the Department of Mathematics
and Methods of Teaching Mathematics,
Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy

AKULENKO Iryna

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor at the Department of Mathematics
and Methods of Teaching Mathematics,
Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy

**INTERACTIVE COMPONENT OF FUTURE MATHEMATICS TEACHERS'
METHODOLOGICAL TRAINING**

Summary. Introduction. Within the framework of the subject-methodological competence of a future teacher, the ability to select and use modern effective teaching, upbringing, and educational development methodologies and technologies is highlighted. Such methodologies and technologies have a mandatory interactive component aimed at ensuring effective interaction of students with the teacher, among themselves, and with the educational environment in which the educational process takes place.

The purpose of the article is to consider the interactive component in the structure of methodological training of future mathematics teachers based on the principles of three-subject didactics of mathematics.

Method. To achieve the objective of the article, methods of comparison, analysis, synthesis, generalization, and concretization were applied.

Results. The authors examined the place and role of the interactive component in the structure of methodological training of future mathematics teachers, analyzed its formative professional-methodological potential within the context of a specific level-based approach to the formation of the corresponding component of the future mathematics teachers' subject-methodological competence. The article establishes the expediency of using the concept of "interactive learning content (ILC)." It is substantiated that ILC should be involved in the theoretical and practical components of methodological training, in the content of academic disciplines that directly and indirectly form the future teachers' subject-methodological competence. It is estab-

lished that a substantial component of ILC is educational and methodological tasks (problems and exercises). Electronic educational resources (EER) for creating a wide range of interactive educational and methodological tasks, including timelines and tasks for terminological work are considered. It is noted that when "embedding" interactive educational and methodological tasks and exercises in modern EER, it is important to consider the specifics of the architecture and functioning of each of them, their advantages and limitations. It is shown that the use of services with built-in artificial intelligence requires special attention and additional work: elimination of terminological and factual mathematical errors, methodological inaccuracies, and inappropriateness.

Originality. The article gives the authors' interpretation of the concepts "interactive educational and methodological tasks" and "interactive learning content (ILC)."

Conclusions. It is generalized that to bring students to the level of professional independence, they need to be involved in the procedures of independent "invention," creation, production, and adaptation of interactive exercises in the educational process in mathematics.

Keywords: future teacher of mathematics; methodological training; subject-methodological competence; interactive component.

Одержано редакцією 02.12.2024
Прийнято до публікації 16.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-121-127>

 <https://orcid.org/0000-0003-4840-2001>

ЛЕВИЦЬКА Лілія

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри німецької філології,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: lilja85@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0003-2230-143X>

РИШКОВА Анастасія

викладачка кафедри німецької філології,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: ryshkova@vu.cdu.edu.ua

 <https://orcid.org/0009-0001-0466-5320>

ЛІЗУНОВА Дар'я

студентка 2 курсу магістратури спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (німецька)),
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: lizunova.daria219@vu.cdu.edu.ua

УДК 373.016:811.112.2*373(045)

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Стаття присвячена аналізу доцільності використання ігрових технологій у процесі вивчення іноземних мов.

Охарактеризовано ігрові технології.

Проаналізовано погляди педагогів на досліджувану проблему, описано методiku роботи з

ігровими технологіями на уроках іноземної мови, зокрема німецької.

Ключові слова: ігрові технології; іноземна мова; початкова освіта; учні; інтерактивні завдання.

Мета статті – охарактеризувати ігрові технології та доцільність їх використання на уроках німецької мови.

Постановка проблеми. Успішність використання німецької мови на практиці залежить від рівня володіння німецькою мовою лексикою, оскільки вона є ключовим компонентом мовленнєвої діяльності. Засвоєння лексичних одиниць є основою для формування навичок, необхідних для розвитку комунікативної компетентності говоріння, читання, аудіювання та письма іноземною мовою на відповідному рівні. На уроках іноземної мови розвиток комунікативної компетентності вимагає специфічного підходу, спрямованого на створення середовища, що сприяє активному використанню мови для спілкування. Уроки мають відтворювати реальні ситуації спілкування, такі як діалоги в магазині, у ресторані, на вокзалі тощо. Це допомагає учням засвоювати не лише мовні структури, але й контекстуальні особливості використання мови (Белова, 2022).

Виклад основного матеріалу дослідження. З середини XX століття, із переходом до комунікативного підходу в навчанні мов, роль ігор значно зросла. Головною метою стало навчити учнів реального спілкування. У цьому контексті ігри використовувалися для створення автентичних мовленнєвих ситуацій. Зокрема, рольові ігри, дебати, мовленнєві симуляції та ігри на вирішення проблем дозволяли учням занурюватися в реальні мовленнєві ситуації. Такі ігри стали невід'ємною частиною методики, оскільки вони сприяли розвитку як лінгвістичних, так і соціокультурних навичок. Наприкінці XX століття з розвитком комп'ютерних технологій почали з'являтися перші цифрові освітні платформи. Вони пропонували інтерактивні вправи та мовні ігри, які дозволяли учням самостійно практикувати нові знання. На початку 2000-х років широкого поширення набули мультимедійні навчальні програми, що включали різноманітні ігрові завдання. Завдяки цьому ігрові технології вийшли за межі класної кімнати, надаючи учням можливість вчитися у зручний для них час.

Сьогодні ігрові технології досягли нового рівня завдяки гейміфікації — використанню елементів ігрового дизайну в не ігрових контекстах. Мобільні додатки, інтерактивні платформи та онлайн-ігри пропонують учням різноманітні завдання, які стимулюють інтерес до навчання через систему винагород, рівнів і досягнень. Сучасні технології дозволяють створювати індивідуалізовані траєкторії навчання, підлаштовуючи складність ігор під рівень знань учнів. Це забезпечує ефективніше засвоєння матеріалу в навчальному процесі.

Ігрові технології пройшли значну еволюцію: від простих мовних ігор до складних інтерактивних платформ. Їх історичний розвиток свідчить про поступове вдосконалення методів навчання відповідно до змін у суспільстві та розвитку технологій. Сучасні ігрові інструменти стали важливою частиною освітнього процесу, забезпечуючи ефективний і мотивуючий підхід до вивчення іноземних мов.

Ігрові є ефективним інструментом для розвитку всіх чотирьох основних мовленнєвих навичок: читання, письма, говоріння та аудіювання. Вони забезпечують інтерактивне середовище, яке стимулює учнів до активної участі в навчальному процесі. Завдяки гнучкості та адаптивності, ігрові методи можуть бути використані для розвитку як окремих мовних навичок, так і їх комплексного опрацювання.

Ігрові технології в навчанні сприяють розвитку читання через інтерактивні завдання, що допомагають учням засвоювати нові слова та граматичні структури в контексті. Завдяки ігровому формату учні мотивовані до уважного аналізу текстів, що підвищує їхню здатність до розуміння прочитаного.

Письмові ігри допомагають учням удосконалювати орфографію, граматику та стилістику. Використання ігор у навчанні письма дозволяє учням експериментувати з різними стилями тексту без страху зробити помилку. Ефективною є гра «Створи історію», де учні по черзі пишуть речення, утворюючи креативний текст, що сприяє розвитку не лише мовних, а й творчих навичок, навчаючи учнів адаптувати свої думки до контексту.

Говоріння є однією з найскладніших навичок для опанування, оскільки вимагає спонтанного використання мови. Ігрові технології створюють середовище, яке дозволяє учням практикувати говоріння в невимушеній атмосфері, що знижує рівень тривожності та сприяє впевненості у власних силах.

Ігри, спрямовані на аудіювання, забезпечують практику розуміння мови на слух, що є важливим елементом комунікативної компетентності. Вони створюють можливість учням тренувати навички розпізнавання звуків, інтонацій та контексту.

Однією з ключових переваг є їх здатність інтегрувати розвиток усіх чотирьох навичок одночасно. Наприклад, під час командного квесту учні можуть спочатку слухати інструкції (аудіювання), читати підказки (читання), обговорювати можливі рішення (говоріння) та записувати відповіді (письмо). Ці ігри мають значний вплив на розвиток ключових мовленнєвих нави-

чок, забезпечуючи інтерактивне і мотивуюче середовище, яке сприяє засвоєнню мовного матеріалу в процесі активної діяльності. Завдяки використанню ігор учні не лише покращують свої знання, але й отримують задоволення від навчання, що є важливим фактором для успішного опанування іноземної мови.

Велика увага приділяється вправам та завданням, які стимулюють учнів до активної взаємодії між собою та з вчителем. Це може включати рольові ігри, дебати, групові дискусії тощо. Учні вивчають не лише мову, але й культуру та менталітет країни, мова якої вивчається. Це допомагає розвивати їхню соціокультурну компетентність та сприяє кращому розумінню співрозмовника (Белова, 2022).

Брагування індивідуальних особливостей учнів і їхніх потреб у навчанні є важливим аспектом, тому ключовим завданням вчителя є використання різноманітних методів та підходів для уможливлення розвитку комунікативної компетентності учнів. Сучасні технології, такі як комп'ютерні програми, мобільні додатки та онлайн-ресурси, можуть бути ефективними інструментами для розвитку комунікативної компетентності, надаючи учням можливість практикувати мову в реальних або симульованих ситуаціях спілкування. Загалом, ефективний розвиток комунікативної компетентності на уроках іноземної мови потребує цілеспрямованого підходу, який поєднує в собі активну взаємодію, автентичність ситуацій, індивідуалізацію та використання сучасних технологій. Додатковою важливою стратегією для розвитку комунікативної компетентності на уроках іноземної мови є зосередження на мовленнєвих навичках, що надає учням достатньої можливості вільно та без страху висловлювати свої думки та ідеї іноземною мовою (Белова, 2022). Роль вчителя – задіяти всіх учнів до мовленнєвої діяльності. При цьому завдання мають бути коректними і спрямованими на розвиток конкретних аспектів комунікативної компетентності, таких як висловлювання думок, аргументація, розуміння співрозмовника тощо. Важливо надавати учням зворотний зв'язок стосовно їхнього мовленнєвого висловлення, наголошуючи на успішних моментах та пропонуючи конструктивні поради щодо подальшого вдосконалення (Близнюк, Козак & Шостак, 2021).

Ігрові технології займають унікальне місце в процесі навчання іноземних мов, оскільки вони мають не лише розважальний характер, а й виконують складну педагогічну функцію, що відіграє важливу роль у процесі навчання мови, сприяючи

активному залученню учнів та створюючи стимулююче середовище для розвитку мовлення. Багато ігрових технологій створюють аутентичні ситуації спілкування, що допомагають учням вивчати мову в реальних контекстах, наприклад, ігрові сценарії можуть відтворювати ситуації з реального життя, такі як поїздки в інші країни, покупки у магазині тощо. Такі технології уможливають практику різних мовних навичок: читання, письма, слухання та усного мовлення через інтерактивні завдання. Багато ігрових платформ пропонують індивідуалізовані програми навчання, які враховують рівень знань та інтереси кожного учня. Це дозволяє кожному учневі працювати у своєму власному темпі, окрім того корисно для самостійного навчання. Нестандартні форми роботи, зокрема ігрові технології містять елементи змагальності, такі як лідерські таблиці, досягнення та бонуси, що покликані стимулювати учнів до досягнення кращих результатів у вивченні мови. Варто зазначити, що ігри також здатні формувати соціокультурну компетентність, де наприклад, ігри з елементами культури країни, мова якої вивчається, допомагають краще зрозуміти соціокультурний контекст, що розширює знання учнів про традиції, звичаї, поведінкові моделі, полегшуючи у майбутньому спілкування з носіями мови. Використання візуальних та аудіоелементів допомагають учням засвоювати мову за допомогою різноманітних сенсорних вражень. Візуальні зображення, анімація та звукові ефекти полегшують розуміння мовних концепцій і покращують запам'ятовування слів і виразів. Вони стимулюють учнів до творчого мислення та використання мовних засобів у нестандартних ситуаціях. Учні можуть створювати власні текстові та усні матеріали, придумувати історії, розв'язувати кросворди, складати загадки та інше, отримуючи доступ до широкого спектру мовних ресурсів, таких як словники, граматичні посібники, відеоуроки, онлайн-курси. Це допомагає розширювати свої знання та вміння у навчанні мови. Загалом, ігрові технології не лише роблять процес навчання мови цікавим та захоплюючим, але й надають учням різноманітні можливості для покращення мовних навичок та розвитку комунікативної компетентності, а також дозволяють налаштувати рівень складності завдань та викликів відповідно до індивідуальних потреб і можливостей кожного учня. Багато ігрових платформ мають вбудовані системи зворотного зв'язку та оцінки, які допомагають учням зрозуміти свої успіхи та недоліки у вивченні мови. Це дозволяє включати відстеження прогресу,

видачу порад та рекомендацій для подальшого розвитку (Волосюк (упоряд), 2013). Вчитель може обирати ігри, що відповідають рівню знань, інтересам і потребам конкретних учнів, тим самим забезпечуючи оптимальні умови для засвоєння матеріалу.

Використання елементів гейміфікації, таких як бонуси, досягнення, рівні та винагороди підвищують мотивацію учнів до вивчення мови, зацікавлюючи та залучаючи їх до навчання. Ігрові технології можуть враховувати різні стилі навчання кожного учня, дозволяючи вибирати та використовувати методи, які найбільш відповідають індивідуальним потребам та уподобанням школярів (Навчальні ігри на уроках іноземної мови, 2024)

Таким чином, ігрові технології це не просто методика, а ціла філософія навчання, яка ставить учня в центр навчального процесу, надаючи йому свободу експериментувати, помилятися і вчитися у власному темпі. Уміння інтегрувати ігри у процес вивчення мови дозволяє вчителю створювати яскравий, насичений і, головне, ефективний навчальний простір, який сприяє розвитку мовних компетентностей.

Існує багато ігрових платформ та додатків, які спеціалізуються на вивченні мов та надають різноманітні можливості для навчання та практики:

Duolingo – це одна з найвідоміших та найпопулярніших платформ для вивчення мов. Вона пропонує користувачам широкий вибір мов, від популярних до рідкісних, та використовує ігрові механіки, щоб зробити навчання цікавим та захоплюючим.

Memrise використовує метод візуального запам'ятовування та повторення, а також гейміфіковані завдання для вивчення мов. Дана платформа містить велику кількість курсів різноманітних мов, які охоплюють різні рівні складності.

Babbel – це інтерактивна платформа для вивчення мов, яка ставить своєю метою розвивати практичні мовні навички. Вона забезпечує курси на основі конкретних ситуацій спілкування та реальних життєвих сценаріїв.

Rosetta Stone – це відома платформа для навчання мов, яка використовує метод комунікативного навчання, пропонуючи інтерактивні уроки, в яких учні повторюють фрази та вирази, слухають та відтворюють мовлення.

Busuu – це соціальна мережа для вивчення мов, яка дозволяє користувачам спілкуватися з носіями мови, відправляти свої роботи на перевірку та вивчати мови у вигляді коротких уроків.

Anki – це програма для повторення та запам'ятовування словникового запасу за допомогою системи карточок. Користувачі можуть створювати власні набори карточок або користуватися готовими шаблонами для вивчення різних мов.

Quizlet – це онлайн-платформа, яка дозволяє користувачам створювати, навчатися та ділитися наборами термінів та визначень. Вона пропонує різні типи вправ, такі як використання термінів у контексті, відповіді на питання, тестування на слухання тощо.

Clozemaster – це гра для вивчення мов, яка використовує контекстні вправи для розвитку слухового розуміння та поповнення словникового запасу. Учні можуть вибирати різні рівні складності та мови для вивчення.

Tandem – це додаток для спілкування з носіями мови з усього світу. Він дозволяє користувачам знаходити партнерів для мовного обміну, спілкуватися через повідомлення, аудіо та відео дзвінки, а також коригувати та вдосконалювати свої навички.

Ці платформи та додатки надають широкий спектр інструментів для вивчення мов, починаючи від базових фраз та словникового запасу і закінчуючи розвинутими навичками читання, письма та вимови. Вони часто використовують ігрові механіки, щоб зробити процес навчання цікавим та захоплюючим для користувачів.

Ігровий матеріал, як правило, захоплюючим та цікавим для учнів, що стимулює їх до активного вивчення мови та збереження інтересу протягом тривалого часу. Ігрові сценарії здатні відтворювати реальні ситуації спілкування, що допомагає учням розвивати практичні навички використання мови в різних контекстах.

Учні можуть експериментувати з мовою та вчитися через помилки без страху зі сторони, що сприяє їхньому зростанню та розвитку. Ігрові технології дозволяють адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб та рівня кожного учня, забезпечуючи гнучкість та персоналізацію (Волосюк (упоряд), 2013).

Деякі ігри зосереджуються переважно на граматиці або словниковому запасі, не надаючи достатньої уваги розвитку усного мовлення та комунікативних навичок. У інших – обмежений діапазон ситуацій спілкування або вживання мови, що не завжди відповідає реальним життєвим сценаріям.

Використання ігрових технологій іноді призводить до віддаленості учнів від реальних мовних спілкувань та міжкультурних взаємодій. Ігровий матеріал буває надто складними або містить занадто велику кількість інформації, що як наслідок призво-

дить до перевантаження та зниження ефективності навчання.

Загалом, ігрові технології, безумовно, корисний інструментом у навчанні німецької мови, особливо як частина різноманітної та збалансованої програми.

Додатковою перевагою ігрових технологій у контексті навчання німецької мови є їхня можливість створення імерсійного навчального середовища, яке поглиблює занурення учнів у мовну практику, спілкуючись з персонажами, вирішуючи завдання та розв'язуючи проблеми на німецькій мові (Ігри на уроках німецької мови, 2024).

Елементи гейміфікації, такі як досягнення, бонуси та рейтинги, можуть стимулювати учнів до активного навчання та досягнення кращих результатів у вивченні мови. Відпрацювання мовних навичок у вигляді ігрових ситуацій може сприяти розвитку впевненості в усному мовленні, оскільки учні вправляються у спілкуванні та використанні мови в різних контекстах. Ігрові технології забезпечити релаксуючу та приємну атмосферу навчання, що допомагає зменшити стрес та зберегти інтерес учнів до вивчення мови.

Проте, серед недоліків може бути недостатня увага до глибокого розуміння граматичних структур та мовних концепцій, а також обмежена можливість взаємодії у реальних мовних ситуаціях. Також, важливо бути уважним до часу, витраченого на ігрові заняття, оскільки деякі учні можуть занадто захопитися грою та забути про інші аспекти навчання.

Ще одним недоліком ігрових технологій є відсутність особистого контакту з вчителем або носієм мови, який надає індивідуальний зворотний зв'язок та корекцію помилок у реальному часі. Важливо також пам'ятати, що деякі ігри можуть бути зосереджені на розвагах, а не на ефективному навчанні мови, тому важливо обирати серйозні та якісні навчальні ігри. Незважаючи на ці недоліки, ігрові технології все ж можуть бути цінним інструментом у навчанні німецької мови, особливо як частина різноманітної програми, яка включає в себе інші методи навчання та форми активності. Використання ігор у поєднанні з іншими методами може допомогти створити більш ефективне та цікаве середовище для навчання, що сприятиме успішному вивченню німецької мови (Навчальні ігри на уроках іноземної мови, 2024).

Додатковим розглядом є вплив ігрових технологій на соціальні аспекти навчання мови. Ігри можуть створювати можливості для співпраці та взаємодії між учнями, зокрема у вигляді командних завдань або змагань. Це сприяє розвитку комунікатив-

них навичок, сприйняття та спілкування мовленнєвих моделей. Проте, слід також зазначити, що недоліки можуть виникати у випадках, коли ігри стають єдиним або домінуючим методом навчання мови. Важливо збалансувати використання ігор з іншими формами активності, такими як аудіювання, читання, письмо та усна взаємодія з вчителем чи іншими студентами (Ігри на уроках німецької мови, 2024).

У великій мірі успішність ігрових технологій у навчанні мови залежить від їхньої якості, рівня адаптації до конкретних навчальних потреб та від умінь вчителя адекватно інтегрувати їх у навчальний процес. Як із будь-яким педагогічним інструментом, важливо обирати та використовувати ігри з розумінням їхнього місця та ролі у навчанні мови.

Ще однією важливою умовою є доступність та вартість ігрових технологій. Багато ігрових додатків та платформ доступні безкоштовно або за невелику плату, що робить їх досить привабливими для багатьох учнів. Однак деякі преміум-функції або розширені версії можуть вимагати плати, що створює обмеження для учнів. Також слід враховувати, що хоча ігри можуть бути цікавим та захоплюючим способом навчання, вони не є панацеєю. Ефективне вивчення мови вимагає різноманітних методів та підходів, а також відповідного часу та зосередженості. Таким чином, ігрові технології є корисним доповненням до більш широкої навчальної стратегії, але не повинні бути єдиним засобом навчання (Близнюк, Козак & Шостак, 2021).

У підсумку, ігрові технології мають значний потенціал для навчання німецької мови, проте їх ефективність залежить від ретельного вибору та інтеграції в навчальний процес, а також від балансування з іншими методами та ресурсами.

Іншим аспектом для розгляду є адаптація ігрових технологій до різних стилів навчання та навчальних потреб учнів. Кожен учень має власний унікальний спосіб навчання та індивідуальні потреби, тому важливо обирати ігри, які враховують ці різноманітності.

Деякі учні можуть краще вчитися через візуальні або аудіо-візуальні методи, тому ігри з графічними елементами або аудіо-інтерактивними завданнями можуть бути особливо ефективними для них. Інші надають перевагу більш текстовим або літературним форматам, тому ігри з багатою текстовою базою та можливістю читання будуть корисними для цієї категорії учнів. Також важливо враховувати рівень мовних навичок та попередній досвід учнів з німецькою мовою. Деякі ігри можуть бути

більш підходящими для початківців, зокрема ті, що надають базові слова та фрази, в той час як інші можуть бути призначені для більш досвідчених учнів, які шукають поглиблене вивчення граматики або розвиток розмовних навичок (Трушковська, Близнюк, 2022).

Отже, успішне використання ігрових технологій у навчанні німецької мови вимагає уважного вибору ігор, які враховують індивідуальні потреби та відповідають різним стилям навчання учнів. Це дозволить забезпечити ефективну та збалансовану навчальну програму для всіх учасників.

Таким чином, слід чітко дотримуватись рекомендації щодо використання ігрових технологій на уроках німецької мови з метою розвитку комунікативної компетентності, які відповідають рівню знань учнів. Для початківців це можуть бути ігри з основними словами та фразами, а для більш досвідчених – ігри, що включають складніші вправи з граматики та вимови. Обирайте ігри, які моделюють ситуації для практики реального спілкування. Наприклад, ігри, які стимулюють учнів до розмов з партнером або рольових ситуацій є дієвими у розвитку усного мовлення, в той час ігри з аудіо-завданнями дозволяють учням відпрацьовувати вимову та інтонацію (Белова, 2022).

Доцільним є ігрові завдання, які створюють імерсійне середовище та поглиблюють занурення учнів у мовну практику, наприклад, ігри зі сценаріями, які моделюють реальні ситуації спілкування, можуть допомогти учням відчувати себе частиною мовного середовища. Важливим завданням учителя є застосування ігор, які сприяють співпраці та взаємодії між учнями. Такі ігри можуть включати командні завдання, спільне розв'язання проблем або мовні ігри, що вимагають обміну інформацією. Педагогічне значення гри визначається її діагностичною функцією, оскільки вчитель може побачити, як у процесі гри школяр виявляє та пізнає себе. Ігри надають учням зворотній зв'язок щодо їхніх успіхів та помилок, що допомагає їм зрозуміти свої сильні та слабкі сторони та покращити свої навички. Відомо, що у грі виявляються ресурси інтелекту, руховий потенціал, творчі задатки та характер, якість міжособистісних відносин дітей один з одним. (Навчальні ігри на уроках іноземної мови, 2024). Ігрові технології повинні використовуватись як частина широкої та збалансованої програми навчання, яка також включає в себе інші методи та ресурси, такі як аудіо- та відеоматеріали, підручники і вправи на письмо. Загалом, іг-

рові технології можуть бути потужним інструментом у навчанні німецької мови, якщо їх використовувати ретельно і з урахуванням навчальних потреб та стилів учнів.

Ще однією важливою рекомендацією є врахування індивідуальних потреб та інтересів учнів під час вибору ігрових технологій. Важливо обирати ігри, які зацікавлять учнів і стимулюватимуть їхню участь у навчальному процесі.

Наприклад, якщо деякі учні захоплені мистецтвом, можна використовувати ігри, що включають мистецькі елементи або культурні аспекти німецькомовних країн. Для тих, хто цікавиться спортом, доцільно підібрати ігри, зі спортивною тематикою. Важливо регулярно оцінювати ефективність використання ігрових технологій у навчанні, провівши оцінку результатів. Це дозволить вчителю адаптувати підхід та вибирати найефективніші ігрові технології для формування комунікативної компетентності у процесі вивчення німецької мови

Педагог повинен, використовуючи серію творчих ігор та ігрових ситуацій, не забувати також про важливість власної підготовки та ознайомлення з іграми перед їх використанням на уроках. Ґрунтовне розуміння ігрових завдань дозволить учителю найефективніше використовувати їх для досягнення цілей навчання мови. Таким чином, успішне використання ігрових технологій на уроках німецької мови з метою розвитку комунікативної компетентності вимагає від вас як вчителя гнучкості, творчості та постійного вдосконалення своїх методів навчання (Навчальні ігри на уроках іноземної мови, 2024).

Відомо, що найважливішу роль в навчанні грає правильно організований навчальний процес, в якому врахування індивідуальних особливостей учнів, таких як рівень володіння мовною, мотивація та попередній досвід з використанням ігрових технологій є запорукою успішного засвоєння нового матеріалу. Варто враховувати, що деякі учні можуть відчувати більшу впевненість та ефективність у навчанні завдяки іграм, тоді як інші потребують додаткової підтримки та настанови. При використанні ігрових технологій вчителю слід пам'ятати про залучення всіх учнів до діалогу, співпраці та обговорення мовних ситуацій, що сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок. Не менш важливим є створення сприятливої атмосфери для навчання, де учні почуваються вільно та комфортно, використовуючи німецьку мову без страху зробити помилки.

Висновки. Таким чином, вчитель повинен постійно вдосконалювати свої методи викладання з використанням ігрових технологій, вивчати нові ігри та інтерактивні платформи, а також здобувати досвід їх використання на практиці, експериментувати з різними підходами та варіантами використання ігрових елементів на своїх уроках. Загалом, використання ігрових технологій на уроках німецької мови для розвитку комунікативної компетентності може бути максимально ефективним за умови врахування індивідуальних потреб учнів, та взаємодії з іншими вчителями з метою обміну досвідом.

Список бібліографічних посилань

1. Белова, 2022 – Белова, В.В. (2022). Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі ЗВО в умовах пандемії. *Використання дистанційних освітніх технологій у викладанні іноземних мов* [Київ: Держ. торг.-екон. ун-т]. С. 12–14.
2. Близнюк, Козак & Шостак, 2021 – Близнюк, А.М., Козак, А.В., Шостак, У.В. (2021). Вивчення іноземної мови в часи пандемії: криза чи шанс. *Інноваційна педагогіка*, 38: 102–105.
3. Волосюк (упоряд), 2013 – Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках іноземної мови (2013): тематичний збірник праць / Упоряд.: А.А. Волосюк; за заг. редакцією А.О. Лавренчука. Рівне: РОПО. 29 с.
4. Ігри на уроках німецької мови, 2024 – Ігри на уроках німецької мови. *SPIELEND LERNEN – DIE BESTEN SPIELE ZUM LERNEN*. URL: <https://deutscher-lernspielpreis.de/spiele-im-deutschunterricht/>.
5. Навчальні ігри на уроках іноземної мови, 2024 – Навчальні ігри на уроках іноземної мови. *ZUM Deutsch Lernen*. URL: https://deutschlernen.zum.de/wiki/Lernspiele_im_Sprachunterricht.
6. Трушковська, Близнюк, 2022 – Трушковська, А.Д., Близнюк, А.М. (2022). Основи роботи з лексикою на уроках німецької мови: традиційний та дигітальний підходи. *Сучасні тенденції розвитку лінгвістики та лінгводидактики: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Рівне, 11 трав. 2022 р.* Рівне. С. 150–154.

References

1. Belova, V.V. (2022). The use of information and communication technologies in the educational process in a pandemic. *The use of distance educational technologies in teaching foreign languages* [Kyiv: State Trade and Economic University]. P. 12–14 [in Ukr].
2. Blyzniuk, L.M., Kozak, A.V., Shostak, U.V. (2021). Learning a foreign language during a pandemic: a crisis or a chance. *Innovative pedagogy*, 38: 102–105 [in Ukr].
3. Volosiuk, A. (comp.) (2013). The use of information and communication technologies in foreign language lessons: a thematic collection of works. In A. Volosiuk (comp.), A. Lavrenchuk (ed.). Rivne: RRTUO. 29 p. [in Ukr].
4. Games in German language lessons. *SPIELEND LERNEN – DIE BESTEN SPIELE ZUM LERNEN*. Retrieved from <https://deutscherlernspielpreis.de/spiele-im-deutschunterricht/>.
5. Educational games in foreign language lessons. *ZUM Deutsch Lernen*. Retrieved from https://deutschlernen.zum.de/wiki/Lernspiele_im_Sprachunterricht.
6. Trushkovska, A.D., Blyzniuk, L.M. (2022). Fundamentals of working with vocabulary in German lessons: traditional and digital approaches. *Modern trends in the development of linguistics and linguodidactics: materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference*, Rivne, 11 May. 2022. Rivne. P. 150–154 [in Ukr].

LEVYTSKA Liliia

Ph.D., lecturer of German Philology Department,
Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkassy

RYSHKOVA Anastasiia

lecturer of German Philology Department,
Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkassy

LISUNOVA Daryna

2st year master's student, 014 Secondary education (Language and Literature (German)),
Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkassy

USING GAME TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Summary. Introduction. The article is focused on an actual topic, namely the use of game elements in German lessons. The attention is also drawn to the fact that in today's conditions of the wide introduction of distance learning, the use of only traditional methods is not considered sufficient to improve student performance.

Purpose. The aim of this experience is to provide a theoretical proof that game-based methods are an effective tool for teaching German at the elementary stage.

Methods. It is important that the specifics of the foreign language subject require somewhat different forms of teaching than other theoretical disciplines, since the student's goal in learning a foreign language is not just to know the subject material, but also to be able to apply it in a language situation.

Results. Working with a game as a motivational tool in the classroom diversifies the type of activity in the process of learning German language and provides positive learning environment.

Originality. The results of the study prove that game activities in German language lessons help to create a cognitive motive, increase efficiency, develop automaticity of action. Game activities also foster a serious attitude to the subject, implement the ideas of competition, and develop the responsibility of each student for learning and discipline.

Conclusion. It is important for every teacher to improve his/ her teaching skills.

Gamification is one of the ways to achieve better results. Using games for teaching helps students learn additional skills beyond the academic concept that is being taught. They will also build 21st-century social skills and problem-solving skills and build community all while learning core subject material.

Keywords: game technologies; foreign language; primary education; students; interactive tasks.

Одержано редакцією 01.12.2024
Прийнято до публікації 13.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-128-134>

 <https://orcid.org/0000-0001-8323-7609>

BABAYEVA Ayshan

Ph.D student, Lecturer at the Department of Pedagogy of Preschool Education,
Azerbaijan State Pedagogical University
e-mail: b.ayshan@mail.ru

UDC 373.015.311:177.22(045)

INDUCING HUMANISTIC VALUES IN CHILDREN: THE IMPACT OF EDUCATORS' AND PARENTS' PERSONAL QUALITIES

In the XXIst century, at the time when a new generation is emerging alongside the evolvement of a new way of thinking, the main emphasis of national education and pedagogy has to be placed on inducing in people new feelings, new spirituality and new behavior, along with an enlightened and cultured professional teacher. This is the main task that the state sets for a contemporary educator-teacher in modern society.

The reputation of an educator-teacher is based not only on their professional training, but also on their real pedagogical gifts and skills. The reorganization of the national educational system and imparting a more humanistic character to it are believed to facilitate the work of an educator-teacher in order to bring up people worthy of the Motherland and humanity, in one word – decent citizens.

The key role in this work is assigned to an educator-teacher who is expected to create kind, happy and unique relationships with learners, exert human wisdom and use their life experience. That is why personal traits of an educator-teacher, who is viewed as an architect of the creative human heart, are one of the major factors in enhancing humanistic feelings in children.

Keywords: children; education; educator-teacher; parents; humanistic ideas; younger generation.

Introduction. The humanistic approach is a developmental framework that views children as unique individuals, considering all aspects of their being.

Every educator should have a caring and compassionate approach towards their students. A skilled educator is able to understand each student's individual needs and abilities, and provides them with the necessary support and encouragement. This has a significant impact on the development of a student's moral character, in addition to their acquisition of knowledge.

The educator-teacher should utilize his or her personal qualities to demonstrate and explain to students what is right and wrong, that good ultimately triumphs over evil, and to discourage students from engaging in unethical and immoral behavior.

The study focuses on the process of educating and raising preschool children. Specifically, it examines the development of humanistic values among preschoolers.

Literature review. In Azerbaijan, there are several works devoted to this issue. Studies on this topic have been conducted by researchers such as Sh. Aliyeva, M. Ilyasov, R. Aliyev, A. Bakhshaliev, F. Rustamov and others. One of the most significant tools in the development of humanistic pedagogy in Azerbaijan is their methodological guide "Topical Issues of Humanistic Pedagogy" (Əliyeva və başq, 2018), published in 2018. This guide outlines the directions for promoting and developing the pedagogical process in a humanistic manner. Special mention should also be made of Professor Museib Ilyasov's 2018 book "Modern Problems of Pedagogical Professionalism and Pedagogical Competence" (İlyasov, 2018), which focuses on the humanistic role of a teacher in forming the qualities and values of children. Many other books, manuals, and dissertations have also been published on humanistic pedagogy. However, at the same time, the humanistic development of the scientific literature on psychology is closely associated with the work of Professor Ramiz Aliyev. In 2023, he published the book "Humanistic Psychology" (Əliyev, 2023), which reflects the positive trends in humanistic psychology regarding the education of an individual as an active and free person.

Research methods. In the research, a variety of methods were employed, including interviews, observation, pedagogical experiments. The interview and questionnaire method were extensively used in the development of humanistic values among children.

The main purpose of the work is to demonstrate the impact of the personal qualities of educators and parents on child rearing, and to highlight their role in promoting humanistic values and attitudes.

The main tasks of the research are:

1. To enhance the humanistic approach to the educational process with a focus on developing children's humanistic values.

2. To strengthen the qualities of humanity in extracurricular activities.

3. To promote human qualities and efficacy through the personal example of both parents and teachers.

The main problem. In modern educational literature, it is generally accepted that educators should foster tender, gentle, noble, and beautiful qualities in children. Emphasis is placed on the importance of educating children both emotionally and morally. Emotional upbringing leads to an increase in spiritual strength and the strengthening of a child's heart. Qualities such as courage and heroism can be fostered and developed through this process.

Educators should not hinder a child's path to success. They should be able to appreciate even the smallest achievements of the child and offer encouragement. Raising a child requires emotional support for any successes. "You gave a great answer, keep up the good work", is a way to encourage a child while directing him or her to future endeavors. Educators who have a humanistic influence on children are true humanists. The communication and speech of the educator-teacher with the child should be gentle, human and cultured. Their goodness is characterized by directness and honesty. They must be masters who are able to quickly understand and feel the nuances of a child's heart. These educators-teachers should be able to listen carefully to a child, understand their feelings, concerns, emotions, joys, and sorrows. They see and feel through their heart what they create and leave in the spiritual world of the children they educate, appreciate their aesthetic inclinations and interests, and strive to instill in them a desire to be good individuals through their care.

Children trust this educator and hear the heart of their teacher. They treat them with great affection and respect, as a result of which they develop a sense of self-esteem. As soon as they meet the child, the educator can identify their general mood without the need to look into their eyes. They encourage children to develop their inner world, respect others, appreciate their home and cultural identity, and understand the significance of living and non-living nature (Kazimov, 2009).

The educator should demonstrate the importance of recognizing and enjoying beauty through the learning process, using their own personal qualities. Their simplicity and humility reflect respect for individuality and human dignity. Human simplicity, hard work and caring are the foundations of all kindness and humanity. An ordinary person has feelings such as duty and responsibility. By instilling in children a sense of humility, they will learn to be restrained in their actions towards others, polite towards their peers and experience other positive emotions. The teacher should encourage children not to

be arrogant, envious, greedy, selfish or disrespectful towards others. They should respect those who are older and younger and help them when necessary, without interrupting their activities. Such negative and unkind characteristics always damage a person's reputation and prevent them from gaining respect from others. The educator should engage in educational and preventive measures with parents to avoid situations that could lead to the insult or harm of a child or their participation in undesirable activities. It is the educator's role to assist parents in instilling national and moral values into their children, ensuring that these values are understood and applied according to their age-appropriate level.

The educator must pay attention to the overall psychological preparedness of a child prior to entering preschool, providing guidance and working with parents to ensure readiness. Additionally, the educator should conduct preventative measures and arrange counseling sessions aimed at promoting the holistic development of children and fostering humanistic values. It is essential for educators to be able to understand the emotions of children, including their expressions and body language. Educators must be able to adapt their communication style and tone to suit the needs of children, in order to create a positive and humanizing environment for them.

Educators should strive to encourage children to think and play, while also fostering their sense of self-worth and respect for others. They should organize fun and engaging activities that promote positive thinking and creativity.

Personal qualities such as empathy, kindness, and patience are essential for educators, as they help to create an atmosphere of trust and understanding. Children should feel safe and supported in the learning environment, which can be achieved through positive communication and respectful interactions.

The inner world of each child is unique, and educators should take the time to understand their individual interests and needs. By tailoring their approach to each child, educators can help them develop their full potential and become well-rounded individuals. Educators who employ this approach do not experience difficulties in their work and maintain a high standard of professionalism (Olizad, 1998).

The educator-teacher should be more attentive and sensitive to children, utilizing the possibilities of cooperative pedagogy. When the teacher inquires about the child's interests, studies, and concerns, the child

will not hesitate to openly communicate, ask questions, consult, and willingly complete tasks. The essence of cooperation is evident in its entertaining, descriptive activities, and other areas.

Family upbringing, child-parent relationships, parents' attitude towards kindergarten, the influence of other adults in the family, and the individual psychological characteristics of the child, including interests and mental development, all play an essential role in the child's development and the formation of their personality. Humanistic qualities are crucial for the development of feelings (Uşaq Hüquqları haqqında, 1998).

Children tend not to imitate adults, particularly their parents and teachers, in their actions and behaviors. They strive to embrace all the distinctive features that are unique to them. Other adults in the household, such as the child's siblings, also play a significant role in the child's development of humanistic qualities. Siblings who are older than the first-grade age provide a sense of comfort and care for the child, and the child may imitate their behavior and actions at this stage (İlyasov, 2018).

The behavior of parents with older school-aged children can also influence a child of kindergarten age. In kindergarten, teachers play a significant role in a child's development. The early years of a child's life (1–6 years) form the foundation for their future upbringing, and have a significant impact on their future life trajectory. Teachers identify potential issues in a child's upbringing and attempt to address them.

Parents and teachers also play a crucial role in this process. During this period, children often look up to their parents or teachers as role models, and try to emulate their behavior. Parents and teachers must therefore be mindful of their own actions and emotions, and avoid behaviors that could negatively impact a child's psychological and emotional development.

The physical and mental development of preschool children allows them to prepare for school. The support and assistance of family members, especially parents, create conditions for the development of their mental processes and personality. This includes their activities, relationships, and ability to complete tasks, which contributes to the formation of their personality and mental growth. Positive behavior, healthy relationships, and the example of older individuals play a significant role in shaping a child's personality. In this regard, children are most influenced by their loved ones. They tend to adopt qualities and behaviors that

older individuals value and imitate. However, children are not limited to imitating their relatives; they also become interested in the lives and daily activities of adults. They observe their work, listen to stories, poems, and fairy tales they share, and engage with them in various ways (Qurani-Kərim, 1992).

An educator-teacher is a professional who is trusted and respected by society. If parents entrust their child's health to a medical professional, they should also entrust their child's education to an educator. The educator trusts the moral, intellectual, and emotional well-being of the child, and through this, the future of their country.

The success of a teacher in the educational process lies in creating a sound and positive emotional basis for children, building sincere relationships. Achieving mutual cooperation with students in the educational process is largely due to the humanitarian orientation of the teacher. The professional ethics of a teacher should be based on positive emotions in order to help him communicate with students. Teacher ethics should not only be courteous and enlightening, but also more humanitarian. Teacher ethics reflects the deliberate pedagogical impact of the teacher on students, the creation of effective communication. He should be able to demonstrate humanity in every action and conduct. Treating students as individuals with respect is the foundation of a teacher's professional ethics.

Respect and care for children does not make them less demanding. On the contrary, the more a teacher shows respect, the more love and respect the child will show towards him. A teacher should teach children to be grateful and appreciate.

A teacher can form humanistic feelings in children by possessing the following personal qualities:

- 1) To love children, demonstrate your love for them;
- 2) To observe and understand the inner workings of children's behavior;
- 3) To be able to act and behave humanely in all situations;
- 4) To choose an appropriate interaction style;
- 5) To have a culture of respectful communication with children;

K.D.Ushinsky stated that "The impact of a teacher's personality on a young mind is an educational force that cannot be replicated by textbooks or systems of rewards and punishments. Of course, the atmosphere of the institution also plays a significant role, but this atmosphere does not exist on paper; rather, it resides in the personalities of most

teachers and then permeates those they educate" (Uşinski, 1958, s. 39).

Kindness, care for all children, and sensitivity to their needs are among the personal humanitarian qualities of N. Kazimov. Along with these qualities, he should also possess excellent thinking, behavior, and actions. Professor N. Kazimov believes that every word and action of a teacher becomes a reflection of their attitude towards society, the people, and the state. He emphasizes the importance of not only the high level of educational work but also the ability to care for students and show concern for their needs. This demonstrates the teacher's dedication to serving their community and country, as well as their level of patriotism (Kazimov, 2009).

Other personal qualities of an educator include correctness in actions and conduct, honesty in communication, love for children and the profession, etc. An educator should foster high moral qualities in the children they teach. Their personal qualities should manifest themselves through a cultured and humane approach. Such qualities earn their respect and enhance their reputation. They lay the foundation for a model educational system that is both moral and aesthetic. Educators should be able to listen to children, assist them in difficult situations, respect their individuality, and create a learning environment that focuses on the child's needs rather than demands.

Experience has shown that if a teacher has a high level of spiritual and moral character and humane qualities, they can instill these values in their students. The teacher should be aware of the emotional state of each student in the class. If a student is unhappy or worried, the teacher should immediately provide support and attention.

The educator should have high expectations for the child's future and form a positive opinion. By making an optimistic prediction about the child's potential, helping them in any situation where they make a mistake, the educator can help the child to understand why they made the mistake and how to avoid making similar mistakes in the future.

A teacher who respects the individuality of each child will also contribute to the development of humanistic values within their personality. This approach promotes the growth of strong, independent individuals who are able to think critically and make informed decisions.

The communicative abilities of the educator play a significant role in shaping humanistic values among children. Pedagogical communication, after all, is one

of the essential tools for influencing the learning experience. The foundation of this communication must be based on respect for the child and humane behavior. Pedagogical research has noted that the motivation of love for the child should be evident in the interactions between educators and students. Educators should be able to engage with children enthusiastically in order to inspire their enthusiasm for learning (İlyasov, 2018).

The conducted research has demonstrated that a teacher who does not possess a genuine love for children and who lacks emotional attachment to them is unable to establish a meaningful relationship with them. Instead, they should be capable of treating children with diverse temperaments with individualized attention. They should assess the unique characteristics of each child, approach them with empathy, and maintain a balanced demeanor.

In the educational process, a teacher with strong humanistic qualities can foster positive, friendly interactions with students, guiding their learning through effective communication. By understanding the child, comprehending their personality, engaging in an open exchange of ideas, and providing detailed information about them, the teacher can demonstrate their humanity. Additionally, organizing activities in a manner that is appropriate for the child is essential in demonstrating the teacher's humanistic approach.

The humanistic approach to educator-child communication should start with respect for the individuality of the child. Through this, it is essential to understand the inner world of a child, to sense what is going on in their heart. Respecting the dignity of children, trusting and believing in them, and knowing their goals are the key outcomes of the development of humanistic values.

At preschool age, children view their teachers as ideal individuals and strive to meet their expectations without words. They often hear the phrase "the teacher said so" and assume that this is the correct approach. When teachers establish sincere, friendly, and professional relationships with children, the latter view them as parental figures, "attaching" to them emotionally. Children always talk about their memorable teachers and the positive impact they have on their lives. A pleasant, friendly, respectful, and demanding relationship promotes a more conducive environment for children's development and learning (Əliyeva və başq, 2018).

By taking a just and fair approach towards the child, educators should aim to

foster a sense of self-love and humanistic values in the child. They should avoid scolding the child for mistakes, abusive behavior, or negative communication. It is not appropriate to label the child as “bad” or “incapable”, as this can lead to feelings of self-hatred and resentment. Instead, comments about mistakes should be presented as reminders and admonitions, rather than undermining the child’s self-confidence and future prospects.

The educator’s facial expressions should be pleasant and welcoming, avoiding any harsh behavior or actions. Experience has shown that addressing children with kindness and using positive language can help to improve their mood, increase their interest in learning, and foster the development of various positive human qualities. As such, every educator should strive to establish genuine, constructive, and effective communication with children.

During interactions with children, educators should treat them with care, demonstrating high levels of cultural sensitivity and pedagogical expertise, while maintaining appropriate levels of tact. They should aim to inspire a sense of trust and camaraderie among children, while also being willing to forgive when necessary. Educators should avoid imposing demands that are beyond a child’s abilities, ensuring that their approach is child-centered and humanistic in nature.

Research has shown that among the essential personal qualities of a high-level teacher-educator are sincerity, caring, and friendly communication. Demonstrating trust, kindness, and sincerity towards a child creates an active learning environment for children. This leads to the development of the child’s personality and the establishment of a positive relationship between the teacher-educator, child, and the team as a whole.

In the establishment and development of a stimulating learning environment in early childhood educational settings, the personal attributes of the educator play a significant role in the training and development of children. These attributes include caring and attentive treatment of children, respect for their needs, humanity toward them, and a cultural approach to their upbringing (Məmmədov, Ələsgərova, 1993).

Observations indicate that children prefer and respect teachers who are kind, sincere, loving, and know how to treat them well. They do not prefer teachers who indulge in rude or aggressive behavior.

Children love teachers who respect their personality and are characterized by high levels of respect and love. Teachers should

make soft demands, avoiding harsh demands, punishment, and other negative methods. They should prioritize naturalness in teaching, taking into account children’s natural needs. If a child wishes to cooperate with others or play, teachers should create opportunities for this.

The democratic approach of a teacher to children and the non-discrimination of students are important aspects of a teacher’s personal qualities. The teacher should praise students for their small successes, encourage them, and increase their self-confidence. It is not appropriate to scold a student for mistakes, especially in front of peers, as this can lead to psychological difficulties for the child. Instead, the teacher should explain the mistake privately and advise the student not to repeat the behavior in the future, using a positive and supportive approach. Additionally, it is not advisable to compare one student to others, as this may lead to feelings of inferiority or inadequacy (Əliyev, 2023).

The first and most important place a child spends his or her early years is in the family, and parents play a crucial role in shaping the child’s upbringing and development. It is essential for parents to instill humanistic values in their children through their own actions and behavior. Parents have great potential in shaping the emotional development of their children, as they are the primary influence in their lives. Regular interactions with children provide an opportunity for parents to purposefully guide them towards positive behaviors and attitudes.

In today’s society, it is common for parents to disagree on how to raise a child, leading to confusion and uncertainty for the child. This can create a challenging environment for children, who may struggle to understand whose guidance to follow. Therefore, it is important that parents work together to establish clear communication and shared goals for their child’s education and upbringing, ensuring that they are supported and nurtured in a consistent manner (Məmmədov, Ələsgərova, 1993).

When raising a child, parents must follow the principle of consistent parenting, clearly indicating where the child is right and wrong. Parents must raise children from an early age in such a way that neither they nor society will suffer later. Children should be taught humanistic values such as being a true person, being considerate in human relationships, and speaking respectfully based on the parent’s own example.

In the family, a parent’s relationship with the other parent and with their children can

form certain emotions in the child. Any flaws or negative aspects in a parent's personal example can easily be transferred to the child. Therefore, parents must not distinguish between children, nor give more love to some and less to others. A parent must distribute all their love equally among children and not discriminate.

If a child has siblings in the family, parents must form humanistic values towards them as well. A sense of love and friendship should be fostered between the child and the adult, as well as human qualities such as compassionate behavior on the part of the older person towards the younger, the ability to share with one another, and concern for each other's well-being.

Professor A. Alizadeh notes: "Respect for a student's human dignity, treating them with trust and confidence, considering their goals, discipline, and interests as an individual – these qualities imbue the relationship between educators and students with bright human qualities. The educator, as a human being, lives through the relationship with their students" (Əlizadə, 1998, s. 217)

Parents play a crucial role in society, serving as its driving force. Children grow up in families, learning the basic principles of human interaction and communication within the family setting. The primary factors in raising children include their courageous, brave, honest, and decent development.

The Holy Quran also emphasizes the importance of parents properly educating their children from the very beginning. The best parenting method is to teach children to be polite and respectful. Parents should teach their children the truth and provide them with a fair education (Qurani-Kərim, 1992).

In his work "Akhlagi-Nasiri", N. Tusi notes that parents play a crucial role in raising children. He considers it essential that children growing up in families respect and care for their parents. Children should learn to speak less at home, be quiet, respond when spoken to, listen to adults, be ashamed of using inappropriate language, and praise for beautiful, kind, pleasant words. Respect for others should be instilled. Lying and swearing should be avoided, and helping others should become a natural habit for children (Tusi, 1989).

The success of the educational process relies on the personal qualities of teachers. To the extent that they begin the learning process in a positive state of mind, children will complete the process in an optimistic state.

Conclusion. The personal qualities of parents play a crucial role in shaping the humanistic qualities of children. These qualities include tolerance towards others, the ability to negotiate, and the desire to find common ground. Parents provide children with freedom, peace of mind, and unconditional love. Parental guidance and communication are essential in this process. Every father and mother must take responsibility for the well-being and healthy development of their child. Mutual understanding and respect are essential for a positive family environment. This environment fosters the development of humanistic qualities such as empathy, compassion, and cooperation.

Children who grow up in families characterized by honesty and love tend to develop these qualities more effectively. The love and support of parents serve as a foundation for the child's emotional and moral development. This love not only nurtures the child but also encourages the formation of positive values and attitudes.

The development of humanistic values in children contributes to the formation of several positive qualities, which act as an important factor for the child's future self-realization. The process of instilling humanistic values in children involves creating an educational environment based on these values, incorporating them into the teacher's teaching methods, and promoting their development through activities. Humanistic qualities play a significant role in preschool education and are influenced by the personality traits of the educator. Interpersonal relations play a crucial role in fostering humanistic values among children. The use of educational opportunities in the development of humanitarian relationships among children and the promotion of humanitarian feelings through activities such as exercises, games, and work are significant aspects of early childhood education.

References

- Uşaq Hüquqları haqqında, 1998 – Uşaq Hüquqları haqqında (1998): Qanunu Azərbaycan, Respublikası №499. Bakı.
- Əlizadə, 1998 – Əlizadə, Ə. (1998). Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Ozan.
- Əliyev, 2023 – Əliyev, R. (2023). Humanist psixologiya. Bakı.
- Əliyeva və başq., 2018 – Əliyeva, Ş.Q., İlyasov, M., Əliyev, R., Baxşəliyev, Ə., Rüstəmov, F., Hüseynova, N. (2018). Humanist pedaqogikanın aktual problemləri. Bakı.
- İlyasov, 2018 – İlyasov, M. (2018). Müəllim Peşəkarlığı və pedaqoji sərəştəliliyin müasir problemləri. Bakı: Elm və Təhsil.
- Kazimov, 2009 – Kazimov, N.M. (2009). Pedaqoji ustalığın problemləri. Bakı: "Çaşıoğlu" nəşriyyatı.

Qurani-Kərim, 1992 – Qurani-Kərim (1992). Z. Bünyadov və V.Məmmədaliyevin tərcüməsində. Bakı: Azərnaşr. 711 s.

Məmmədov, Ələsgərova, 1993 – Məmmədov, F.M., Ələsgərova, F.M. (1993). Pedagogikadan məsələ və suallar. Bakı: Maarif.

Sadıqova, 2017 – Sadıqova, S. (2017). Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda hərbi vətənpərvərlik haqqında ilkin təsəvvürlərin formalaşdırılması. Bakı.

Tusi, 1989 – Tusi, N. (1989). Əxlaqi-Nasiri. Bakı: Elm.

Uşinski, 1958 – Uşinski, K.D. (1958). Seçilmiş pedaqoji əsərləri. Bakı: Azərnaşr.

References

On the Rights of the Child (1998): Law of the Republic of Azerbaijan. No. 499. Bakı.

Alizadeh, A. (1998). Psychological problems of the modern Azerbaijani school. Bakı: Ozan.

Aliyev, R. (2023). Humanistic psychology. Bakı.

Aliyeva et al, (2018). Topical Issues of Humanistic Pedagogy. Bakı.

Ilyasov, M. (2018). Modern Problems of Pedagogical Professionalism and Pedagogical Competence. Bakı: Science and Education.

Kazimov, N.M. (2009)/ Problems of pedagogical mastery. Bakı: Chasioglu publishing house.

Quran-Karim (1992). In Z. Bunyadov and V. Mammadaliyev (transl.). Bakı, Azernashr, 1992, 711 p.

Mammadov, F.M., Alasgarova, F.M. (1993). Issues and questions from pedagogy. Bakı: Maarif.

Sadigova, S. (2017). Formation of initial ideas about military patriotism in preschool children. Bakı.

Tusi, N. (1989). Akhlaq-Nasiri. Bakı: Elm.

Ushinsky, K.D. (1958). Selected pedagogical works. Bakı: Azernashr.

БАБАЄВА Айшан

аспірантка, викладачка катедри педагогіки дошкільної освіти,
Азербайджанський державний педагогічний університет

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ: ВПЛИВ ОСОБИСТИХ ЯКОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ І БАТЬКІВ

Анотація. У статті розглядається розвиток гуманістичних цінностей у дітей, вплив батьків та вихователя-педагога на цей процес. Ми дотримуємось думок А. Алізаде, Н. Тусі, Н. Казимова та ін.

Наголошено, що репутація вихователя-вчителя, а також батьків відіграє важливу роль у цій справі. Наприкінці статті надано інформацію про різні фактори, на які звертають увагу вихователі-педагоги та батьки при формуванні гуманістичних почуттів у дітей.

Основна мета роботи - продемонструвати вплив особистих якостей педагогів та батьків на виховання дітей та підкреслити їхню роль у просуванні гуманістичних цінностей та установок.

Метод. У дослідженні використовувалися різні методи, як-от: інтерв'ю, спостереження, педагогічні експерименти.

Оригінальність. У XXI столітті, з появою нового покоління та нового способу мислення, головним у розвитку вітчизняної освіти та педагогіки є виховання людей з новими почуттями, новою духовністю та новим стилем поведінки поряд з освіченим, професійним вихователем-учителем. Це основне завдання, яке держава ставить перед ним. Репутація вихователя-вчителя ґрунтується на тому, що він, крім освіти, має справжній педагогічний талант і майстерність.

Результати. Реорганізація системи освіти та її розвиток із більш гуманними тенденціями мають полегшити працю вихователя-вчителя, підготувати

гідних батьківщини та гуманізму громадян. Ключову роль у цій роботі відіграють, перш за все, добрі, красиві, щасливі та неповторні стосунки педагога-вчителя, його людська мудрість, досконалість, життєвий досвід. Особистісні якості вихователя-вчителя як архітектора творчого людського серця є головним чинником формування гуманістичних почуттів у дітей.

Висновки. З вищевикладеного випливає, що батьки повинні завжди поважати дитину та не порівнювати її з іншими дітьми або навіть з іншими братами та сестрами. Кожне слово, сказане дитині, має базуватися на принципі поваги та вимогливості. Батько повинен цінувати дитину і змушувати її вірити і відчувати, що вона цінна. Потреби дитини у безпеці означають, що вона має вести комфортне, безпечне життя. Насильство щодо дітей, загрози їм будь-якими словами та засобами означають нелюдське поведіння та поведінку. Обов'язок кожного з батьків – стежити за тим, щоб природні потреби та інтереси дитини вивчалися, щоб вона зростала і навчалася у комфортній, спокійній обстановці.

Ключові слова: діти; освіта; вихователь-викладач; батьки; гуманістичні ідеї; підростаюче покоління.

Одержано редакцією 07.11.2024
Прийнято до публікації 24.11.2024

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА
(за спеціалізаціями)

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-135-144>

 <https://orcid.org/0000-0003-0610-644X>

БОРИСОВА Світлана

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка катедри дизайну,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»;
докторантка,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
e-mail: svitlana.borysova@gmail.com

УДК 378.147:37.026:004.09(045)

**КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ГРАФІЧНИХ ДИЗАЙНЕРІВ
ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ДИЗАЙНУ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті зазначено важливість розв'язання проблеми формування готовності майбутнього графічного дизайнера до професійної діяльності в контексті проектування характерних для галузі об'єктів дизайну засобами цифрових технологій.

Висвітлено розуміння дефініції «концепція» в педагогічній теорії, підкреслено залежність її проектування від галузі та сфери застосування.

Продемонстровано підходи до проектування концепцій професійної підготовки майбутніх фахівців, зосереджуючи увагу переважно на підготовці майбутніх дизайнерів. Схарактеризовані авторські концепції з позиції їх структури.

Узагальнено результати науково-теоретичних розвідок, згідно яких концепцією є систематизоване наукове знання і форма подання результатів дослідження, яке містить складові як теоретичної, так і практичної спрямованості (загальні положення (провідні ідеї, мету, завдання, принципи), методологічний (теоретико-методологічну основу), теоретичний (понятійно-категоріальний апарат), технологічний (змістовно-смісловне наповнення досліджуваного процесу) і практичний (верифікацію отриманих результатів) концепції.

Висвітлено чотири групи вихідних положень концепції підготовки майбутніх фахівців з графічного дизайну до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій, що сконцентровані на: зв'язку глобального ринку графічного дизайну, об'єктів графічного дизайну і засобів цифрових технологій, що забезпечують їх проектування; зв'язку принципів професійної діяльності графічного дизайнера і процесу проектування об'єктів дизайну; методології підготовки майбутніх графічних дизайнерів і власне підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій.

Окреслено мету, завдання і принципи реалізації концепції, що враховують принципи універсального дизайну, розкрито зміст методологічного, теоретичного, технологічного і практичного концептів.

Підсумовано, що концепція спрямована на оперативне врахування у змісті підготовки вимог стейкхолдерів, ринку праці, запровадження цифрових технологій, що відповідають запитам галузей графічного дизайну та освіти.

Ключові слова: графічний дизайн; підготовка графічних дизайнерів; проектування; цифрові технології; об'єкти дизайну; концепція.

Постановка проблеми. Проблема підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій є актуальною для сучасної практики підготовки фахівців, спроможних працювати в міжнародному контексті та підтримувати рівень професійної підготовки в актуалізованому стані. Особливого значення при цьому набуває необхідність врахування перманентних змін, що відбуваються в сфері мистецтва і графічного дизайну, цифрового мистецтва і цифрового суспільства (Borysova, et al, 2024), які дотичні цифровізаційних зрушень у сучасному мистецтві та віртуальній естетиці, розвитку засобів цифрових технологій, сегментації об'єктів графічного дизайну, тенденцій розвитку професійного середовища. Означені чинники наголошують на необхідності вдосконалення підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій з урахуванням: Концепції розвитку цифрових компетентностей, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р (Про схвалення, 2021), вимог стейкхолдерів (Борисова, 2023), сучасних підходів до підготовки фахівців, методів і прийомів навчання, що враховують принципи професійної діяльності графічного дизайнера (Osińska, 2014).

Розробка основних положень концепції підготовки майбутніх дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифро-

вих технологій перш за все спрямована на розв'язання проблеми формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності в контексті проєктування характерних для галузі графічного дизайну об'єктів, що забезпечується цифровими технологіями, які вважаються «золотим стандартом» глобальної професійної сфери. Така концепція обґрунтовує цілісну систему підготовки майбутніх дизайнерів проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій, з відповідними до змісту загальних і фахових компетентностей, визначених Стандартом вищої освіти за спеціальністю 022 «Дизайн» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Стандарт, 2019), структурою, змістом, організаційно-педагогічними умовами, методами і засобами навчання, системою об'єктів дизайну і комплексом цифрових технологій.

Мета статті. Висвітлити положення концепції підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій.

Огляд результатів, дотичних до теми статті. Згідно визначення, репрезентованого в «Енциклопедії Сучасної України» (автор статті В. Рижко), під концепцією розуміється «система поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їхнього розуміння, тлумачення; основна ідея будь-якої теорії, головний задум; ідея чи план нового, оригінального розуміння; конструктивний принцип художньої, технічної та інших видів діяльності» (Рижко, 2014). Зазначимо, що зміст дефініції «концепція» залежний від галузі або сфери застосування. Відповідно, концепція власне в педагогічній сфері (за Г. Поліщук) визначається як «складна, цілеспрямована, динамічна система фундаментальних знань про педагогічний феномен, що повно і всебічно розкриває його сутність, зміст, особливості, а також технологію оперування з ним в умовах сучасної освіти» (Шапран, 2019, с. 172) або як стратегія професійно-педагогічної діяльності (де стратегіальність вбачається її базовим принципом), що презентує засади, спосіб / способи побудови системи на основі цілісного сприйняття педагогічного явища, процесу (Лілік, 2020).

Різноманітні підходи до проєктування концепцій професійної підготовки продемонстровано в низці дисертаційних досліджень. В. Бурак (Бурак, 2023, с. 221–239) запропоновано концепцію професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи, що обіймає провідні ідеї, мету, завдання, психолого-педагогічні положення концепції, вихідні положення та методологічний, теоретичний, технологі-

чний, практичний концепти (інноваційні ідеї, що містять у собі творчий сенс) професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти.

Г. Борин (Борин, 2023, с. 129–141) в концепції професійної підготовки майбутніх вихователів до формування художньо-конструктивної діяльності дітей дошкільного віку проаналізовано методологічне підґрунтя, принципи, педагогічні умови, педагогічну систему підготовки на основі особистісно-мотиваційної, освітньо-інтегративної, діяльнісної, рефлексивно-оцінювальної компоненти.

В концепції формування конкурентоспроможності майбутніх учителів математики у процесі науково-дослідницької діяльності М. Повідайчика (Повідайчик, 2024, с. 244–259) наявні мета, засади, структурні компоненти концепції: загальні положення, місце і межі застосування концепції, етапи реалізації положень, методологічні основи концепції (сукупність наукових підходів), ядро концепції (провідна ідея та принципи реалізації положень концепції), теоретичний, методологічний і практичний рівні концепції.

Заслужовує на увагу концепція підготовки майбутніх фахівців комп'ютерного профілю до застосування цифрових технологій у професійній діяльності О. Потапчук, що забезпечує впровадження ідей цифровізації освітнього процесу, імплементацію технологій Індустрії 4.0 у зміст підготовки та реалізацію принципу смартосвіти для забезпечення глибокої професійної спрямованості підготовки (Потапчук, 2024).

В роботах низки авторів запропоновано концепції, дотичні до підготовки майбутніх дизайнерів. Так, дослідження С. Чирчика презентує концептуальну модель розвитку професійної компетентності майбутніх бакалаврів з дизайну інтер'єру (Чирчик, 2017, с. 235–249). Сє Юйдін запропоновано концепцію підготовки студентів-дизайнерів у закладах передвищої освіти (Сє, 2023, с. 88–99). О. Трошкін висвітлював концептуальне бачення сутності та моделі ініціативності майбутнього дизайнера (Трошкін, 2004, с. 83–96).

Цзя Яочен проаналізовано концептуальні засади розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців з графічного дизайну у професійній підготовці (Цзя, 2017). С. Алексеевою розроблено концепцію дослідження проблеми організації дослідницької діяльності учнів з дизайну у професійних навчальних закладах художнього профілю (Алексеева, 2010, с. 74–83) та концепцію підготовки майбутніх дизайнерів у коледжах художнього профілю до розвитку професійної кар'єри (Алексеева, 2020, с. 152–161).

Теоретичний аспект дослідження.

Водночас нами констатовано недостатність системних досліджень саме з підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій з урахуванням практико-орієнтованої позиції та підтримки сталого розвитку фахівця, що вбачається пріоритетним у розвитку галузі графічного дизайну.

Вирішення означеної проблеми вимагало систематизації, конкретизації та теоретичного узагальнення результатів науково-теоретичних та емпіричних розвідок, що мало на меті охарактеризувати концепцію як систематизоване наукове знання і форму подання результатів дослідження, яке містить складові як теоретичної, так і практичної спрямованості: загальні положення (провідні ідеї, мету, завдання, принципи), методологічний концепт (теоретико-методологічну основу), теоретичний концепт (понятійно-категоріальний апарат), технологічний концепт (змістовно-смісловне наповнення ефективного функціонування і розвитку досліджуваного процесу: педагогічні умови, моделі, форми, методи, засоби педагогічної діяльності), практичний концепт (верифікацію отриманих результатів). При формуванні концепції підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій зважалося на потреби:

- в узагальненні досвіду, структуруванні і систематизації результатів попереднього дослідження із визначенням ключових понять, категорій, зв'язків між ними для їх інтеграції в єдину систему;

- у характеристиці закономірностей розвитку досліджуваного процесу проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій на основі методологічних підходів;

- в аналізі можливості практичного застосування концепції як бази для подальшої розробки моделі підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій і практичних рекомендацій з її імплементації;

- у розкритті передбачуваних перспективи розвитку дослідження з урахуванням поточного стану професійної сфери графічного дизайну.

Результати дослідження. Значущим при формуванні концепції стало узагальнення провідних ідей концепції, які розподілено на чотири групи положень.

1. Вихідні положення щодо зв'язку глобального ринку графічного дизайну, об'єктів графічного дизайну і засобів циф-

рових технологій, що забезпечують їх проектування.

Глобальний характер ринку графічного дизайну (Global, 2024) затверджує необхідність побудови підготовки майбутніх дизайнерів з урахуванням глобального і національного вимірів, врахування вітчизняних і світових тенденцій розвитку об'єктів дизайну, технологій та інструментальної бази, що забезпечують уніфікований процес проектування об'єктів дизайну. Зростання кількості засобів комунікації зумовило зміни у ключових секторах графічного дизайну і типології об'єктів дизайну: крім брендингу, створення іміджу і послуг з друкованого й статичного дизайну значна частина діяльності нині припадає на послуги цифрового та інтерактивного дизайну, що розширило перелік професійних обов'язків графічних дизайнерів.

Система засобів цифрових технологій, розглянутих у технологічному і процесуальному аспектах (Борисова, 2024, с. 92) як застосування знань зі створення та практичного використання цифрових пристроїв для практичних цілей, що забезпечують професійну діяльність графічного дизайнера, детермінована мінливістю професійного середовища, вимогами ринку, потребами стейкхолдерів, об'єктами графічного дизайну і діяльністю з їх проектування. В мінімальному вимірі система засобів цифрових технологій містить пакет програмного забезпечення, що складається з растрового і векторного графічних редакторів, програм верстки і макетування, але не обмежується ними; сучасні вимоги професійної сфери потребують володіння навичками розробки інтерфейсів; анімації, 3D-моделювання, графічними програмами-конструкторами, онлайн інструментами, інструментами генеративного штучного інтелекту.

Діяльність графічного дизайнера на стику маркетингу, мистецтва і технологій (Borysov, et al, 2022, с. 652) формує вимоги до взаємодія вищої освіти з ринком праці, підготовки майбутнього фахівця до проектування об'єктів графічного дизайну, розв'язання проблем і визначення ключових характеристик об'єктів дизайну, відбору оптимальних кроків проектування.

2. Вихідні положення щодо зв'язку принципів професійної діяльності графічного дизайнера і процесу проектування об'єктів дизайну.

Ключовими принципами професійної діяльності графічного дизайнера є візуалізація, креативність, естетизація і емоційність, комунікативність, практична спрямованість і функціональність. Графічний дизайнер у своїй діяльності на основі розу-

міння об'єкту дизайну створює продукт дизайну, що можна охарактеризувати як продуктивне відношення між суб'єктом проектування (графічним дизайнером) та об'єктом проектування (об'єктом графічного дизайну). В сучасній практиці проектування об'єктів дизайну найчастіше застосовується гнучка, нелінійна, ітеративна модель процесу проектування як спосіб розуміння проектною людиноцентрованої діяльності, адаптивного використання міждисциплінарних знань, творчого вирішення проблем (Design, 2021). Зміст стадій проектування залежить від галузі дизайну і самого проекту. В галузі графічного дизайну розрізняємо чотири стадії дій: визначення, розробки, зворотнього зв'язку (фідбеку) і завершення, які містять деталізовані етапи (кроки) процесу проектування. Засади особливості синтезу науки, технологій і мистецтва (Gavira, 2023), розробка дизайн-проектів, цифрові технології, що використовуються в процесі їх розробки, впливають на зміст професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів.

3. Вихідні положення методологія підготовки майбутніх графічних дизайнерів.

Методологія підготовки майбутніх графічних дизайнерів, що окреслює підходи до оновлення освітньої програми та освітніх компонентів і забезпечує досягнення конкретного методичного рівня, узгодження методик викладання і вивчення окремих освітніх компонентів, має враховувати методологічні орієнтири, прямі і зворотні впливи графічного дизайну і економіки, виробництва, технологій і суспільних впливів. Stakeholder approach підхід (Shams, 2017), що ґрунтується на розумінні, прогнозуванні, врахуванні інтересів, потреб і вимог стейкхолдерів у конкретному освітньому середовищі (в нашому дослідженні ними є група забезпечення освітньої програми, здобувачі вищої освіти, роботодавці і міжнародний ринок праці), є центральним при оновленні підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій. Практикоорієнтованість підготовки майбутніх графічних дизайнерів реалізується через пряме узгодження фахових компетентностей з практичною складовою діяльності, інтеграцію з суб'єктами економічної діяльності, опанування стандартів галузі та вимог до об'єктів дизайну.

Оновлення змісту підготовки майбутніх дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій ґрунтується на систематизації даних аналізу секторів глобального і національного графічного дизайну, вимог до змісту підготовки і переліку компетентностей графічних

дизайнерів, структури професійної діяльності графічного дизайнера і має носити системний характер, стосуватись структурних освітніх компонентів освітньої програми, їх переліку і зв'язків, внутрішньої структури, пріоритетності в поданні інформації, швидкого реагування, відгуку освітнього процесу на нові змістові й технологічні вимоги, що висуваються часом.

Фундаментальна художня, теоретична, фахова, технологічна підготовка для формування фахових компетентностей є не самоціллю, а інтегративним засобом опанування процесом проектування об'єктів дизайну, так само, як постійна актуалізація графічного дизайнера в цифровому середовищі є запорукою його конкурентоздатності.

4. Вихідні положення підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій.

Формування освітнього середовища для реалізації відкритого й гнучкого освітнього процесу підготовки майбутніх графічних дизайнерів, пошук шляхів оптимізації організації форм навчання детермінує зміст освітньої діяльності. Відбір і структурування змісту освітньої програми, визначення наступності вивчення неуніфікованих освітніх компонентів має відповідати міждисциплінарній спрямованості графічного дизайну. У підготовці важливим є поєднання ключових підходів до навчання майбутніх графічних дизайнерів (комунікативного, компетентнісного, практико-орієнтованого, особистісно-орієнтованого, креативного) з базовими (культурологічним, системним, комплексним, фреймовим, діяльнісним, сценарним і рефлексивним) з урахуванням індивідуального досвіду та інтересів здобувачів вищої освіти.

Основу педагогічних технологій для забезпечення цілісного, свідомого, культурно-спрямованого варіативного освітнього процесу з множинними внутрішніми зв'язками складають культурологічний, системний, комплексний, фреймовий, діяльнісний, сценарний і рефлексивний підходи. Адаптація методів і прийомів навчання, навчання через досвід і співпрацю для охоплення широкого кола жорстких і м'яких навичок за відносно обмежений період навчання є ключовим аспектом модернізації освітнього процесу.

Система об'єктів графічного дизайну, що застосовується при проектуванні засобами цифрових технологій в межах освітнього процесу, має формуватися на основі адаптованої до завдань освітнього процесу загальної системи об'єктів графічного дизайну з урахуванням сукупності взаємодій,

що виникають між освітніми компонентами освітньої програми, балансу між їх загальним, інваріантним та конкретним, варіативним змістом.

Застосування цифрових технологій при проектуванні об'єктів дизайну має відповідати запитам ринку праці і потребує формування у здобувачів вищої освіти навичок свідомої і ефективної діяльності за умов виконання послідовних повторюваних дій при роботі в робочому просторі графічних редакторів та іншого програмного забезпечення, усвідомленого поєднанні та диференціації засобів цифрових технологій і об'єктів дизайну з властивими для них формальними характеристиками і виражальними можливостями. Вільне володіння засобами цифрових технологій в широкому сенсі спроможне збільшити резерви часу не на технічний аспект проектування, а на пошуковий, креативний, наслідком чого стає проектування об'єктів графічного дизайну з вищим ступенем відмінності.

Для регулювання залежності кінцевого результату проектування від початкових умов проектування, ступеня конкретності висловлених вимог щодо кінцевого результату, особлива увага має бути приділена на початкових етапах проектування роботі з референсами, потребує опрацювання, осмислення причин і розгалуженості шляхів відбору джерел натхнення, базових візуальних матеріалів (референсів) як провідників генерації нових значущих сенсів для проєктованого об'єкту дизайну. Розвиток м'яких навичок, гнучкості, адаптивності, аналітичного мислення, розв'язування проблем, навичок командної роботи, самоконтролю та активного навчання варто враховувати як додаткову складову підготовки до проектування об'єктів дизайну, що відповідає сучасним запитам в галузі графічного дизайну.

Упорядкованість етапів проєктної діяльності має структурувати діяльність з проектування неабстрактних, виконаних з урахуванням стандартів виробництва і потреб стейкхолдерів, об'єктів дизайну майбутніми графічними дизайнерами з наступним фіксуванням ними перебігу діяльності з досягнення поставленого завдання, зі зміщенням акценту у фіксації з результату проектування на шлях отримання результату.

Отже, метою концепції є визначення теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій на основі методологічного підґрунтя як міждисциплінарного конструкту, що забезпечує: вектор оновлення освітньої програми, підвищення якості підго-

товки фахівців до професійної діяльності, конкурентоспроможність у сфері графічного дизайну і професійну мобільність на ринку праці. Для спрямування підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій на досягнення окресленої мети доцільно застосовувати принципи універсального дизайну (початково розроблені фахівцями North Carolina State University College of Design) (Center, 1997), а саме:

- *принцип рівності та доступності*: забезпечення однаковими засобами цифрових технологій всіх здобувачів вищої освіти, без сегрегації (за можливості тотожними, за неможливості – еквівалентними);

- *принцип гнучкості*: забезпечення вибору способів застосування засобів цифрових технологій, розуміння можливостей індивідуальних налаштувань, врахування потреб, уподобань, темпу, можливостей здобувачів вищої освіти.

- *принцип свідомості та інтуїтивності*: процес проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій має бути позбавлений надмірної складності, розрахований на широкий спектр мовних і комунікативних навичок, інформація подана систематизовано, структурована у відповідності до її важливості, узгоджена з інтуїцією (зокрема, при застосуванні засобів цифрових технологій), забезпечений ефективний зворотній зв'язок під час і після виконання завдання;

- *принцип толерантності до помилок*: надання попереджувальної інформації про можливі типові помилки і проблеми, що виникають при проектуванні засобами цифрових технологій, найбільш використовувані елементи, інструменти, функції, акцентування уваги на діях у завданнях, які вимагають пильності;

- *принцип зниження зусиль*: користування засобами цифрових технологій ефективно, комфортно, з мінімізацією втоми, застосування передбаченої автоматизації повторюваних дій, сполучення клавіш (shortcuts).

З огляду на виокремлені вище провідні ідеї щодо підготовки майбутніх графічних дизайнерів, зазначені принципи доповнено положеннями про:

- *цифровізацію* освітнього середовища та підвищення цифрової компетентності майбутніх графічних дизайнерів в умовах невинної диджиталізації та гаджетизації суспільства, скерованість на безперервний розвиток впродовж життя (Rossikhina, Rossikhin, Kaganovska, 2019);

- *модернізацію* освітнього процесу, починаючи від удосконалення освітньої про-

грами і змісту освітніх компонентів, відповідно до запитів ринку праці, до методів і засобів навчання;

– *студентоцентрованість* освітнього процесу, створення умов для врахування різноманітного особистого досвіду здобувача вищої освіти у практико орієнтованій діяльності з опанування цифровими технологіями у процесі підготовки до проектування об'єктів графічного дизайну, розбудови індивідуального стилю майбутнього графічного дизайнера при оволодінні фаховими компетентностями (Плебан, 2021).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запропонована концепція підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій розкривається в чотирьох концептах: методологічному, теоретичному, технологічному і практичному.

Методологічний концепт. Підготовка майбутніх дизайнерів ґрунтується на методології наукового пізнання, загальнонауковій та конкретно-науковій методології, стратегії сталого розвитку суспільства, основних наукових положеннях педагогіки, психології, теорії творчості, закономірностей і принципів освітнього процесу в галузі дизайн-освіти, методології цілісного освітнього процесу; загальнонаукових положеннях теорій особистості, аксіології; парадигмах теоретичного осмислення суті дизайну, його культури відповідності; сучасних концепціях мотивації.

Передбачається застосування методів наукового пізнання трьох рівнів: *метатеоретичного*, що обіймає діалектичний метод і метод системного аналізу; *теоретико-експериментального*, до якого відносять експеримент, аналіз-синтез, індукцію-дедукцію, моделювання, гіпотетичність, логічність, абстрагування, ідеалізацію, аксіоматику, узагальнення; *емпіричного*, до якого відносять спостереження, порівняння, вимірювання, анкетування, співбесіду, тестування. Результативність системи підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій забезпечується ключовими і базовими підходами до навчання майбутніх графічних дизайнерів проектуванню об'єктів дизайну засобами цифрових технологій, обумовлених принципами професійної діяльності дизайнера.

Теоретичний концепт сформовано змістом сучасних положень педагогічної теорії, категорій, базових понять, що виявляють сутність і структуру процесу підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій та сприяють розробці сис-

теми підготовки майбутніх графічних дизайнерів. Понятійно-категоріальний апарат, що обіймає базові поняття, доповнено уточненням змісту понять: об'єкт дизайну; продукт дизайну; цифрові технології; і залучено поняття: сегментація сфери графічного дизайну; глобалізація; цифровізація; ключові групи стейкхолдерів; контент-аналіз; моделі проектування; ключові підходи; інтегративність; типологія; фрейм; рефлексія; базові візуальні матеріали; відмінний продукт дизайну.

З позиції врахування у навчанні проектуванню об'єктів дизайну засобами цифрових технологій ключових характеристик змісту і завдань професійної діяльності графічного дизайнера, зазначимо, що галузь графічного дизайну є широкою сферою для дослідження. Це позначається на кількості й різноманітності освітніх компонентів, в межах яких відбувається підготовка до проектування об'єктів графічного дизайну. Відзначається перехід від стислої орієнтації на фундаментальну загальнотеоретичну підготовку на забезпечення формування особистого шляху майбутнього графічного дизайнера. Теоретична та практична підготовка майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій передбачає оволодіння знаннями з основ теорії, історії, методики та практики дизайну, змістом і етапами організації проектної діяльності; опанування вміннями аргументації, реалізації та презентації індивідуальних та колективних проектів. Це значною мірою регламентує організацію освітнього середовища, відбір методів і засобів навчання з огляду на систему об'єктів графічного дизайну і набір цифрових технологій, які розуміються як золотий стандарт графічного дизайну.

Технологічний концепт визначає можливості коригування змісту підготовки, педагогічну технологію і послідовність впровадження умов реалізації освітнього процесу, особливості поточного і підсумкового моніторингу підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій. Система підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій зорієнтована на:

– динамічність процесу поетапної підготовки, що враховує сталий розвиток фахівця, неперервність навчання, формування умови для перманентного оновлення і добору змісту підготовки, застосування тех-

нологій навчання, відповідних завданням підготовки, характеристикам сфери графічного дизайну, вимогам ринку праці, розвитку технічних засобів і цифрових технологій, пошук і усвідомлення індивідуальних рис проєктної діяльності;

- формування у здобувачів вищої освіти на основі застосування фреймування (побудови фреймів, внутрішніх і зовнішніх структурних зв'язків між фреймами) розуміння контексту застосування можливостей цифрових технологій, логічного обґрунтованого вибору і використання системи засобів цифрових технологій, усвідомленого вибору засобів цифрових технологій при проєктуванні об'єктів графічного дизайну, що формує резерв часу для пошукової діяльності, розвитку м'яких навичок;

- адаптивне використання міждисциплінарних знань, застосування гнучкого, ітеративного процесу проєктування об'єктів графічного дизайну засобами цифрових технологій, типології об'єктів графічного дизайну на основі сегментації послуг сфери графічного дизайну в глобальному вимірі в межах освітнього компонента з проєктуванням внутрішніх і зовнішніх зв'язків зі змістом інших освітніх компонентів освітньої програми;

- підготовку майбутніх графічних дизайнерів до роботи запозиченнями із дотриманням основ доброчесності, запобігання проявам візуального плагіату з одночасною спрямованістю практико-орієнтованого навчання, опанування стандартів і вимог до об'єктів графічного дизайну;

- застосування відповідного сучасним суспільним умовам освітнього середовища, запровадження до підготовки майбутніх фахівців сучасних форм навчання (зокрема, практико-орієнтованих лекцій, вебінарів із використанням суспільних ресурсів, міні-тренінгів), методів (зокрема, тематичного методу, методу Case Study, методу портфоліо, імітаційного методу прийняття управлінських рішень), прийомів і засобів (зокрема, прийомів-комбінаторів до методу проєктів; систематизації великого обсягу візуальної інформації у Mood board; проблемних питань стосовно ситуацій здійснення вибору у змінених умовах; активного вивчення нового матеріалу шляхом унаочнення прийомів роботи з графічним редактором, аналізу відеоматеріалів; виконанні конкурсних робіт профільного напрямку і соціальних проєктів).

Практичний концепт впровадження в освітній процес закладів вищої освіти моделі підготовки майбутніх графічних ди-

зайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій передбачає верифікацію отриманих результатів за методикою діагностики стану готовності майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій як інструментарієм, що уможливорює експериментальну перевірку результативності запропонованої моделі, прогностичне обґрунтування подальших перспектив вдосконалення підготовки майбутніх дизайнерів.

Висвітлена концепція підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій спрямована на оперативне врахування у змісті підготовки вимог стейкхолдерів, національного і глобального ринку праці, запровадження в умовах поширення цифровізації освітніх технологій, що відповідають завданням і специфічним рисам галузі графічного дизайну, організації практико-орієнтованого і особистісно-орієнтованого оволодіння здобувачами вищої освіти фаховими компетентностями, визначеними Стандартом вищої освіти за спеціальністю 022 «Дизайн» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Перспективою подальших досліджень є розроблення шляхів реалізації основних положень концепції, визначення результативності і ефективності підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій.

Список бібліографічних посилань

- Алексеева, 2010 – Алексеева, С.В. (2010). Організація дослідницької діяльності учнів з дизайну у професійних навчальних закладах художнього профілю: дис. ... канд. пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. 259 с.
- Алексеева, 2020 – Алексеева, С.В. (2020). Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх дизайнерів у коледжах художнього профілю до розвитку професійної кар'єри: дис. ... д-ра. пед. наук. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. 674 с. URL: <https://uacademic.info/download/file/0520U101533/dis.pdf>.
- Борин, 2023 – Борин, Г.В. (2023). Підготовка майбутніх вихователів до формування художньо-конструктивної діяльності дітей дошкільного віку: дис. ... д-ра. пед. наук. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 540 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28756/1/Dis_Boryn.pdf.
- Борисова, 2023 – Борисова, С.В. (2023). Модифікація контент-аналізу оголошень праці як засобу врахування вимог стейкхолдерів-роботодавців при оновленні змісту професійної підготовки майбутніх графічних дизайнерів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 4: 51–60. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4969>

- Борисова, 2024 – Борисова, С. (2024). Цифрові технології у підготовці майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2024)*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. 5–6 грудня 2024 р., Суми. С. 91–93. URL: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/auka/konf/zbirnik_npk-2024_3f5ab.pdf
- Бурак, 2023 – Бурак, В.Г. (2023). Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти: дис. ... д-ра. пед. наук. Херсонський національний університет. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 654 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32057/1/Dis_Burak.pdf
- Лілік, 2020 – Лілік, О. (2020). Стратегіальність як базовий принцип професійно-педагогічної діяльності. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки, 2(20): 50–55. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2020/2/7.pdf>
- Плецан, 2021 – Плецан, Х.В. (2021). Теоретико-методологічні основи формування і розвитку креативних кластерів в Україні: культурологічний підхід. *Науковий Вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого*, 29: 98–108. URL: <https://doi.org/10.34026/1997-4264.29.2021.248792>
- Повідайчик, 2024 – Повідайчик, М.М. (2024). Теорія і практика формування конкурентоспроможності майбутніх учителів математики в процесі науково-дослідницької діяльності: дис. ... д-ра. пед. наук. Ужгородський національний університет. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 572 с.
- Потапчук, 2024 – Потапчук, О.І. (2024). Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх фахівців комп'ютерного профілю до застосування цифрових технологій: дис. ... д-ра. пед. наук. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 496 с. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-01/Dis_Potapchuk.pdf
- Про схвалення, 2021 – Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 3 бер. 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-r#Text>
- Рижко, 2014 – Рижко, В.А. (2014). Концепція. *Енциклопедія Сучасної України*, 14. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: <https://esu.com.ua/article-3256>
- Се, 2023 – Се, Юйдін. (2023). Теоретико-методологічні аспекти підготовки студентів дизайнерів у закладах передвищої освіти: дис. ... д-ра. філ. з гал. зн. 01 Освіта. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 244 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/32200/1/Dys_Sie_Yuidin.pdf
- Стандарт, 2019 – Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 022 «Дизайн» (2019): Затв. наказом МОН України 13.12.2018 р. № 1391. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/630/63009/022-dizayn-bakalavr.pdf>
- Трошкін, 2004 – Трошкін, О.В. (2004). Педагогічні умови розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності: дис. ... канд. пед. наук. Донецький національний університет. Луганськ: Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. 227 с.
- Цзя, 2017 – Цзя, Яочен. (2017). Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців з графічного дизайну у професійній підготовці: дис. ... канд. пед. наук. ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 225 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Jia_Yaochen.pdf
- Чирчик, 2017 – Чирчик, С.В. (2017). Теоретичні і методичні основи формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з дизайну інтер'єру: дис. ... д-ра пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка. 774 с.
- Шапран, 2019 – Шапран, О.І. (Ред.). (2019). Педагогічна інноватика: термінологічний словник. Переяслав-Хмельницький: Дамбровська Я.М. 384 с. URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc46e9fb-4bef-41f7-9298-1282a0b35b2d/content>
- Borysova, et al, 2024 – Borysova, S., Tytar, O., Stoliarchuk, N., Alforova, Z., & Tykhoniuk, O. (2024). Analysis of the impact of the digital revolution on creativity in contemporary art: technological changes, interactivity and virtual aesthetics. *Synesis*, 16(1): 403–420. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2951/3744>
- Osińska, 2014 – Osińska, V. (2014). Alberto Cairo: The Functional Art. An introduction to information graphics and visualization, Berkeley 2012. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 2(13): 207–209. URL: <https://apcz.umk.pl/TSB/article/view/TSB.2014.025/5359>
- Center, 1997 – Center for Universal Design. College of Design. (1997). NC State University. URL: <https://design.ncsu.edu/research/center-for-universal-design/>
- Design, 2021 – Design Thinking. (2021). IDEO U. URL: <https://www.ideo.com/pages/design-thinking>
- Gavira, 2023 – Gavira, M.G. (2023). Graphic design and new technologies. *Concept. Journal of Design Research and Innovation*, 2(1). URL: <https://doi.org/10.58534/cpio7adg5y>
- Global, 2024 – Global Graphic Designers – Market Research Report (2024–2029). *IBISWorld*. URL: <https://www.ibisworld.com/global/market-research-reports/global-graphic-designers-industry/>
- Rossikhina, Rossikhin, Kaganovska, 2019 – Rossikhina, H., Rossikhin, V., & Kaganovska, T. (2019). Problems of education digitization in Ukraine. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 105: 741–745. URL: <https://doi.org/10.2991/iscde-19.2019.144>
- Shams, 2017 – Shams, R. (2017). Transnational education and total quality management: a stakeholder-centred model. *Journal of Management Development*, 36(3): 376–389. URL: <https://doi.org/10.1108/JMD-10-2015-0147>

References

- Alekseeva, S.V. (2010). Organization of students' research activity in design in professional art colleges: Thesis of Ph.D Dissertation Kyiv: Institute of Pedagogical Education and formation of adults of NAPS of Ukraine. 259 p. [in Ukr].
- Alekseeva, S.V. (2020). Theoretical and methodological bases of preparation of future designers in art colleges for the development of professional career: Thesis of Doctor Science Dissertation. Kyiv: Institute of Pedagogical Education and formation of adults of NAPS of Ukraine. 674 p. Retrieved from <https://uacademic.info/download/file/0520U10153/dis.pdf> [in Ukr].
- Boryn, G.V. (2023). Preparation of future educators for the formation of artistic and constructive activities of preschool children: Thesis of Doctor Science Dissertation. Ternopil: Ternopil National Pedagogical Uni-

- versity named after Volodymyr Hnatyuk. 540 p. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28756/1/Dis_Boryn.pdf [in Ukr].
- Borysova, S.V. (2023). Modification of content analysis for job advertisements as a means of taking into account the stakeholders-employers' requirements during updating the content of future graphic designers' professional training. *Bichuk Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series «Pedagogical Sciences»*, 4: 51–60. Retrieved from <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4969> [in Ukr].
- Borysova, S. (2024). Digital technologies in preparing future graphic designers for designing design objects. *Scientific activity as a way of future specialist's professional competencies formation: proceedings of the international scientific and practical conference*, December 5–6, Sumy. PP. 91–93. Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/nauka/konf/zbirnik_npk-2024_3f5ab.pdf [in Ukr].
- Burak, V.H. (2023). Theoretical and methodical foundations of training future specialists in hotel and restaurant business in higher educational institutions: Thesis of Doctor Science Dissertation. Kherson State University. Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. 654 p. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32057/1/Dis_Burak.pdf [in Ukr].
- Lilik, O. (2020). Strategicity as a basic principle of professional and pedagogical activity. *Bulletin of the Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology»*. *Pedagogical Sciences*, 2(20): 50–55. Retrieved from <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2020/2/7.pdf> [in Ukr].
- Pletsan, K. (2021). Theoretical and methodological fundamentals of formation and development of creative clusters of creative industries in Ukraine: culturological approach. *Academic Bulletin of Kyiv National Karpenko-Karyi University of Theatre, Cinema and Television*, 29: 98–108. <https://doi.org/10.34026/1997-4264.29.2021.248792> [in Ukr].
- Povidaychik, M.M. (2024). Theory and practice of forming the competitiveness of future teachers of mathematics in the process of scientific research activity: Thesis of Doctor Science Dissertation. Uzhhorod National University State Higher Educational Institution. Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. 572 p. [in Ukr].
- Potapchuk, O.I. (2024). Theoretical and methodological principles of future computer specialists' training for the use of digital technologies: Thesis of Doctor Science Dissertation. Uzhhorod National University State Higher Educational Institution. Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. 496 p. Retrieved from https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-01/Dis_Potapchuk.pdf [in Ukr].
- On approval of the Concept for the Development of Digital Competencies and approval of the action plan for its implementation: Order of the CMU of March 3, 2021. № 167-p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> [in Ukr].
- Ryzhko, V.A. (2014). Conception. *Encyclopedia of Modern Ukraine*, 14. Institute of Encyclopedic Research of the NAS of Ukraine. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-3256> [in Ukr].
- Xie, Yuding. (2023). Theoretical and methodological aspects of training design students in institutions of preliminary higher education. Thesis of Ph.D Dissertation. Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. 244 p. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/32200/1/Dys_Sie_Yuidin.pdf [in Ukr].
- Standard of higher education of the first (bachelor's) level, field of knowledge 02 "Culture and Art" in the specialty 022 "Design". (2019): Approved by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated December 13, 2018 No. 1391. Retrieved from <https://osvita.ua/doc/files/news/630/63009/022-dizayn-bakalavr.pdf> [in Ukr].
- Troshkin, A.V. (2004). Educational conditions of initiative development of designers-to-be in the course of academic and creative activities: Thesis of Ph.D Dissertation. Donetsk State University. Luhansk: Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. 227 p. [in Ukr].
- Jia, Yaochen. (2017). Development of creative potential of future graphic design specialists in professional training: Thesis of Ph.D Dissertation. Interregional Academy of Personnel Management. Kyiv: M.P. Drachmanov National Pedagogical University. 225 p. Retrieved from https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Jia_Yaochen.pdf [in Ukr].
- Chyrchuk, S.V. (2017). Theoretical and methodological fundamentals of the formation of the professional competence in the prospective interior design Bachelors: Thesis of Doctor Science Dissertation. Zhytomyr: Zhytomyr State University named after Ivan Franko. 774 p. [in Ukr].
- Shapran, O.I. (Ed.). (2019). *Pedagogical Innovation: Terminological Dictionary*. Pereyaslav-Khmelnytskyi: Dambrovska Ya.M. 384 p. Retrieved from <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc46e9fb-4bef-41f7-9298-1282a0b35b2d/content> [in Ukr].
- Borysova, S., Tytar, O., Stoliarchuk, N., Alforova, Z., & Tykhoniuk, O. (2024). Analysis of the impact of the digital revolution on creativity in contemporary art: technological changes, interactivity and virtual aesthetics. *Synesis*, 16(1): 403–420. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2951/3744>
- Osińska, 2014 – Osińska, V. (2014). Alberto Cairo: The Functional Art. An introduction to information graphics and visualization, Berkeley 2012. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 2(13): 207–209. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2014.025>
- Center for Universal Design. College of Design. (1997). NC State University. Retrieved from <https://design.ncsu.edu/research/center-for-universal-design/>
- Design Thinking*. (2021). IDEO U. Retrieved from <https://www.ideo.com/pages/design-thinking>
- Gavira, M.G. (2023). Graphic design and new technologies. *Concept. Journal of Design Research and Innovation*, 2(1). <https://doi.org/10.58534/cpio7adg5y>
- Global Graphic Designers – Market Research Report (2024-2029). *IBISWorld*. Retrieved from <https://www.ibisworld.com/global/market-research-reports/global-graphic-designers-industry/>
- Rossikhina, H., Rossikhin, V., & Kaganovska, T. (2019). Problems of education digitization in Ukraine. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 105: 741–745. <https://doi.org/10.2991/iscde-19.2019.144>
- Shams, R. (2017). Transnational education and total quality management: a stakeholder-centred model. *Journal of Management Development*, 36(3): 376–389. <https://doi.org/10.1108/JMD-10-2015-0147>

BORYSOVA SvitlanaPh.D in Pedagogy, associate Professor at the Department of Design,
State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University";

Doctoral,

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

**THE CONCEPT OF TRAINING FUTURE GRAPHIC DESIGNERS FOR DESIGNING DESIGN OBJECTS
BY MEANS OF DIGITAL TECHNOLOGIES**

Summary. Formation of the readiness of the future graphic designer for professional activity in the context of designing design objects characteristic of the industry using digital technologies is an urgent problem of modern professional training. The development of the basic provisions of the concept lays down a holistic system of training coordinated in terms of content, structure, organizational and pedagogical conditions, methods, and means of education, a system of design objects and a complex of digital technologies.

The article aims to highlight the provisions of the concept of training future graphic designers for designing design objects using digital technologies.

Methods. Solving the specified problem required analysis, systematization, concretization, and theoretical generalization of the results of scientific-theoretical and empirical investigations. This gave grounds to structure and characterize the concept as systematized scientific knowledge and a form of presentation of research results that contains components of both theoretical and practical orientation.

Results. The concept, as a construct, contains general provisions (leading ideas, goals, tasks, principles), methodological (theoretical-methodological basis), theoretical (conceptual-categorical apparatus), technological (content-meaning content of the researched process), and practical (verification of the obtained results) concepts.

Originality. The concept of training future specialists in graphic design for the design of design objects using digital technologies contains four groups of initial provisions,

which are focused on: the connection of the global market of graphic design, objects of graphic design, and the means of digital technologies that provide their design; the connection between the principles of the graphic designer's professional activity and the process of designing design objects; methodologies of training future graphic designers and actual training of future graphic designers for designing design objects using digital technologies. The concept defines the purpose, tasks, and principles of the implementation of the idea, which take into account the principles of universal design, and the content of methodological, theoretical, technological, and practical concepts.

Conclusion. The highlighted concept of training future graphic designers to design objects using digital technologies is aimed at promptly taking into account in the context of preparation the requirements of stakeholders, the national and global labor market, the implementation in the conditions of the spread of digitalization, educational technologies that meet the tasks and specifics of the field of graphic design, organizations practice-oriented and personal-oriented acquisition by students of higher education of professional competencies defined by the relevant Standard of higher education.

Keywords: graphic design; graphic designer training; design; digital technologies; design objects; concept.

Одержано редакцією 18.11.2024
Прийнято до публікації 03.12.2024

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-4-144-150>

 <https://orcid.org/0000-0002-8502-6458>

ЧИЧУК Вадим

кандидат педагогічних наук, доцент катедри професійної освіти та технологій за профілями,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: vadym.chyчук@udpu.edu.ua

 <https://orcid.org/0000-0002-8086-951X>

ДЕРЕВ'ЯНКО Денис

доктор філософії з освітніх, педагогічних наук,
старший викладач катедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

e-mail: denisderevyanko28.04@gmail.com

УДК 378.013.2:005.8(045)

**ФОРМУЛА УСПІШНОЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
СУЧАСНІ ПІДХОДИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ**

Розглядаються сучасні підходи до організації проєктної діяльності в професійній освіті, яка стає основним компонентом підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних відповідати на вимоги сучасного ринку праці. На основі аналізу теоретичних і практичних аспектів проєктної роботи визначено актуальність її впровадження у освітній процес закладів вищої професійної освіти.

Висвітлено особливості застосування гнучких методологій управління проєктами, у контексті освіти, що дозволяють забезпечити адаптивність, гнучкість та відповідальність учасників у процесі виконання проєктів.

Здійснено огляд наукових публікацій, у яких підкреслюється роль проєктної діяльності в професійній освіті як ефективної педагогічної технології для інтеграції знань, розвитку командної роботи, критичного мислення та навичок самостійного ухвалення рішень.

Проаналізовано дослідження українських та зарубіжних науковців, які висвітлюють впровадження міждисциплінарного підходу в організації проєктного навчання та застосування ключових показників ефективності (КПІ) як методу оцінювання якості й результативності проєктів. Розглянуто також ключові фактори, які впливають на організацію та ефективність

проектної роботи, зокрема ресурсні витрати, ризики, невизначеність та особливості управління проектами в освітньому середовищі.

Метою статті є визначення перспективних підходів до впровадження проектного навчання в професійній освіті з урахуванням сучасних освітніх і управлінських тенденцій. Автори обґрунтовують необхідність застосування проектної методики для формування професійних компетенцій, що забезпечують здатність студентів виконувати практичні завдання в реальних умовах. Запропонована формула успішної проектної діяльності в освітніх закладах зосереджена на інтеграції інноваційних методів управління, що сприяють підвищенню мотивації студентів, розвитку критичного та інженерного мислення, а також підготовці до вирішення складних проблем у професійній сфері.

Ключові слова: проектна діяльність, професійна освіта, гнучкі методології, управління проектами, міждисциплінарний підхід, командна робота, критичне мислення.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку професійної освіти проектна діяльність стає одним із ключових компонентів підготовки конкурентоспроможних фахівців. З огляду на швидкий розвиток технологій, посилення конкуренції на ринку праці та постійно зростаючі вимоги до кваліфікації, заклади освіти зіштовхуються із необхідністю впровадження ефективних методик, які дозволять розвивати у здобувачів не лише теоретичні знання, а й прикладні навички, зокрема в умовах реальних практичних завдань. Проектна діяльність у професійній освіті сприяє формуванню у здобувачів таких важливих компетенцій, як навички командної роботи, критичного мислення, самостійності в ухваленні рішень, а також вміння планувати та реалізовувати завдання у конкретних часових та ресурсних рамках (Біла, 2021).

Актуальність теми зумовлена також зростанням попиту на методи навчання, які б відповідали викликам сучасної цифрової економіки. Серед цих методів проектна діяльність є найбільш гнучкою, оскільки дозволяє не лише інтегрувати знання з різних дисциплін, але й залучати інноваційні підходи, такі як Agile та Scrum, для координації проектів у навчальному середовищі. Це робить проектне навчання актуальним напрямом досліджень, оскільки професійна освіта має відповідати новим потребам ринку праці, які включають вимоги до компетентності у вирішенні складних і нестандартних завдань. У зв'язку з цим розробка формули успішної проектної діяльності, що враховує сучасні освітні та управлінські підходи, є необхідною для підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні перспективних підходів до реалізації проектної діяльності у галузі професійної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна діяльність може бути розрізнена двома широкими напрямками: операційна або процесна діяльність та проектна діяльність. Операційна діяльність передбачає циклічне повторення певних операцій, тоді як проектна робота включає реалізацію проектів («проект» від лат. – «кинутий, спрямований вперед») різного масштабу. Проект завжди передбачає унікальність і наявність чітких критеріїв завершення. Якщо процесна діяльність відрізняється ритмічністю, передбачуваністю та зрозумілістю, то проект завжди неповторний, унікальний та пропонує раніше невідомі розв'язки завдань. Управління проектною роботою включає наступні ускладнюючі чинники (Кравченко, 2020):

- ризик. За своєю природою проект пов'язаний з імовірністю невдачі та втрат;
- невизначеність. Унікальність проекту говорить про те, що його ініціатор та виконавець не можуть спрогнозувати всіх обставин його реалізації;
- витрати ресурсів. Проект вимагає бюджету, забезпечення виробничими та людськими ресурсами;
- зміна управління. Проект передбачає тимчасову передачу частини ресурсів організації, включаючи трудові, у розпорядження керівника проектів, що зумовлює низку організаційних та соціальних труднощів;
- вихід з ритмічного графіка функціонування. Проект передбачає одноразове залучення значного обсягу ресурсів з їх подальшим вивільненням.

Зазначені вище чинники певною мірою ускладнюють завдання управління та координації проектної роботи. Зважаючи на поступ людської цивілізації, частка проектної діяльності зростає, водночас підвищуючи також і складність, і масштаб проектів.

Управління проектами – це сукупність знань, прийомів та інструментів, що забезпечують планування, реалізацію та завершення проектів з урахуванням заданих критеріїв його успішності (терміну, бюджету, функціоналу) (Курлянд, 2019). Наразі проектній роботі в системі освіти приділяється значна увага в науковій літературі та практиці управління освітньою діяльністю. По-перше, здатність до проектної діяльності є одним із результатів навчання, якому відповідає низка загальних та професійних компетенцій, які мають бути сформовані в результаті навчання у закладі вищої освіти. По-друге, проектна діяльність розглядається

ся як педагогічна технологія, що дозволяє якісно опанувати як методи професійної діяльності, так і предметну область (Пометун, 2018).

Проектний метод навчання на різних ступенях освіти розглядається в низці робіт українських науковців: О. Бібік, Ю. Гриб'юк, Н. Кічук, А. Паращенко, О. Пометун, Г. Сазоненко та ін. Зазначимо також, що використання проектного методу призводить до зростання мотивації здобувачів освіти. Потрете, заклади освіти фокусуються на активізації проектною роботи співробітників, організації проектних груп та проектних підрозділів з метою посилення науково-технічної та інноваційної компоненти в роботі закладу, для інтенсифікації та досягнення нових результатів, які дозволять вивести заклад на лідерські позиції за критеріями ефективності (Чайка, Сисоєва, 2021).

Також проектну діяльність досліджували такі науковці як: Ю. Безвіна, О. Ніколаєва, Г. Подосиннікова, І. Шишова та інші. Установлено, що В. Каламаж, А. Власенко присвятили свої праці вивченню психологічних чинників та умов ефективності групової проектною діяльності студентів закладів вищої освіти у процесі вивчення іноземної мови. А. Гусак вивчала використання методу проектів при вивченні іноземної мови. М. Елькін досліджував педагогічні умови забезпечення процесу формування професійної компетентності студентів природничо-географічного факультету засобами проектною діяльності (Васильєва, Боярська-Хоменко, 2020).

Низка наукових праць присвячено завданню координації та управління проектною діяльністю у закладах вищої професійної освіти, у тому числі на основі застосування гнучких методологій (І. Біла, І. Гаврилюк, О. Кравченко, В. Лисенко, Ю. Матвієнко, С. Сисоєва, А. Петренко, Ю. Чайка та ін.). Таким чином, слід визнати, що проектна діяльність у сфері професійної освіти значно відрізняється від проектною діяльності в сфері бізнесу як цілями, так і специфікою реалізації.

Під поняттям «проект» ми розуміємо задум або план дій який реалізується за допомогою проектування, тобто створення праобразу результату проекту. «Проектна технологія» передбачає дії, побудовані у логічній послідовності та за певним планом, з урахуванням можливих утруднень, для досягнення результату. Зауважимо, що всі зазначені поняття передбачають успішну реалізацію проекту на основі виконання певних видів діяльності. Отже, проектна діяльність, є більш узагальненим поняттям, а реалізація такої діяльності об'єднує всі зазначені вище категорії. У науковій думці

є різні підходи до класифікації проектів, і зважаючи на це, зазначмо, що у статті будемо розглядати проектну діяльність в освітньому процесі, а саме навчальну проектну діяльність (Васильєва, Боярська-Хоменко, 2020).

Проектна діяльність спрямована на розвиток пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, узагальнювати та інтегрувати знання, що отримані з різних джерел у процесі теоретичного і практичного навчання. Участь у проектній діяльності надає можливість здобувачу освіти самовдосконалюватися, а також відкриває можливості вибору особистої ролі в системі відносин колективу учасників проекту (автор ідей, виконавець, учасник, організатор) або залишає право вибору на індивідуальну роботу, і в цьому випадку виконавець проекту поєднує усі ролі в одній особі. Проектна діяльність в процесі навчання формує у здобувачів освіти ряд якостей, які в кінцевому результаті позитивно позначаються на характері майбутнього професіонала, зокрема і фахівців з інформаційної, бібліотечною та архівною справи. Оскільки компетентнісна парадигма освіти передбачає формування сучасного фахівця, здатного до незалежного вирішення практичних завдань професійної діяльності, особливої ваги набуває задача розвитку відповідного типу мислення у майбутніх фахівців в процесі професійної підготовки (Іванова, 2020, с. 96).

Проектна компетентність розглядається як одна зі складових професійної компетентності і знаходиться у нерозривній єдності з проектною діяльністю та процесом проектування.

Процес підготовки до самостійного здійснення майбутніми фахівцями всіх стадій проектною діяльності (від постановки мети і практичного виконання проектних операцій до здійснення моніторингу результативності виконання, самоконтролю та нарешті самооцінки) проходить кілька етапів: ознайомлення з новим видом діяльності; усвідомлення його змісту; початкове оволодіння ним; згодом – самостійна розробка власних проектів. Таким чином формуються проектні вміння (здатність виконувати проектні дії), які можуть виявлятися на різних рівнях знання, у відповідності до ступеня володіння здобувачами освіти проектною діяльністю. Кінцевою метою формування проектних умінь є здатність майбутніх фахівців ефективно застосовувати їх у практичних ситуаціях майбутньої професійної діяльності, самостійно здобувати знання, а також формування прагнення до постійної самоосвіти. Для застосування

проектної діяльності в якості педагогічної умови підвищення ефективності професійної підготовки компетентного фахівця необхідно обирати такі теми проєктів, що стосуються конкретного практичного питання і є актуальними для реальної професійної діяльності. Робота здобувачів освіти над їх реалізацією вимагатиме залучення знань з різних дисциплін, стимулюватиме творче мислення, застосування навичок дослідницької роботи, що згодом стане підґрунтям для природної інтеграції знань (Іванова, 2020, с. 98).

Загальновідомими є такі визначені характеристики проєкту:

- чітка визначеність меж (у часі, меті та завданнях, результатах тощо) – це характеристика проєкту, що дає змогу контролювати перебіг його реалізації за чітко визначеними етапами;

- цілісність – загальний сенс проєкту зрозумілий і доречний, кожна його частина відповідає загальному задуму та передбаченому результату;

- послідовність та логічний зв'язок – логічна побудова частин, що взаємно співвіднесені та обґрунтовують одну мету та завдання органічно пов'язано з вирішеною проблемою;

- об'єктивність та обґрунтованість – доказ того, що ідея проєкту, підхід до вирішення проблеми виникли не випадково, а є результатом роботи авторів з глибокого аналізу, осмислення ситуації та оцінки;

- життєздатність – визначення перспектив розвитку проєкту надалі, перспективи його реалізації за інших умов (Пашенко, 2018, с. 6).

На думку Івасів О. В., важливими принципами в управлінні проєктами є:

- ієрархії – цей принцип пов'язаний з рівнями управління проєктами; керівник проєкту звітує перед керівником закладу освіти і виконує, разом з тим, його завдання; крім керівника проєкту, є керівники команд, котрі мають звітувати перед керівником проєкту і перед керівником закладу освіти;

- доступності – цей принцип вимагає дотримання певних правил: від простого викладу матеріалу до складного, а також урахування вікових особливостей учнів, їх можливостей при виконанні завдань керівника проєкту;

- цілеспрямованості – цей принцип орієнтується на забезпечення кінцевої мети проєкту і дає змогу планомірно рухатись далі завдяки керуючим діям команди проєкту;

- пріоритетності складових системи – цей принцип розглядає проєкт, що складається з певних системних позицій. Це

означає, що процес управління проєктами є єдиним цілим. Необхідне чітке встановлення зв'язків між різними елементами проєкту, їх структуризація, розробка комплексу взаємопов'язаних організаційних, технічних, та інших заходів; пріоритетними складовими проєкту можна вважати мету, алгоритм та критерії оцінки отриманого продукту;

- оперативності – цей принцип вимагає від учнів та вчителів швидкого виконання поставлених задач, мети проєкту та оперативної реалізації проєкту. Принцип оперативності потребує більш чіткого розподілу повноважень, знання менеджменту та управління проєктами;

- оптимальності – в управлінні існують тисячі можливих варіантів організації, побудови, реалізації проєктної діяльності, але лише один з них буде найкращим за певних умов. І принцип оптимальності ставить перед собою мету: порівняти всі можливі варіанти і вибрати найкращий;

- невторчання – будь-яке вторчання в управління проєктами відбувається, якщо виконавці не забезпечують виконання своїх функцій у повному обсязі (Івасів, 2020, с. 62–63).

Мета проєктної діяльності у закладі освіти – насамперед освітня. Значна частина проєктів вирізняється навчальним характером і в цілому не передбачає отримання будь-якого цінного для науки чи практики результату.

Сюди можна віднести більшість виконуваних курсових проєктів. Навіть якщо проєкт призначений для розв'язання конкретної реальної задачі, наприклад, він запропонований як кейс роботодавцем, або його розробка передбачає вирішення будь-якої науково-дослідної задачі, або його метою є отримання якогось затребуваного програмного продукту чи сервісу, у будь-якому випадку освітня функція проєкту є домінуючою. Другою особливістю (що зумовлена першою) є високий рівень толерантності до ймовірних невдач.

Доцільно зауважити, що заклад освіти – це свого роду венчурний фонд, який готовий витратити час здобувачів освіти (і де-що меншою мірою викладачів), власні технічні ресурси та приміщення для реалізації проєктів. Якщо навчальний проєкт не буде успішним, це не позначиться на ефективності роботи закладу освіти, позаяк педагогічний результат компенсує витрати ресурсів. Наступна особливість – спосіб залучення учасників проєкту. У більшості випадків це здобувачі або аспіранти, які не отримують винагороди за участь у проєкті та вступають до нього або з метою засвоєння компетенцій, або з метою досягнення ре-

зультату проекту, наприклад, з наступним виходом на стартап або для перемоги у конкурсах. Також важливим мотивом є реалізація проекту для подальшого захисту кваліфікаційної роботи чи дисертації. Описана особливість визначає значну плінність кадрів. На відміну від керівника організації, у керівників навчального підрозділу закладу освіти відсутні ефективні важелі залучення та утримання учасників проекту, проектна робота – це не основний обов'язок здобувача освіти (Thomas, Mergendoller, 2018).

Значна частина проектів безпосередньо вписана у освітній процес закладу освіти. Це позитивно позначається як на мотивації студентів, так і на бюджеті їхнього часу, адже у навчально-методичних документах закладу цей час заздалегідь передбачено, а терміни здачі таких проектів корелюють з графіком та індивідуальним навчальним планом здобувача освіти. Також передбачено навантаження викладачів для керівництва такими проектами. З-поміж форм синхронізації проектної діяльності з науковим процесом вирізняють наступні: навчальна (ознайомлювальна) та виробнича практика, курсові проекти, індивідуальні завдання у змісті освітніх компонентів (передбачені контрольними заходами та робочою програмою), випускні кваліфікаційні роботи. Зазначимо, що більшість зазначених форм обмежені у часі й орієнтовані на індивідуальну, а не групову роботу. Також вони не передбачають взаємодії здобувачів освіти різних курсів чи-то різних спеціальностей, зокрема й співпрацю між закладами освіти. Проекти, що розробляються у галузі професійної освіти, повинні продукувати певний науково-технічний результат (Schmitt, 2020):

- статті у фахових журналах, та/або виданнях, що індексуються базою Scopus, Web of Science;

- зареєстровані програмні засоби та патенти;

- участь у конференціях;

- участь в конкурсах;

- заявки на гранти та виграні гранти;

- підготовлені та захищені дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії чи доктора наук за конкретною спеціальністю.

Таким чином, критерії проектної роботи у закладах освіти значно відрізняються від загальноприйнятих, а отже, і система автоматизації проектної діяльності повинна враховувати все перелічене. В контексті критеріїв доцільно зазначити і про ресурси, які також вирізняються власною специфікою. Це здобувачі освіти та проектні команди, які мають низку компетенцій та

інтересів. Залучення здобувачів освіти до проектної роботи є важливим завданням, при цьому варто пам'ятати про ризик їх надмірного перевантаження. Дійсно, керівник, залучаючи учасників, котрі вже досягали успіху під час виконання певного завдання чи проекту, підвищує ймовірність повторного успіху, але така система може призвести до перевантаження та вигорання здобувачів освіти, а також унеможливає формування альтернативних команд (Сазоненко, 2019).

Загалом реалізовані у закладі освіти проекти класифікуються залежно від обраної ознаки: за типом проекти поділяються на науково-дослідницькі, навчальні та технічні; беручи за ознаку класифікації виконавця, виокремлюють індивідуальні, групові та змішані групи; згідно замовника проекти поділяються на категорії від закладу освіти, ініціативні, від зовнішніх організацій та за грантом; тривалість проекту поділяє їх на миттєві, довгострокові та за тривалістю семестру. Прокоментуємо декілька з цих позицій. Замовником проекту може виступати університет або його підрозділ, це типова ситуація щодо більшості навчальних та низки науково-дослідницьких проектів. Також можуть функціонувати ініціативні проекти виконавців чи керівника. Водночас індустріальні партнери університету або інші зовнішні організації можуть запропонувати для розробки будь-який проект на умовах подальшого спільного впровадження та експлуатації.

Відзначимо і проекти, які створюються за результатами виграних грантів від наукових фондів. Такі проекти обов'язково передбачають підключення нових учасників, у тому числі здобувачів освіти та аспірантів. За тривалістю нами наведено миттєві проекти, які зазвичай виникають на хакатоні або проектно-освітньому інтенсиві. Такі проекти можуть або закінчитися водночас із заходом, а можуть трансформуватись в інший формат.

Далі розглянемо ще одну ознаку для класифікації – інтеграція у освітній процес. Перспективними вважаємо інтегровані невеликі й нетривалі навчальні індивідуальні проекти. Їх здобувачі освіти виконують у межах курсового чи дипломного проектування. Групові проекти, проекти, що виконуються змішаними групами, інтегруються в освітній процес значно складніше, тож їх керівникам та виконавцям важче поєднувати навчання з проектною діяльністю (Petrenko, 2019).

За результатами аналізу літератури щодо наукової та проектної діяльності нами узагальнено типові труднощі:

– нестача інформаційного забезпечення. Здобувачі освіти не володіють достатнім обсягом інформації про наукових керівників, проекти, напрями наукової діяльності. Відтак, навіть маючи ідеї та мотивацію брати участь у науково-дослідній діяльності, не завжди знають механізми їх реалізації;

– проблема організації робочої групи корелює з браком інформації у наукових керівників щодо шляхів пошуку учасників для проекту, що зумовлює почасти примусове включення здобувачів освіти у наукову діяльність;

– відсутність контролю над науковими проектами. Керівна ланка не завжди має достатньо інформації про виконану роботу учасників проекту (Курлянд, 2019).

Нами реалізовано опитування здобувачів освіти щодо участі у проєктній роботі та супутніх труднощів і обмежень, що засвідчило існування низки проблем, водночас продемонструвавши можливість посилення проєктної роботи шляхом залучення нових учасників. Ключовими труднощами в контексті участі у проєктній роботі респонденти вважають:

– складність поєднання з навчанням. Дійсно, проєктна робота потребує значного часового ресурсу, котрого не завжди вистачає в чітко зафіксованих навчальних планах та робочих програмах освітніх компонент. Курсове проєктування призначене для опанування однієї дисципліни, обмежену в часі, і не передбачає командної роботи на основі різноманітних за віком та напрямками підготовки учасників, а значить успіхи в проєктній діяльності незначною мірою позначаються на успішності здобувача освіти;

– брак керівників та комунікаційні бар'єри в процесі взаємодії з ними. Викладачі, співробітники та аспіранти, а також залучені фахівці, могли б керувати проєктами, проте зайнятість потенційних керівників, недостатній рівень інформування та взаємодії зі здобувачами освіти ускладнюють розробку та продовження роботи над проєктами. Крім цього, деяким керівникам не вистачає специфічних компетенцій щодо проєктного менеджменту;

– дещо відірваний від життя пул проєктів. Набагато цікавіше реалізовувати рішення, яке користуватиметься попитом на ринку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Частково проблеми комунікації між потенційними учасниками проєктної діяльності у закладах освіти, а також проблему моніторингу проєктної діяльності

могли б бути вирішені за рахунок автоматизації. Перспективи розвитку вбачаємо у вдосконаленні системи Key Performance Indicators для проєктної діяльності у закладі освіти, пов'язаної з інтеграцією у освітній процес, охопленням здобувачів освіти та викладачів проєктною роботою та оцінкою ефективності проєктної роботи.

Список бібліографічних посилань

- Біла, 2021 – Біла, І.В. (2021). Гнучкі технології управління проєктною діяльністю у закладах вищої освіти. *Освітні інновації та технології*, 3: 45–53.
- Васильєва, Боярська-Хоменко, 2020 – Васильєва, С.О., Боярська-Хоменко, А.В. (2020). Навчальна програма «грантова та проєктна діяльність» як засіб формування проєктних навичок у здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищ. *Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць* [Харків], 63: 10–18.
- Іванова, 2020 – Іванова, Н.А. (2020). Проєктна діяльність як педагогічна умова формування проєктної компетентності майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*, 12(41): 91–105.
- Івасів, 2020 – Івасів, О.В. (2020). Управління проєктами у закладі освіти. Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі: колективна монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. С. 57–70. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/17176>.
- Кравченко, 2020 – Кравченко, О.В. (2020). Методологія Scrum в організації навчальної діяльності. *Професійна освіта: виклики сучасності*, 4: 22–28.
- Курлянд, 2019 – Курлянд, І.В. (2019). Інтеграція міждисциплінарних підходів у проєктне навчання. *Педагогіка та психологія професійної освіти*, 2: 101–110.
- Пашенко, 2018 – Пашенко, О. (2018). Проєкти для управлінців. Київ: «Шкільний світ». 112 с.
- Пометун, 2018 – Пометун, О.І. (2018). Проєктне навчання в професійній підготовці: теорія і практика. *Вісник сучасної освіти*, 5: 56–63.
- Сазоненко, 2019 – Сазоненко, Г.І. (2019). Інноваційні методи проєктного навчання для дошкільної та початкової освіти. *Освітній простір: методичні рішення*, 7: 14–20.
- Чайка, Сисоєва, 2021 – Чайка, Ю.В., Сисоєва, С.О. (2021). Розвиток критичного мислення через проєктну діяльність у професійній освіті. *Проблеми та перспективи розвитку освіти*, 2: 33–40.
- Petrenko, 2019 – Petrenko, L.M. (2019). Challenges of Coordinating Project-Based Learning in Higher Education Institutions. *International Journal of Educational Technology and Learning*, 9: 123–130.
- Schmitt, 2020 – Schmitt, S. (2020). Agile Methods in Higher Education Project Management. *Journal of Applied Learning in Higher Education*, 12: 51–60.
- Thomas, Mergendoller, 2018 – Thomas, J.W., Mergendoller, J.R. (2018) Managing Project-Based Learning: Essential Strategies. *Educational Leadership*, 76: 34–41.

References

- Bila, I.V. (2021). Flexible management technologies in project activities in higher education institutions. *Educational Innovations and Technologies*, 3: 45–53 [in Ukr].
- Vasylieva S.O., Boyarska-Khomenko A.V. (2020). The curriculum "Grant and Project Activities" as a means of forming project skills in applicants for the third educational and scientific level of higher education.

- Pedagogy and Psychology: Collection of scientific papers* [Kharkiv], 63: 10–18 [in Ukr].
- Ivanova, N.A. (2020). Project activity as a pedagogical condition for the formation of project competence of future specialists in information, library and archival affairs. *Bulletin of Postgraduate Education. Series "Pedagogical Sciences"*, 12(41): 91–105 [in Ukr].
- Ivasiv, O.V. (2020). Project management in an educational institution. In *Actual problems of management of educational institutions in the context of the strategy of modernization of the educational sector: a collective monograph*. Ternopil: TNPU named after V. Hnatiuk, PP. 57–70. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/17176> [in Ukr].
- Kravchenko, O.V. (2020). Scrum methodology in organizing educational activities. *Vocational Education: Challenges of Modernity*, 4: 22–28 [in Ukr].
- Kurliand, I.V. (2019). Integration of interdisciplinary approaches in project-based learning. *Pedagogy and Psychology of Vocational Education*, 2: 101–110 [in Ukr].
- Pashchenko O. (2018). Projects for managers. Kyiv: Shkilnyi Svit, 2018. 112 p. [in Ukr].
- Pometun, O.I. (2018). Project-based learning in vocational training: Theory and practice. *Bulletin of Modern Education*, 5: 56–63 [in Ukr].
- Sazonenko, H.I. (2019). Innovative methods of project-based learning for preschool and primary education. *Educational Space: Methodological Solutions*, 7: 14–20 [in Ukr].
- Chaika, Y.V., Sysoieva, S.O. (2021). Development of critical thinking through project-based activities in vocational education]. *Problems and Perspectives of Education Development*, 2: 33–40 [in Ukr].
- Petrenko, L.M. (2019). Challenges of coordinating project-based learning in higher education institutions. *International Journal of Educational Technology and Learning*, 9: 123–130.
- Schmitt, S. (2020). Agile methods in higher education project management. *Journal of Applied Learning in Higher Education*, 12: 51–60.
- Thomas, J.W., Mergendoller, J.R. (2018). Managing project-based learning: Essential strategies. *Educational Leadership*, 76: 34–41.

CHYCHUK Vadym

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Vocational Education and Technologies by Profiles, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

DEREVIANKO Denys

Ph.D in Pedagogy, Senior Lecturer of Educational and Socio-Cultural Management and Social Department, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

THE FORMULA FOR SUCCESSFUL PROJECT ACTIVITIES: MODERN APPROACHES IN VOCATIONAL EDUCATION

Summary. Introduction. The article examines modern approaches to organizing project activities in vocational education, which has become a key component in training highly qualified specialists capable of meeting the demands of today's labor market. Based on an analysis of theoretical and practical aspects of project work, the relevance of its integration into the educational process of higher vocational institutions is highlighted. The study presents the features of implementing flexible project management methodologies, within the educational context, which help ensure adaptability, flexibility, and responsibility among participants throughout the project implementation process.

The purpose of the article is to identify promising approaches to the implementation of project-based learning in vocational education considering contemporary educational and management trends. The authors substantiate the necessity of applying project methodologies for the development of professional competencies that equip students to carry out practical tasks in real-world conditions.

The research methods are theoretical in nature and were used to study scientific literature (analysis and synthesis), formulate reasonable conclusions (generalization), determine the key characteristics of the researched processes (induction, deduction).

Results. A review of scientific publications emphasizes the role of project activities in vocational education as an effective pedagogical tool for knowledge integration, team collaboration, critical thinking development, and fostering independent decision-making skills.

Originality. The article analyzes studies by Ukrainian and international scholars on the interdisciplinary approach to organizing project-based learning and the use of Key Performance Indicators (KPIs) as a means of evaluating project quality and effectiveness. Additionally, the key factors influencing project organization and efficiency, such as resource allocation, risks, uncertainties, and project management specifics within the educational environment, are discussed.

Conclusion. The proposed formula for successful project activities in educational institutions focuses on the integration of innovative management methods, which enhance student motivation, foster critical and engineering thinking, and prepare students to solve complex problems within their professional field.

Keywords: project activities; professional education; agile methodologies; project management; interdisciplinary approach; teamwork; critical thinking.

Одержано редакцією 12.11.2024
Прийнято до публікації 28.11.2024

ЗМІСТ

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

ЛІБА Наталія

ЛІБА Оксана

Методологія наукових досліджень як основа формування професійного світосприйняття 5

ПОНОМАРЬОВ Олександр

Використання цифрових освітніх ресурсів в умовах змішаного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти 11

МАЗУРЕНКО Людмила

Стан, проблеми та перспективи реформування дидактичних засад військової освіти України 17

ГАЛУС Олександр

РОМАНИШИНА Людмила

МОЗОЛЕВ Олександр

Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у контексті розвитку корпоративної культури військового ЗВО 24

ОМЕЛЬЧЕНКО Павло

Професійна підготовка майбутніх фахівців промислової фармації у Національному фармацевтичному університеті 30

ЛИСЕНКО Наталія

ГНАТЕНКО Тамара

Міждисциплінарний підхід у процесі викладання технології ліків промислового виробництва 35

БАБЕНКО Катерина

Розвиток навичок переказу англomовних тематичних текстів у студентів молодших курсів 43

SAFAROVA Khuraman

Teaching basics of modern english grammar to students of international relations school in Azerbaijan 49

ГОНЧАР Сергій

Структурна модель професійної підготовки тренерів-викладачів з використанням інноваційних освітніх технологій в галузі фізичної культури і спорту 54

ГУМЕННИЙ Олександр

Підготовка тренерів-викладачів дитячих спортивних навчальних закладів до застосування цифрової платформи TEAMS для підвищення ефективності освітнього процесу 62

РИБАЛКО Ілля

Соціокультурна діяльність у підготовці фахівців позашкільної освіти 69

ГРАМАТИК Надія

Формування компетентності з біології майбутніх бакалаврів природничих наук у процесі викладання курсу «Фізіологія рослин»: деякі науково-методологічні орієнтири 77

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

КІЧУК Надія

Розвиток здатності молодших школярів до творчості: деякі вектори впливу критичного мислення педагогів 85

ЗОРОЧКИНА Тетяна**ЛИТВИН Інна****ЗАЙКА Аліна**

Тактильні посібники як засіб сенсорного розвитку молодших школярів
з особливими освітніми потребами 91

ШЕВЧУК Тамара**КОСТОЛОВИЧ Тетяна**

Роль лінгвістичних дисциплін у розвитку мовленнєвої
креативності майбутніх учителів початкової школи 97

ВОРНИК Марія**БІНИЦЬКА Катерина****ГЛУШОК Людмила**

Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів
до організації змішаного навчання англійської мови в умовах
Нової Української Школи 103

МОВЧАН Валентина**ШЕСТЕРІКОВА Яна****ПОДІЛЬКО Тетяна**

Особливості організації образотворчої діяльності учнів
початкової школи засобами ігрових технологій 109

СЕРЕДНЯ ОСВІТА**(за предметними спеціальностями)****ТАРАСЕНКОВА Ніна****АКУЛЕНКО ірина**

Інтерактивна складова методичної підготовки майбутнього
вчителя математики 115

ЛЕВИЦЬКА Лілія**РИШКОВА Анастасія****ЛІЗУНОВА Дар'я**

Формування комунікативної компетентності на уроках німецької мови
шляхом використання ігрових технологій 121

ВАБАґЕВА Ayshan

Inducing humanistic values in children: the impact
of educators' and parents' personal qualities 128

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА**(за спеціалізаціями)****БОРИСОВА Світлана**

Концепція підготовки майбутніх графічних дизайнерів
до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій 135

ЧИЧУК Вадим**ДЕРЕВ'ЯНКО Денис**

Формула успішної проєктної діяльності:
сучасні підходи у професійній освіті 144

ЗМІСТ 151

СЛОВА-МАРКЕРИ ДО АНОТАЦІЙ
WORDS-MARKERS FOR SUMMARIES

Акцентовано (<i>увагу на</i>)	Запропоновано <i>заходи щодо...</i>
Апробовано <i>підхід</i>	Зафіксовано
Аргументовано, <i>що</i>	Здійснено
Безпосередньо <i>у процесі</i>	Знайдено
Введено <i>в науковий обіг</i>	Зосереджено <i>увагу</i>
Вдосконалено	Зроблено <i>висновок</i>
Виведено <i>формулу</i>	З'ясовано
Вивчено <i>вплив</i>	Модифіковано
Виділено <i>операції</i>	На базі
Визначено <i>методику, перспективи, шляхи, складові, умови, орієнтацію...</i>	На конкретних прикладах На основі узагальнення
Викладено <i>заходи, аспекти, авторську інтерпретацію, схему, методику...</i>	На підставі теоретико-емпіричних досліджень проаналізовано
Виконано <i>порівняльний аналіз,</i>	Наведено
Використано <i>документи, акти...</i>	Надано <i>оцінку</i>
Вирішено <i>проблему</i>	Обговорено <i>необхідність, неможливість, принципи роботи</i>
Висвітлено <i>питання, проблеми, досвід, роль...</i>	Обрано <i>метод</i> Обраховано <i>вартість</i>
Висновки дослідження <i>про склад,...можна використовувати у курсах...</i>	Обумовлено Представлено Продемонстровано
Висунуто <i>пропозиції</i>	Прослідковано
Виходячи з цього,	Простежено <i>проблеми, методи...</i>
Виявлено <i>чинники</i>	Реалізовано <i>методику</i>
Відмічено	Рекомендовано
Віднайдено <i>матеріали</i>	Оцінено
Відображено	Розглянуто <i>особливості, підходи...</i>
Впродовж	Розкрито <i>зміст, суть, поняття...</i>
Враховано	Розроблено
Встановлено <i>можливість, критерії...</i>	Синтезовано
Доведено <i>високу ефективність...</i>	Систематизовано
Дозволено	Створено
Досліджено <i>вплив, властивості</i>	Сформовано
Досягнуто	У ході експерименту обґрунтовано
За результатами спостережень	Установлено <i>тенденції</i>
Задokumentовано	Уточнено <i>сутність поняття</i>
Залежно	

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені Богдана Хмельницького**

**Серія Педагогічні науки
№ 4. 2024**

Відповідальний за випуск:
Лодатко Є.О.

Відповідальний секретар:
Гнезділова К.М.

Комп'ютерна верстка:
Дерев'янка Д.В.

Дизайн обкладинки:
Олексенко В.А., Поліщук В.С.

Підписано до друку 23.12.2024
Формат 60×84/16. Папір книжковий.
Гарнітура Bookman Old Style
Ум. друк. арк. 18,70. Наклад 300 прим.

Це видання надруковано на папері
із деревини, відповідної нормам
екологічного лісовикористання

Видавець ФОП Гордієнко Є.І.

Свідчення про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4518 від 04.04.2013 р.
Україна, 18000, м. Черкаси
тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94
e-mail: book.druk@gmail.com